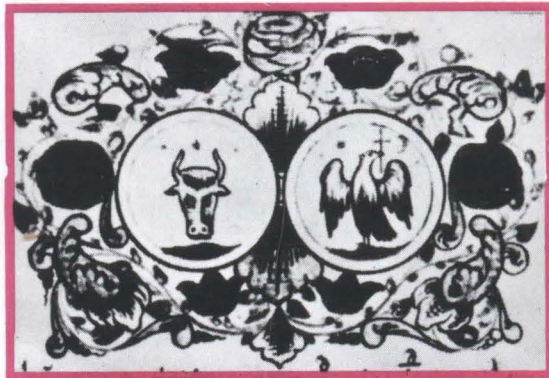


BULETINUL
COMISIEI
MONUMENTELOR ISTORICE



București
1994

Coperta I: Stemele unite ale Moldovei și Țării Românești pe hrisovul domnitorului Țării Românești, Grigore Ghica, dat în București la 21 august 1769 (7277) pentru mănăstirea Dintr-un lemn (Arh. St. Buc. Mănăstirea Dintr-un lemn, XLV/43).

Coperta a IV-a: Dreușeni, incinta cetății, turn de apărare nord-est.

Foto: George Dumitriu

COLEGIUL DE REDACȚIE

Anca Brătuleanu
Peter Derer
Ștefan Gorovei
Eugenia Greceanu
Călin Hoinărescu
Sergiu Iosipescu
Ioan Istudor
Dan Mohanu
Cezara Mucenic
Paul Niedermaier
Constantin Pavelescu
Andrei Pippidi (președintele colegiului)
Marius Porumb
Tereza Sinigalia
Georgeta Stoica
Aurelian Trișcu

REDACȚIA:

Redactor-șef: Doina Florea
Redactori: Maria-Elena Negoescu, Elisabeta Ancuța-Rușinaru
Macheta tehnică și artistică: Sanda Gusti
Secretar de redacție: Dragoș Ardeleanu

Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice – Str.Îenăchiță Văcărescu nr. 16, sector 4, București, cod 70528, telefon 615 54 20, interior 127. Administrația: Casa de Presă și Editură „Cultura Națională”, Piața Presei libere nr. 1, sector 1, București, cod 71554, telefon 617 60 10; 617 60 20; 618 20 30 interior 1405. Abonamentele se pot face la administrație, la redacție, prin poștă sau virament C. P. E. „Cultura Națională”, cont 641100608 Banca Comercială, Filiala sector 1, București și la oficiile poștale sau difuzorii de presă. Prețul unui abonament anual este de 4 800 lei (1200 lei/număr). Abonamente pentru străinătate prin „ORION S.R.L.”, Splaiul Independenței nr. 202 A, sector 6, București, telefon 617 34 07 fax/400-42 41 69. Tipărit în București, la Tipografia „Bucureștii Noi”.

Au colaborat: Gh. I. Cantacuzino (arheolog, DMASI); Florin Dobrescu (arhitect, DMASI); Eugenia Greceanu (arhitect); Sanda Ignat (arhitect DMASI); Marina Iliescu (arhitect, DMASI); Anelisse Ilinca (referent, DMASI); Sergiu Iosipescu (arheolog, DMASI); Alexandru Ligor (istoric, DMASI); Daniela Marcu (arheolog, DMASI); Ioan Mareș (inginer, DMASI) Adina Nanu (istoric de artă); Sergiu Nistor (arhitect, Institutul de arhitectură „Ion Mincu”); Andrei Pănoiu (arhitect, DMASI) Andrei Pippidi (istoric); Adriana Stroe (istoric de artă, DMASI); Aurelian Stroe (istoric de artă, DMASI); Iuliu Șerban (referent DMASI); Oliver Velescu (istoric).

Comisia Națională a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice

BULETINUL COMISIEI NAȚIONALE A MONUMENTELOR, ANSAMBLURILOR ȘI SITURILOR ISTORICE

Nr. 1-4/1994

Anul V

MONUMENTE, ANSAMBLURI, SITURI – ATITUDINI ȘI MENTALITĂȚI

- SERGIU NISTOR**, *Reabilitarea vechilor
cartiere -între metodologie și strategie* . 5

DOSARELE DISTRUGERII – MONUMENTE DISPĂRUTE

- O fărădelege – Repictarea bisericii Băl-
teni, județul Dâmbovița* (Adina Nanu) 7

COMUNICĂRI ȘI RAPOARTE DE CERCETARE

- GH. I. CANTACUZINO**, *Cercetări arheo-
logice la mănăstirea Polovragi*..... 11
- DANIELA MARCU**, *Șantierul arheologic
de la Drăușeni*..... 19
- FLORIN DOBRESCU**, *Architecture et
paysage des églises fortifiées de Tran-
sylvanie*..... 25
- ADRIANA STROE, AUREL STROE**, *Lo-
calitatea Cincu; județul Brașov – Pro-
puneri pentru impunerea calității de
zonă protejată*..... 32

METODOLOGII ȘI TEHNICI DE LUCRU

- IOAN MAREȘ**, *Sisteme de încălzire a
bisericilor* 43

IZVOARE

- ANDREI PĂNOIU**, *Moșii, sate, târguri
și orașe* (V): Brăila 49
- OLIVER VELESCU**, *Un concurs de pic-
tură din anul 1904. Documente inedite
privind istoria restaurării murale* 61

CRONICA INTERNĂ

- Activitatea CNMASI în anul 1993*
(Cezara Mucenic)..... 77
- Vizita delegației ICOMOS german la
DMASI* (Adriana Stroe) 79

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

- Seminarul internațional „Protejarea și
punerea în valoare a siturilor arheolo-
gice”, Dijon, 13–21 septembrie 1993*
(Daniela Marcu)..... 80
- Simpozionul „Teoria și practica rehabi-
litării monumentelor istorice”, Tușnad,
21–26 februarie 1994* (Raluca Veru-
si, Cristina Vărzaru)..... 81

RECENZII, EXPOZIȚII, PREZENTĂRI

- Expoziția „Zsámбек – Restaurarea bi-
sericii și a mănăstirii premontreene”,
februarie 1994* (Sergiu Iosipescu) 82
- Ars Transilvaniae, T. 3/1993* (Adriana
Stroe) 84
- Materiale de istorie și muzeografie, T.
XI/1992* (Vlad Bulat)..... 85
- La conservation en archéologie*
(Daniela Marcu) 86
- DINU GIURESCU**, *Distrugerea tre-
cutului României* (Sergiu Iosipescu) 87
- IOAN OPRIȘ**, *Comisiunea Monumen-
telor Istorice* (Andrei Pippidi) 89

NECROLOG

- ȘTEFAN BALȘ**, (Sanda Ignat) 91

*
* *

- Inventarul fondului CMI din arhiva
DMASI* (Alexandru Ligor, Anellise
Ilinca, Iuliu Șerban)..... 92

MONUMENTS, ENSEMBLES ET SITES HISTORIQUES – Attitudes et mentalités

SERGIU NISTOR , <i>Le rétablissement des anciens quartiers-entre méthodologie et stratégie</i>	5
---	---

LES DOSSIERS DE LA DESTRUCTION – MONUMENTS DISPARUS

<i>Un sacrilège – La repeinture de l'église Balteni, le département Dambovitza (Adina Nanu)</i>	7
---	---

EXPOSÉS ET RAPPORTS DE RECHERCHE

GH. I. CANTACUZINO , <i>Recherches archéologiques au monastère Polovragi</i>	11
DANIELA MARCU , <i>Le chantier archéologique de Drăușeni</i>	19
FLORIN DOBRESCU , <i>Architecture et paysages des églises fortifiées de Transylvanie</i>	25
ADRIANA STROE, AUREL STROE , <i>La localité Cincu, le département Brașov – propositions pour imposer la qualité de zone protégée</i>	32

MÉTHODOLOGIES ET TECHNIQUES DE TRAVAIL

IOAN MAREȘ , <i>Systèmes de chauffage des églises</i>	43
--	----

SOURCES

ANDREI PĂNOIU , <i>Domaines, villages, bourgs et cités (V): Brăila</i>	49
OLIVER VELESCU , <i>Un concours de peinture en 1904. Documents inédits concernant l'histoire de la restauration murale</i>	61

LA CHRONIQUE INTÉRIEURE

<i>L'activité de la CNMESH durant l'année 1993 (Cezara Mucenic)</i>	77
---	----

<i>La visite de la délégation de ICOMOS allemand à la DMESH (Adriana Stroe)</i> .	79
---	----

LA VIE SCIENTIFIQUE

<i>Le séminaire international „La protection et la mise en valeur des sites archéologiques”, Dijon, 13–21 septembre 1993</i>	80
<i>Le symposium „La théorie et la pratique du rétablissement des monuments historiques”, Tușnad, 21–26 février 1994 (Raluca Verussi, Cristina Vărzaru)</i>	81

PRESENTATIONS, COMPTES-RENDUS, EXPOSITIONS

<i>L'exposition „Zsámbeck – La restauration de l'église et du monastère”, février 1994 (Sergiu Iosipescu)</i>	82
<i>Ars Transilvaniae, T. 3/1993 (Adriana Stroe)</i>	84
<i>Matériaux d'histoire et muséographie, T. XI/1992 (Vlad Bulat)</i>	85
<i>La conservation en archéologie (Daniela Marcu)</i>	86
DINU GIURESCU , <i>La destruction du passé roumain (Sergiu Iosipescu)</i>	87
IOAN OPRIȘ , <i>La Commission des Monuments Historiques (Andrei Pippidi)</i>	89

NÉCROLOGE

ȘTEFAN BALȘ (Sanda Ignat)	91
--	----

*
* *

<i>L'inventaire du fond CMH de l'archive de la DMESH (Alexandru Ligor, Ane Ilisse Ilinca, Iuliu Șerban)</i>	92
---	----

MONUMENTS, ENSEMBLES, SITES – Attitudes and Mentalities

- SERGIU NISTOR, *The Rehabilitation of the Ancient Quarters-between Methodology and Strategy*..... 5

THE FILES OF DESTRUCTION – LOST MONUMENTS

- A Sacrilege – The Repainting of the Balteni Church, Dambovitza Department (Adina Nanu)*..... 7

RESEARCH PAPERS AND REPORTS

- GH. I. CANTACUZINO, *Archeological Researches at Polovragi Monastery*..... 11
 DANIELA MARCU, *The Archeological Site of Drăușeni*..... 19
 FLORIN DOBRESCU, *Architecture and Landscape of Fortified Churches in Transylvania*..... 25
 ADRIANA STROE, AUREL STROE, *Cincu Locality in Brașov Departement – Propositions for the Imposing of Protected Zone Quality*..... 32

WORKING METHODS AND TECHNIQUES

- IOAN MAREȘ, *Heating Systems for the Churches*..... 43

SOURCES

- ANDREI PĂNOIU, *Lands, Villages, Boroughs and Towns: (V): Brăila* 49
 OLIVER VELESCU, *A Painting Contest in 1904. Unpublished Documents Concerning the History of Mural Restauration*..... 61

INTERNAL CHRONICLE

- The DMEHS' Activity during 1993 (Cezara Mucenic)* 77
The Visit of the German ICOMOS Delegation at the DMESH (Adriana Stroe) 79

SCIENTIFIC LIFE

- The International Seminary „The Protection and Revaluation of the Archeological Sites“, Dijon, 13–21 September 1993 (Daniela Marcu)* 80
The Symposium „The Theory and the Practice of Historical Monuments Rehabilitation“, Tușnad, 21–26 February 1994 (Raluca Verussi, Cristina Vărzaru)..... 81

REVIEWS, PRESENTATIONS

- The Exhibition „Zsámbeck – The Restoration of the Church and the Monastery“, February 1994 (Sergiu Iosipescu)* 82
Ars Transilvaniae, T. 3/1993 (Adriana Stroe) 84
Historical and Museographical Researches, T XI/1992 (Vlad Bulat) 85
The Preservation in Archeology (Daniela Marcu) 86
 DINU GIURESCU, *The Razing of the Romanian Past (Sergiu Iosipescu)* 87
 IOAN OPRIȘ, *The Historical Monuments Commission (Andrei Pippidi)* 89

NECROLOGY

- ȘTEFAN BALȘ, (Sanda Ignat) 91

*
*

- The Inventory of HMC in the DHMES Archives (Alexandru Ligor, Anelisse Ilinca, Iuliu Șerban)* 92

REABILITAREA VECHILOR CARTIERE – ÎNTRE METODOLOGIE ȘI STRATEGIE

În abordarea contemporană a dezvoltării urbane, problemele conservării și punerii în valoare a patrimoniului istoric sunt considerate a sta la baza oricărei acțiuni de planificare urbane.

„Ansamblurile istorice sau tradiționale ca și mediul lor trebuie considerate ca formând un patrimoniu universal de neînlocuit. Salvarea lor și integrarea în viața colectivă contemporană trebuie să fie o datorie pentru guvernele și cetățenii tuturor statelor.”¹

De aceea, alături de componentele științifice, tehnice și doctrinare implicate în reabilitarea patrimoniului istoric urban, rolul central pe care aceste operațiuni îl ocupă în dezvoltarea și configurarea fenomenului urban contemporan solicită, din ce în ce mai mult, o atentă analiză strategică; înțelegând prin aceasta o relație specifică între metodă și obiect, mijloace și scopuri, așa cum este ea influențată de parametrii istorici, economici și sociali.

Este ceea ce am dorit să surprind într-o succesiune de trei explorări teoretice:

- Reabilitarea centrelor istorice ale orașelor – pentru cine?
- Între conservarea fizică și cea socială
- Revitalizarea centrelor istorice din România; potențiali parteneri într-un contract social

Partea I: *Reabilitarea centrelor istorice ale orașelor – pentru cine?*

În dezbaterea problemelor grave ale patrimoniului cultural românesc, o asemenea interogație poate părea ciudată, superfluă, având în vedere starea critică în plan legislativ, instituțional și financiar în care se află acesta.

Pe de altă parte, răspunsul ar putea părea evident și nu ar justifica un efort mai serios de investigare.

Cu toate acestea, fie și numai pentru implicațiile sale metodologice și manageriale, problema răspunsului structurilor socio-culturale la impactul operațiunilor de reabilitare devine din ce în ce mai des un subiect de analiză și dezbateră. Ultimele ani consemnează o aplecare spre analiza operațională și din ce în ce mai mult spre aspec-

tele relației dintre reabilitarea vechilor ansambluri și fenotipul social căruia îi este, sau ar trebui să-i fie, această operațiune destinată.

Tot mai mult se consideră că răspunzând la întrebarea „pentru cine”, descifrăm mai precis dimensiunile patrimoniului istoric urban în concretul percepției sale socio-culturale, străluminând și unele dintre căile de punere în valoare și totodată forțele și segmentele sociale implicate și interesate în acest proces.

Avem de-a face într-adevăr cu un interes real din partea comunității sau a unei părți din aceasta? Sau mai degrabă ne amăgim crezând că în spatele „statelor majore” ale specialiștilor ar exista și concitadinii noștri, cu trăsături socio-culturale și interese economice care să-i facă aliații firești ai propovăduitorilor conservării?

Un studiu apărut în 1979 sub egida M.I.T. și coordonat de către Donald Appleyard² încearcă să definească profilul, aspirațiile și deziluziile cetăținului modern și relația sa cu patrimoniul istoric urban.

Interesul pentru acesta este motivat mai ales de sentimentul de agresiune din partea unei societăți ce promovează consumul în defavoarea conservării și reutilizării, schimbarea rapidă a reperelor materiale și spirituale în defavoarea unei stabilități a valorilor ce ar trebui să asigure o identitate culturală specifică.

„Când este foarte rapidă, o schimbare apare ca antiteza libertății, mai ales când atacă identitatea culturală (...). Fără continuitate nu putem interpreta evenimentele și sensul lor și nici nu putem explora noi situații cu încredere.”³

De aceea apelul cetăținului modern la mărturia trecutului nu rezidă în aprecierea estetică, ci mai ales în sensul identității pe care acesta i-o conferă.

„Această putere magică a trecutului nu stă în frumusețea-i intrinsecă(...) ci mai presus de toate în identitatea ce-o conferă”, constata Donald Appleyard.

² Donald Appleyard, *The Conservation of European Cities*, M.I.T. Press London 1979.

³ Peter Marris, *Loss & Change*, Routledge, London 1974 Apud Appleyard, D. op. cit. pag. 20.

¹ UNESCO, *Recomandări privind protejerea ansamblurilor istorice și tradiționale și rolul lor în viața contemporană* – Nairobi, 1976.

Fără a fi un paseist sau neapărat un nostalgic, dorindu-și confortul modern, cetățeanul contemporan se adresează trecutului mai ales datorită „pitorescului” și „decorativului” al cărui depozitar acesta este, pentru lipsa de standardizare și personalizare care prin intermediul acestor trăsături trecutul, măturile sale, îl exercita.

Interesul pentru patrimoniul istoric urban și pentru reabilitarea acestuia se grefează de multe ori pe preocupările și caracteristicile unor categorii urbane minoritare, atipice sau defavorizate în raport cu restul structurii sociale a așezărilor (vârstnici, tineri necăsătoriți, familii fără copii, studenți, mici meseriași, minorități etnice etc.).

Aceste segmente ale comunității, prin caracteristici de vârstă, venit, profesii sau identitate culturală sunt avantajate de structura spațio-funcțională tradițională, mai versatilă, mai concentrată, facilitând prin scară folosirea individuală și individualizarea spațiilor la investiții și bugete mai reduse.

Pare deci că este vorba de un corp social destul de larg și complex ale cărui interese sunt sau ar putea fi direct legate de revitalizarea vechilor cartiere. În comparație cu interesele, fără îndoială reale și nicidecum de neglijate ale experților, turiștilor, erudiților, privilegiaților financiar sau social, interesul cetățeanului-locuitor în revitalizarea patrimoniului istoric urban este, totuși, cel mai puternic, constant, și, din păcate, rareori studiat și implicat în conceperea și conducerea operațiunilor de reabilitare.

Centrul istoric sau vechile cartiere nu pot fi nici orașul rece al expertului, nici cel de-o perfecțiune ireală al eruditului, nici pastșa ridicată pentru satisfacția turistului sau orașului-muzeu snob și scump pentru uzul privilegiatului, pentru că nici una dintre ipostaze nu poate fi mai autentică decât cea a vechiului cartier care există și are șansa unui viitor fiindcă are un suflet ce-l animă: cetățeanul-locuitor.⁴

Față de aceste constatări, din punct de vedere practic problemele care se pun sunt:

Pot fi cunoscute interesele și segmentele sociale care vin în conjuncție cu scopurile reabilitării centrelor istorice?

⁴ O pledoarie în acest sens o face Regis Neyret în „*Les Quartiers Anciens – pour qui?*”, Simposium International „*Contribution à l'Inventaire Standard des Monuments d'Architecture*”, Praha 1969, pp 149–157.

Care pot fi temeiurile unei alianțe dintre acestea și structurile de specialitate ce intervin în asemenea operațiuni?

Cum se poate face ca revitalizarea vechilor cartiere să nu se răsfrângă negativ asupra proceselor și structurilor sociale dezvoltate în decursul timpului în zonele de intervenție?

Experiența arată că din punct de vedere metodologic avem de ales între o strictă preocupare pentru conservarea fizică a patrimoniului, chiar dacă de efectele acesteia se va bucura doar un anumit segment al populației, și între o conservare „socială” ce privește în cadrul noțiunii de patrimoniu istoric și fenotipul social.

Între aceste două opțiuni, ce definesc fără îndoială extremele unui câmp larg de acțiune, managerul reabilitării trebuie să opteze, fie mergând spre o extremă sau alta, fie găsind o cale de mijloc, dar fără îndoială cunoscând în prealabil plusurile și minusurile pentru a evalua optimul posibil pentru o situație dată.

În același timp conducătorul operațiunii trebuie să fie conștient că face o opțiune strategică pentru unii sau alții dintre posibii săi aliați; corporații publice sau private, promotori sau proprietari imobiliari, grupuri civice sau consilii locale. De asemenea, operațiunea va fi la rândul ei marcată de procedee și etapizări în conformitate cu opțiunea strategică adoptată.

Indiferent însă de forțele sociale și economice care îl pun în valoare, de patrimoniul istoric al centrelor istorice trebuie să se poată bucura fără restricții secțiuni cât mai largi ale societății. Aceasta duce la o necesară conciliere a intereselor economice ale promotorilor cu cele științifice ale specialiștilor, de o parte, cu cele social-culturale ale societății și mai ales ale comunității locale.

„Reabilitarea vechilor cartiere trebuie concepută și dusă la îndeplinire astfel încât, ori de câte ori este posibil, aceasta să nu ducă la schimbări majore în structura socială a locuitorilor. Toate secțiunile societății trebuie să se bucure de beneficiul restaurărilor efectuate din fondurile publice.”⁵

SERGIU NISTOR

⁵ Considerațiile Congresului de la Amsterdam asupra Patrimoniului Arhitectural European – 1975.

O FĂRĂDELEGE – REPICTAREA BISERICII BĂLTENI

În comuna Bălteni, jud. Dâmbovița, la circa 40 km de capitală, pe drumul București – Târgoviște, biserica, proaspăt zugrăvită, arborează deasupra ușii de intrare o pisanie scrisă cu grijă: „Această sfântă și Dumnezeiască biserică a fost pictată gratuit de Olga Greceanu în anul 1946 și repictată de aceeași pictoriță cu osteneala enoriașilor din satul Bălteni în anul 1972. În anul 1992 s-a repictat de către pictorul Vilcu Nicolae cu ajutorul enoriașilor din Bălteni și osteneala Consiliului parohial (...) îndrumat de preot paroh Stancu Ștefan”.

Este mărturisirea unei „fărădelegi”. Vechea expresie românească se potrivește aici perfect uciderii, distrugerii unui valoros monument artistic, merit să trăiască peste secole pentru a dovedi valoarea creației picturale autohtone.

Să mă explic: cine a fost Olga Greceanu? În perioada dintre cele două războaie era una dintre cele mai cunoscute pictorițe ale României. Născută în 1890, a învățat pictura murală în Belgia, Franța și Italia, călătorind pentru studii până în Egipt și America. A realizat mari ansambluri de pictură monumentală, care pot fi văzute și acum, la Institutul de Arhitectură din București, (compozițiile „Ctitorii Bucureștilor” și „Legenda meșterului Manole”, de peste 100 mp, fiecare, datând din 1937, frescele exterioare de la Institutul de Istorie „N. Iorga” din Piața Aviatorilor, din 1942, frescele din clădirea Sinodului și mozaicurile de pe fațada bisericii mănăstirii Antim, lucrate între 1933 și 1960.

În același timp, Olga Greceanu a avut expoziții personale și a participat la Saloanele Oficiale din București ca și la expozițiile internaționale de la Barcelona, din 1929, Paris, din 1937 și New York, din 1939, la ultima cu un panou reprezentând „Unirea Țărilor Române sub Mihai Viteazul”.

Olga Greceanu a scris și cărți, studii fundamentale despre artă, cum sunt: *Compoziția murală, legile și tehnica ei* (1935), *Specificul național în pictură* (1939) și altele.

A luptat alături de colegii ei de breaslă pentru drepturile artiștilor, inițiind prima „Asociație a femeilor pictore”, în 1914, și fiind printre membrii fondatori ai „Sindicatului Artiștilor Plastici din România”, 1924.

Prin tot ce a scris și a pictat, Olga Greceanu și-a manifestat convingerea că cea mai înaltă expresie a artelor plastice este pictura religioasă, însuflețită de cele mai pure idealuri, pe care le poate transmite prin linii și culori.

Străduindu-se să pătrundă cât mai adânc sensurile imaginilor sacre, Olga Greceanu a studiat îndelung textele sfinte, scriind ea însăși un *Dicționar Biblic Ortodox* (între anii 1930–1960), al cărui manuscris l-a dăruit Bibliotecii Sinodului.

Cu permisiunea Patriarhiei, Olga Greceanu lua cuvântul în biserică, explicând praznicul zilei sau viețile sfinților, în cuvinte simple dar pline de farmec.

Inevitabil, în timpul dictaturii comuniste, o astfel de personalitate trebuia să fie ștearsă din paginile istoriei, cu tehnica atât de bine descrisă de Orwell în 1984.

Cărțile ei din biblioteci au fost dosite, picturile din instituții publice văruiți, așa cum s-a întâmplat cu frescele reprezentând „Răstignirea”, de la Judecătoria din Str. Știrbey Vodă, sau cu cea de la Primăria din Piața Amzei, ca și cu ansamblul de fresce de la Primăria din Banu Manta, în care apăreau scene din vechiul București dar și chipul Regelui.

La conacul ei din comuna Bălteni, jud. Dâmbovița, au fost scoase în curte și arse cărțile și tablourile, iar pereții pictați în frescă au fost dărâmați. O mare compoziție, „Primăvara”, nu mai poate fi văzută astăzi decât în fotografie. În conac a fost instalată o fabrică de brânză, care a fost însă abandonată ca nerentabilă, încât ce ar fi putut deveni un muzeu memorial Olga Greceanu a ajuns numai paragină.

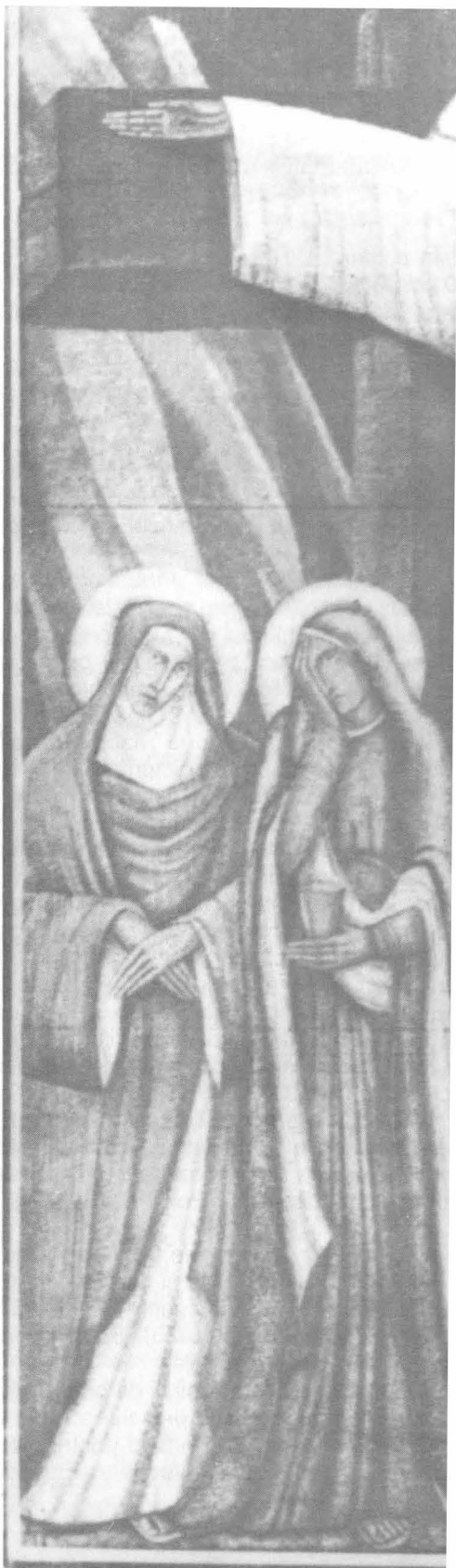
Rămăsese biserica satului Bălteni, pictată de Olga Greceanu între 1945–1946, cu mâna ei, cu culori cumpărate de ea, și avându-i ca ajutoare pe cumnatul ei, pictorul-profesor Eduard Săulescu, și pe prietena și colaboratoarea ei, sculptorița Teodora Cernat Popp, văduva picturului Sabin Popp.

Pictarea bisericii era un act de mare pietate în anii grei de după război, iar pentru Olga Greceanu avea și semnificația unei supunerii, unei plecări în fața voinței Divine după o mare durere: în bombardamentele din aprilie 1944 îi fusese



distrus atelierul, în care tocmai strânsese lucrările ei de o viață, după o mare expoziție retrospectivă care umpluse toate sălile Dalles.

Pictura bisericii din Bălteni era singurul ansamblu complet de decorație religioasă realizat de Olga Greceanu. Spațiul nu prea mare și bine luminat alcătuia un tot unitar, în care fiecare scenă și fiecare sfânt erau concepuți pentru locul care-i era destinat, toată pictura interiorului for-





mând ca un singur covor, din pridvor și până în altar. În plus, pictorița dăruise bisericii și o serie de icoane lucrate de ea.

După cum spune pisania, Olga Greceanu revenise la Bălteni în 1972, pentru a repara ce se stricase între timp în pictura bisericii. De atunci

au trecut doar două decenii, atât de puțin față de secolele de când durează picturile bisericilor moldovenești, ca să nu mai vorbim de mulțimea monumentelor din străinătate.

Cum a fost posibil ca oamenii din comuna Bălteni să nu dorească să restaureze pictura bisericii lor, care fără îndoială avusese pe alocuri de suferit de pe urma cutremurelor și a igrasiei? Ei au preferat să adune bani și să tocmească un oarecare ca să acopere o operă de artă de certă valoare cu o pictură care poate fi calificată în cel mai bun caz naivă?

Vina nu poate fi dată pe cetățenii comunei, lipsiți de cultură artistică, ci se răsfrânge imediat asupra școlii și a întregii propagande din anii ateismului care i-a lipsit pe aceștia de educație și în primul rând de neprețuita tradiție a artei populare autentice, (nu cea falsificată festivă de Cântarea României) a cărei practicare făcea din cel mai umil cioban un om de un gust rafinat. Autoritățile comunei intră în aceeași categorie năpăstuită, care a avut parte de un învățământ în

care cultura artistică, necesară modelării unei personalități independente, era cu grijă evitată. Dar unde este profesorul de desen, trecut prin Academia de Artă și care nu avea nevoie să fi învățat la facultate despre Olga Greceanu ca să-și dea seama de calitatea picturii ei? Unde este aprobarea Comisiei de Pictură Bisericească a Patriarhiei, al cărei aviz calificat ar fi trebuit să se opună unei astfel de lucrări? Și, în sfârșit, unde e Legea Patrimoniului Național, ale cărei reglementări să îngreudească libertatea de a distruge valorile trecutului?

De mulți ani, la intrarea bisericii din Bălteni, (ca și a absolut tuturor bisericilor din țară) ar fi trebuit să fie afișat istoricul monumentului, cu explicațiile necesare, atât pentru străinii care-i calcă pragul cât și pentru localnicii din diferite generații, pentru ca aceștia să-și respecte și să-și iubească avuția...

Dar câte alte fărădelegi s-or fi petrecând acum în toată țara, fără să știm?

ADINA NANU

CERCETĂRI ARHEOLOGICE LA MĂNĂSTIREA POLOVRAGI

Izvoarele documentare și pisană pictată în pronaosul bisericii mănăstirii Polovragi conțin date prețioase privind începuturile acestui monument. Biserica a fost zidită „din temelie ei” de către Danciul Pârâianul, mare postelnic, în timpul lui Matei Basarab, prima atestare documentară datând din iulie 1648.¹ Înzestrată de ctitor cu danii, ea a fost închinată Sf. Mormânt de la Ierusalim. Se cunosc acte privind stăpânirile mănăstirii din anii 1650, 1662, 1671, 1691. În anul 1693, la propunerea patriarhului Dositei al Ierusalimului și a urmașilor lui Danciul Pârâianul, Constantin Brâncoveanu ia mănăstirea Polovragi asupra sa, făcând-o metoh al mănăstirii Hurez, în schimbul sumei de 1500 taleri cu care urmau să se înnoiască chiliile mănăstirii Sf. Gheorghe din București, închinată și ea la Sf. Mormânt.² Din inițiativa egumenului Ioan de la Hurez, s-au făcut o serie de lucrări pe care pisană pictată la 11 septembrie 1712 (1703) le specifică astfel: „ca de iznoavă le-au ridicat și cu înfrământarea zugrăvelei o au împodobit și slovnul acesta al bisericii l-au făcut”.³

Cu toate amănuntele pe care le cuprind izvoarele scrise – în special pisană – se cere clarificat mai bine înțelesul expresiei acesteia din urmă conform căroră Danciul Pârâianul „n-au apucat a o isprăvi nici a o împodobi”. Ținând seama de atestările documentare care acoperă întreaga a doua jumătate a sec. XVII, dovedind că mănăstirea funcționa, se poate considera că biserica a fost construită în preajma anului 1648, lucrările începute în 1693 constând în reparații impuse de starea de paragină în care ajunsese mănăstirea, unele adaosuri și transformări la biserică și desigur și la clădirile incintei și, în fine, zugrăvirea lăcașului, terminată în 1703.

S-a presupus vieții monastice de la Polovragi o vechime mai mare.⁴ A fost emisă ipoteza⁵ că această ctitorie a lui Danciul Pârâianul a fost precedată de o alta, datând din 1504–1505, a fraților Radu Comis și Petru Spătar, fiii lui Danciul, care stăpâneau la acea dată și satul Polovragi.⁶ Ea se bazează pe două inscripții, una aflată la Igoiu, alta găsită la Baia de Fier, (aceasta din urmă datată 7013 – 1504/1505), inscripții ale unei biserici având același hram cu cea a mănăstirii Polovragi.

Desigur că această ipoteză trebuie verificată, printr-o amănunțită cercetare a tuturor izvoarelor scrise, după cum se cere și confirmată arheologic.

Cercetările arheologice efectuate la mănăstirea Polovragi, în scurte campanii din august 1971, 1972, aprilie și iunie 1973, au urmărit obținerea unor date arheologice privind evoluția acestui ansamblu monumental. Săpăturile au fost concentrate asupra a două principale obiective: biserica și incinta, în special partea sa de vest, la care se adaugă bisericuța bolniței. La biserică, secțiunii trasate în 1971, între absida altarului și latura estică a incintei, și sondajelor din 1971 și 1972, de la limita între pridvor și pronaos sau de pe latura nordică, la est de absidă, li s-au adăugat, în 1973, o secțiune longitudinală în interior, străbătând naosul, pronaosul și pridvorul, iar la exterior sondajele în axul absidei nordice, în dreptul limitei dintre naos și pronaos (spre N) și pe latura sud, având în centru limita estică a absidei.

⁴ Ibidem.

⁵ Șt. Andreescu, *Data zidirii Polovragilor*, în „Mitropolia Olteniei” XV, 1963, p. 922–925, idem, *Ctitorii de la Polovragi*, în „Mitropolia Olteniei”, XVI, 1964, p. 231–235, R. Crețeanu, Șt. Andreescu. „O inscripție necunoscută din sec. XVI și problema începuturilor mănăstirii Polovragi”, Craiova, 1968, p. 64 (Acad. RSR, Centrul de istorie, filologie, și etnografie, Craiova. Comunicări, seria istorie, XV).

⁶ DIR, B. Țara Românească, veac XVII, vol. I, p. 30 (nr. 26).

¹ cf. Aurelian Sacerdoțeanu, *Mănăstirea Polovragi*, în BMI, an XXXIX, nr. 1, 1970, p. 42, unde se reproduce și textul pisaniei.

² Al. Ștefulescu, *Polovragi*, Tg. Jiu, 1906, p. 63–68, 91–108.

³ A. Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 42.

În privința incintei, după sondajele efectuate în 1971, pe latura dinspre vest, au fost practicate în 1973, pe lângă o secțiune și sondaje la exterior, spre vest, o secțiune longitudinală prin beci și alta, orientată E-V, prin încăperea de la intrarea acestuia, prelungită în curtea mănăstirii.

Trebuie de la început subliniată sărăcia materialului arheologic. Puținele fragmente ceramice descoperite sunt târzii – sec. XVIII și mai ales XIX – și provin din straturi de umplură. Datorită acestei situații, este greu de ajuns la concluzii privind cronologia absolută pe baza materialelor arheologice.⁷

Situația stratigrafică este în linii esențiale asemănătoare pe întreg cuprinsul incintei. Pământul viu, castaniu cu nuanțe gălbui, conținând pietriș, se află față de actuala suprafață la adâncimi ce variază în general între 0,85–1,00 m, ajungând uneori până la 1,40 m cantitatea de pietriș incluzând și pietre relativ mari, crește la adâncimi mai mari. Deasupra pământului viu se află un strat de humus cenușiu-castaniu, rar pigmentat cu urme de cărbune sau arsură, având în general grosimea de aproximativ 0,40 m, strat depus într-un răstimp foarte îndelungat, scurs până la construirea mănăstirii. Lipsa materialelor arheologice face dificilă o încadrare în timp a acestei depuneri; în împrejurimi viețuirea omenească s-a manifestat din timpuri străvechi (lăsând la o parte urmele paleolitice din peștera situată în Cheile Oltețului, trebuie amintită așezarea și fortificația dacică situate la nord de mănăstire), iar vechimea atestată a satului coboară cel puțin până în sec. XV.⁸ A pune în legătură depunerea amintită cu vreo anumită perioadă este însă hazardat. Peste stratul la care ne-am referit se află un altul, cenușiu cu nuanțe castanii pigmentat cu granule de cărămidă (și foarte rar cu urme de moloz), strat a cărui grosime variază în diferite

⁷ La sărăcia materialelor arheologice se adaugă sărăcia mormintelor descoperite. În sondajele de la exteriorul bisericii au fost descoperite (în S. II sud – S.V., s. XVII), 2 morminte și o reinhumare, fără inventar, exceptând unul din morminte (din s. V) datat după inscripția de pe cărămidă în 1892. În interior, în partea stângă a pronaosului, la cca. 0,40 m N de axul longitudinal, a fost descoperit un cavou zidit din cărămidă, având lungimea de 2,50 m și lățimea de cca. 0,90 m. Bolta era în întregime distrusă, iar cavoul golit de două înmormântări ulterioare succesive, dintre care doar ultimul schelet se păstra integral. Nici aceste morminte n-au avut inventar.

⁸ Prima atestare documentară cunoscută a satului Polovragi datează din 1480 (D.I.R., B. Țara Românească, vol. I, Buc. 1966, p. 273, nr. 170).

locuri între 0,10–0,15 și 0,40 m; la partea sa superioară se află nivelul de construcție a actualei biserici. În interiorul acesteia, stratului menționat i se suprapun straturi de nivelare alternând cu straturi de moloz, reflectând anumite lucrări de transformare. La exterior i se suprapune un strat gros de 0,20–0,30 m (în cadrul căruia se pot pe alocuri distinge două niveluri) de pământ cenușiu cu aspect granulos, pigmentat cu urme de moloz și cărămidă, peste care se află solul vegetal recent.

Săpăturile efectuate în jurul bisericii și în interiorul ei au dus la descoperirea fundațiilor unui edificiu anterior. Aceste fundații au apărut în cinci sondaje plasate în diferite puncte, lipsind numai în sondajele de la limita dintre pronaosul și pridvorul bisericii actuale. La est de absida altarului, fundația anterioară, adâncă de cca. 1 m și lată de aproximativ 1,20 m, mai îngustă în partea inferioară, din bolovani de piatră legați cu mortar relativ slab, de culoare gălbuie, este alăturată fundației actualei biserici. În celelalte puncte, pe laturile de nord și sud, fundația bisericii existente se suprapune vechii fundații, cu care are un traseu apropiat, nu însă întru totul identic. Pe latura de nord, fundația veche, cu o adâncime mică – 0,35–0,40 m – este ieșită în raport cu cea actuală cu distanțe ce variază între 0,20 și 0,45. Pe latura sud (în singurul sondaj care a surprins-o aici) fundația veche, adâncă de 0,95 m, este numai cu puțin ieșită față de cea actuală, care i se suprapune, având o adâncime mult mai mică; cele două fundații sunt net diferențiate și aici. În interior, o fundație anterioară orientată N-S, lată de 1,50 m, a fost descoperită în partea de est a naosului (la aproape 5 m de limita sa vestică). Din dispunerea fundațiilor descoperite se conturează un plan triconc, având față de cel al bisericii actuale absida estică mai alungită iar cele laterale situate puțin mai la vest (după cum o arată amplasarea fundației transversale descoperite în naos, care trebuia să lege fundațiile zidurilor de nord și sud ale naosului la est de turlă, ca și poziția fundației de absidă descoperită la nord, puțin mai spre vest de absida bisericii actuale). În raport cu vechile fundații, biserica actuală se află puțin mai la sud (diferența fiind însă foarte mică, 20–40 cm). Vechile fundații nu au fost descoperite în dreptul pridvorului, dovadă că limita lor vestică corespunde, cu limita vestică a pronaosului actual.

Descoperirea acestor vestigii ridică mai multe probleme. Ne putem întreba dacă ele sunt fundațiile bisericii căreia îi fuseseră destinate pisanile din 1504/1505, de la Igoiu și Baia de Fier.

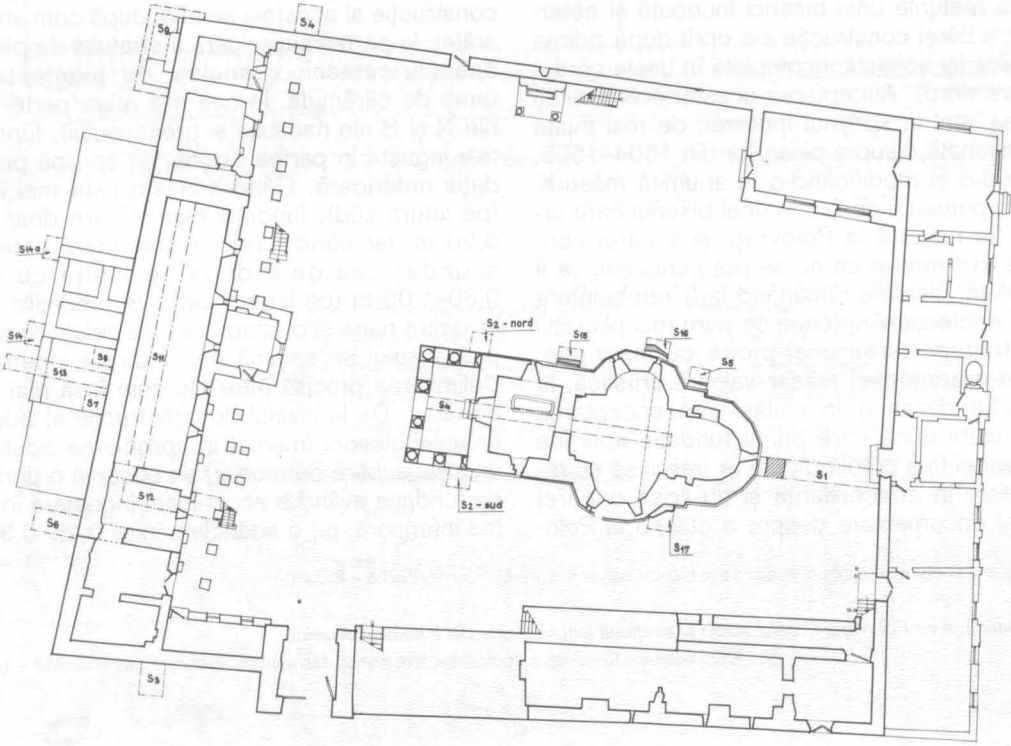


Fig. 1 – Mănăstirea Polovragi. Planul săpăturilor arheologice (1971–1973)

După cum am arătat, materialele arheologice care să permită o datare pe această bază, lipsesc. Fundația amintită este prima construcție ridicată pe acel loc, anterioară bisericii actuale. Trebuie de la început respinsă eventualitatea că fundațiile anterioare ar putea reprezenta resturile bisericii ctitorite de Danciul Pârâianul. După cum am văzut, izvoarele documentare atestă că aceasta a funcționat în întreaga a doua jumătate a sec. XVII, lucrările inițiate în 1693 fiind numai refaceri și adăugiri (transformări care se verifică, după cum vom arăta, și arheologic). De altfel, analiza caracteristicilor arhitectonice ale bisericii

nu permite în nici un caz o datare târzie. Așadar, fundațiile descoperite sunt ale unei construcții anterioare mijlocului secolului al XVII-lea; este posibil ca ele să dateze chiar de la începutul sec. al XVI-lea. Actuala biserică nu este prima construcție care a existat pe locul respectiv, fiind precedată de o alta.

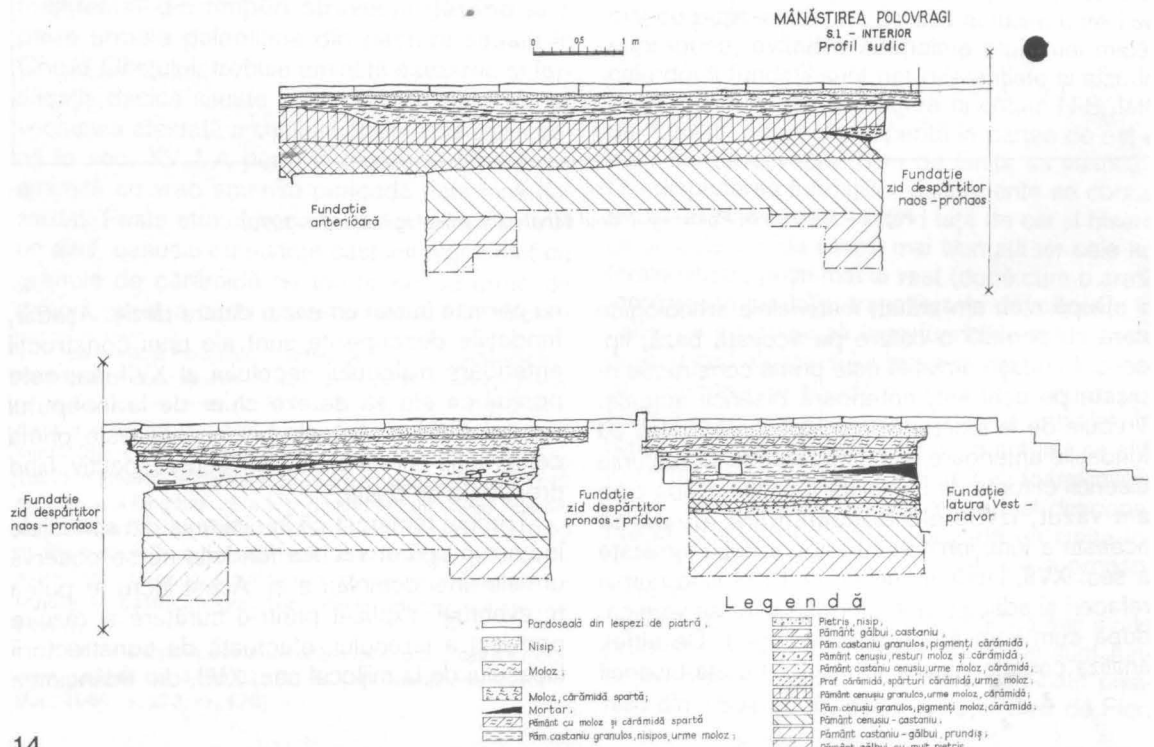
Trebuie remarcat că în nici unul din sondajele în care a apărut vechea fundație nu se observă urmele unei demolări a ei. Acest lucru ar putea fi, eventual, explicat printr-o curățare și răzuire perfectă a terenului, efectuată de constructorii lăcașului de la mijlocul sec. XVII, dar adâncimea

mare la care se găesc în multe cazuri – pe latura de N – resturile vechii fundații față de nivelul de construcție de pe la 1648, impune circumspecție în acceptarea acestei eventualități. Se poate face presupunerea că fundația amintită reprezintă resturile unei biserici începută și neterminată, a cărei construcție s-a oprit după zidirea fundațiilor (și aceasta incompletă în unele părți – pe latura nord). Acceptarea acestei eventualități ar putea veni în sprijinul ipotezei, de mai multe ori menționată, asupra pisaniilor din 1504–1505, nuanțând-o și modificând-o în anumită măsură. Pisaniile puteau fi destinate unei biserici care urma să fie ridicată la Polovragi și a cărei construcție, din motive ce nu se pot cunoaște, va fi fost sistată, pisaniile rămânând fără întrebuințare la locul confecționării (ceea ce pare mai plauzibil decât transportarea unei pietre cu inscripție, care nu prezintă nici măcar valoare artistică, la peste 6 km distanță). În același timp, acceptarea presupunerii după care prima fundație aparține unei biserici la a cărei ridicare ar trebui să se renunțe este în concordanță și cu lipsa oricărei mențiuni documentare despre o ctitorie la Polo-

vragi a fraților Radu și Petru, fiii lui Danciul, sau despre un edificiu de cult aflat anterior pe locul ctitoriei lui Danciul Pârâianul.

Prin săpăturile efectuate au fost obținute o serie de date privind biserica actuală. Nivelul de construcție al acesteia se află, după cum am mai arătat, la partea superioară a stratului de pământ cenușiu castaniu granulos, rar pigmentat cu urme de cărămidă. În cea mai mare parte (laturile N și S ale naosului și pronaosului), fundația, mai îngustă în partea de jos, se sprijină pe fundația anterioară. Când aceasta este mai înaltă (pe latura sud), fundația bisericii are doar vreo 0,20 m, iar când fundația anterioară este mai scundă, cea de-a doua se înalță cu vreo 0,60–1,00 m (pe latura nord). Și fundațiile zidului dintre naos și pronaos sau ale zidului vestic al pronaosului se sprijină pe fundațiile anterioare. Delimitarea precisă între ele este însă mai greu de făcut. De la nivelul de construcție al zidurilor actualei biserici (marcat în apropierea zidului de un strat subțire de mortar) se observă o porțiune de fundație având o accentuată îngustare în partea inferioară, pe o adâncime între 0,25–0,35 m.

Fig. 2 – Mănăstirea Polovragi Profilul sudic al secțiunii longitudinale din interiorul bisericii.



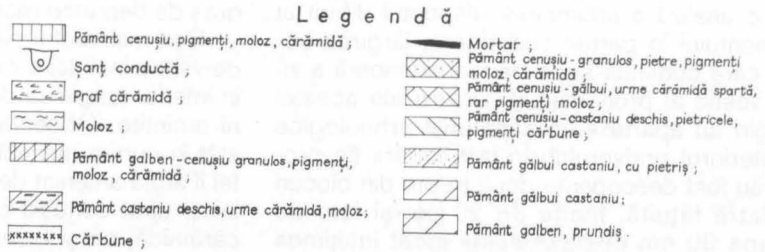
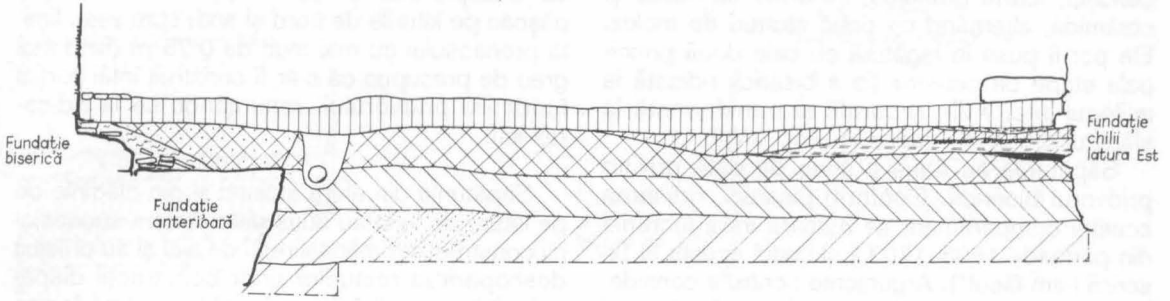
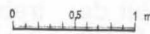


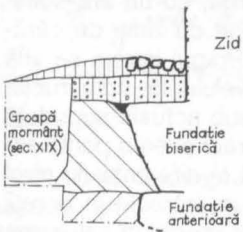
Fig. 3 – Mănăstirea Polovragi. Profilul nordic al secțiunii longitudinale de la est al bisericii.

Fig. 4 – Mănăstirea Polovragi. Profilele ale sondajelor arheologice din jurul bisericii (S. 5, 16, 15, 17, 2).

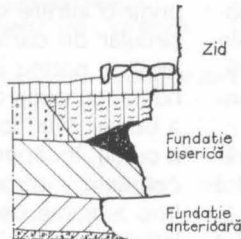
MĂNĂSTIREA POLOVRAGI

SĂPĂTURI ARHEOLOGICE 1972 - 1973

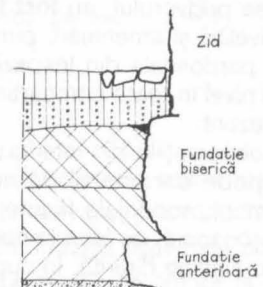
S.5 - 1972
Nord-est naos
Profil est



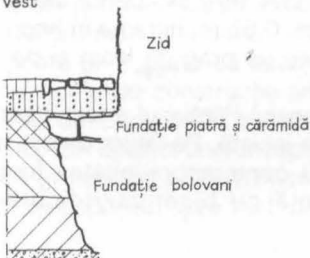
S.16 - 1973
Absida de nord
Profil est



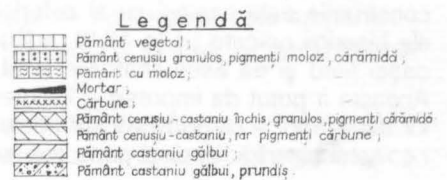
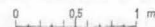
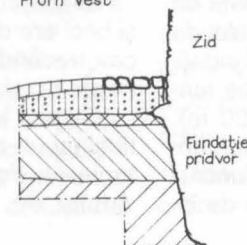
S.15 - 1973
Biserică - latura nord
Profil est



S.17 - 1973
Absida sud
Profil vest



S.2 - 1972
Pridvor - pronaos
Profil vest



În naos și pronaos, deasupra nivelului de construcție se succed două straturi de pământ cenușiu, foarte granulos, cu urme de moloz și cărămidă, alternând cu două straturi de moloz. Ele pot fi puse în legătură cu cele două principale etape de construcție a bisericii ridicată la mijlocul sec. XVII, reparată și transformată la sfârșitul sec. XVII – începutul sec. XVIII.

Săpăturile au adus o serie de date privind pridvorul bisericii. Conform pisaniei, ridicarea acestui compartiment se numără între lucrările din perioada 1693–1703 („slovnul acesta al bisericii l-am făcut“). Argumente pentru a considera pridvorul ca adăugat bisericii pot fi aduse și după o analiză a arhitecturii (aspectul diferit al paramentului în partea superioară, lărgirea solului care continuă și pe partea exterioară a zidului vestic al pronaosului). Dovezi ale acestei adăugiri au apărut și în săpăturile arheologice din interiorul pridvorului. În fața intrării (în pronaos au fost descoperite două trepte din blocuri de piatră fățuită, înalte de 20 cm și late de aproape 30 cm dispuse astfel încât înălțimea treptei este de cca 16 cm. Nivelul de călcare corespunzător acestor trepte se află cu vreo 0,20–0,25 m mai sus decât nivelul de construcție al pronaosului: după ridicarea bisericii, în fața pronaosului au fost efectuate nivelări cu straturi subțiri de pământ de diferite nuanțe, în care se găsește uneori bucățele de cărămidă sau urme de moloz.

Nivelul de construcție al zidului de vest al pridvorului se află mai sus în raport cu cel al pronaosului, între ele intercalându-se straturile de nivelare amintite. Fundația pridvorului este pe această latură puțin adâncă, sub 0,60 m. După construirea pridvorului, au fost făcute în interiorul său nivelări și amenajări, punându-se în cele din urmă pardoseala din lespezi mari de piatră, la același nivel în toate compartimentele, existență și în prezent.

Dacă observațiile din interiorul pridvorului vădesc limpede caracterul de adaos al acestui compartiment, sondajele făcute la exterior, la limita cu pronaosul, pe laturile nord și sud, au dat la iveală o situație diferită. În cuprinsul lor fundația apare aceeași, unitară, atât la est cât și la vest de fața vestică a zidului pronaosului (față de care sondajele s-au extins cu 0,75 m). Nivelul de construcție este același cu al celorlalte fundații ale bisericii ridicate pe la 1648, adâncimea fundației fiind și ea asemănătoare (cca. 1,20 m). Aceasta a putut da impresia – înaintea săpăturilor din interior – că pridvorul are aceleași fundații cu restul bisericii, putând pune sub semn de în-

trebare datarea sa diferită. Nu putem explica deocamdată această situație decât presupunând că fundațiile bisericii de la mijlocul sec. XVII depășeau pe laturile de nord și sud, spre vest, limita pronaosului cu mai mult de 0,75 m (fiind mai greu de presupus că s-ar fi construit întâi parțial fundațiile pridvorului, renunțându-se la ridicarea lui).

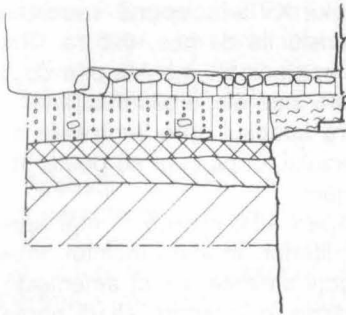
Săpăturile din afara incintei și din clădirile de pe latura de vest au adus date asupra succesiunii construcțiilor mănăstirești de aici și au prilejuit descoperirea resturilor unor construcții dispărute, într-o zonă în care există un strat foarte gros de depuneri recente și dărâmături.

Cea mai veche parte a clădirilor de pe latura de vest a incintei o constituie beciul boltit, având în interior lungimea de 18 m, aflat în centrul laturii amintite. Observațiile stratigrafice efectuate atât în curtea mănăstirii cât și la exteriorul incintei îl arată amenajat de la partea superioară a aceluiași strat cenușiu-castaniu, ușor pigmentat cu cărămidă, ca și biserica de la mijlocul secolului al XVII-lea, ceea ce indică contemporaneitatea celor două construcții. Zidurile beciului, în interior, sunt construite din piatră legată cu mortar, rareori cu bucăți de cărămidă. La exterior (spre vest), partea aflată sub nivelul solului este din piatră, cu rare bucăți de cărămidă. Deasupra solului, paramentul zidului este aici din piatră și cărămidă în casete (între pietre de cel mai multe ori se află 1–2 asize de cărămidă, câteodată însă și mai multe). Accesul în beci se face printr-o încăpere rectangulară de cca. 3x4,7 m, aflată la capătul sudic. Încăperea amintită, și ea boltită semicilindric, comunică cu curtea mănăstirii printr-o intrare destul de largă, cu un arc semicircular de cărămidă, decorat cu zimți de cărămidă la partea superioară. Pragul intrării se află numai cu puțin deasupra nivelului de construcție a beciului (la cca. 0,40 m sub actuala suprafață a curții). Încăperea de la intrare avea o pantă accentuată – aproximativ 1,50 m diferență de nivel la o lungime de cca. 3,20 m; întrucât în pereții laterali nu se văd nici un fel de goluri sau urme de trepte, trebuie să presupunem că accesul se făcea pe un plan înclinat.

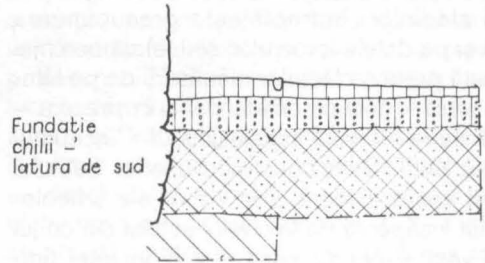
Diferența de nivel între încăperea menționată și beci era de cca. 0,55 m. Intrarea în beci se făcea trecând peste un prag de lemn și pe două trepte din zidărie.

Ctitoria lui Danciul Pârâianul a fost înconjurată și cu un zid de incintă. Pe latura de est, săpăturile au dovedit contemporaneitatea fundației zidului de incintă cu biserica ridicată prin

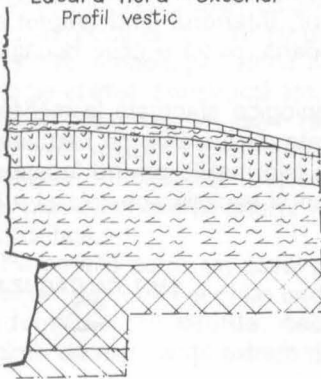
S. 12 - 1973
În fața intrării în beci
Profil sud



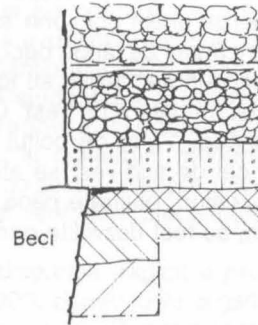
S. 3 - 1971
Latura sud - exterior
Profil estic



S. 4 - 1971
Latura nord - exterior
Profil vestic



S. 7 - 1972
incintă sud - vest
Profil sudic



0 0.5 1 m

Legendă

- | | | | |
|--|---|--|--|
| | Pământ vegetal; | | Pământ cenușiu granulos, urme de moloz, pietriș; |
| | Moloz; | | Pământ cenușiu deschis, pigmenți cărămidă; |
| | Moloz, cărămidă spartă; | | Pământ castaniu gălbui nisipos, pietriș mărunț; |
| | Pământ cenușiu - castaniu, cărămidă spartă; | | Pământ cenușiu; |
| | Pământ cenușiu granulos, cărămidă spartă; | | Pământ gălbui castaniu cu pietriș. |

Fig. 5 - Mănăstirea Polovragi. Profile ale sondajelor arheologice din incintă (S. 12, 3, 4, 7).

1647-1648. Deasupra fundației se păstrează, în această parte, o porțiune înaltă de cca. 0,20 m de zidărie din piatră și cărămidă (piatra și cărămida apărând cum am văzut și în parametrul exterior al beciului). Deasupra acestei porțiuni, zidul este din piatră, ceea ce indică faptul că el a suferit transformări ulterioare.

Se poate presupune că aparțin aceleiași perioade resturile de construcție anterioare actualei incinte descoperite la exterior, în colțul de nord-vest. Ele aparțin unei încăperi rectangulare cu ziduri groase de 1,05-1,20 m, lată în interior de 2,71 m depășind spre vest incinta actuală cu

aproape 1,80 m, din care se mai conservă în unele părți puțin din elevație, păstrând în interior rosturi de tencuială. În lipsa altor date de natură stratigrafică, presupunerea datării lor la mijlocul sec. XVII se bazează pe anterioritatea față de construcțiile incintei care se mai păstrează în prezent; nivelul de construcție este aproximativ 0,25 m mai jos decât al incintei, iar fundațiile mai adânci.

Este greu de stabilit, pe baze arheologice, o cronologie absolută a construcțiilor monastice

de la Polovragi, datorită subțiririi depunerilor arheologice ulterioare secolului XVIII și a sărăciei materialului arheologic. Succesiunea fazelor de construcție din incintă, așa cum apare după cercetările efectuate (și care va deveni mai clară după decaparea tencuielilor și cercetarea arhitecturii clădirilor) îndreptățește presupunerea (bazată și pe datele izvoarelor scrise) că cea mai însemnată parte a clădirilor mănăstirii de pe latura vest-vest – cea cercetată până în prezent – datează de la sfârșitul secolului XVII – începutul secolului XVIII. Sunt construite ulterior beciului (adaosul apare evident și în sondajele arheologice) atât încăperile de la nivelul solului din colțul de sud-vest și cel de nord-vest al incintei (împreună probabil și cu actualul zid de incintă în porțiunile alăturate de pe latura de N și S) cât și încăperile de la nivelul superior, cu cerdacul sprijinit pe stâlpi groși de piatră cu secțiune pătrată. Aceste lucrări au determinat și anumite transformări aduse beciului – astuparea vechii intrări și deschiderea uneia noi, prin spargerea zidului de sud al încăperii de lângă beci.

O serie de adaosuri succesive au fost aduse la exteriorul incintei, pe latura de vest. Către mijlocul acesteia, la cca. 17 m de colțul de nord-vest și 21 m de cel de sud-vest se află o construcție ale cărei resturi, păstrate până la o înălțime de 1–1,20 m, au fost dezvelite prin săpături

în 1972. Fundația, din bolovani legați cu mortar, având o adâncime de aproape 0,90 m este adăsată celei a beciului, nivelul de construcție fiind doar cu puțin mai sus (16–18 cm) decât al acesteia. Prin situația stratigrafică, această construcție apare ca aparținând foarte probabil etapei de la sfârșitul secolului XVII – începutul secolului XVIII. Ea are dimensiunile de cca. 6x5 m, fiind împărțită în trei compartimente inegale prin două ziduri perpendiculare între ele, o ușă astupată ulterior, care asigură accesul spre încăperile situate deasupra beciului, după cum se poate observa în zidul incintei.

Corpul de încăperi aflat cu 4,5 m mai spre sud a fost ridicat ulterior, în afara incintei. Între cele două construcții amintite a fost amenajată, la o dată și mai târzie, o încăpere aflată parțial sub nivelul solului, limitată la vest de un zid din piatră legată cu un mortar foarte slab, încăpere dezafectată ulterior, interiorul fiind umplut de moloz, cărămidă spartă, piatră și chiar bucăți întregi de zidărie.

Săpăturile arheologice efectuate la mănăstirea Polovragi, legate de lucrările de restaurare au putut completa informațiile privind începuturile bisericii precum și evoluția acesteia și a întregului ansamblu.

GH. I. CANTACUZINO

În perioada 15 iulie – 1 septembrie 1993 localitatea Drăușeni, jud. Brașov, a fost gazda primului campus universitar european organizat în România de către Asociația „Jeunesse et Patrimoine International”, sub egida UNESCO.

1.

Această asociație are ca domeniu de activitate cercetarea și restaurarea monumentelor istorice de orice natură – arheologice, arhitecturale, etnografice etc., scopul său fiind integrarea tineretului universitar în această categorie specială de activități. Campusurile organizate de „Jeunesse et Patrimoine” au, pe de o parte, un caracter multidisciplinar, datorită faptului că studenții implicați provin din facultăți de profil diferit: istorie, arheologie, istoria artei, antropologie, biologie-chimie, construcții etc. În felul acesta se creează premisele necesare realizării unor studii complexe asupra monumentelor istorice, cultivându-se principiul cunoașterii profunde și totale, prin coroborarea unor investigații de strictă specialitate.

Pe de altă parte, un astfel de campus are un caracter european și chiar internațional, reunind studenți din țări diferite, ceea ce asigură un schimb de experiență extrem de interesant și de util.

Bazele prezenței Asociației „Jeunesse et Patrimoine” în România au fost puse încă din 1988, de către profesorul Radu Popa, care a reușit, în condiții complet nefavorabile oricărui gen de colaborare externă, să organizeze primele schimburi de studenți în istorie între Franța și România – sub egida acestei asociații. După 1989, această activitate a devenit oficială, astfel că un număr destul de mare de studenți români au beneficiat de scurte stagii de pregătire pe șantiere arheologice și de restaurare din străinătate; în mod firesc a crescut și numărul studenților străini care au lucrat periodic pe șantiere din România.

Pentru asigurarea cadrului organizatoric în vederea permanentizării și extinderii acestui gen de acțiuni, în 1992 s-a înființat în România o filială a Asociației „Jeunesse et Patrimoine”, care reunește studenți de la facultățile de istorie, istoria artei și arhitectură, dar și specialiști ai Direcției Monumentelor. În aceste împrejurări, a apărut posibilitatea organizării primului campus cu

un program care, în principiu, s-a dorit complex și adaptat programelor de acest tip agreeate la nivel european. Inițiativa a revenit de asemenea profesorului Radu Popa, care a pregătit această manifestare încă din 1992, fixând locul de desfășurare la Drăușeni. Opțiunea a fost determinată în primul rând de rațiuni științifice: aici urma să se deschidă un șantier de restaurare a ansamblului monumental din secolele XVIII–XVII, care se anunță foarte interesant cu atât mai mult cu cât era prevăzută și continuarea cercetărilor arheologice și de parament.

Având în vedere problematica complexă a monumentului de arhitectură și a sitului arheologic pe care acesta îl suprapune, etapa de cercetare și aceea de restaurare propriu-zisă erau programate pe parcursul mai multor ani. Acest aspect și-a avut importanța lui, deoarece, în perspectiva șantierului de la Drăușeni a fost gândit ca o bază studențească, un fel de centru național de pregătire în domeniul atât de vast al investigării și restaurării monumentelor istorice, aici existând toate condițiile necesare aplicării în practică și verificării cunoștințelor acumulate la școală.

După dispariția tragică a profesorului, în februarie 1993, demersurile organizatorice au fost preluate de către Direcția Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice, în colaborare cu filiala română a Asociației „Jeunesse et Patrimoine”. Partea administrativă a revenit în exclusivitate acesteia din urmă, fondurile provenind din bugetul organizației centrale; dotarea tehnică a șantierului și asistența de specialitate au fost asigurate de către Direcția Monumentelor.

Pentru organizarea preliminară și desfășurarea campusului, o contribuție importantă și-a adus Primăria comunei Cața, care a pus la dispoziție spațiile de cazare și a facilitat permanent aprovizionarea șantierului cu materialele necesare.

2.

La Drăușeni au participat studenți din Franța, Italia, Elveția și România, al căror număr final s-a ridicat la 40: 14 străini și 26 de români, aceștia din urmă organizați în două serii consecutive.

Programul campusului a avut drept punct principal efectuarea de săpături arheologice la

Cetatea țărănească din localitate, dar a inclus și o serie de excursii la monumente istorice din apropiere, precum și o parte teoretică destul de consistentă. Astfel, au fost vizitate Cetățile țărănești de la Cața și Homorod, Biserica fortificată de la Ionești (jud. Brașov), Biserica reformată de la Daia (jud. Harghita), și orașele Brașov și Sighișoara. În ceea ce privește aspectul teoretic, acesta a constat într-o serie de discuții (organizate ca și mese rotunde) care și-au propus familiarizarea studenților cu principalele date ale istoriei Transilvaniei și cu peisajul arhitectural specific evului mediu din această parte a Europei; o altă temă generală a avut în vedere stadiul și problematica cercetărilor arheologice și de istoria artei din România, ceea ce a prilejuit interesante schimburi de păreri asupra metodelor și tehnicilor utilizate în țările de origine ale participanților.

3.

Activitatea principală a campusului a constat în cercetarea arheologică a monumentului de la Drăușeni¹ care s-a dovedit, din acest punct de vedere, mult mai complexă și mai interesant decât s-a crezut inițial, oferindu-ne numeroase și importante surprize.

Primele săpături arheologice la Cetatea țărănească Drăușeni au fost efectuate în anii 1973–1977, când s-a lucrat la întocmirea unui proiect de restaurare și de asemenea s-au și realizat lucrări de restaurare parțială a ansamblului². Prin desființarea fostei Direcții a Monumentelor Istorice, în 1977, șantierul a fost în mod brutal închis, astfel că investigațiile nu s-au putut finaliza; o serie de probleme legate de construcțiile care s-au păstrat până în zilele noastre, dar și de vestigiile anterioare acestora sau cronologia generală a complexului au rămas astfel nerezolvate. Cu toate acestea, s-a considerat că monumentul este cunoscut în datele sale esențiale, subliniindu-se faptul că ceea ce a mai rămas de stabilit ține de categoria detaliilor.

¹ Cetatea țărănească Drăușeni este un ansamblu de arhitectură și artă medievală suficient de bine cunoscut specialiștilor, astfel că nu am considerat necesar să ne oprim asupra sa, fie și pentru o prezentare cât de scurtă – cu atât mai mult cu cât acest material nu depășește limitele unei informații generale.

² Marian Dumitrache, *Cetatea sătească din Drăușeni, jud. Brașov, ansamblu de arhitectură medievală. Cercetări arheologice 1973–1977*, în „Cercetări Arheologice”, III, 1979, p. 155–197; Sanda Ignat, *Studiu preliminar în vederea restaurării bisericii din Drăușeni, județul Brașov*, în „Arhitectura”, 1977, 6, p. 77–80.

Vechile săpături au condus la obținerea unor date importante asupra monumentului de arhitectură: basilica, datând din secolul al XIII-lea, a fost modificată ulterior în veacurile XV–XVII, în vederea fortificării – când a devenit o biserică cu o singură navă, iar turnul clopotniței și sanctuarul au fost suprapuse de galerii de apărare –, respectiv zidul de incintă aflat în jurul acesteia, prevăzut cu șase turnuri de apărare edificate în etape diferite, în perioada secolelor XV–XVII. De asemenea, a fost cercetat parțial cimitirul basilicii, aparținând populației săsești din secolele XIII–XIV, și s-a descoperit existența unor complexe anterioare, date în a doua jumătate a secolului al XII-lea și atribuite populației *secuiești* care a locuit în acea perioadă la Drăușești: o biserică de mici dimensiuni, de tipul sală cu turn vestic și absidă semicirculară – localizată pe partea de nord a bisericii actuale, și cimitirul dezvoltat în jurul său, ambele suprapuse parțial de basilică și de necropola acesteia.

Programul campaniei din 1993 a fost stabilit pornind de la acest stadiu de cercetare, propunându-și ca principale obiective clarificarea unora dintre aspectele pe care săpăturile anterioare nu au reușit să le rezolve din lipsă de timp. Pentru o primă fază a noii etape de cercetare s-a urmărit: stabilirea modului de închidere a navelor laterale spre est, verificarea fundațiilor bisericii actuale, în special în zona corului și absidei, delimitarea în suprafață a celor două necropole (pentru a se evita distrugerea acestora prin organizarea unui șantier) și obținerea unui profil stratigrafic longitudinal în incintă (în vederea sistematizării verticale)³.

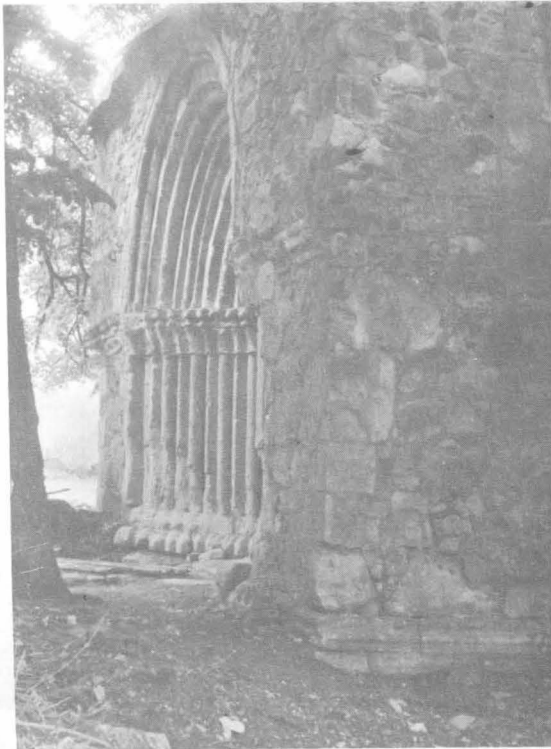
Principalele rezultate obținute vizează evoluția basilicii și succesiunea orizonturilor funerare existente în actuala incintă.

a. *Basilica*. Săpăturile efectuate atât pe latura de nord cât și pe cea de sud a bisericii au pus în evidență existența a două etape de construcție, delimitate atât stratigrafic cât și planimetric. Într-o primă etapă s-au realizat fundațiile navelor laterale până în dreptul arcului de triumf actual; zidurile au o lățime de 1,10 – 1,20 m și sunt realizate din piatră de culoare gri-închis legată cu pământ negru amestecat cu lut galben. A doua etapă se caracterizează prin întrebuițarea mortarului de var, în a căru compoziție intră o cantitate destul

³ În partea a doua a desfășurării săpăturilor, din colectiv au făcut parte și colegii Medve Sandor (Târgu Mureș) și Pascu Ioan (Sighișoara), cărora trebuie să le mulțumesc pentru ajutorul lor prețios, fără de care încheierea șantierului ar fi fost mult mai dificilă.



1. Portalul bisericii Drăușeni, sec. XIII



2. Idem, vedere laterală

de mare de pietriș, și prelungirea navelor laterale spre răsărit – sau cel puțin a navei sudice. În această etapă s-au adosat zidăriei legate cu pământ contraforturi late de 0,50m pe toată lungimea acesteia, mai exact în dreptul fiecărei travei.

Corul și absida, în forma în care se păstrează astăzi, aparțin de asemenea etapei cu mortar, ca de altfel și fundația continuă pe care au stat stâlpii despărțitori dintre navele laterale și nava centrală, și care a devenit ulterior fundația bisericii fortificate.

Lungimea exactă a navelor laterale, presupusă anterior ca fiind aceeași cu lungimea navei actuale, ca și modul de închidere a acestora spre est, nu s-au stabilit în actuala campanie, deoarece, din lipsă de timp, săpătura nu s-a putut extinde în mod corespunzător.

b. În partea de est a peretelui exterior al absidei au fost descoperite *mai multe ziduri* lucrate din piatră legată cu mortar, care sunt, cel puțin în parte, anterioare basilicii. În stadiul actual al cercetărilor nu se pot determina exact nici cronologia acestor ziduri și nici construcțiile cărora le-au aparținut; în orice caz, acestea nu pot fi contemporane între ele, datorită dispoziției planimetrice care exclude orice relație coerentă și pare să indice mai degrabă etape succesive. Precizăm faptul că unul dintre aceste ziduri este suprapus parțial de peretele actual al absidei.

c. Cea mai importantă contribuție a acestei campanii constă în descoperirea unui *orizont de înmormântări în gropi cu nișă cefalică*, identificat în partea de est a bisericii, până la limita zidului de incintă. S-au cercetat nouă morminte – dintre care patru suprapuse parțial; scheletele, orientate aproximativ sud/vest – nord/est, sunt așezate pe spate, cu capul ușor ridicat față de restul corpului, picioarele întinse cu călcâiele apro-

piate și brațele întinse pe lângă corp și paralel cu acesta, sau cu palmele așezate pe capetele femurelor, respectiv îndoite din cot și împreunate peste bazin sau abdomen. Remarcăm faptul că față de scheletele celorlalte cimitire investigate la Drăușeni, acestea au un aer masiv și lungimi care merg până la doi metri.

Poziția oaselor – capul cu bărbia în piept, umerii ridicați, coloana vertebrală șerpuită – sugerează faptul că înmormântarea s-a făcut în giulgiu, înainte de rigidizarea corpurilor. Gropile acestor morminte au în partea superioară o formă dreptunghiulară simplă, dar spre fund se îngustează treptat (în două-trei trepte orizontale) astfel încât la nivelul scheletului capătă exact forma corpului uman; lăcașul pentru cap este întotdeauna rotunjit. Toate gropile se adâncesc în solul viu, galben lutos, și datorită faptului că acesta coboară în pantă pe direcția sud-vest – nord-est, scheletele se găsesc la adâncimi care variază între 1,30 și 3,10 m.

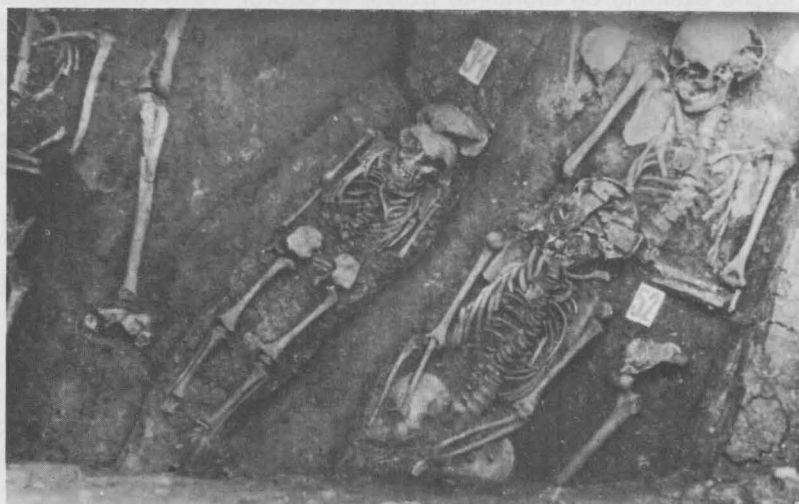
3. Vedere din interiorul bisericii; pilonul nordic al arcului de triumf



4. Necropola din secolul al XII-lea



5. Morminte suprapuse aparținând secolelor XII-XV



6. Fântână, secolul al XIII-lea



Nu s-au descoperit obiecte de inventar, însă ritualul de înmormântare – și în primul rând forma foarte specială a gropilor, ca și observațiile stratigrafice constituie tot atâtea elemente definitorii în sensul încadrării cronologice și atribuirii etnice a necropolei.

Din punct de vedere stratigrafic, precizăm faptul că mormintele acestei serii sunt suprapuse și parte distruse de cimitirul sășesc din secolele XIII–XIV, cercetat parțial în 1973–1977, din care am surprins în săpătură 13 morminte.

În ceea ce privește ritualul, acest tip de înmormântare este rarism, și nu cunoaștem decât puține exemple de morminte izolate în cadrul unor mari cimitire din Ungaria (datate în secolele XI–XII), și o singură necropolă care a fost descoperită în urmă cu câțiva ani la Feldioara, jud. Brașov⁴ (datată în funcție de obiectivele de inventar în ultima treime a sec. 12). Din punct de vedere etnic, aceste morminte sunt fără excepție atribuite primilor coloniști de origine germană deplasați spre răsărit și instalați de către regatul maghiar în teritoriile nou intrate sub stăpânirea sa. Pe baza analogiei perfecte pe care ne-o oferă necropola de la Feldioara și ținând cont de situația stratigrafică înregistrată, datăm mormintele de la Drăușeni în aceeași perioadă a ultimei treimi a veacului al XII-lea, atribuindu-le primilor coloniști sași așezați pe valea Homorodului Mare.

Având în vedere punctul de referință pentru acest orizont funerar, considerăm firesc să-l nominalizăm drept „orizont funerar de tipul Feldioara”, după locul care a fost pentru prima dată pus în evidență.

Implicațiile acestei descoperiri sunt multiple, nu numai pentru ansamblul arhitectural de la Drăușeni, dar și pentru istoria localității și, pe un plan mai larg, pentru istoria colonizării germane în Transilvania. În primul rând, documentează faptul că sașii s-au instalat la Drăușeni nu după anul 1200, așa cum s-a crezut până în prezent, ci aproximativ cu o jumătate de veac mai înainte, probabil îndată după mijlocul secolului al XII-lea. În al doilea rând, este demonstrat faptul că primii coloniști nu au nimic în comun cu bazilica romanică,

⁴ Șantierul de la Feldioara a fost condus de profesorul Radu Popa, din colectivul de cercetare făcând parte și subsemnata. Sectorul necropolă a fost supravegheat de Adrian Ioniță de la Institutul de Arheologie București, care de altfel a și finalizat cercetarea acesteia în 1993.

care a început să fie construită mult mai târziu, într-o perioadă în care cimitirul ieșise din uz, iar ritualul de înmormântare original fusese deja uitat. (Precizăm faptul că unul din aceste morminte este tăiat de zidul pe care stă peretele estic actual al absidei.) Este de presupus, în aceste condiții, existența unui alt lăcaș de cult care a fost edificat și utilizat de sași în prima perioadă de staționare la Drăușeni. În al treilea rând, întrucât nu avem nici un motiv să ne îndoim de existența cimitirului secuiesc și de datarea acestuia în a doua jumătate a secolului al XII-lea, se pare că situl de la Drăușeni ne va oferi posibilitatea surprinderii unei conviețuiri între cele două populații colonizate de Regatul maghiar în Transilvania – situație inedită, de un mare interes istoric. În sfârșit, diferența înregistrată între cimitirul sășesc din secolul XII și cel din secolele XIII–XIV indică o schimbare semnificativă la nivelul mentalității colective, fapt deosebit de important pentru evoluția ritualurilor funerare.

d. Cimitirul din secolele XIII–XIV este la rândul său suprapus și parțial distrus de o serie de morminte orientate pe axa nord-sud, care taie nivelul de construcție de la sfârșitul secolului al XV-lea și pe care, în stadiul actual al cercetărilor, le atribuim populației reformate. Limita cronologică superioară a acestor înmormântări este precizată prin suprapunerea lor de către un complex datat pe bază de ceramică în secolul al XVIII-lea.

Cercetările arheologice din 1993 au pus astfel în evidență o problematică mult mai largă decât ne-am așteptat inițial, pentru descifrarea căreia sunt încă necesare investigații conjugate, de istoria artei și arheologie.

Desfășurarea săpăturilor arheologice de la Drăușeni a oferit studenților participanți ocazia de a observa și în același timp de a realiza practic, atât o arheologie a construcțiilor, cât și o arheologie a orizonturilor funerare, fiecare dintre acestea implicând metode diferite de cercetare și înregistrare a rezultatelor.

În ansamblu, putem aprecia că alegerea acestui sit pentru organizarea primului campus universitar s-a dovedit o soluție fericită deoarece, judecând atât în funcție de rezultate obținute cât și în perspectiva continuării și finalizării investigațiilor, există posibilitatea concretizării unui program de cercetare, complex ca tematică și extrem de interesant din punct de vedere științific.

DANIELA MARCU

Les églises fortifiées de Transylvanie ont été bâties en même temps que les localités adjacentes, entre les 12^{ème} à et 16^{ème} siècles, par des populations d'origine allemande. D'un nombre total d'environ 300 pareilles ensembles de culte et défense, environ 160 se trouvent en état relativement bon, tandis que beaucoup d'eux sont en danger de modification, dégradation ou destruction.

La colonisation des populations è d'origine allemande en Transylvanie. Repères historiques

À partir du milieu de 12^{ème} siècle, l'état féodal hongrois, sous la souveraineté duquel était

* Comunicare prezentată la Budapesta, la simpozionul „Arhitectura peisajului și peisajul istoric”, 7–11 iunie 1993.

entrée la Transylvanie, se proposait de consolider son autorité sur ce territoire et, en même temps, le défendre et mettre en valeur son grand potentiel économique. A ce dessein, il a permis la pénétration de quelques populations d'origine allemande provenant de la région du Rhin moyen et Flandres.

Cette première vague a été suivie, au commencement – du 13^{ème} siècle par les colons des régions orientales du Rhin, de Rhénanie, de l'Allemagne de sud et centrale, du cours moyen d'Elbe. Pendant le 14^{ème} siècle, les colons d'origine allemande de Transylvanie sont, surtout,

1. Cetatea cu Biserica evanghelică fortificată, sec. XIII, sat Homorod, jud. Braşov.

Ilustrația provine din Arhiva DMSI

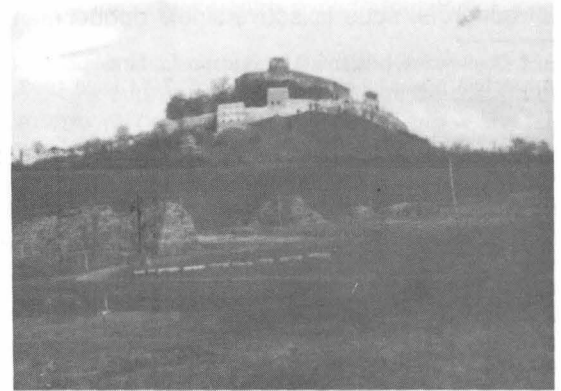




2. Biserica din 1796 Sf. Nicolae – sat Movile (Hunderztbücheln), comuna Iacobeni, jud. Sibiu.

4. Cetatea Cohalului sec. XII
oraş Rupea, jud. Braşov. ➤

3. Cetatea Săsească, sec. XV–XVI cu Biserica evanghelică fortificată. Vedere turnuri de intrare Str. Agnita Nouă nr. 1, oraş Agnita (Agnetheln), jud. Sibiu.



maux avisés, les colons d'origine allemande ont créé pendant un temps relativement court, une infrastructure puissante qui servit de support indispensable du développement de la vie collective.

Les villages qui formaient cette infrastructure étaient constitués d'habitations construites en bois ou en pierre, étroitement groupés autour d'une place ou bien au pied d'une hauteur sur laquelle l'église se trouvait isolée.

A commencer de la première moitié du 13^{ème} siècle, quelques villages plus grands se transforment en villes qui, à leur tour, se développent, agrandissant leur superficie et leur population, se fortifiant.

Suivant l'exemple des villes, surtout après 1421, quand les incursions turques étaient devenues plus fréquentes, les fortifications des villages médiévaux de Transylvanie, à une population

5. Cetatea săsească cu biserica evanghelică fortificată sec. XIII (Schonberg Merghideal jud. Sibiu).



6. Cetatea săsească cu Biserica evanghelică sec. XIII. Sat Mercheașa (Streitfort) comuna Homorod.



7. Cetatea săsească sec. XIII – vedere din interior a zidului de incintă cu drumul de stradă – Sat Homorod (Hamruden) com. Homorod jud. Brașov.

8. Biserica evanghelică fortificată sec. XIII–XIX sat Rodbav (Rohrbach) Soareș, jud. Brașov.



plus restreinte que celles des villes et à des possibilités plus réduites, se sont logiquement orienté vers le plus grand et le plus solidement construit édifice qui était, dans la plupart des cas, l'église catholique. Celle-ci était souvent située sur une hauteur, parfois au milieu même du village (Biertan), entourée par un espace plus large qui pouvait être clôturé avec des murailles de défense prévues de tours et de chambres adossées à l'intérieur de l'enceinte, dans laquelle toute la population du village pouvait se trouver un abri, en cas de besoin.

Cette nouvelle fonction renforce le caractère militaire qui vient s'ajouter à leur fonction initiale d'établissements religieux.

J'avance ici mon opinion que les habitants des villages allemands de Transylvanie avaient une conception stratégique concernant les batailles défensives distincte de celle qui régnait en Valachie ou Moldavie; cette conception distincte était due tant à leur origine occidentale qu'à l'autonomie et aux privilèges dont ils jouissaient.

Tandis que les habitants de Valachie et Moldavie appliquaient la tactique de la terre ravagée se retirant devant l'envahisseur qui l'exécédait en nombre, probablement, et menant un guérilla, les colons d'origine allemande (saxons) affrontaient les ennemis de l'intérieur de l'enceinte fortifiée.

Les villages à ses maisons bâties en pierre et groupées étroitement, l'enceinte murée située sur une hauteur et l'église fortifiée au milieu sont les trois échelons de leur système défensif.

L'évolution des fortifications est déterminée plutôt par l'évolution de la technique de guerre, par les moyens techniques d'attaque que par l'évolution des styles en architecture.

Le plan de l'enceinte a évolué de la forme circulaire ou ovale (Cisnădioara-Michelsberg, début du 13^{ème} siècle) qui suivait les courbes de niveau à des formes rectangulaires ou polygonales, prévues de tours et bastions, saillant du plan de la muraille et étant utilisés par les défenseurs pour le contrôle des flancs (Codlea, Cristian). Ses dernières formes sont la conséquence de l'apparition des armes à feu, au 14^{ème} siècle.

Toujours comme une conséquence de l'utilisation de la poudre à grande échelle et afin d'éviter que la base de muraille soit minée, on construit une deuxième muraille d'enceinte (zwinger) moins haute, suivant des modèles de Thuringie et Autriche. Des églises à zwinger du 14^{ème} siècle sont celles de Prejmer (Tartlau), Hărman (Honenberg), Sânpetru; Hălchiu (Heldsdorf), Codlea (Seiden), Dealu Frumos (Schönberg), Ațel (Hetzldorf); Cincșor (Kleinschenk); Apold (Trappold).

Les places fortes construites dans les lieux plats étaient entourées de douves remplies d'eau, comme celle de Prejmer (Tartlau), sèche comme celle de Brătei (Pretai) ou de marécages (Agnita/Agnetheln). On y accédait par des ponts mobiles par dessous d'une tour de la porte. La tour était prévue d'herse et tunnel voûté. Dans la partie supérieure des murailles d'enceinte, se trouvaient des voies pour faire le guet, des créneaux ou des gueules de tirage.



9. Cetatea săsească cu Biserica evanghelică fortificată sec. XIII-XVI sat Viscri (Deutsch Weisskirch) com Bunești, jud. Brașov.



10-12. Cetatea săsească
cu Biserica Evanghelică fortifica-
tă sec. XIII, sat Drăușeni (Draas)
com. Cața jud. Brașov.





13. Cetate săsească sec. XV-XVI, sat Merghideal (Mergheln) com. Merghideal, jud. Sibiu.

Problèmes actuelles de conservation et de préservation

Dans les dernières années, on constate une accélération du processus d'émigration de la population d'origine allemande, surtout des jeunes, cette fois au sens inverse. Le phénomène a pour conséquence directe la désagrégation de la cohésion ethnique, le déchirement de la chaîne de transmission des traditions culturelles et pour conséquence finale le dépeuplement des villages et, implicitement, la disparation des communautés des églises fortifiées.

Malheureusement, malgré les efforts de quelques organisations européennes (ECOVAST) ou locales (le Forum Démocratique Allemand, l'Union des Saxons de Transylvanie ou le Consistoire évangélique), on n'a pas obtenu des résultats considérables en ce qui concerne la con-

servation des églises fortifiées et des sites afférents, abandonnés par leurs successeurs de droit.

En Roumanie, on est en train de définir exactement les nouvelles fonctions et destinations des localités concernées, de sensibiliser l'opinion publique, de polariser les facteurs intéressés à préserver l'héritage culturel des Saxons de Transylvanie.

On peut citer les suivantes nouvelles fonctions proposées:

- la création de musées locaux qui comprennent les biens culturels laissés en Roumanie par les communautés émigrées;

- la création en Roumanie d'organisations pour les enfants et pour les jeunes, de type «scout», dont les filiales locales soient emplacements dans les édifices évacués par les communautés saxonnes;

- la création d'établissements médicaux et de protection sociale par la transformation de quelques uns des villages abandonnés dans des colonies d'enfants, des orphelinats, des foyers pour les handicapés. De cette manière, les nouveaux bénéficiaires auront le sentiment de continuer à vivre normalement et, en même temps de contribuer à l'entretien des bâtiments et des ensembles, en les utilisant;

- la transformation de quelques uns des villages abandonnés dans des localités de vacances.

Toujours à des fins de protection – indirecte, pourtant – l'église fortifiée de Biertan, ainsi que la localité et la zone environnante ont été proposées par la Commission Nationale des Monuments, Ensembles et Sites Historiques pour inscription sur la liste du patrimoine mondial.

Conclusions

Les églises fortifiées construites en Transylvanie entre les 12^{ème} et 14^{ème} siècles ne peuvent être ni étudiées ni protégées en dehors du cadre naturel, historique et culturel qui les a engendrées.

On ne peut pas dire que ceux qui ont construit les églises fortifiées de Transylvanie, ou ceux qui les ont complétées ultérieurement avaient en vue leur intégration au paysage naturel. En ce temps-là, les gens avaient d'autres soucis et les constructions qu'ils ont élevées portent témoignage de leur caractère défensif, s'ajoutant à la fonction primordiale religieuse que représentait l'église.



14. Cetatea săsească cu biserica evanghelică fortificată sec. XII–XVI, sat Cincu (Grobschenk).

Quand même, grâce à leur parfaite adaptation au terrain, au jeu harmonieux et équilibré des volumes d'architecture, les églises fortifiées des Saxons de Transylvanie se constituent dans des ensembles cohérents, d'une expressivité à part. Temoignant de la volonté des constructeurs de résister, elles font partie de l'histoire tourmentée de ces lieux, tant de fois ravagés par les envahisseurs ennemis. Elles constituent aussi un chapitre important de l'histoire de l'architecture médiévale de défense sur le territoire de notre pays.

FLORIN DOBRESCU

Acestă lucrare a fost prezentată în cadrul Simpozionului româno-german, organizat între 15–20 noiembrie 1994 la Brașov. Ea este parte componentă a fișei de localitate și reprezintă rezumarea (expertizarea) caracteristicilor așezării, rezultată a operațiunilor de inventariere a acesteia, conform metodei de inventariere a monumentelor, ansamblurilor și siturilor istorice aplicată în cadrul proiectului comun româno-german. În cadrul metodei menționate, fișa de localitate și, în special, această parte rezumativă a sa trebuie să servească întocmirii planurilor de dezvoltare a localității respective, în măsura în care evoluția istorică a unei localități este în mod esențial importantă pentru înțelegerea imaginii sale actuale și proiectarea imaginii sale viitoare.

Sat așezat pe drumul comercial ce lega valea Oltului de valea Mureșului prin bazinul Hârțibaciului, Cincu conservă aproape integral, prin structură, funcțiuni istorice exprimate prin clădiri, forme și materiale constructive, imaginea tipică a localităților săsești din Transilvania de sud-est.

Conform literaturii de specialitate, localitatea a fost fondată în jurul anului 1150, făcând parte din categoria așezărilor de colonizare primară; pe teritoriul satului au fost găsite însă urme de locuire din epoca bronzului.

ISTORIC

– 1329 – prima atestare documentară a așezării, precum și a calității acesteia de sediu de scaun, având în subordine 22 localități între valea Oltului și valea Hârțibaciului; va păstra această demnitate până în 1849, ceea ce va influența dezvoltarea localității prin infrastructura administrativă și economică pe care o va genera;

– 1494 – primește privilegiul de a fi sediu de *Stuhlgerichtes* și *Stuhlrichter*;

– 1586 – primește dreptul de a ține târg anual, devenind în timp un important centru comercial al zonei; va avea două târguri anuale și un târg săptămânal până în anii '50, sec. 20;

– 1596 – primește privilegiul de a fi sediu de bresle, această organizare (atestă și prin însemnele de bresle datate la mijlocul sec. 18, aflate și azi în biserică) se va menține până spre sf. sec. 19 când se înființează în localitate o *Gewerbeverein* cu sediu propriu – Marktplatz 524;

– 1720 – graful Martin Sutorius înființează școala latină, a cărei activitate continuă până la sf. sec. 19 când se transformă în Höherevol-

schule. Primul local a ars în 1789, iar biblioteca ce conținea aprox. 4000 vol. a fost mutată în 1957 la Agnita;

– 1804 – devine sediu de *Burgermeisteramt*;

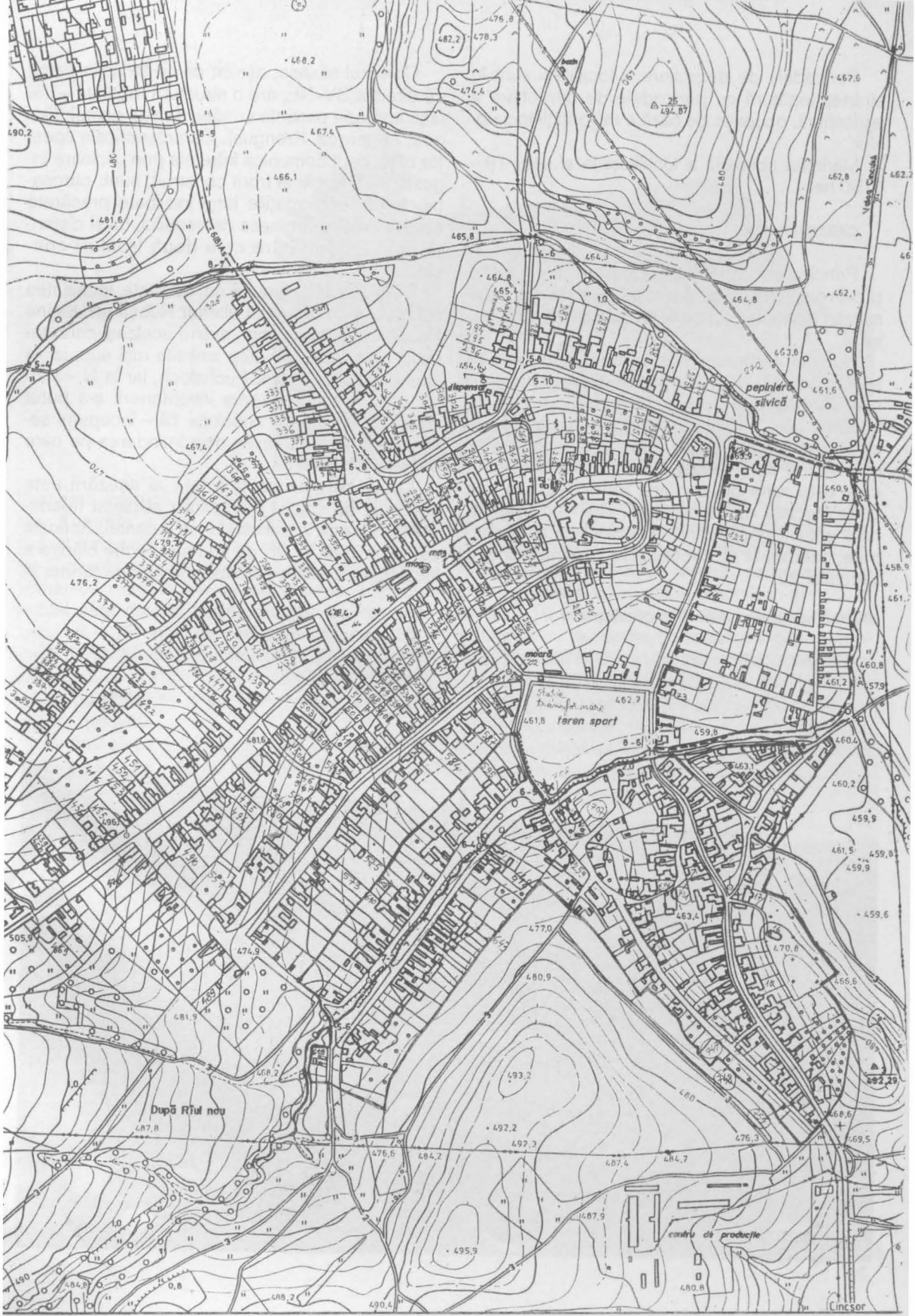
– 1876 – se stabilește aici judecătoria de plasă;

– 1898 – are judecătorie „cercuală”, carte funciară, poștă și telegraf.

Pentru a avea o imagine a așezării la sfârșitul epocii moderne, citez din *Anuarul României* din 1929: „comună rurală în județul Făgăraș cu judecătorie de ocol, pretoriat, percepție, primărie, ocol silvic, asociație de pompieri, abator.” În localitate sunt 1bis. evanghelică, 1 bis. ort., 1 bis. gr. cat., 1 bis. rom.-cat., 1 școală primară de stat, 1 școală primară evanghelică, o grădiniță evanghelică. O viață culturală bogată – Societatea Astra pentru literatură și cultura poporului român, Societatea femeilor germane, Societatea femeilor române, corul bărbaților sași, corul românesc, Biblioteca populară, Asociația meseriașilor, Societatea de Agricultură, Societate de vânatoare; localitatea avea de asemenea cazinou cu hotel și 3 bănci; în Cincu activau 3 avocați, 1 farmacist, 1 fotograf, 3 medici, 1 medic veterinar, 1 sculptor în piatră. Existau de asemenea o fabrică de cărămizi și două de cherestea, precum și un însemnat număr de meseriași.

Încă de la întemeiere a fost una din așezările mari, având inițial, conform studiilor de specialitate¹, 13 curți, iar în 1488 – 64 gospodării, 1532 – 70 gazde, 1720 – 344 familii, 1920 – 2232 loc., 1929 – 2537 loc.

¹ Paul Niedermaier, *Dorfkerne auf dem Gebiet der Sieben Stühle*, în „Forschungen für Volke- und Landeskunde”, Bd. 16/1, 1973, p. 39–66; Thomas Năgler, *Așezarea sașilor în Transilvania*, Ed. Criterion, București, 1981.



Perioadele de dezvoltare a localității sunt în strânsă legătură cu perioadele de dezvoltare a agriculturii, ocupația de bază a majorității locuitorilor.

Mărimea absolută a localității la sf.sec. 19 – 9150 ha.

CARACTERISTICI

Principalele cartiere ale localității, cel săsesc și cel românesc, s-au dezvoltat aproape ca două așezări distincte, separate de pârâul ce străbate locul.

Nucleul cartierului românesc, cu aspect de sat îngrămadit, se află la poalele terasei înalte pe care este așezată biserica ortodoxă; spre sfârșitul sec. 19 – începutul sec. 20 – perioadă de emancipare a populației românești – acesta se dezvoltă și de-a lungul uliței „Pe Pârâu“, uliță care este zona din cartierul românesc cea mai puțin afectată de modernizări, aici fiind inventariate câteva gospodării de agricultori bine păstrate, databile la sf. secolului 19 – prima treime a secolului 20.

Biserica evanghelică domină imaginea așezării

Cartierul săsesc, așezat pe un teren în pantă cu direcția SV–NE, are o structură regulată – trei ulițe aproape paralele urmând sensul pantei (Brigos, Angergos, Krongus). Caracteristicile acestor ulițe, care comunică între ele prin ulicioare înguste, fără rigole și front construit, sunt: carosabil de pământ, spațiile largi înierbate presărate cu fântâni ce mărginesc carosabilul, ca și distanța de 30–35 m între cele două fronturi construite.

De-a lungul drumului ce ocolește localitatea la E și N s-au dezvoltat ulterior Rûben an, Kleine Neugasse și Neugasse, având aceleași caracteristici ca și cele trei ulițe amintite mai sus, iar în jurul bisericii la S și E Fuchsloch, iar la N – Hinter der Kirche. În urma inventarierii s-a putut stabili că la sfârșitul secolului 18 – începutul secolului 19 cartierul avea deja întinderea pe care o are în prezent.

Locul de maximă greutate al așezării este constituit de spațiul triunghiular al pieței (Markt-platz), așezată în partea de jos a pantei. Aceasta este dominată la NE de cea mai veche clădire a localității, cea care contribuie în mod hotărâtor la





formarea imaginii acesteia – biserica evanghelică. Aceasta a fost inițial bazilică romanică, având turn pe V și – lucru mai rar – 2 turnulețe pe E navelor laterale, fiind cea mai mare bazilică romanică ridicată într-un sat săsesc; aspectul actual este datorat transformărilor din decursul sec. 16 – 18; incintele fortificate (sf. sec. 15 – înc. sec. 16) au fost demolate până la nivelul solului la sf. sec. 19; în prezent se păstrează numai turnul bastionar de la SE transformat în primărie și apoi grădiniță.

În jurul pieței sunt concentrate clădirile de folosință comună sau cu destinație specială ale

comunității, reprezentând funcțiuni legate de viața religioasă, educație, comerț și activitate bancară, asociații profesionale, administrație, loisir. Clădirile de folosință comună, reprezentative pentru întreaga comunitate, datează în general la sf. sec. 19 – începutul sec. 20, au două niveluri și fațadă cu decorație clasicizantă îngrijit executată, profilată în tencuială, imprimând spațiului închis al pieței un caracter aproape urban, net diferit de restul localității. Elemente clasicizante se regăsesc în decorația fațadelor unei părți a locuințelor existente în piață, deși în nucleu unele dintre acestea datează de la sfârșitul sec. 18 –



Gospodăria 610, cartierul
românesc



începutul sec. 19. Spațiile comerciale, cu excepția restaurantului și hotelului „Concordia”, sunt spații de tipul locuință și spațiu comercial (Wohn-und Geschäftshaus), acestea ocupând încăperea spre stradă a clădirii, cu acces direct din piață; sunt spații obținute fie prin reamenajarea încăperii spre stradă a locuinței, fie, în cazul construcțiilor ridicate după 1900, spații special concepute. Modificările aduse în perioada post-

belică unora din aceste spații sunt minime, fiind legate de schimbarea formei și/sau compartimentarea vitrinelor; se păstrează în bună parte chiar și elemente originare ca rulouri metalice, vitrine și firme. Un loc aparte în peisajul pieței îl constituie fostul birt „Zum Linden”, apoi sală comunală și primărie, cu decorația fațadei, forma acoperișului, detalii de interior – tavane cu baghete și medalioane, rar întâlnite în zonă.



Aspect uliță (Breitgasse – Brigos)

Școala confesională evanghelică (abandonată) (nr. 528)



Aspectul actual al pieței este astfel rezultatul unui lung proces de construcție, ilustrând trecerea de la medieval la modern a localității. La începutul secolului 20, piața începe să se extindă spre E cuprinzând și spațiul din partea inferioară a lui Breitgasse, o dată cu apariția băncii Armonia (1914) și a spațiilor comerciale alăturate.

Conform literaturii de specialitate, nucleul localității la întemeiere se află în partea de N a aceiași Marktplatz; cele mai vechi construcții ale localității, cu excepția bisericii și a fostului turn bastionar, aparțin însă sfârșitului secolului 18, aceasta datorită în mare măsură și incendiului generalizat ce a cuprins localitatea în 1789.

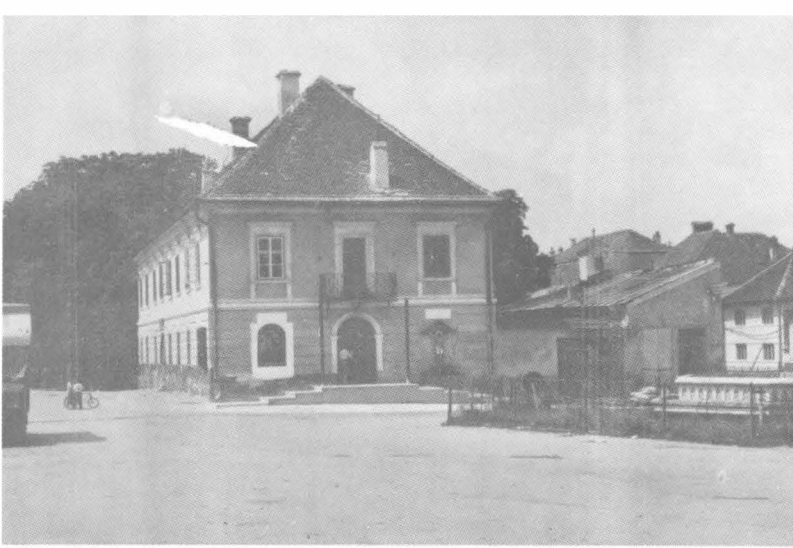
Cea mai veche locuință datată este Marktplatz 521 – 1758, iar cel mai vechi element constructiv aparținând unei locuințe este o bârnă datată 1647, refolosită la una din locuințele gospodăriei Rübén an 278.

Substanța constructivă a clădirilor din cartierul săsesc, chiar și a aceluia ce datorită unor modificări de aspect nu au fost inventariate, aparține în proporție de aprox. 90% perioadei sf. sec. 18–sf. sec. 19.

Tipul de gospodărire cel mai răspândit, datorită parcelor relativ înguste, este cel în unghi drept, modul de organizare al parcelei fiind determinat de ocupațiile preponderent agricole ale



Sediul Gewerbeverein și Jugendheim (abandonat) (nr. 524)



Locuință și spații comerciale (nr. 354, Marktplatz)

locuitorilor; aceeași observație este valabilă chiar și în cazul gospodăriilor de negustori, meșteșugari, notabilități din Marktplatz. În cadrul gospodăriei, clădirea principală – locuința – este așezată la stradă, iar în filă cu aceasta și de regulă sub acoperișuri separate, bucătărie de vară, șop, grajduri, iar pe latura curții paralelă străzii, șura de lemn, rareori de zid sau piatră. Implantarea la aliniament a casei are ca rezultat importanța acordată fațadei, deoarece din stradă se percep talia construcției, proporțiile, poziția ferestrelor, părțile acoperișului ca și elementele de detaliu ale fațadei și ale gardului înalt de zid a cărui decorație, mai ales la începutul sec. 20, începe să fie integrată decorației fațadei con-

rând astfel un anume tip de stradă. Locuința este în majoritatea cazurilor așezată cu latura îngustă la stradă având pivniță semiîngropată sau la nivelul solului și parter înalt, forma generală a acoperișului fiind două ape cu pinion turtit; la începutul sec. 20 pentru extinderea spațiului locuibil, bucătăria începe să fie amenajată la nivelul pivniței, iar pentru o mai comodă întreținere acoperișul cu pinion turtit este înlocuit cu un acoperiș în trei sau patru ape. Cele mai multe fațade păstrează o decorație a clasicizantă simplificată, ruralizată, adesea în legătură cu modificări în zona ferestrelor, subliniată fiind și cromatic.

Tipurile de plan folosite în perioada sf. sec. 18–sf.sec. 19 sunt de plan cu două încăperi în

filă și planul compact obținut prin subîmpărțirea unui dreptunghi prin două linii, paralele cu latura lungă și latura scurtă a acestuia; până la sf. sec. 19 aceste planuri evoluează numai prin amplificarea dimensiunilor camerelor; abia la sf. sec. 19 apare planul cu trei încăperi în filă. Interioarele păstrează deseori, în încăperea de protocol, tavane cu medalioane în structură; rareori în zona centrală pot fi întâlnite camere acoperite cu bolți cu penetrații.

Materialele de construcție folosite sunt pentru perioada sf. sec. 18 – prima jumătate a sec. 19, piatra în amestec cu puțină cărămidă, pentru ca pe măsură ce înaintăm spre sf. sec. 19, cărămi-

da să fie masiv folosită. Nu trebuie uitat că în scaunul Cincu obligativitatea de a construi din piatră și cărămidă a fost instituită încă în 1770, iar în 1774 obligativitatea de a acoperi casele cu țiglă.

Modului originar și caracteristic de ocupare a parcelei îi aparține de asemenea dispunerea grădinii de legume și a livezii pe terenul din spațele șurii; modul de organizare a curții și a termenului apartinător nu s-a schimbat până în prezent.

Imaginea actuală a localității este aceea pe care satul a avut-o în urma unei evoluții ce a permis elementelor constitutive o schimbare calmă

Birtul „ZumLinden“, apoi Primărie (abandonat) nr. 353, Markt-platz



Banca „Armonia“ – 1914 (nr. 592, Breitgasse)



care a înghețat însă spre sfârșitul primelor trei decenii ale sec. 20, dovadă fiind de altfel și setul de imagini ale satului, realizate în această perioadă de fotografii Tschurl, din localitate. Unicele clădiri noi sunt atelierul de tâmplărie, mascat de clădirile din Marktplatz și școala nouă, aflată pe locul fostului cartier țigănesc.

Datorită caracteristicilor mai sus enumerate, Cincu se constituie într-un „exemplu al unui habitat uman tradițional, reprezentativ pentru un tip de cultură și devenit vulnerabil sub efectul unor mutații istorice și sociale ireversibile”, accentuate galopant în ultimii cinci ani („Criterii privind înscrierea bunurilor culturale pe lista patrimoniului mondial”, punctul 5).

Imaginea cartierului săsesc, dată de densitatea și calitatea monumentelor în combinație cu structura intact păstrată a localității, impune stabilirea unei zone cu caracter de monument istoric care să protejeze în situația actuală structura pe străzi a localității și structura gospodăriilor, imaginea străzilor și a pieței, inclusiv a spațiilor verzi aparținătoare acestora, să protejeze auten-

ticitatea vizuală a siluetei localității așa cum este ea percepută de la intrarea în sat dinspre Toarcia, de pe drumul spre Merghindeal în dreptul unității militare, din cimitirul evanghelic, din colțul de S al terenului de sport la începutul uliței „Pe Pârâu”.

Impunerea acestei zone cu valoare de monument istoric este cu atât mai necesară cu cât schimbările produse de perioada postbelică li se adaugă modificarea radicală a compoziției etnice cu efecte asupra modului de locuire și mai ales asupra modului de a privi trecutul spațiului în care se locuiește.

În sensul celor expuse mai sus, zonei cu valoare de monument istoric trebuie să-i aparțină porțiunea de localitate delimitată astfel: de la gospodăria 73, de-a lungul frontului construit pe latura E a șoselei, până la gospodăria 138, pe Rübengan, de la gospodăria 272 până la 288 pe linia de fund a parcelelor, pe Kleine Neugasse de la 294 până la 307, de asemenea pe linia de fund a parcelelor, pe Neugasse ambele laturi, linia de fund a parcelelor de la 309 până la digul

Case nucleu sf. sec. XVIII – început sec. XIX (Marktplatz)





fațada principală a gospodăriei 430 (rongasse)



ce mărginește pârul lângă gospodăria 321 și fostul abator, iar pe frontul opus de la 325 la 342; pe Krongus frontul V de la 393 până la die leuegasse, iar de aici pe linia de S a gospodăriei 463, apoi pe linia de fund a gospodăriilor 369 – 475 Angergasse și pe linie de fund a gospodăriilor din Rosenanger închizându-se pe firul ului de pe str. „Pe Pârâu”, pentru a cuprinde zona valoroasă a cartierului românesc, iar apoi de-a lungul limitei de V și N a terenului de sport.

Datorită aceleiași calități de martor al unei civilizații în curs de dispariție propunem pentru impunerea calității de zonă protejată cimitirul evanghelic, care reunește și păstrează caracteristicile

și modul istoric de organizare al unui spațiu de folosință comună de acest tip.

ADRIANA STROE
AURELIAN STROE

CLĂDIRILE INVENTARIATE DIN ZONA REZERVATĂ

Angergasse: 439, 440, 441, 451, 452, 453, 459, 460, 463, 494, 495, 500 A, 502, 503, 506;
Brigos: 538, 539, 540, 544, 548, 549, 550, 557, 573, 575, 584, 587, 590, 591, 592, 212;
Fuchsloch: 215, 216, 223, 224;
Kleine Neugasse: 261, 294, 295, 296, 300, 301, 302, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 317, 318, 331, 333, 334, 336, 339, 340, 341, 342;



Krongus: 361, 364, 365, 366, 368, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 379, 380, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 389, 422, 423, 425, 427, 429, 430;

Hinter der Kirche: 235, 240, 241 270;

Marktplatz: 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 346, 347, 348, 349, 351, 352, 353, 354, 355, 435, 436, 437, 438, 508, 509, 510, 512, 513, 514, 515, 517, 518, 518A, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 527, biserica și resturile incintei fortificate cu turnul bastionar de SE, școala, grădinița (fosta locuință a învățătorilor);

Pe Pârâu: 608, 610, 619;

Rüben an: 278, 284, 287, 288;

Winkel: 356, 357, 358, 360, 432

TOTAL: 153

**CLĂDIRILE DOCUMENTATE EXCLUSIV FOTOGRAFIC
DIN ZONA REZERVATĂ**

Valoare de ambient: 442, 455, 456, 490, 537, 545, 546, 547, 335, 337, 362, 367, 416, 420, 426, 428, 431, 233, 237, 238, 239, 511, 516, 526, 595, 274, 275, 359

TOTAL: 28

SISTEME DE ÎNCĂLZIRE A BISERICILOR

Asigurarea unui microclimat interior corespunzător constituie o problemă de maximă importanță pentru conservarea clădirilor cu valoare istorică, arhitecturală sau ambientală, în felul acesta protejându-se atât edificiul cât și valorile adăpostite. Microclimatul (în principal temperatură și umiditate) se poate asigura printr-o instalație complexă de climatizare sau o instalație de încălzire combinată cu o ventilare mecanică și naturală. Pentru monumentele de cult, posibilitatea alegerii unui sistem de încălzire, integrat arhitectural, este dificilă și necesită cunoașterea unor probleme tehnice pe care vom încerca să le prezentăm în continuare.

Cap. I. Sisteme de încălzire

În general sistemele de încălzire pot fi împărțite în:

- sisteme locale - sobe, radiatoare electrice, aparate de climatizare;
- sisteme centrale - la care prepararea agentului termic se face în generatoare de căldură.

După natura agentului termic de încălzire se disting: instalații cu apă caldă, cu apă fierbinte, abur sau aer cald.

Căldura este cedată încăperilor c agentul termic prin intermediul corpurilor de încălzire care, se clasifică în:

- corpi de încălzire statice-registre, radiatoare, convectoare, țevi montate în pardoseală sau pereți;
- corpi de încălzire dinamice-aeroterme, ventilo-convectoare, aparate generatoare de aer cald(incluzând în această categorie aparate caracteristice ventilării sau încălzirii cu aer cald).

Cap.II. Factorii de care depinde alegerea sistemului de încălzire

- factori climatici exteriori, care determină pierderile de căldură;

- factori climatici interiori-valorile optime de temperatură și umiditate care asigură conservarea monumentului;
- factori arhitecturali-formă și dimensiuni ale clădirii, finisaje, mobilare;
- factori constructivi-structură de rezistență, materiale de construcție folosite;
- factori fiziologici-legați de starea de confort: temperatură, umiditate, temperatura pereților și a pardoselii, viteza curenților de aer, puritatea aerului;
- factori financiari legați de posibilitatea acoperirii costului investiției.

Cap. III. Considerații asupra utilizării sistemelor de încălzire

Un indiciu important pentru adoptarea unui sistem de încălzire îl constituie trasa-rea liniilor de curent ale circulației aerului în spațiul încălzit (fig. 1). Aerul infiltrat prin

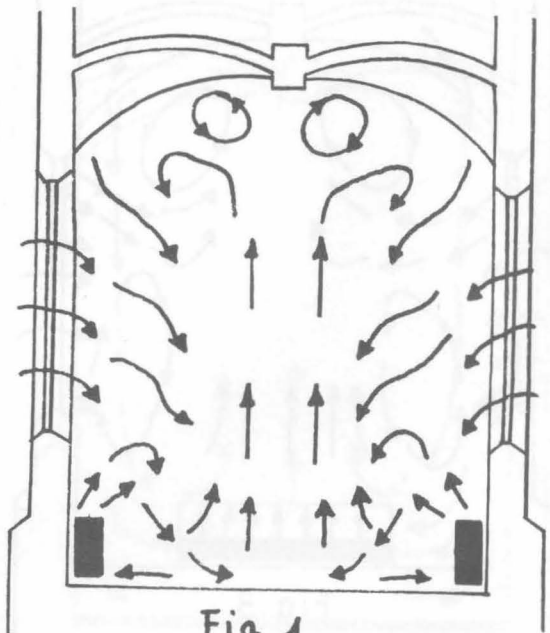


Fig.1
Liniile de curent pentru încălzirea cu corpi statice

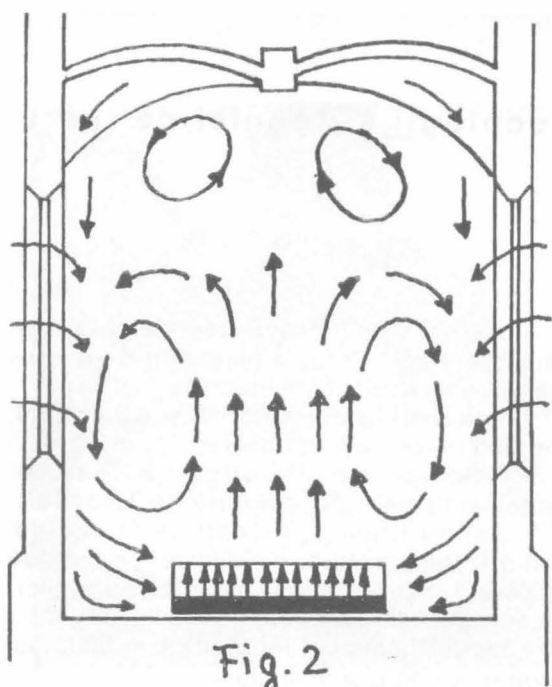


Fig. 2

Linii de curent pentru încălzirea prin pardoseală sau încălzirea locală a băncilor

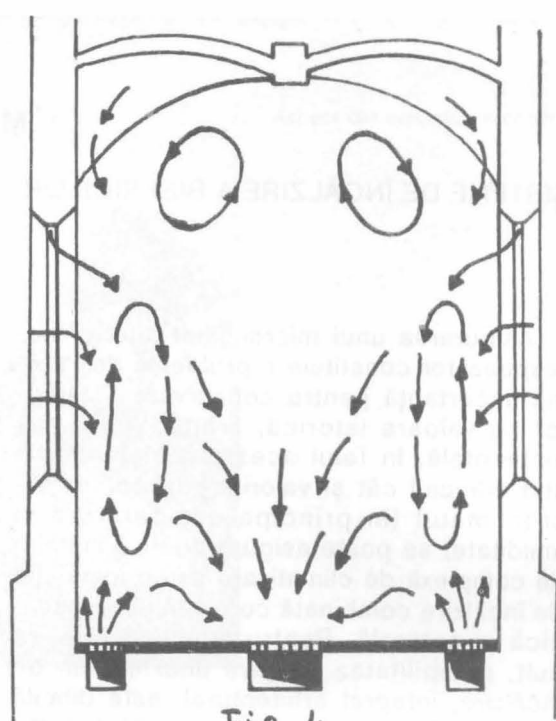


Fig. 4

Linii de curent pentru încălzirea cu aer cald

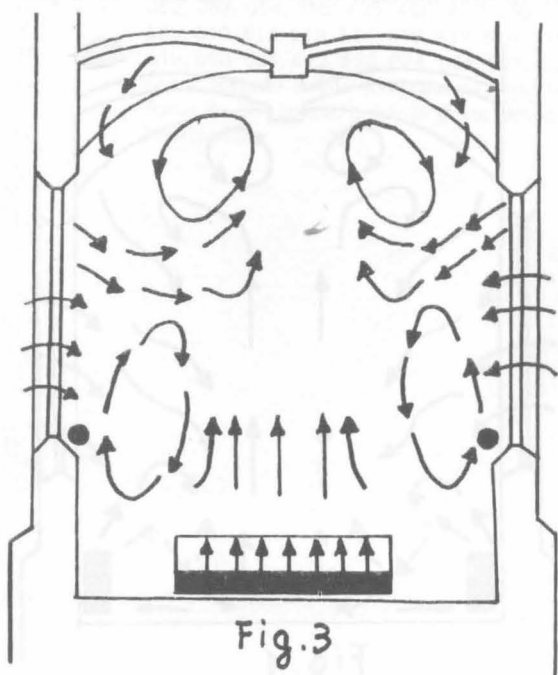


Fig. 3

Linii de curent pentru încălzirea prin pardoseală sau încălzirea locală a băncilor, cu corpuri de adaos

neetanșeitățile ferestrelor coboară spre pardoseală, o parte întâlnește corpurile statice de încălzire iar o parte persoanele aflate în biserică. Prin urmare, aerul se încălzește (de la radiatoare și oameni) și urcă spre cupola bisericii unde formează un strat de aer cald. Curenții ascensionali formați creează o zonă rece în partea interioară a încăperii (răcire puternică în zona picioarelor). Datorită stratului de aer cald format în zona cupolei, în anumite condiții există pericol de formare a condensului, și deci de degradare a picturii. Încălzirea cu corpuri statice este recomandabilă în condițiile prezentate mai sus, pentru biserici și capele cu volum de maxim 1000 mc și înălțime până la 4 m (fig. 2).

Aerul rece pătruns prin neetanșeitățile ferestrelor coboară spre pardoseală, se încălzește și urcă spre cupola bisericii creând un strat de aer cald. În zona inferioară a încăperii este cald, dar curenții de aer nu pot fi evitați (fig. 3).

În cazul acestui sistem de încălzire, aerul rece infiltrat întâlnește corpurile de în-

călzire de adaos și urcă, astfel încât foarte puțin aer rece ajunge în zona inferioară.

Curenții de aer practic dispar, iar în zona picioarelor este cald.

Acest sistem se utilizează pentru biserici și capele mici cu un volum de maxim 1000 mc dar și pentru biserici foarte mari cu un volum mai mare de 25000 mc. Pentru bisericile mari în care există bănci, corpurile de adaos se grupează în zona băncilor (fig. 4).

O parte din aerul rece infiltrat ajunge în zona pardoselii, se amestecă cu aerul cald introdus și se ridică creând curenți de aer și un strat de aer cald în zona bolților. Se recomandă ca fantele de pătrundere a aerului cald să fie poziționate de-a lungul pereților exteriori (fig. 5). Alegerea și gruparea corectă a corpurilor de încălzire de adaos duce la apariția unei zone calde atât la nivelul picioarelor, cât și la nivelul corpului omenesc. Viteza curenților de aer este mult redusă, dar acumularea de aer cald în zona cupolei este prezentă și în acest caz. Sistemul încălzirii cu aer cald prezintă o serie de avantaje: se poate folosi pentru biserici de orice dimensiuni, poate fi prevăzut cu dispozitive de filtrare a aerului, adaos de aer proaspăt și eventual umidificarea aerului.

Dezavantajele importante constau în găsirea unor spații pentru utilaje (schimbător de căldură, ventilator etc.) și canale de aer (fig. 6). Aerul rece care ajunge în zona pardoselii, se încălzește și urcă. Curenții de aer creați sunt perceptibili, însă aerul care urcă nu se acumulează în zona bolților ci se răspândește prin convecție. Din considerente fiziologice, la încălzirea prin pardoseală, temperatura podelei este limitată la 28°C, ascensiunea aerului fiind foarte lentă (fig. 7).

Prin utilizarea corpurilor de încălzire de adaos, aerul rece infiltrat nu mai ajunge în zona pardoselii deoarece se încălzește de la corpurile de adaos și urcă. Sistemul de încălzire prin pardoseală se folosește în mod obișnuit pentru biserici cu pierderi de căldură mici (fig. 8) Această variantă de încălzire prin pardoseală folosește ca agent termic aerul cald care circulă prin canale practicate în pardoseală în circuit închis. Aerul rece infiltrat ajunge în zona pardose-

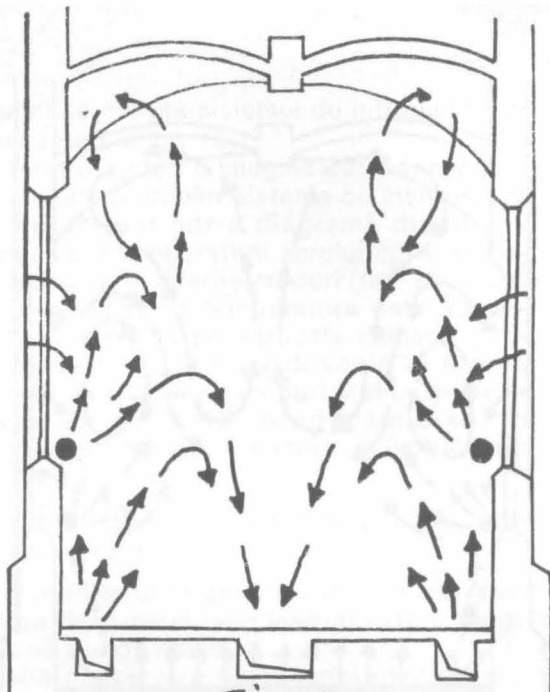


Fig. 5

Liniile de curent pentru încălzirea cu aer cald cu corpuri de adaos

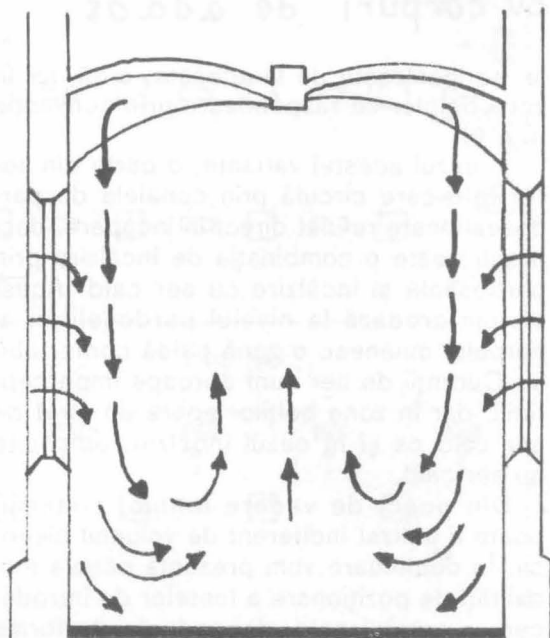


Fig. 6

Liniile de curent pentru încălzirea prin pardoseală

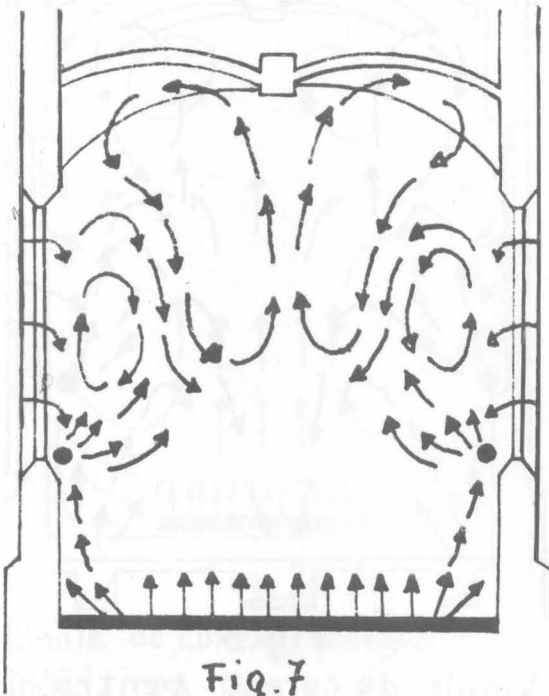


Fig.7

Liniile de curent pentru încălzirea prin pardoseală cu corpuri de adaos

lii, se încălzește de la aceasta, urcă, iar în zona bolților se răspândește prin convecție (fig. 9).

În cazul acestei variante, o parte din aerul cald care circulă prin canalele de pardoseală este refulat direct în încăpere, deci practic este o combinație de încălzire prin pardoseală și încălzire cu aer cald. Acest sistem creează la nivelul pardoselii și al corpului omenesc o zonă caldă confortabilă. Curenții de aer sunt aproape imperceptibili, dar în zona bolților apare un strat de aer cald ca și în cazul încălzirii obișnuite cu aer cald.

Din punct de vedere tehnic, sistemul poate fi utilizat indiferent de volumul bisericii. În continuare vom prezenta câteva modalități de poziționare a fantelor de introducere a aerului cald, dependente de forma constructivă a bisericii (fig. 10).

Sistemul de introducere și evacuare a aerului cald prezentat mai sus se utilizează

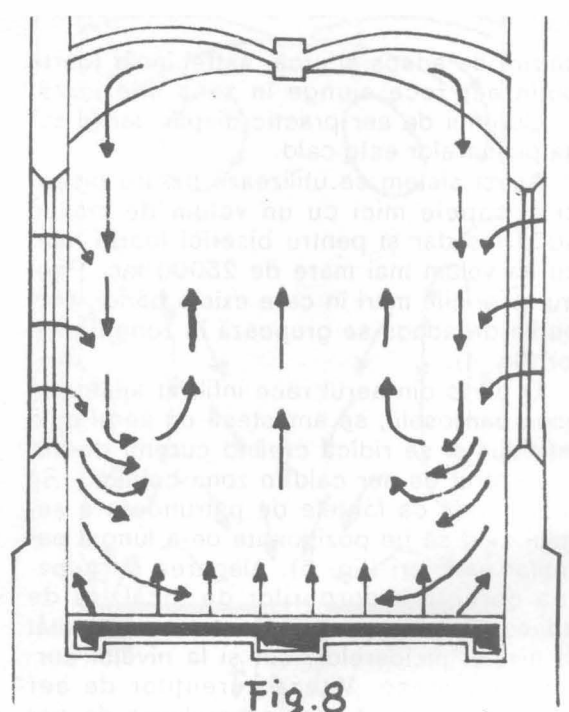


Fig.8

Liniile de curent pentru încălzirea prin pardoseală cu aer cald în circuit închis

atunci când deschiderea dintre nava centrală și navele laterale este mai mică de 50% din suprafața pereților despărțitori. Prin poziționarea fantelor de introducere și evacuare în fiecare navă se realizează o distribuție uniformă a temperaturii (fig. 11).

Sistemul de introducere și evacuare a aerului cald prezentat mai sus se utilizează pentru biserici cu deschideri între nava centrală și navele laterale mai mici de 50% din suprafața pereților despărțitori. În cazul bisericilor cu nave de înălțimi diferite se disting două situații: navele laterale cu înălțimi peste 5 m și navele laterale cu înălțimi sub 5 m.

Pentru înălțimi ale navelor laterale mai mari de 5 m, se adoptă sistemul de introducere și evacuare a aerului prezentat în figura de mai jos (fig. 12). Când navele laterale au înălțimi sub 5 m apar curenți de aer care creează senzația de inconfort și

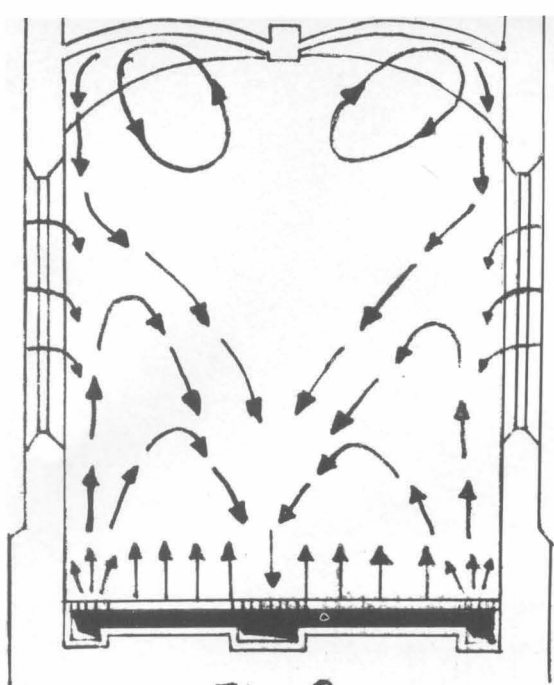


Fig. 9

Linii de curent pentru încălzirea prin pardoseală cu aer cald în circuit deschis

atunci se adoptă sistemul de introducere și evacuare din fig. 10.

Pentru a oferi o imagine cât mai completă asupra diferitelor sisteme de încălzire, s-a reprezentat într-o diagramă distribuția verticală a temperaturii aerului într-o cameră încălzită în diferite moduri (fig. 13) După câte se observă temperatura este aproximativ constantă pe verticala camerei pentru încălzirea prin pardoseală și crește pentru încălzirea cu corpuri statice și încălzirea cu aer cald, producându-se, în aceste ultime două cazuri, acumulări de aer în zona bolților.

Cap. IV. Recomandări privind realizarea unei instalații de încălzire

- confortul în zona de ședere se realizează dacă aerul rece infiltrat este împiedicat să ajungă acolo;

- o conservare corespunzătoare se realizează când temperatura și umiditatea interioară sunt aproximativ constante în timp, motiv pentru care nu se acceptă o creștere a temperaturii interioare mai mare de $1,5^{\circ}\text{C}/\text{h}$;

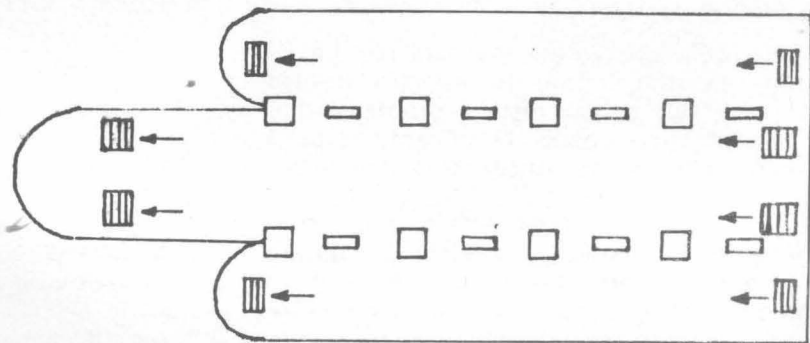


Fig. 10

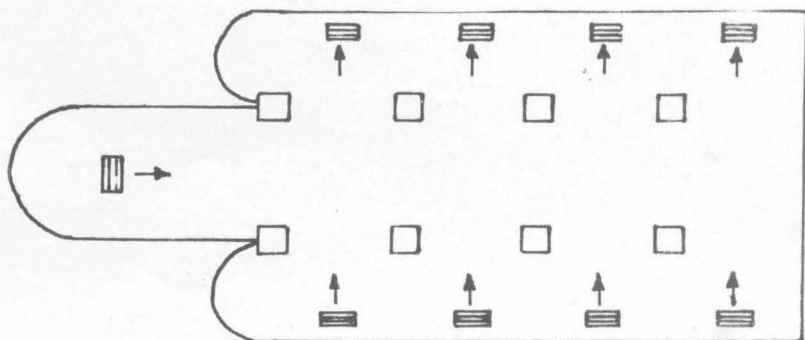


Fig. 11

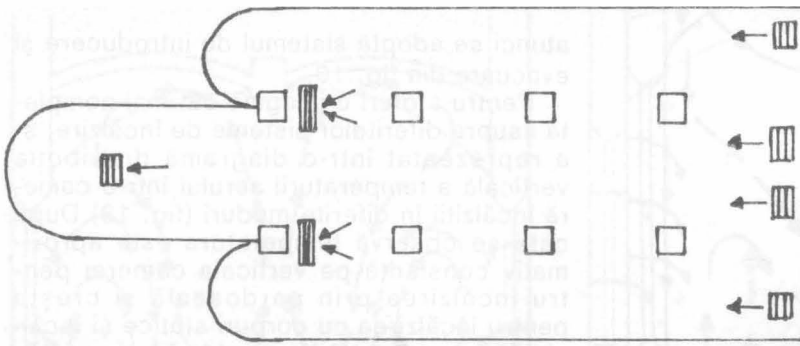


Fig. 12

- la încălzirea cu aer cald temperatura maximă de refulare va fi de 45°C și viteza maximă de 2m/s;

- schimburile de aer vor fi între 2 și 4 pe oră pentru a nu se crea curenți puternici de aer;

- în bisericile unde există orgi se va asigura circulația aerului cald astfel încât acumularea lui în zona orgii să nu ducă la degradarea tuburilor și la dezacordări;

- se va asigura pe cât posibil, evacuarea aerului cald, atunci când se acumulează în zona bolților.

În loc de concluzii

Din cele prezentate mai sus rezultă că alegerea unui sistem de încălzire pentru monumentele de cult este o problemă dificilă, dar care, rezolvată corect, asigură confortul termic și conservarea monumetului.

Articolul de față urmărește să ofere specialiștilor în restaurări o parte din datele necesare alegerii unui sistem de încălzire integrat arhitectural și eficient conservării monumentelor de cult, lăsând fiecărui specialist libertatea de a alege soluția pe care o consideră optimă.

IOAN MAREȘ

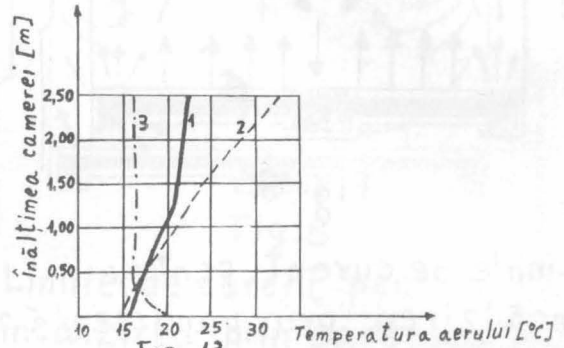


Fig. 13

1. încălzire cu corpuri statice 2. încălzire cu aer cald 3. încălzire prin pardoseală

BIBLIOGRAFIE

- Kirchenheizung und Denkmal Schutz, Pfeil-Bau Verlag
- Traian D. Săvulescu, *Instalații de încălzire și ventilare*, Ed. tehnică 1984
- Elena Macovei, Iolanda Colda, *Instalații în construcții* Institutul de construcții, București 1980

MOȘII, SATE, TÂRGURI ȘI ORAȘE: V. BRĂILA

Reconstruirea în secolul al XIX-lea a străvechiului oraș port la Dunăre al Brăilei

Ostilitățile dintre ruși și turci începute în anul 1828 sunt așteptate să aducă deznoământuri mari. Moldova și Țara Românească participă la operațiuni punând la dispoziția armiei rusești resursele întregului teritoriu.

Cu toate fortificațiile lor, cetățile raialelor Turnu, Giurgiu și Brăila nu pot face față asalturilor susținute și sunt distruse din temelie.

După o statistică din anul 1830, rezultă că la acea dată în Brăila se aflau 42 case mari, 325 case mici, 99 bordeie, 2 biserici și 2 zidiri ale statului. Ca populație, se numărau 576 locuitori parte bărbătească și 554 parte femeiească. Se mai arată că orașul avea 3 argintari, 2 arămari, 4 cojocari, 16 dulgheri, 5 fierari, 8 lumânărari, 4 brutari, 4 măcelari, 3 dogari, 6 croitori, 8 preoți.¹

Catastihul staticiesc al hasului Brăilei pe anul 1831 înscrie și el existența a 8 boieri, 1 postelnicel, 8 preoți, 26 evrei, 6 țigani, în total 1378 bărbați și 1990 femei, cuprinși în 1390 familii. Se afla la acea dată în oraș o biserică de piatră și una de lemn, 8 case boierești, o casă mănăstirească, 1378 case țărănești și 4 mori de vânt. Clima locului era socotită ca fiind "molipsitoare – umedă".²

Un plan de ordonare a orașului datat din anul 1830 înfățișează situația de la acea dată a întregii așezări, cu rețeaua stradală și toate imobilele existente, inclusiv zonele de grădini și de verdeață din jurul lor; orașul apare dezvoltat pe o arie semicirculară, înconjurată de o dantelă de fortificații din valuri și pineni de pământ. Într-o poziție centrală a fortificației se afla orașul cu așezarea civilă întinsă până pe malul Dunării, în jurul „Bisericii vechi”, iar alăturat se desfășura portul cu toate instalațiile lui, barierele, carantina, localurile de vamă și Cetatea cu redutele ei. Din alte schițe, vedem că orașul mai era apărat de o altă cetate de formă înstelată, denumită „marele stern –

șanțu” (fortăreața), situată undeva spre marginea raialei.³

Pe acest plan este marcată în toate detaliile sale și structura stradală a vechiului oraș, cu urmele fortificațiilor înlăturate și intervențiile întrevăzute de ordonarea unitară a întregii așezări. Este vorba de o remodelare a urbei de la acea dată, care deschide calea constituirii acelui nucleu în jurul căruia se va dezvolta atât de unitar orașul Brăila, însemnat port al Dunării.

Toată această ordonare a vechiului oraș pornește de la trasarea a trei artere importante, direcționate oarecum radial, în sensul drumurilor dinspre Galați, București și Călărași, urmărindu-se crearea unui centru cu o piață de paradă, dominantă, în legătură cu portul. Acestui oraș i se prevede totodată și o mare grădină publică pe locul dintre fosta cetate și vatra așezării.

Toate prevederile schițează intenția de restituire a unei structuri stradale astfel concepută încât să fie cât mai puțin afectat vechiul fond de construcții, care trebuie integrate organic noului oraș; se caută, deci, ca noua structură stradală să corecteze sau chiar să se suprapună vechii rețele de ulițe, toate tăierile sau supralărgirile urmărind mai mult zonele de maidane și spațiile neconstruite.

O plantație de două rânduri de arbori mari pe linia periferică de fortificații vine să dea expresie unui ansamblu urbanistic încheiat, unitar tratat.

În ce privește fondul de clădiri, trebuie reținut că acestea se arată bine precizate ca fiind locuințe orășenești cu anexele lor, unele clădiri mai importante, magazii și depozite, carantina cu barierele respective, toate construcții cu acoperișul în patru pante. Din materialele de arhivă, ne sunt cunoscute chiar planurile cetății cu cazematele și castelele respective, despre care

³ Biblioteca Academiei Române, *Cabinetul de Hărți*, „Plan goroda Brailova” HV 46; Baron de Molke, *Campagnes des Russes dans la Turquie d'Europe*, fig. nr. 2 din Atlas, Plan de Brailow., Paris, 1854, traducere A. Demmler.

¹ Arh. Stat., Buc., fond Mss., 1 274, f. 114.

² Ibid., f. 145.

știm că se racordau cu portul, cu restul fortificațiilor perimetrare și cu marele „șternșanțu” din exterior.

Tocmai această rețea de tuneluri subterane care racorda sistemul de redute, distrusă numai superficial și în grabă rămasă încă neastupată, va da atâtea neplăceri realizării orașului dorit, creându-se întinse bălțișuri și depozite de apă, care împiedică comunicația și fac nefolosibile multe din locurile de construcție.

Din anul 1833 ne sunt cunoscute stăruințele tot mai insistente ale ocârmuirii pentru lărgirea a trei ulițe care coboară către port. Inginerul statului este chemat să facă înlesnirile găsite de cuviință pentru stabilirea locurilor din oraș și pentru alegerea de amplasamente pentru alte clădiri. Maiorul inginer Borroczin, la Porunca 490 a Departamentului din Lăuntru, efectuează aceste lucrări, lotizarea locurilor de pe aria plajei și ordonarea pieții Sf. Arhanghel Mihail, întocmind un proiect întărit de Înalta Stăpânire.⁴ Chiar din anul 1835 se cere un plan al orașului pentru împărțirea ulițelor și îndreptarea lor. De fapt, este vorba totodată și de împărțirea orașului pe sectoare, fiecare cu un anumit regim de construcție și alinierea străzilor.⁵

Prin Raportul său nr. 21 din 26 mai 1835, maiorul Arcudinski arată necesitatea înfrumusețării acestui oraș, în programul respectiv incluzându-se și facerea din piatră a malurilor portului.

Planul solicitat, întocmit chiar de maiorul Arcudinski, inginerul orașului, se prezintă în cursul anului 1836. Precizările lui vin să ne confirme întipărirea în fizonomia reliefului a proiectului din anul 1830, mai puțin efectuarea plantațiilor de arbori mari.⁶

Comitetul de înfrumusețare a orașului înființat în anul 1835, se sesizează de starea șandramalelor și a prăvăliilor vechi din oraș, care amenință să cadă. Arhitectul Thillay este trimis la Brăila să aprecieze ce măsuri se impun. Domnitorul hotărăște să se întocmească un plan al orașului în care să se prevadă înfrumusețarea dorită și prefacerea ulițelor vechi, ca aceea a cavafilor. Hartel este numit inginerul orașului și tre-

buie să se ocupe de întocmirea planului dorit.⁷

Planul arată că în oraș sunt multe locuri pe care proprietarii lor nu se gândesc să construiască și nici caldarâmul respectiv nu-l săvârșesc, aducând vătămare și celorlalți locuitori. Se face propunerea ca aceste locuri să fie date altor doritori.

În anul 1840, ca arhitect al orașului este arătat inginerul Gustav Freival (d), dar de lucrările lui se ocupă altcineva; în locul lui este orânduit inginerul Gheorghe Catelutzi, dar cum Magistratul cere să-i diminueze leafa, se vede nevoit să demisioneze. Magistratul se răzgândește și este dispus să-i plătească leafa întreagă, întrucât este nevoie să ridice planul Foburgului și Bulevardului, dar inginerul rămâne nestrămutat în hotărârea sa.⁸

Probleme grele se ivesc și în ce privește șanțul ce taie Ulița cea mare, care adună acum apele pe ea și produce înecăciunea caselor de pe margine. Se face o listă de 60 proprietari pe unde trec toate acele hrube învelite ce sunt în orașul Brăila, scoase la iveală cu săpăturile de acum.

Din pricina apelor adunate starea locuitorilor este foarte grea. Doctorul carantinei se sesizează și cere intervenția Poliției.

Vina se dă pe faptul că la zidirea orașului nu s-a ales un loc frumos și sănătos, sau poate s-au respectat bunele intenții; de la început nu s-a făcut nivelația ulițelor și nici nu s-a dat o pantă ca să se scurgă apele în Dunăre. Chiar acum, când se ridică zidiri noi, nivelația tot nu se face și multe case rămân mai jos. Apoi, proprietarii caselor și prăvăliilor se știe că fac gropi mari sub pământ și scot răsuflătorile lor până în mijlocul ulițelor, producându-se scufundări și găuri mari care împiedică circulația. Dar această mare greșală s-a cunoscut totuși de către întreaga obște.⁹

Starea acestor case contravine măsurilor de înfrumusețare a orașului; oamenii le repară și ei cum pot, dar multe rămân încă primejdioase, unele dintre ele fiind prăvălii și case vechi din scânduri și lemn clădite de turci, în care se face și foc.

⁴ Arh. Stat., buc., fond *Lucrări Publice*, d. 1/1830, f. 1-5; *Comunale* 56/1843, f. 113, 114.

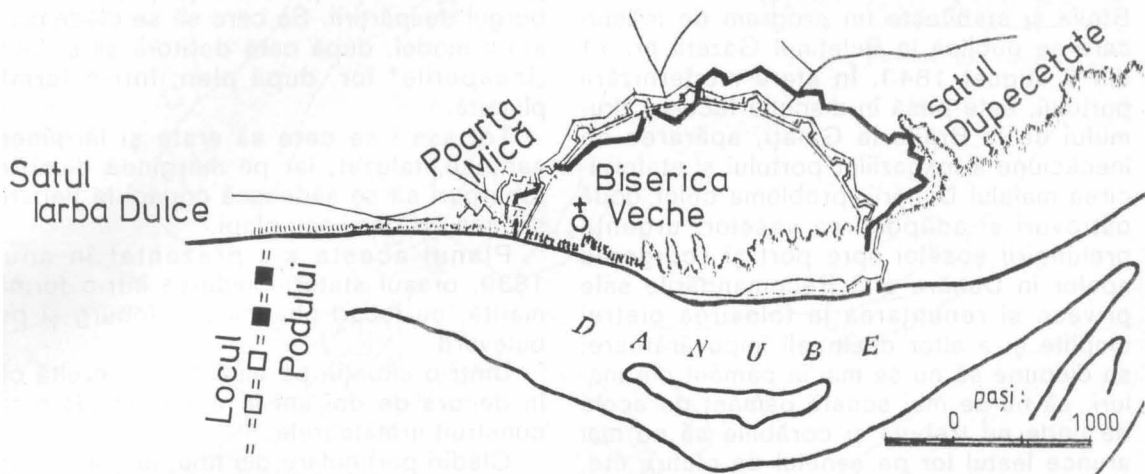
⁵ Arh. Stat., Buc., fond *Lucrări Publice*, d. 2/1830, f. 2.

⁶ B.A.R., *Cabinetul de Hărți*, Planul orașului Brăila, 1836, inginer A. Arkudinski, H. 1035 DXXX 2.

⁷ Arh. Stat., Buc., fond *Lucrări Publice*, d. 3/1839, în-treg dosarul.

⁸ *Ibid.*, f. 70 și următoarele.

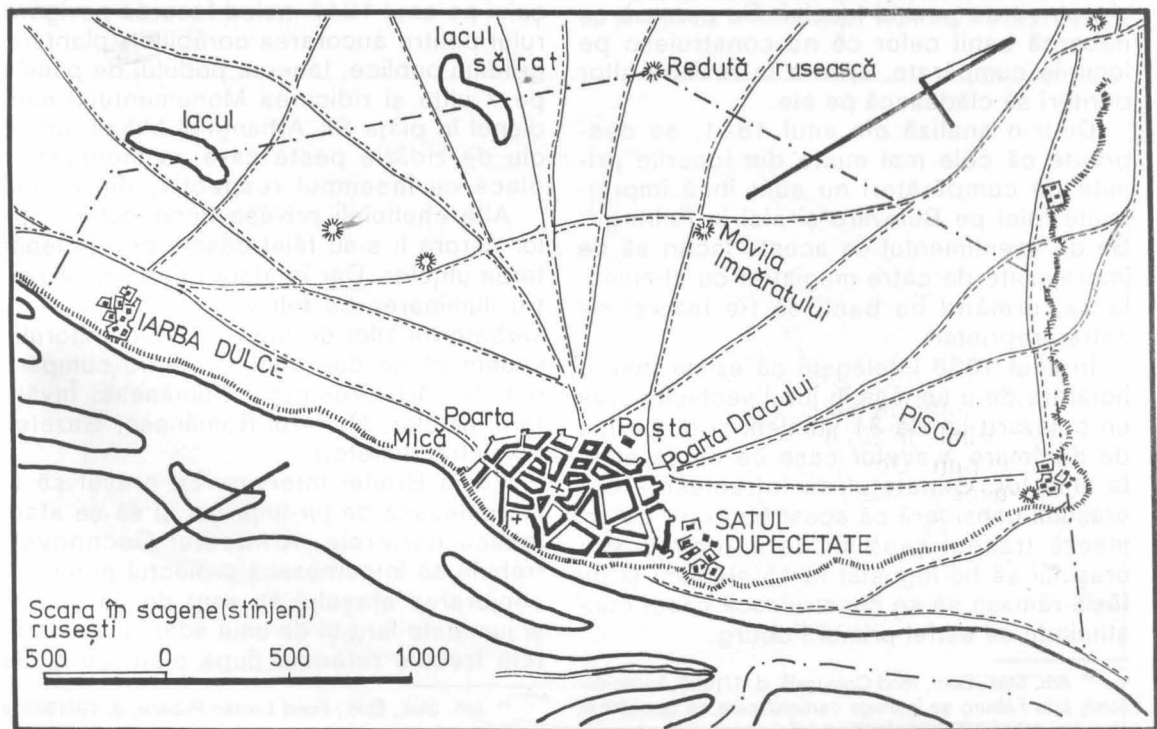
⁹ *Ibid.*



Perimetrul vechii cetăți a orașului Brăila, așa cum a fost el surprins de ridicările topografilor de la 1828, peste care s-au suprapus fortificațiile raialei turcești.

1. Orașul Brăila cu raionul său, detaliu din planul topografic ridicat de Moritz von Ott în anul 1831.

De remarcat aria orașului și rețeaua stradală identică cu cea din restul planurilor cunoscute; bogata rețea de drumuri, articulată la cele trei bariere ale orașului, marchează drumurile de legătură cu interiorul țării și drumurile locale, către locurile de cultură și pășuni.



Problemele acestui oraș intră în atenția Domniei și în anul 1843 Domnitorul Gheorghe Bibescu organizează o vizită la Brăila și stabilește un program de măsuri care se publică în Buletinul Gazetă nr. 71 din 6 august 1843. În afara modernizării portului, este pusă în discuție facerea drumului de la Brăila la Galați, apărarea de înecăciune a magaziiilor portului și statornicirea malului Dunării, problema celor două ostrovuri și adăpostirea vaselor, urgența prelungirii șoselei spre port și scurgerea apelor în Dunăre etc. Recomandările sale privesc și renunțarea la folosirea pietrei cioplite și a altor cheltuieli împovărătoare; se dispune să nu se mai ia pământ din maluri, să nu se mai scoată pământ de acolo de unde nu trebuie și corăbiile să nu mai arunce leștul lor pe șenelul de plutire etc.

Se desprinde faptul că mulți proprietari stăpânesc mai mult pământ decât li se cuvine și se cere efectuarea unei verificări a măsurii loturilor și întoarcerea plusurilor.

Tot așa, se obiectează că în acest oraș se află multe locuri fără întrebuințare. În soroc de un an se cere să se reglementeze această situație, înțelegându-se că trebuie ca totul să se clădească după plan regulat și potrivit cu poziția locului. Se cere să se întoarcă banii celor ce nu construiesc pe locurile cumpărate, spre a le revinde altor doritori să clădească pe ele.

Dintr-o analiză din anul 1841, se desprinde că cele mai multe din locurile primite de cumpărători nu sunt încă împrejmuite, nici pe Bulevard și nici în Foburg.¹⁹ Se dă asentimentul ca aceste locuri să fie împrejmuite de către magistrat cu cheltuielile sa, urmând ca banii să fie întorși de către proprietari.

În anul 1838 înțelegem că exista deja o hotărâre de a se lăsa în jurul vechiului oraș un bulevard lat de 31 stânjeni și dispoziția de dărâmare a acelor case ce nu se aflau la linia lui. Comitetul de înfrumusețare a orașului consideră că acest bulevard ce urmează traseul șanțului de împrejmuire a orașului să fie îngustat la 15 stânjeni și pe fâșia rămasă să se construiască case, constituindu-se astfel primul Foburg.

¹⁹ Arh. Stat., Buc., fond Comunală, d. 1/1838, întreg dosarul; prin Foburg se înțelege cartierul care se dezvoltă în afara incintei și tului oraș fortificat (găsim scris și "lor burg").

Inginerul Hartel este angajat pentru întocmirea planului acestui bulevard trasat pe marginea șanțului celății și pentru foburgul despărțirii. Se cere să se clădească și un model, după care doritorii să-și facă „încăperile” lor, după plan, într-o formă plăcută.

Tot așa i se cere să arate și lărgimea șanțului, laluzai, iar pe marginea dinspre foburguri să se sădească copaci la fiecare stânjen, salcâmi sau plopi.

Planul acesta s-a prezentat în anul 1839, orașul statornicindu-se într-o formă mărită, cu locuri ohabnice în foburg și pe bulevard.

Dintr-o situație pe anul 1842, rezultă că în decurs de doi ani în orașul Brăila s-au construit următoarele:²⁰

Clădiri particulare din nou, în oraș	65
Clădiri prefăcute, în oraș	5
Clădiri publice, în oraș	2
Clădiri particulare nou înființate, pe bulevard	6

Clădiri particulare nou înființate în Foburg

	51
--	----

Clădiri publice în Foburg	1
---------------------------	---

Clădiri prefăcute în Foburg	1
-----------------------------	---

Cheltuielile pentru înfrumusețarea orașului pe anul 1842 includ facerea perigovorului pentru ancorarea corăbiilor, plantarea grădinii publice, facerea podului de pământ pe 7 ulițe și ridicarea Monumentului meridianei în piața Sf. Arhanghel Mihail, un soclu de zidărie peste care se montează o placă cu însemnul respectiv, din aramă.

Alte cheltuieli privesc despăgubirea celor cărora li s-au tăiat casele prin îndepărtarea ulițelor. Dar în afara cheltuielilor pentru iluminarea cu felinare a orașului sau sărbătoririi zilei de naștere a Domnitorului vedem că se dau bani și pentru cumpărarea de cărți (Vestitorul Românesc, Înviatul satelor, Curierul Românesc, Gazeta Magistratului etc.)

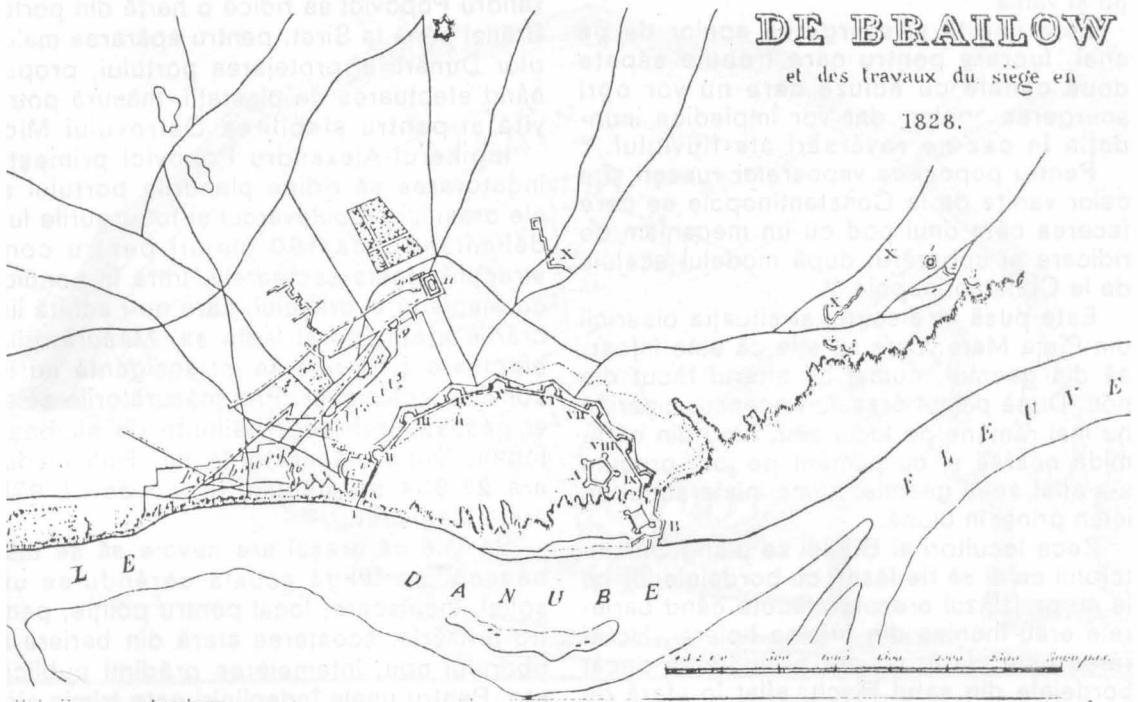
Vama Brăilei intervine ca orașul să mărginească de jur-împrejur și să se stabilească barierele. Arhitectul Cuchnovsky trebuie să întocmească proiectul pentru înconjurarea orașului cu șanț de un stânjen și jumătate larg și de unul adâncime. Barierele trebuie refăcute după plan, ca o clă-

²⁰ Arh. Stat., Buc., Fond Lucrări Publice, d. 19/1842 întreg dosarul.

DE BRAILOU

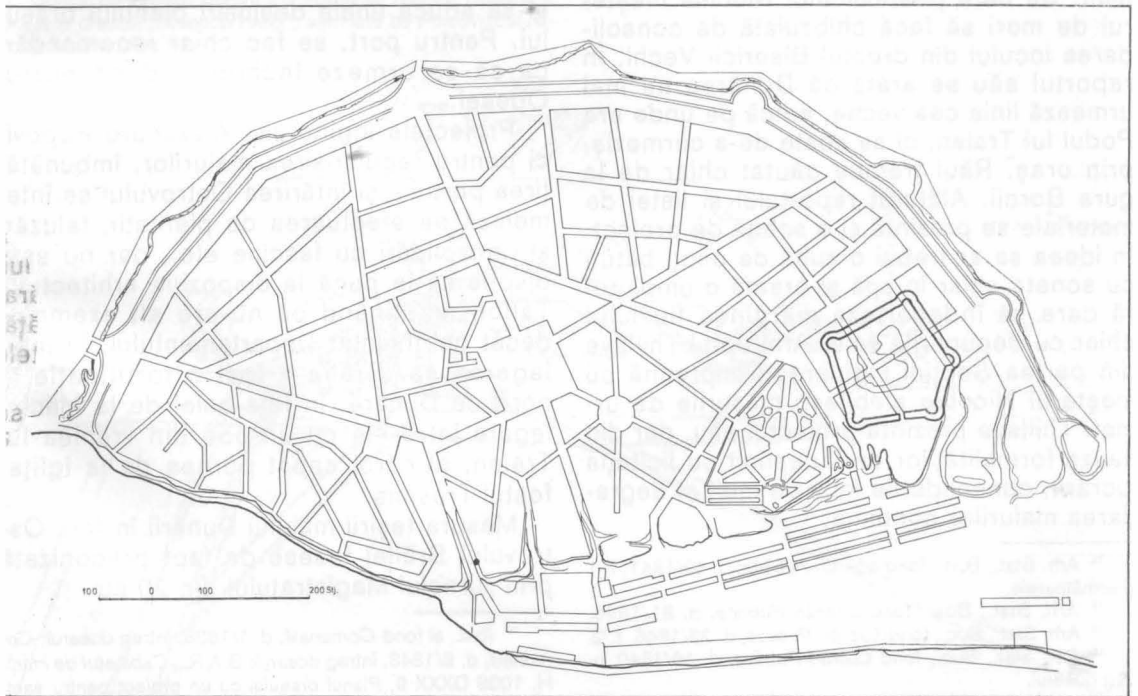
et des travaux du siège en

1828.



Planul Brăilei cu fortificațiile ei în timpul asediului de la 1828.

Planul de restructurare a orașului Brăila din anul 1830 (titlu și legendă în limba rusă; semnătură indescifrabilă).



dire cu prispă pe stâlpi și odăi pentru poliție și vamă.¹²

Este cerută și scurgerea apelor de pe chei, lucrare pentru care trebuie săpate două canale cu ecluze care nu vor opri scurgerea apelor, dar vor împiedica inundația în caz de revărsări ale fluviului.¹³

Pentru poposirea vapoarelor rusești și a celor venite de la Constantinopole se cere facerea câte unui pod cu un mecanism de ridicare și coborâre, după modelul aceluia de la Constantinopole.¹⁴

Este pusă în discuție și situația bisericii din Piața Mare, care se știe că este întoarsă din geamie, numai cu altarul făcut din nou. După planul orașului, această biserică nu mai rămâne pe locul său, fiind din cărămidă nearsă și cu pământ pe jos, precum s-a aflat acea geamie: numai niște stâlpi de lemn prinși în ulucă.

Zece locuitori ai Brăilei se plâng Domnitorului ca ei să fie lăsați cu bordeiele lor ce le au pe izlazul orașului, făcute când barierele erau închise din pricina holerei. Hotărârea este clară: nu pot fi îngăduite decât bordeiele din satul Piscu, aflat în afară de barieră; ceilalți locuitori trebuie să se strămute în oraș.

În anul 1840 starea malurilor Dunării în dreptul orașului se înrăutățește tot mai mult. Se cere postelnicului Nicolae, meșterul de mori să facă chibzuială de consolidarea locului din dreptul Bisericii Vechi. În raportul său se arată că Dunărea nu mai urmează linia cea veche, adică pe unde era Podul lui Traian, ci se abate de-a curmeziș, prin oraș. Răul trebuie căutat chiar de la gura Borcii. Alăturat raportului și listei de materiale se prezintă și o schiță de proiect. În ideea sa ar trebui o suită de piloți bătuți cu soneta chiar în apă și creată o umplutură care să îndepărteze marginea fluviului chiar cu depunerile sale. Arhitectul Thillaye din partea Secției ingineresti împreună cu meșterul Nicolae stabilesc măsurile de urmat. Thillaye prezintă proiectul său, dar din cauza formalităților de îndeplinit cu licitația lucrării, consolidările întârzie mult și degradarea malurilor continuă.¹⁵

¹² Arh. Stat., Buc., fond *Lucrări Publice*, d. 43/1841, f. 1 și următoarele.

¹³ Arh. Stat., Buc., fond *Lucrări Publice*, d. 81/1846.

¹⁴ Arh. Stat., Buc., fond *Lucrări Publice*, d. 28/1846, f. 2.

¹⁵ Arh. Stat., Buc., fond *Lucrări Publice*, d. 16/1840 întreg dosarul.

În anul 1844 este chemat inginerul Alexandru Popovici să ridice o hartă din portul Brăilei până la Siret, pentru apărarea malurilor Dunării și protejarea portului, propunând efectuarea de plantații, măsură potrivită și pentru stabilirea Ostrovului Mic.

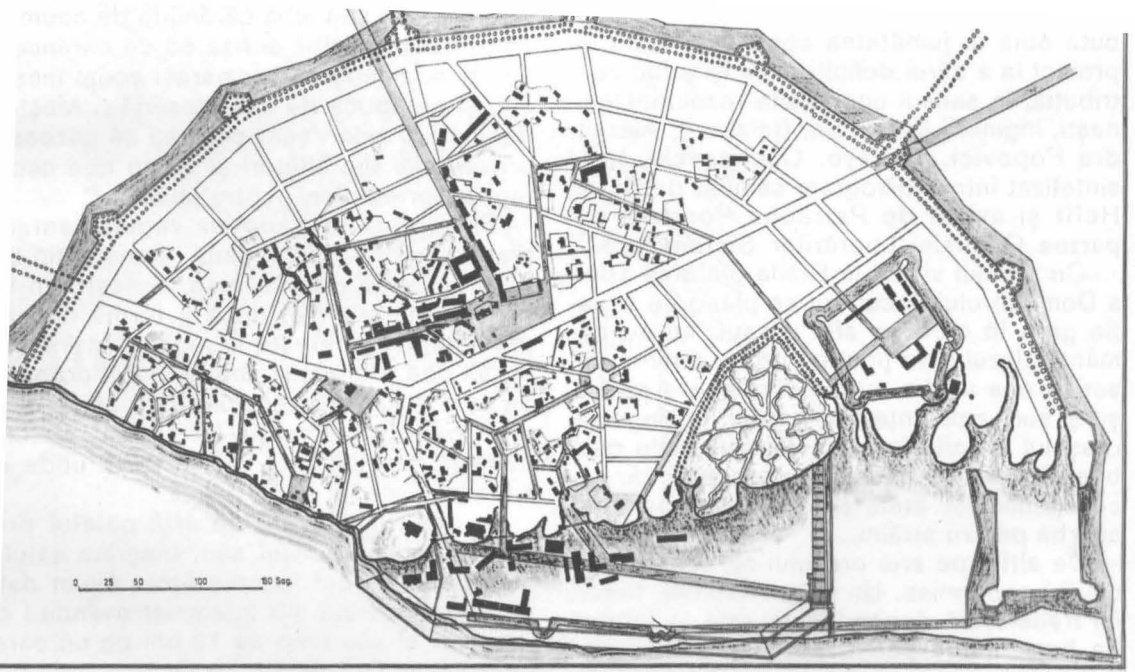
Inginerul Alexandru Popovici primește îndatorarea să ridice planurile portului și ale orașului cu bulevardul și foburgurile lui, delimitând încă 180 plături pentru construcții în toate sectoarele. Intră în conflict cu Magistratul orașului, care nu-i achită lucrările efectuate și lea sa. Măsurătorile efectuate și poziția sa intransigentă nu le convine localnicilor. Prin măsurătorile sale, el găsește trei locuri tănuite de slujbașii locali. După măsurătorile lui, Bulevardul are 27 834 de stânjeni în loc de 25 975 arată Magistratul.¹⁶

Se știe că orașul are nevoie să se clădească, pe lângă școală cerându-se un spital, închisoare, local pentru poliție, pentru primărie, scoaterea afară din bariere a oborului nou, întemeierea grădinii publice etc. Pentru unele îndepliniri este trimis aici François Tallon, însărcinat ca arhitect al orașului, să îmbunătățească portul și să construiască primăria. Arhitectului Vilacrosse i se cere să închipuiască cheiurile și să aducă unele deslușiri planului orașului. Pentru port, se fac chiar recomandări ca să se urmeze închipuiri după portul Odesei.

Proiectele inginerului Alexandru Popovici pentru regularizarea malurilor, îmbunătățirea portului și întărirea Ostrovului se întemeiază pe efectuarea de plantații, taluzări și consolidări cu fascine etc., dar nu este dispus să le pună la dispoziția arhitectului Tallon, susținând că nu are alt exemplar decât cel înaintat Departamentului. În înțelegerea sa, Brăila a fost o fortificație la nord de Dunăre, în fața celei de la Măcin, legate între ele cu un pod din vremea lui Traian, al cărui capăt pornea de la Igliza, fostul Tresmis.

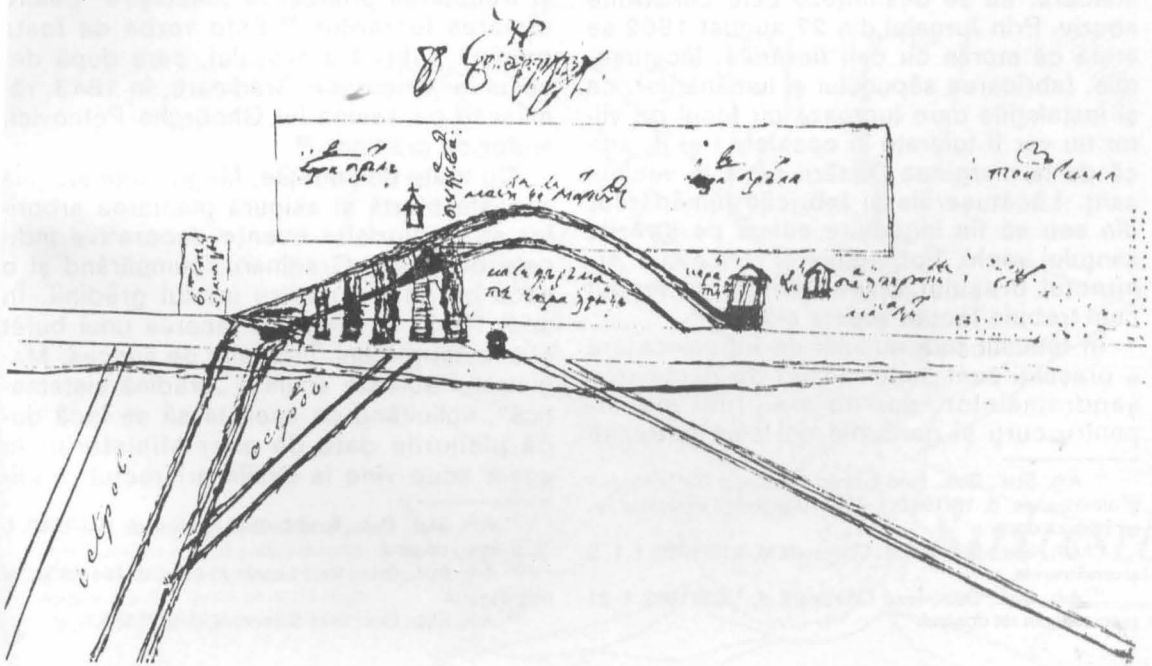
Măsura teșirii malului Dunării în fața Ostrovului Brăilei fusese de fapt preconizată prin Jurnalul Magistratului din 20 au-

¹⁶ *Ibid.*, și fond *Comunală*, d. 1/1838, întreg dosarul; *Comunală*, d. 6/1843, întreg dosarul; B.A.R., *Cabinetul de Hărți*, H. 1036 DXXX 9, Planul orașului cu un proiect pentru șant.



Planul oraşului Brăila în anul 1836, semnat de A. Arkunski.

Șchiță de proiect pentru consolidarea malului Dunării la Brăila în dreptul „Bisericii Vechi”, semnată de Polcovnicul Nicolae Meșterul de Mori.



gust 1845 și pentru chibzuirea făcută în acest sens de maiorul Borroczin, Blarenberg își dă avizul cuvenit. Lucrarea se execută abia la jumătatea secolului, după un proiect la a cărui definitivarea își aduc contribuția, în sensul unei Înalte rezoluții Domnești, inginerii Borroczin, Balzzano, Alexandru Popovici, Thillaye, Cuchnovski, totul sintetizat într-un Program semnat de Anton Hefft și avizat de Petrache Poenaru din partea Comisiei Lucrărilor Sistemate.¹⁷

Cu prilejul vizitei la Brăila din anul 1850 a Domnitorului, locuitorii se plâng de situația grea în care se află orașul: nu au pământ, izlazul este ținut pentru oi străine, biserica cea veche cu cimitirul ei s-a prăbușit și sunt amenințate și casele lor; în susul orașului se află în afară de zalhanele osebite tăbăcirii și măcelării, care aduc cu necurătenii lor atâta jale pentru orașeni și scârba pentru străini...¹⁸

De altfel pe aria orașului se construiesc clădiri nepermise. Un Urlich Weibel, fierar, își transformă dependențele sale în fabrică de bere, deoarece consideră că are mai bună vânzare cu această profesie, încălcând astfel regulamentul. Se ajunge la concluzia că trebuie oprită la timpul potrivit orice lucrare contrară legiuirilor, spre a se preveni tot felul de nenorociri ca incendiul din 1852. Să fie oprită de îndată înființarea morilor cu cai, pentru că sunt urâte și vătămătoare; să se desființeze cele construite abuziv. Prin Jurnalul din 27 august 1862 se arată că morile cu cai, fierăriile, lăcătușeriile, fabricarea săpunului și lumânărilor, ca și instalațiile care lucrează cu focul pe viitor nu vor fi tolerate în ocoalele I și II, adică de la marginea Dunării până la vechiul șanț. Lăcătușeriile și fabricile lumânărilor din seu să fie îngăduite numai pe străzile șanțului vechi, Foburgului și Raionului. Arhitectul orașului va da bileteri de modul cum trebuie făcute aceste clădiri.¹⁹

În temeiul programului de înfrumusețare a orașului sunt luate măsuri de dărâmarea șandramalelor, dar nu s-au luat măsuri pentru curți și gardurile de lemn putrezite

¹⁷ Arh. Stat., Buc., fond *Lucrări Publice*, d. 59/1845, f. 1 și următoarele; d. 16/1840, f. 73-110 și pentru informare largă întregul dosar.

¹⁸ Arh. Stat., Buc., fond *Comunală*, d. 413/1850, f. 1, 2 și următoarele.

¹⁹ Arh. Stat., Buc., fond *Comunală*, d. 1328/1862, f. 31 și spicuirii din tot dosarul.

și urâte la vedere, care trebuie să dispară. Se stabilește un format de cărămidă pe care trebuie să-l aibă cărămida de acum încolo, dar prin jalbă scrisă 65 de cărămidari se opun, zicând că vor părăsi acest meșteșug și se apucă de altă meserie... Meșterii dulgheri și zidari sunt chemați să păzească prevederile din bileteri și să nu dea ascultare proprietarilor, pentru abateri.²⁰

Se știe că în perioada regulamentară, marele logofăt de Credință, Constantin Suțu, întemeiază pe moșia sa, Suțești, un sat ce-i poartă numele, după o formă de plan proiectată inginereste în mod vădit inspirată din cea a orașului Brăila. Totul pornește de la o structură semicirculară al cărei ax principal, ca și „șanțul lui Traian” alăturat cade normal pe firul văii în locul unde se situează.

În centrul așezării se află palatul proprietății cu paraclisul său, biserica satului Suțești și parcul înconjurător. Avem date că parcul acesta s-a întemeiat avându-l ca îngrijitor al său timp de 12 ani pe un oarecare Vasile Grădinaru.

În anul 1852, acest Vasile Grădinaru se oferă să refacă pe cele 10 pogoane ale orașului Brăila știuta grădină publică, spre înfrumusețarea acestei urbe, fără să pretindă leafă. Se înțelege cu Cărmuirea ca aceasta să fie o grădină publică a orașului și trebuie să primească „deslușire” pentru urmarea lucrărilor.²² Este vorba de fosta grădină publică a orașului, care după decesul lui Gheorghe Grădinaru, în 1843, rămăsese pe seama lui Gheorghe Petcovici, ajutor de grădinar.²²

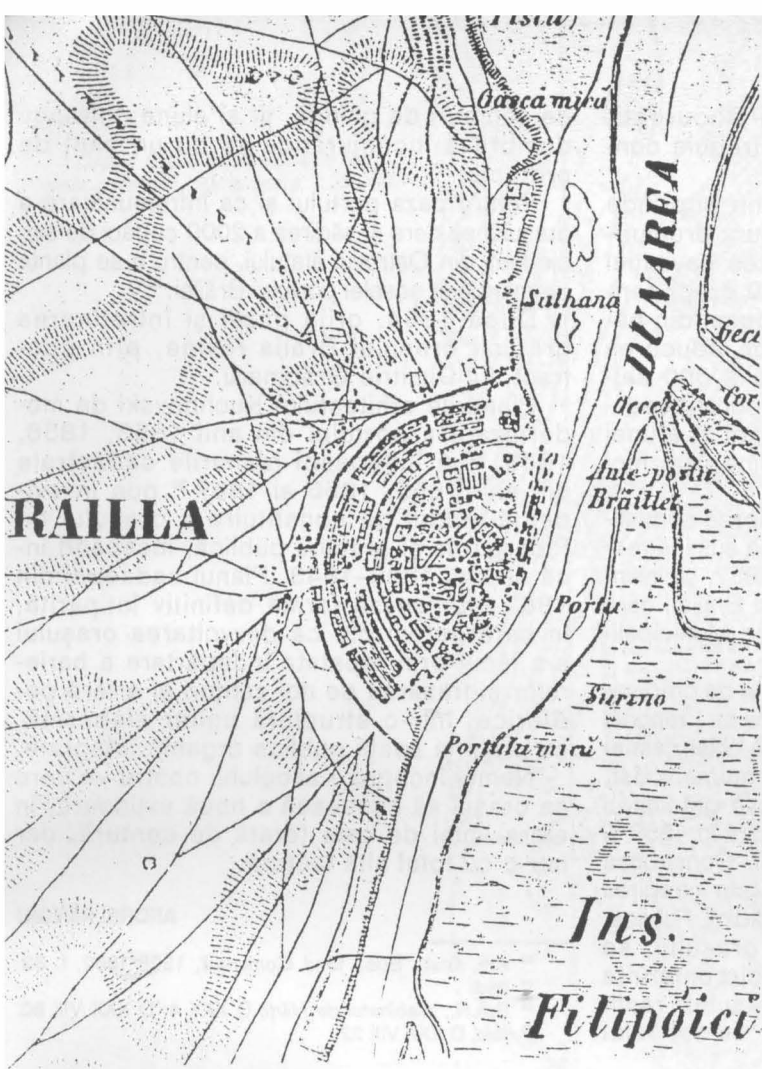
Cu toate dificultățile, Magistratul sprijină această ofertă și asigură plantarea arborilor și a celorlalte esențe decorative indicate de Vasile Grădinaru, cumpărând și o saca cu un cal pentru udatul grădinii. În anul 1855, se reușește facerea unui bufet al acestei grădini. Încurajat de succes, Magistratul dorește acum o „grădină sistematică”, solicitând ca aceasta să se facă după planurile date de onor Ministeriu; în acest scop vine la Brăila arhitectul grădi-

²⁰ Arh. Stat., Buc., fond *Lucrări Publice*, d. 129/1860, f. 16 și întreg dosarul.

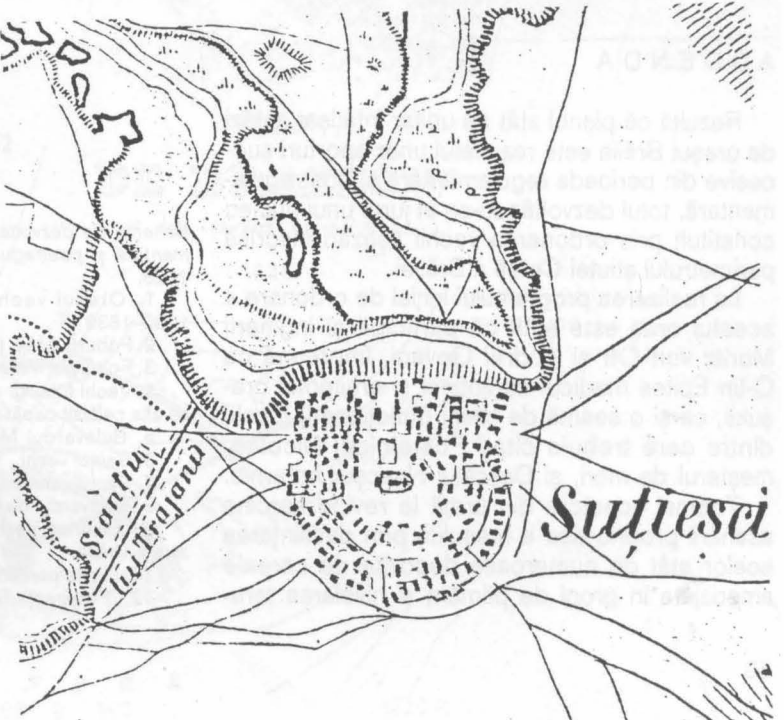
²¹ Arh. Stat., Buc., fond *Lucrări Publice*, d. 101/1853, întreg dosarul.

²² Arh. Stat., Buc. fond *Comunală*, d. 21/1850.

Orașul Brăila la 1856-1858,
după Harta România Meridională



Satul Suțiești, jud. Brăila, după
Harta România Meridională; compoziție
urbanistică din perioada regula-
mentară, a cărei formă se arată inspi-
rată după planul orașului Brăila



nar al Grădinilor Publice din București, Hoffmann Ulrich. Deocamdată trebuie conservat totul așa cum se află.

Planul și devizul lui Hoffmann cuprinde reparații de alei, facerea de nou a drumurilor, așternerea cu nisip, ridicarea navilației în toată grădina, facerea a 5000 gropi pentru copaci, aducerea a 4000 copaci din pădurile învecinate și plantarea lor, aducerea a 800 copaci exotici, plantarea a 600 salcâmi și a 100 puiți de molift pentru realizarea movelei, încăperii unei florării și a unei răsadnițe, încăperi pentru grădinar, paznici și lucrători.

Deși lucrările sunt foarte anevoioase și costisitoare, Magistratul se angajează să susțină realizarea grădinii proiectate. În anul 1857, se înființează o Eforie a Grădinii Publice a Brăilei, care administrează mijloacele oferite de Municipalitate și orașeni.

Se ivesc și ofertanți pentru postul de grădinar al Grădinii Publice, unul în persoana lui François Laurent, printr-o scrisoare adresată chiar caimacanului Alexandru Ghica. La un moment dat, este angajat pentru această funcție grădinarul Anton Kelleru, al cărui contract expiră în 1859 și trebuie prelungit cu încă patru ani. Construcția și înfrumusețarea grădinii continuă prin întregirea ansamblului cu pavarea străzii Grădinii Publice.

Tot pentru înfrumusețarea orașului, se cere formarea unui crâng pe circumferința monumentului de pe izlazul orașului, realizat prin arătură și semănături de tot felul

de sămburi de ghindă, jir și alune, întreaga dumbravă înconjurându-se cu un șanț de protecție.²³

Pentru paza portului și ca înfrumusețarea orașului se cere și sădirea a 2000 copaci de salcie luați din Ostrovul statului, pentru a se planta pe marginea șoselei portului Brăilei.²⁴

După 1864, grija pazei și întreținerea grădinii orașului Brăila revine, prin contract, lui Dimitrie Grădinaru.

Planurile arhitectului Kuchnovski de modernizare a portului din anii 1853, 1856, 1858,²⁵ și îndeosebi planurile cadastrale din anii 1855, 1856 și 1867²⁶ pun în evidență modul de constituire a orașului cu foburgurile și grădina publică, începând încă cu anii 1838–1843. Planul cadastral din 1867 înfățișează forma definitiv întipărită, în care putem citi că dezvoltarea orașului s-a făcut prin repetata îndepărtare a barierelor și trasarea de noi șanțuri și artere periferice, într-o structură unitară elaborată, cu piețe și spații publice organic integrate.

Numai începutul secolului nostru va cere ca orașul să cunoască o nouă extindere, în afara liniei de cale ferată de centură, dar într-o cu totul altă factură.

ANDREI PĂNOIU

²³ Arh. Stat., Buc., fond Comunală, 1328/1862, f. 33.

²⁴ Ibid.

²⁵ B.A.R., Cabinetul de Hărți, D XXX 4; D XXX VIII 80.

²⁶ Ibid, D XXX VIII 22.

ADDENDA

Rezultă că planul atât de unitar înfățișat astăzi de orașul Brăila este rezultatul unor aporturi succesive din perioada regulamentară și postreglamentară, totul dezvoltându-se în jurul unui nucleu constituit prin ordonarea vechii așezări înscrisă perimetrului știutei Cetăți a Brăilei.

La realizarea programului inițial de ordonare a acestui oraș este știut că participă și inginerii Moritz von Ott și Andrei Covaci, împreună cu C-tin Epites medicul carantinei și arhitectul orașului, ca și o seamă de cileni (funcționari) locali, dintre care trebuie citați Postelnicul Nicolae, meșterul de mori, și Dascălușul Neacșu, hotarnic.

Tocmai acestora din urmă le revine sarcina asanării propriu-zise a orașului, prin desființarea acelor atât de numeroase depozite de cereale amenajate în gropi de pământ și nivelarea tere-

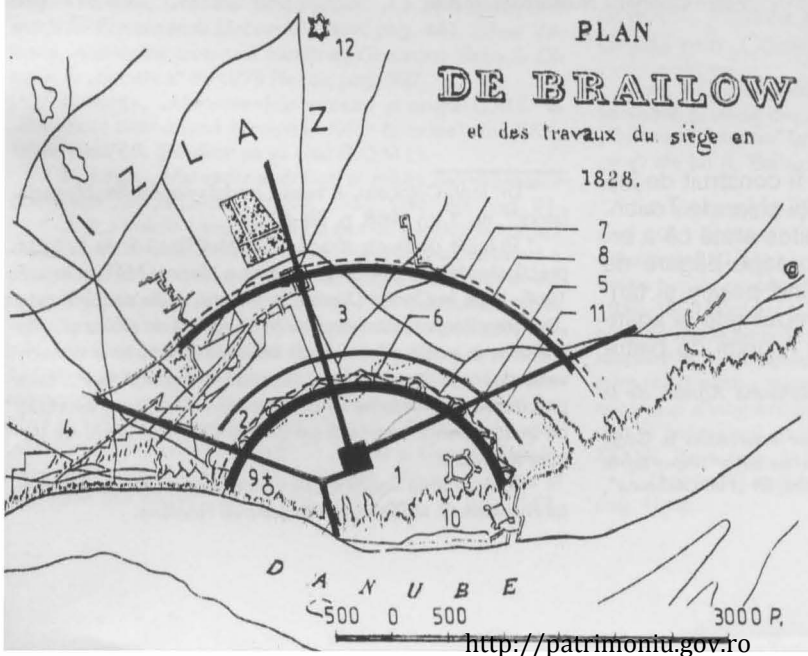
Schema de dezvoltare a orașului Brăila în perioada regulamentară și postreglamentară transpusă pe ridicările de la 1828.

1. Orașul vechi, restructurare realizată între anii 1830–1836
2. Foburgul Mic (zis și Foburgul Vechi)
3. Foburgul Mare (zis și Foburgul Nou)
4. Vechi foburg: satul larba Dulce, locul unde se pare că se afla celălalt capăt al Podului lui Traian
5. Bulevardul Mare (Bulevardul, Bulivarul, Bulvarul...)
6. Șanțul vechi
7. Șanțul nou
8. Bulevardul de margine (Bulevardul Nou...)
9. „Biserica Veche”, în jurul căreia s-a aflat vechea așezare a Brăilei
10. Limita periferică a vechii cetăți a Brăilei
12. „Fortăreața Sternșanțu”

Orașul Brăila după ridicările topografice din anii '50, la scara 1:25.000



BRAILA



PLAN
DE BRAILOV
et des travaux du siege en
1828.

DANUBE
500 0 500 3000 P.

nului, înlăturarea pescăriilor cu magaziiile lor no-
uve și alte depozite necorespunzătoare de pe
malul Dunării, amenajarea portului, alinierea stră-
zilor și facerea pavajelor etc.

Reținem în chip deosebit planul atât de deta-
liat al inginerului Moritz von Ott de hotărnicire a
raialei Brăila, în care este redată lămuritor și înfă-
țișarea orașului de la 1831;¹ reținem de aseme-
nea contribuția prin rapoartele sale foarte com-
petente a doctorului C-tin Epites, care se îngri-
jește deopotrivă de starea sanitară și edilitară a
orașului.

Din intervențiile doctorului Epites reținem însă
și un Raport extrem de interesant, redactat în
anul 1834 care pare că nu s-a bucurat de aten-
ția cuvenită la vremea respectivă, și nici mai pe
urmă, referitor tocmai la situația aceluia pod ro-
man peste apa Dunării de la Brăila, pod la care
se referă cu toată seriozitatea ghidrotecul Nico-
lae meșterul de mori și inginerul Alexandru Po-
poviic, explicând cauzele devierii cursului fluviu-
lui și prăbușirea malurilor în dreptul orașului...²

Doctorul Epites se sesizează că scăzând
apele Dunării atât de mult, au ieșit la vedere
urmele unui pod de piatră în mijlocul Dunării,
„care nu s-au mai văzut de când cu nemții” și se
zice că „un pașă a mâncat de-asupra podului la
anul 1916”. El face precizarea că acel pod deși
acoperit de ape, era cunoscut localnicilor și co-

cu mortar și altele, ca să le trimită lui Poenaru,
directorul Școlii Naționale, pentru a fi păstrate
la muzeu. Cercetarea se efectuează se pare în
mai multe rânduri, cu caicul căpitanului de port;
la una din expediții participă și ocârmuitorul Ioan
Slătineanu cu M. Colceag, președintele judecă-
toriei și ofițerul Ioan Bobescu. Împună cu doc-
torul Epites coboară din barcă chiar pe podul de
piatră și ocârmuitorul, operând unele măsurători,
cu date pe care cineva le-ar putea indentifica,
desigur, cu cele ale unor picioare ale podului și
întreaxul lor...

Raportul respectiv localizează situarea ace-
stui pod, în partea capătului său de nord, chiar
între Poarta Mică a Cetății Brăilei și satul Iarba
Dulce. Celălalt capăt al podului, inginerul Ale-
xandru Popovici și Nicolae postelnicul îl situează
la Iglia, înaintea de Măcin.

Doctorul Epites consideră această observație
a sa vrednică de însemnat și ține să fie adusă la
cunoștință cinstiului Comitet și Înalțului Divan.

Găsim și noi cu cale să ne oprim asupra
acestui pod care scapă atenției, deși Raportul
doctorului Epites este publicat integral de Dr.
Ioan Cojocaru.³ Astăzi, chiar cu puținele date de
care dispunem considerăm că este posibilă
identificarea eventualelor lui urme, tema putând face
obiectul unui studiu cu șanse de succes deplin.⁴



*Dinar partic, sec. II e.n.
(Vologosea al III-lea), descoperit în
draglările Cotului Dunării la Iglia*
Foto: Cabinetul Numismatic B.A.R.*

răbierilor, considerat de unii a fi construit de îm-
păratul Constantin, iar după alții chiar de Traian.

În raportul său, doctorul Epites arată că a or-
ganizat o cercetare cu îndeaproape băgare de
seamă a acestui pod, cercetând poziția și țări-
mea lui, felurimea pietrelor întrebuițate și adân-
cimea apei. Arată că a luat și felurimi de pietre

¹ Arhivele Statului, București, *Reforma Agrară de la 1864*, d. 157, f. 12.

² Cu privire la cauzele modificărilor intervenite la Cotul Dunării, de văzut: M. Botzan, *Datarea unor importante schimbări hidrografice la Cotul Dunării*, în „Hidrotehnica”, Buc., vol. 31, nr. 7, 1986, p. 214.

³ Dr. Ioan Cojocaru, *A existat podul urieșilor*, în „Magazin Istoric”, nr. 3, an 1968, p. 59–60.

⁴ Prilejuit de unele dragări la Cotul Dunării de la Iglia practicate de unitatea de pontonieri a Marinei Militare în anii 1905–1906 în Contul Dunării, în punctul unde se părășește „Dunărea Veche”, între excavările de resturi de moloz și nisip s-a scos la iveală și o monedă de argint foarte bine conservată; descoperitorul acestei monede, sergentul G.P., face precizarea că prin tema lor de aplicație militarii erau avertizați că în acel punct operează pe urmele unui vad vechi de trecere a fluviului.

* Identificarea aparține D-lui Emanuel Petac, din Cabinetul Numismatic al Bibliotecii Academiei Române.

Documente inedite privind istoria restaurării picturii murale

O istorie a restaurării vechilor zugrăveli din țara noastră nu s-a scris încă. Disciplină înrudită cu pictura, dar cu problemele ei specifice – ea a început să formeze o preocupare deosebită abia la sfârșitul secolului trecut, dezvoltându-se la noi în țară ca o reacție la curentele înnoitoare ale picturii murale din secolul XIX, care au culminat cu operele lui C. Lecca, Gh. Tattarescu, M. Pop, Epaminonda Bucevschi în Bucovina și Gheorghe Baba în Oltenia¹. Împotrivindu-se tendințelor păgubitoare de a se acoperi frescele originale cu ulei²; restaurarea propriu-zisă a vechilor picturi a însemnat – ipso facto – recunoașterea valorilor artistice și a mesajului lor istoric. Sprijinită de autoritățile vremii, mai ales de Comisia Monumentelor Istorice³, ca și de unele personalități din lumea artistică – și trebuie amintit în primul rând pictorul Costin Petrescu⁴ – opera de restaurare a picturilor a început în țara noastră în condiții dificile.

Era o epocă – în ultimii ani ai secolului care se încheia și primii ani ai noului veac al XX-lea – când în lumea artistică românească se confruntau opinii uneori diametral opuse cu privire la stilul noilor picturi murale; o epocă când nici co-

manditarii nu aveau o opinie clară în această privință, iar punctul de vedere oficial întârzia să se generalizeze. Era de asemeni o vreme când nici conceptul de restaurare nu era clar. Noțiuni ca: repictare, curățire, spălare erau interpretate diferit, iar tehnologiile folosite, se poate afirma că erau tot atâtea câți pictori erau. De altfel, nici pentru specialiști nu se lămuriseră încă problemele de bază ale artei bizantine⁵.

În aceste condiții, ar fi incorect de a cataloga sau eticheta într-un anumit fel pe protagoniștii luptei de opinii care se desfășura în acei ani, indiferent dacă ei erau dintre pictori sau reprezentanți ai autorităților cu atribuții în acest domeniu. De aceea, un studiu care s-ar ocupa de această problemă nu are voie să se lase influențat de acuitatea polemicilor stărnite în urma unor lucrări de pictură murală sau de restaurare considerate succese sau insuccese la vremea respectivă. Clarificările au intervenit în timp, mai ales după primele restaurări științifice ale vechilor fresce⁶. Pentru a fi însă înțeles stadiul în care se afla problema în discuție la începutul veacului XX, sunt necesare câteva precizări de ordin istoric și legislativ.

Este important de reținut pentru evoluția viitoare a problemei că, potrivit Decretului cu nr. 1672 din 3 decembrie 1864, privind înființarea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române⁷ acesta nu avea atribuții cu privire la pictura bisericească. Politica statului în domeniul artelor era dirijată prin „Comitetul academic de bele

¹ Pentru opera acestora a se vedea: Jack Brutaru, „C. Lecca”, București, 1956; Jaques Wertheimer – Ghica, „Gheorghe M. Tattarescu”, București, 1958; Ion Frunzetti, „Mișu Popp”, București, 1955; Leca Morariu, „Ep. Bucevski” în „Convorbiri Literare” an LXXIV, 1941, nr. 4, pag. 416–424; Corneliu Gheorghian, „La semicentenerul morții lui Epaminonda Bucevski”, idem, pag. 491; Oliver Veleșcu, „Activitatea pictorului bănățean Gheorghe Baba în Oltenia”, în „Banatica” III, 1975 Reșița, pag. 327.

² N. Iorga, „Monumentele noastre și opera C.M.I.” în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice” an. XXX, 1938, fasc. 96. (Pe viitor se va cita: B.C.M.I.).

³ N. Iorga, „Mai vechi apărători ai stilului monumentelor bisericesti”, în „B.C.M.I.”, XXVII, 1934, fasc. 80, pag. 91.

⁴ „Într-o vreme când nimeni nu se mai gândea la vechea noastră pictură bisericească, Costin Petrescu nu numai că a pus problema și a deșteptat cugetele, dar a și pregătit temeiul unei serii de pictori bisericesti...” cf. I. D. Ștefănescu, „Cuvânt înainte” la cartea lui A. G. Verona, „Pictura. Studiu tehnic”, Mănăstirea Neamț, 1944, pag. VII. Despre prime încercări de restaurare a vechilor picturi bisericesti din Țara Românească, datorate „arhizugravului” lordache Venier, din secolul al XVIII-lea amintesc Pavel Chihaia, „Două vechi autopenetrări din Țara Românească”, în „Studii și Cercetări de Istoria Artei”, 1963, 1 pag. 211–222 și Al. Alexianu, „Mode și veșminte din trecut”, București, 1971, vol. II, pag. 149.

⁵ cf. I. D. Ștefănescu, op. cit., pag. VI. În acest sens a se vedea și unele din articolele lui Al. Tzigara-Samurcaș în „Convorbiri Literare” începând din 1906 sau „Notele iconologice” ale lui A. Baltazar în aceeași revistă în anii 1908 și 1909.

⁶ O primă lucrare fundamentată științific s-a executat în anul 1911 la biserica Domească din Curtea de Argeș de către pictorul I. Mihail, expertul Comisiunii Monumentelor Istorice pentru probleme de pictură, publicată în „B.C.M.I.” 1917–1923. Pictorul I. Mihail a depus o muncă modestă dar plină de roade timp de aproape patru decenii. Referatele lui, răspândite în dosarele arhivei C.M.I. sunt documente de prim ordin pentru cunoașterea stării picturii murale din țara noastră și a intervențiilor care s-au făcut asupra ei. A se vedea și necrologul iscălit de Victor Brătulescu în „B.C.M.I.” XXXVII, 1944, fasc. 119–122, pag. 94.

⁷ „Buletinul Legilor Principatelor Unite Române”, 1869, pag. 1349.

arte" instituit prin Decretul Domnesc nr. 922 din 12 mai 1869 prin care se aproba „Regulamentul pentru școalele naționale de bele arte”⁸.

În anii următori, cadrul legislativ – care din păcate nu a fost întotdeauna respectat, ba chiar eludat – tinde să devină mai precis, atribuțiile să fie mai la obiect. Astfel, în „Regulamentul asupra Comisiei Monumentelor Publice”, aprobat prin Decretul Domnesc nr. 754, din 6 aprilie 1874, se precizează că numita „comisiune va avea ca cea mai importantă a sa datorie a conserva stilul primitiv al monumentului” între care și „zugrăvilele”⁹. Preocuparea pentru „zugrăvile” și conservarea lor se întâlnește și într-o circulară a Sinodului din 28 mai 1874, tipărită însă abia în 1903¹⁰ cu privire la calitatea lumânărilor folosite în lăcașurile de cult. În noul „Regulament al școalelor de bele arte, galeriilor de tablouri și museelor de sculpturi”, aprobat prin Înalt Decret Regal, nr. 601, din 28 februarie 1883, vechiul comitet academic devine „Consiliul școlar de bele arte”, în ale cărui atribuții este și aceea de a „observa planurile și proiectele de lucrări de artă”, între care și „bisericele și picturile acestora”. Consiliul își va da avizul său putând cere modificarea conform regulilor estetice și de artă...¹¹.

Un moment foarte important, o cotitură în evoluția istorică a picturii murale constituie decizia Sfântului Sinod, din 22 noiembrie 1889, „privitoare la icoanele, arhitectura, pictura și ornamentația bisericilor din toată țara, cum ar fi să se urmeze pe viitor”, prin care se hotărăște ca „pictura, arhitectura și ornamentațiunea care se va introduce de acum înainte prin bisericile vechi, fie prin cele noi sau reînnoite, să fie conform stilului bizantin”¹². Nu întâmplător, în timp ce pictorul Mirea lucra într-o manieră modernă la catedrala din Constanța¹³, se face o mare publicitate „Iconografiei”¹⁴, apărută în anul 1891, iar Sinodul își înscrie la ordinea de zi a sesiunii din toamna anului 1893 punctul: „Iconografia bisericii”.

⁸ *Monitorul Oficial al României*, nr. 109 din 20 mai/1 iunie 1869. Art. 5, pt. f.

⁹ *Idem*, nr. 78 din 7/19 aprilie, 1874. Art. 5, al. 3.

¹⁰ *Biserica Ortodoxă Română*, an XXVI, nr. 10, ianuarie 1903, pag. 1172. (Pe viitor se va cita B.O.R.).

¹¹ *Monitorul Oficial*, nr. 271 din 3 martie 1883. Capit. XIII, art. 60.

¹² *Legea organică și regulamentele Sf. Sinod*. Ed. IV-a, 1892, pag. 159–161.

¹³ N. Iorga, Art. cit. în *B.C.M.I.* fasc. 80, 1934, pag. 91.

¹⁴ „*Iconografia. Artă de a zugrăvi tâmplile și icoanele bisericesti. Manuscris cu o precuvântare, descris și adnotat de Ghenadie Enăceanu, episcop de Râmnic*”. București, 1891. Volumul cuprinde Erminia lui Gheorghe Zugravul din anul 1841.

Scopul mărturisit al dezbaterii, care se va ține însă tocmai după cinci ani, în 1898, a fost de a se „curma abuzul ce se face cu împărțirea prin țară a icoanelor străine, a căror pictură nu corespunde nici spiritului bisericii noastre, nici gustului românesc”¹⁵. La 4 mai 1898, Mitropolitul Primat prezintă un proiect de regulament pentru zugrăvirea bisericilor, care cuprinde 30 de articole și a cărui idee centrală este subliniată în primul articol: „sub pedeapsa de nulitate este admis numai stilul bizantin”. Proiectul a fost discutat într-o ședință secretă a Sfântului Sinod și aprobat la 18 mai 1898, dar fără ca el să fi fost publicat¹⁶. Abia în 11 octombrie 1912, deci după 14 ani, prin decret regal se aprobă „Regulamentul pentru zugrăvirea bisericilor”¹⁷ devenit astfel lege de stat.

La începutul secolului, dispozițiile în vigoare privitoare la pictura murală erau însă departe de a fi respectate. Comanditarii preferau în continuare pictura „modernă”, care o practicau atât pictorii români cât și cei străini.

Disputa îmbracă o fațetă nouă, „națională”, într-o intenție laudabilă, dar care nu schimbă fondul problemei. Astfel, un grup de pictori: G. Ioanid, C. Georgescu-Corbu, D. Serafim și Tache Ionescu cer Sinodului să se dea dispoziție „de a nu se mai primi pictori străini la pictarea bisericilor ortodoxe”. Memoriul a fost provocat de angajarea la biserică Amzei din București – în urma unui concurs – a pictorului italian Marchetti. Cererea pictorilor mai sus numiți a fost discutată în sesiunea Sfântului Sinod din primăvara anului 1900, hotărându-se că talentul este criteriul prioritar, iar „pictura să fie bisericească și artistică”¹⁸.

Discuțiile continuă și în public. „*Revista Artelor*”, care apărea în acei ani, oglindește prin articolele sale starea de spirit a epocii. Sunt publicate materiale teoretice privitoare la rolul social al picturii murale sau de popularizare a marilor teme din pictura universală, pledoarii pentru „frumusețea corporală” și altele. Foarte incisive sunt articolele arhitectului Stephănescu, semnate numai cu prenumele Victor. El pledează pentru pic-

¹⁵ *B.O.R.* an. XVII, 1893–1894. Anexa: *Dezbaterile Sfântului Sinod*. pag. 5.

¹⁶ *Idem* an. XXII, 1898, nr. 5 Anexa: *Dezbaterile Sfântului Sinod din sesiunea de primăvară, anul 1898*, pag. 25–31 și 121–145.

¹⁷ *Monitorul Oficial* nr. 160 din 17 octombrie 1912, pag. 7723.

¹⁸ *B.O.R.* an. XXIV, nr. 4 iulie 1900. Anexa: *Dezbaterile Sfântului Sinod din sesiunea de primăvară, anul 1900*, pag. 17 și 115–120.

torii care „știu desemnul” și știu să „proporționeze omește ceea ce se exprimă în chipuri omești și pentru ochi omești”. El se ridică împotriva „hieratismului” pentru că „ar însemna a ne imobiliza, a ne imbeciliza de bună voie”, dar este în același timp și împotriva unor „tablouri prea italienești”. „Atât cer eu – scria Victor Stephănescu în 1902 – ca să putem arăta cu lucrurile noastre că am trăit un timp când se știa bine desemna un cap, un tors, brațe, mâini, coapse, gambe, picioare”¹⁹.

Așadar, în această atmosferă de contradicții în care erau implicați pictorii, comanditari și teoreticieni ai artelor se hotărăște în 1903 ca, în cadrul unor lucrări de reparații curente²⁰, să fie restaurată și vechea pictură a Mitropoliei bucureștene.

După ce pictorul Fritz Elsner, invitat oficial să execute această lucrare, refuză motivând alte angajamente, se primesc ofertele a nu mai puțin de 16 pictori, individuali sau grupați în colective²¹. Pictorii implicați, în ceea ce ne permitem să denumim „episodul 1904” din istoria picturii murale românești – dat fiind marea număr de artiști – sunt, în ordine alfabetică următorii: *N. Angelescu* (1869–1916)²²; *Constantin Artachino* (1870–1954)²³; *Ludovic Basarab* (1868–1933)²⁴; *Bonardi Giovanni*, pictor decorator stabilit în București în anul 1893, autorizat ca pictor biseri-

cesc conform propriilor sale declaratii²⁵; *Cantini Oresti*, absolvent al Școlii de Bele Arte din Perugia, pictor bisericesc autorizat în 1902²⁶; *Vasile Damian*, preot și pictor; *Elsner Fritz*, care iscălește și Exner când revine asupra refuzului inițial și face totuși o ofertă. Este autorul picturilor de la bisericile din Azuga, Obilești și Monteoru. Venit în țară în anul 1884, este, începând din 1896 pictorul Curții Regale, fiind considerat un reprezentant al „Jugendstil”-ului vienez²⁷. *L. A. Galeota*, pictor italian care a expus la mari intervale în București. În 1903 a deschis în saloanele ziarului „L'Independance Roumaine” o expoziție personală, iar în 1901, participă la expoziția „Tinerimei Artistice”.²⁸ *Constantin Gheorghiu* (1878–1936), pictor diplomat al Academiei din München, după propria-i mărturisire²⁹; *Romeo Girolamo*, pictor decorator la Teatrul Național din București, iar din 1905 la teatrul San-Carlo din Neapole³⁰; *Dumitru Marinescu* (1844–1924), pictor bisericesc autorizat în 1902³¹; *Ion Marinescu*, menționat ca membru al „Cercului Artistic”³²; *Costin Petrescu* (1873–1954), pictor bine cunoscut pentru opera sa artistică, teoretică și didactică; *Dumitru Serafim* (1862–1931) obține autorizația de pictor în 9 mai 1902³³; *Ipolit Strâmbulescu* (1871–1934)³⁴; *Paul Uberti*, cu

¹⁹ Documentul nr. 5 din Anexă.

²⁰ Cf. *B.O.R.* XXVI nr. 2–3 mai–iunie 1902. Anexa: *Dezbaterile Sfântului Sinod* pag. 304.

²¹ Documentul nr. 1 din Anexă. Pentru case pictate în București a se vedea *Revista Muzeelor* nr. 1, 1924. Biografia și opera artistică la Petre Oprea, *Itinerar prin case vechi din București*, 1986, pag. 59 și 214.

²² Despre Galeota relatează Paula Constantinescu, *Eugeniu Voinescu. Notă biografică* în *S.C.I.A.s. Artă Plastică t. 19*, nr. 1, 1972, pag. 131.

²³ Documentul nr. 18 din Anexă. Menționat și în *Muzeul Toma Stelian. Catalog, pictură sculptură, desen*, București 1939.

²⁴ Pompiliu Eliade, *Teatrul Național din București în 1908–1909*, București 1909, pag. 96. Știri despre Girolamo Romeo la Doina Schobel, *Pictura monumentală în opera lui Camil Resu*, în *Revista Muzeelor* IV, 1967, nr. 1 pag. 66, nota 1 și la Paula Constantinescu, *Art. cit.* pag. 131.

²⁵ Cf. *B.O.R.* XXVI nr. 2–3, mai–iunie 1902. Anexa: *Dezbaterile Sfântului Sinod*, pag. 305. Menționat de V. Căndeș, Ion Zamfirescu, Vasile Moga, *Ateneul Român. Monografie București*, 176, pag. 207.

²⁶ Muzeul Național de Artă. Arhiva, fond Saint Georges, document 2558.

²⁷ Cf. *B.O.R.* XXV, nr. 4, iulie 1902. Anexa *Dezbaterile Sfântului Sinod din 1901*. Tot aici date biografice despre începuturi; între altele medalie la Expoziția universală din Paris. A se vedea și Elena Mateescu, *Dimitrie Serafim* în *S.C.I.A.s. Artă Plastică t. 13*, nr. 1 1961, pag. 124–132.

²⁸ Eugeniu Dublea, op. cit. pag. 29; Petre Oprea, *Ipolit Strâmbulescu artist și profesor* în *S.C.I.A.t. X*, nr. 1, 1963, pag. 237; *Catalogul expoziției retrospective Ipolit Strâmbu Craiova*, 1971.

²⁹ Th. Cornel, op. cit. pag. 180.

autorizație de pictor bisericesc din 8 mai 1902³⁶; *Nicolaie Vermont* (1866–1932)³⁶; *Eugeniu Voinescu* (1842–1909)³⁷, elev al pictorului rus Aivazovski. Revenind la pictura din biserica Mitropoliei din București, constatăm că în situația unor straturi suprapuse – o frescă din 1669, cu refaceri în anii 1716–1719 și 1793 și apoi acoperită

de Nicolaie Polcovnicu cu o zugrăveală nouă între anii 1835–1839 și iarăși retușată în anul 1882³⁸ – li se cere pictorilor să facă propuneri de restaurare sau de curățire. Pentru o mai ușoară înțelegere a ideilor cuprinse în ofertele depuse de pictori, ele au fost sintetizate în tabelul de mai jos după cum urmează:

Nr. crt.	Data ofertei	Numele pictorilor	Modalitatea de lucru propusă	Timpul de lucru propus	Prețul cerut lei
1.	1903 feb. 19	Ip. Strâmbulescu C. Artachino, I. Marinescu	„restaurare radicală“	2 ani	60 000
2.	1903 apr. 14	V. Damian	„restaurare și completare în frescă a părților distruse“	nu precizează	55 000
3.	1903 apr. 29	Bonardi Giovanni	curățarea frescelor și repictare	nu precizează	40 000
4.	1903 mai 5	D. Marinescu	copierea picturii, răzuirea pereților, refacerea picturii „în orice stil“	10 luni	165 000
5.	1903 mai 12	L. Galeota	spălare și conservare	1 an și 10 luni	70 000
6.	1903 aug. 22	F. Exner	pictură în ulei după o prealabilă decalchiere a celei vechi	nu precizează	65 000
7.	1903 sept. 10	N. Vermont, N. Angelescu, D. Serafim, C. Artachino	restaurarea frescei inițiale	nu precizează	60 000
8.	1903 nov. 12	L. Galeota, Girolamo Romeo	pictarea din nou în ulei	nu precizează	70 000 cu folosirea aurului 80 000

³⁶ Cf. *B.O.R.* XXVI, nr. 2–3, mai–iunie 1902. Anexa: *Dezbaterile Sfântului Sinod*, pag. 304.

³⁶ Amelia Pavel și Radu Ionescu, *Nicolaie Vermont*, București 1958.

³⁷ Eugeniu Dublea, op. cit. pag. 34 și Paula Constantinescu, Art. cit. pag. 131.

³⁸ Pentru istoria acestei picturi și bibliografia a se vedea Oliver Velescu, *Un contract de pictură din 1835 în Prima sesiune de comunicări științifice a muzeelor de artă București*, 1966, și, de același, *Nicolaie Polcovnicul, zugravul în*

S.C.I.A.s. Artă Plastică t. 15, nr. 7, 1968, pag. 89. Adăugăm la Bibliografie și: I. Iordănescu, *Restaurarea bisericii Patriarhiei în Pictură și Sculptură*, an. I, aprilie 1935, pag. 15, unde se face însă afirmația greșită că biserica a fost mistuită de flăcări în 1850 și apoi refăcută de pictorul Teodorescu din Buzău. Între anii 1834–1935 pictorul Belzarie a executat o nouă pictură.

³⁹ Această echipă s-a destrămat. C. Artachino va oferta la 10 septembrie 1903 alături de Vermont și Serafim, iar Ip. Strâmbulescu și Ion Marinescu vor concura singuri.

La 15 martie 1904, ministrul Spiru Haret hotărâște adjudecarea lucrării prin concurs.⁴⁰ În acest scop se alocă fiecărui concurent individual sau unei echipe o suprafață de doi metri pătrați în dreapta și în stânga ușii de la intrare, pentru a-și demonstra calitățile. Concursul s-a deschis oficial la 8 aprilie 1904, orele 2 p.m.⁴¹, prin fixarea de către Petre Gârboviceanu, directorul Casei Bisericii a locurilor pentru desfășurarea probelor, timp de șase săptămâni, pentru șase grupe, după cum urmează: 1) F. Exner 2) E. Voinescu, Romeo Girolamo și L. Galeota 3) D. Serafim, C. Artachino. N. Vermont și N. Angelescu 4) Ipolit Strâmbulescu 5) D. Marinescu 6) Ion Marinescu. Concursul nu s-a desfășurat însă într-o atmosferă de rigurozitate deosebită, pentru că, la 29 aprilie, deci la trei săptămâni de la deschiderea lui nici o echipă nu începuse încă lucrarea⁴². Mai mult, se primesc noi cereri de participare din partea pictorilor Constantin Gheorghiu⁴³, ulterior respins, și ale lui Costin Petrescu împreună cu Ludovic Basarab,⁴⁴ Oreste Cantini⁴⁵ și P. Uberti⁴⁶. Admiterea de noi candidați stârnește un protest colectiv al pictorilor înscrși deja la concurs, concretizat într-un memoriu depus la 19 mai 1904, măsura fiind considerată ca nelegală „deoarece noii concurenți au putut vedea procedurile și lucrările noastre, ele fiind gata”⁴⁷. Terminarea lucrărilor este confirmată într-un raport către ministru, din 24 mai 1904; Spiru Haret desemnând o comisie de avizare formată din pictorul Mirea, arhitectul Gr. Cerkez și I. Kalinderu⁴⁸.

Dar surpriza acestui concurs îl oferă însă Comisia Monumentelor Istorice (I. Kalinderu, Gr. Tocilescu, Gr. Cerkez și N. Gabrilescu). În ședința din 16 iunie 1904, după ce a examinat lucrările se hotărâște că: „nici una din grupele care au luat parte la concurs nu corespund întocmai așteptărilor – și de aceea – am fost de părere să se renunțe la restaurarea picturilor”⁴⁹. Așa se încheie aspectul administrativ al concursului, dar, așa cum s-a arătat, el a prilejuit parti-

cipantilor motive de reflecție și îndemn la cercetare, rapoartele lor oglindind stadiul în care se găsea conceptul de restaurare a picturii murale în anul 1904, și tocmai în aceasta constă valoarea documentelor care se publică în anexa acestui studiu.

Din analiza acestor mărturii rezultă că toți pictorii au început lucrul printr-o prealabilă fază de documentare cu privire la starea de conservare a picturii, a cărei profunzime însă variază de la un artist la altul și cu aprecieri asupra valorii istorice a picturii. Un prim aspect care trebuie relevat la concurenți, indiferent de metoda de restaurare propusă, este acela al necesității înregistrării vechii picturi ca mărturie documentară. V. Damian scrie în memoriul său din 14 aprilie 1903 că, înainte de a se începe lucrările vor „trebui copiate cu cea mai mare scrupulozitate toate desemnurile și tablourile ce vor fi pe ele, pentru că în urmă să se execute întocmai”⁵⁰. Ideea copierii vechilor scene o găsim și la D. Marinescu⁵¹. Giovanni Bonardi propune (Nota Bene: în 1903) folosirea unei instalații electrice pentru iluminare, în vederea fotografierii picturii înainte de refacere⁵². Fritz Elsner (Exner!) își propune și el să facă decalchieri după pictura veche⁵³.

Mai importantă, din punctul de vedere al participanților, a fost cunoașterea stării picturii și a straturilor suprapuse. Aceasta îi obligă pe artiștii concurenți la investigații „arheologice” pentru a hotărî care anume strat îl vor restaura în ipoteza că au adoptat această soluție. Și de data aceasta trebuie relevat studiul lui V. Damian. „Am constatat – scrie preotul pictor – cu deplina încredințare, că pictura primă, când s-a zidit biserica, a fost executată *al fresco*”⁵⁴, dar în decursul timpului i s-au mai făcut mai multe reparațiuni. Cea

⁴⁰ Pictorul amintit întocmește un memoriu detaliat cu o largă introducere istorică cu privire la originile „artei decorative monumentale bisericesti”. Este o cercetare temeinică care lasă să se întrevadă o serioasă documentare, o adevărată introducere – o contribuție la vremea ei – la istoria picturii murale. Are o atitudine critică față de lucrările executate și argumentează care sunt calitățile și defectele uneia sau alteia din metodele folosite. Întocmește și un deviz. V. Damian nu participă la concurs. Pentru textul integral a se vedea dosarul amintit nr. 3891/1904, filele 17–26.

⁴¹ Idem nr. 6.

⁴² Idem nr. 5. În 5 februarie 1904, arhitectul C. Băicoianu solicită fotografierea întregii picturi din biserică, ceea ce ministrul Spiru Haret, prin rezoluția din 18 februarie 1904 nu aprobă. Cf. 13 din Anexă.

⁴³ Idem nr. 10.

⁴⁴ Pictura originală datează din 1668. Cf. Oliver Velescu *Pisania Mitropoliei din București în Sesiunea Științifică a Direcției Monumentelor Istorice* 1963, pag. 135.

⁴⁰ Documentul nr. 14 din Anexă.

⁴¹ Idem nr. 17.

⁴² Idem nr. 20.

⁴³ Idem nr. 18.

⁴⁴ Idem nr. 19. Costin Petrescu a renunțat ulterior a mai participa.

⁴⁵ Idem nr. 21

⁴⁶ Idem nr. 22.

⁴⁷ Idem nr. 23.

⁴⁸ Idem nr. 24.

⁴⁹ Idem nr. 28. Tot atunci se hotărâște ca Ip. Strâmbulescu și D. Serafim „să fie însărcinați cu repunerea picturilor prelucrate de concurenți în starea dinainte... prin mijlocul cel mai simplu”; lucrare executată în lunile iulie–septembrie 1904.

din 1793 s-a făcut în culori de apă cu clei"⁸⁰. Această tehnică, scrie în continuare V. Damian „nu are calitatea de a da o pictură rezistentă la curățirea de praf și fum, dar se păstrează curată un timp mai îndelungat, fiind refractară gazelor și mineralelor care se dizolvă în aer”. Reparația din 1834–1839 „s-a făcut în culori de ulei și culori de apă cu clei”. Comentând această tehnică, pictorul scrie: „Restaurarea în culori de ulei e o condițiune cu totul nepotrivită pentru un monument pictat „in fresco”, aceasta ne-o probează însăși locurile reparate care s-au înnegrit și pătat pretutindeni unde s-a reparat, încât nu se mai cunoaște pictura aproape deloc”. Părțile executate în ulei sunt mai curate fiind spălate de mai multe ori „dar sunt în dezarmonie cu fața lor lucioasă față de restul executat „in fresco” și cu clei care se prezintă privirii cu aspect mat. O reparație mai mică, făcută cu câțiva ani în urmă”⁸¹, în ulei, ca să ascundă părțile stricate n-a reușit pe deplin, căci pretutindeni s-au format niște pete închise”.

Trebuie pus în evidență și rezultatul cercetărilor făcute de echipa C. Artachino, D. Serafim, N. Angelescu și N. Vermont. În memoriul lor din 10 iunie 1904, ei declară că în biserica Mitropoliei din București „se găsesc lucrări de o reală, de o însemnată valoare artistică, la care cu toți trebuie să privim cu drag și sfințenie și pe care ne vom sili din suflet să le readucem la ceea ce a fost acum 100 de ani când le-au zugrăvit Polcovnicul Nicolae și Mathei zugravul, primii artiști români care au pus bazele unui început de artă cu caracter național în această mănoasă țară”⁸². Rolul de precursori ai cercetării artei secolului al XIX-lea al grupului de pictori amintit este evident, dacă ne gândim că primul studiu care a relevat meritele lui Polcovnicu a apărut abia în 1938⁸³.

Fresca inițială, azi dispărută, este apreciată de Eugen Voinescu, Girolamo Romeo și L. Galeota ca: „cea mai frumoasă și artistic executată, fiind acoperită cu culori de apă iar mâinile și capetele cu ulei”⁸⁴. Ar mai fi de amintit că același

⁸⁰ Reparațiile din 1793 au fost menționate într-o inscripție care era așezată peste firida cu icoana hramului, publicată de N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, București, 1905, vol. I, pag. 239.

⁸¹ Este vorba de lucrări executate în anul 1882, Cf. I. D. Traianescu, *Mitropolia din București în B.C.M.I.*, V, 1912, pag. 154.

⁸² Documentul nr. 27 din Anexă.

⁸³ Maria Golescu, *Un portretist de la începutul veacului al XIX-lea: Zugravul Nicolae Polcovnicul în „Artă și Tehnică Grafică, Buletinul Imprimeriei Statului”*, 1938, caiet 3, pag. 33.

⁸⁴ Documentul nr. 25 din Anexă.

colectiv aprecia aceste retușuri ca „nefiind în acord cu stilul și arta iconografică veche”⁸⁵.

Trei straturi de pictură identifică Ipolit Strâmbulescu împreună cu D. Serafim: frescă, apă și ulei cu ceară. „Dintre acestea pictura cu apă acoperă totalitatea bisericii, rămânând numai capetele sfinților de jos și mâinile lor zugrăvite cu ulei, iar fresca este foarte puțin rezistentă”. Despre pictura cu apă se afirmă că este „foarte slabă, se desface la simpla atingere cu unghia”⁸⁶.

Fără a generaliza, constatăm că există între pictori o oarecare confuzie în încercările de periodizare și etapizare a picturii de la Mitropolie, care confuzie va fi și mai pregnantă în expunerea concepțiilor de restaurare.

Desigur, au existat și unele încercări de teoretizare. Artachino și colegii lui de echipă încercară chiar o definiție: „A restaura nu înseamnă a acoperi peste tot vechea pictură cu substanțe, cu totul altele de ce erau înainte... ci este de a curăța și drege părțile stricate”⁸⁷.

Dar nu toți erau de aceeași părere. Pentru restaurarea frescei originale se pronunță V. Damian, care precizează: „pentru ca să se facă o restaurație științifică, pictura din întreg interiorul bisericii să se readucă la starea care a fost la început” (sublinierea lui V. Damian), iar părțile stricate se vor executa din nou în frescă”⁸⁸. Concepția colectivului L. Galeota. Girolamo Romeo și Eugen Voinescu este clar exprimată: prin curățare se „va conserva stilul curat al epocii în care s-a zidit”. În primul lor memoriu, ei declară că vor „conserva picturile existente, având a le curăța de tot ce este suprapus și a face să reiasă culorile lor primitive prin mijlocul procedurilor cunoscute, întrebuițate pentru reînnoirea frescelor antice”. Adaosurile mai târzii – ornamentele lui Polcovnicu – propun a le „înlocui pe unde trebuie cu motive alese din cele vechi și aceasta pentru uniformitate”. Ei sugerează și înlăturarea picturii „executate în anii din urmă în mod grosolan, desenate prost, cu altele de același stil cu cele vechi”. Pentru pridvor propun păstrarea în parte a picturilor existente și executarea unor mozaicuri.⁸⁹ Dar autorii revin la 12 noiembrie 1903 asupra acestor propuneri în urma reexaminării picturii: „Nu este posibil decât a reface.. fiindcă picturile care mai sunt încă, se află în cea mai rea stare”. Ei susțin cu tărie că „ideea de a

⁸⁵ Idem nr. 9.

⁸⁶ Idem nr. 30.

⁸⁷ Idem nr. 27.

⁸⁸ Idem nr. 3.

⁸⁹ Idem nr. 9.

spăla picturile murale vechi ar trebui pentru totdeauna abandonată" și susțin pictarea în ulei a întregii biserici⁶⁵. Deși atât de categorici, pictorii amintiți sunt totuși inconsecvenți în părerile lor. Din raportul lor datat 25 mai 1904, după încheierea lucrărilor, reiese clar că au restaurat fresca⁶⁶. Tot pentru frescă a optat și Nicolae Vermont cu echipa sa, însă declară „că va trebui multă muncă și atenție pentru a fi readuse la starea lor primitivă”⁶⁷.

Pentru pictură nouă este Bonardi Gionanni. El este de părere să se repicteze „cu cea mai mare grijă și fidelitate, păstrând întocmai stilul, forma și coloritul la toate imaginile de pe pereți, amvon și icoane”. Deducem că, propunerea pe care o făcea în memoriu, cu câteva rânduri mai sus de a curăța frescele „cât se va putea”, clar că nu intenționa să o aplice⁶⁸. D. Marinescu, mai categoric, propune raderea pereților și refacerea picturii aidoma după vechea distribuție iconografică.⁶⁹ La fel și Fritz Exner (Elsner!) care este pentru o pictură nouă, în ulei după modelul celei vechi⁷⁰. Ambii își motivează propunerea prin starea de degradare a vechii picturi.

Ipolit Strâmbulescu și C. Artachino, în prima lor ofertă, propun o soluție de compromis, dar care își are meritul că vrea să mențină pictura așa cum este, accentul fiind pus pe conservarea ei. Se propune o curățire de fum a picturii din cupole, urmând a fi refăcută doar partea de jos.⁷¹

Desigur că cercetătorul de azi ar fi interesat mai mult de cunoașterea metodelor de lucru, dar, așa cum se întâmplă mai întotdeauna, problema este ocolită de pictori. Totuși, câțiva din participanții la concurs au pomenit câte ceva în rapoartele lor și despre acest aspect. Eugen Voinescu și colegii lui afirmă că în dorința de a restaura fresca „au scăpat în mod radical de vopselele de ulei”, iar pentru a asigura matitatea și posibilitatea de a se spăla oricând fresca „au adoptat materiale care se asimilau cu fresca”. Au regăsit desenul vechi al figurilor, gravat pe pereți, au completat pictura deteriorată cu ajutorul fragmentelor găsite pe loc și din alte părți vechi ale bisericii, care nu au fost restaurate. Nu au făcut retușuri ale restaurărilor ulterioare „de nici o valoare” și nu au fixat picturile nespălate, necurățate „după cum am văzut că se fac”, evident de alții. Ornamentul din friza superioară,

fiind alterat l-au înlocuit cu un altul, inspirat din ceea ce au găsit în biserică dar și de la Tismana.⁷²

O imagine de felul cum s-a lucrat, asupra metodelor folosite se poate obține din raportul echipei N. Vermont, C. Artachino și ceilalți. Ea trebuie primită cu rezervă pentru că ei scriu mai mult despre ceea ce, după ei, au stricat ceilalți concurenți și mai puțin despre munca lor. După ei, „toți concurenții, afară de grupul subsemnaților, au găsit cu cale, unii să șteargă și să facă cu totul alte figuri, în alt stil și colorit; alții, sub masca că au șters pictura până au dat de frescuri (frescuri care nu există decât în minime părți) au făcut cu totul altceva decât era înainte. Unii concurenți au revenit peste tot deși picturile erau în bună stare, cu ulei de in fiert, astfel că picturile lucesc de nu se pot vedea”. Mai mult, „deși picturile erau „a tempera” toți le-au făcut cu culoare de ulei sau ulei terebentin și ceară”.⁷³

În fine, pictorii Ipolit Strâmbulescu și Dem Serafim care au primit misiunea să readucă spațiul afectat de concurs la starea inițială – „reînvechirea picturii” – în speranța că poate totuși vor primi comanda pentru întreaga biserică, fac un memoriu în care descriu starea picturii și propun două soluții de restaurare: „Fiind pictură de apă, ea nu poate fi spălată și nici ștearsă cu miez de pâine”. De aceea, prima soluție propusă ar fi: „Să se retencuiască părțile coșcovite și să se rezugrăvească acele părți în concordanță cu restul picturii precum să se îndrepte pictura pe unde e stricată de umezeală” sau, a doua soluție: „Să se acopere toate părțile unde s-a cojit culoarea fie pe suprafețe mai mari, fie mai mici, după ce se va fi făcut prima restaurare”.⁷⁴

Judecând cele ce s-au întâmplat în primăvara anului 1904 la biserica Mitropoliei din București, hotărârea Comisiei Monumentelor Istorice de a nu atribui lucrarea nici unuia din concurenți s-ar părea să fi fost judicioasă, fiind demn de a fi luată în considerare prudența Comisiei. Totodată – o repetăm – o condamnare a pictorilor nu se poate face. Ei, cu metodele lor, se manifestă în limitele epocii, la nivelul cunoștințelor și al concepțiilor de restaurare ale timpului în care au trăit. S-a scris mai sus că prima lege privitoare la picturile bisericesti a apărut în 1912. În perioada interbelică problema este reluată în 1924 când la 18 noiembrie Sfântul Sinod ia o hotărâre privitoare la decorația picturală a bisericilor în care

⁶⁵ Idem nr. 12.

⁶⁶ Idem nr. 25.

⁶⁷ Idem nr. 11.

⁶⁸ Idem nr. 5.

⁶⁹ Idem nr. 7.

⁷⁰ Idem nr. 10.

⁷¹ Idem nr. 2.

⁷² Idem nr. 25.

⁷³ Idem nr. 27.

⁷⁴ Idem nr. 29.

printre altele se cere înființarea unei școli de zugrăvi bisericești⁷⁵, care se va înființa în baza legii din 1926 „pentru apărarea vechilor picturi bisericești și pentru întemeierea unei școli de zugrăvit”.⁷⁶ Mai notăm că în 1932 Costin Petrescu va publica la Paris cunoscuta sa lucrare „L'art de la fresque”.

Statutul pictorilor și zugravilor bisericești și restaurarea vechilor picturi va fi reglementat prin Legea pentru încurajarea artelor plastice din 4 martie 1937⁷⁷ și Regulamentul pentru calificarea pictorilor bisericești autorizați...⁷⁸ La 28 mai 1938, articolul 4 din legea sus amintită face precizarea că pentru monumentele istorice este nevoie de o autorizație specială și calificare deosebită.⁷⁹

În 1940 în luna noiembrie s-a înființat „Școala superioară de pictură monumentală și de arte decorative bisericești” de pe lângă Arhiepiscopia Bucureștilor. În 1950 întreaga problemă legată de pictura bisericească trece în subordinea Patriarhiei Române.

Legile amintite erau suportul legal al delimitării între arta profană „de chevalet” de pictura bisericească. De altfel din perioada interbelică s-a păstrat o bogată bibliografie în care problemele picturii bisericești sunt dezbătute sub diversele lor aspecte. După I. D. Ștefănescu, pe care-l cităm aici, decorurile „de gen apusean”, chiar dacă sunt semnate de un N. Grigorescu, Mișu Popp, Tattărăscu „rămân momente istorice și încercări meritorii... interferențe explicabile și scuzabile prin spiritul și scăderile vremii”⁸⁰.

În acest context istoric se înscrie și „episodul 1904” pe care l-am prezentat în rândurile de față. În cele ce s-au scris aici s-a încercat să se singularizeze poziția fiecăruia dintre pictori, subliniindu-se trăsăturile care pot constitui un aport la evoluția ideilor de conservare și restaurare a monumentelor istorice în general și a picturii mu-

rale în special. În acest sens, un episod în aparență minor – un concurs nefinalizat – oferă posibilitatea unei judecăți de valoare asupra unor înaintași ai lucrărilor de restaurare.

OLIVER VELESCU

⁷⁵ B.O.R. an. 43 s. II 1925, nr. 9 pag. 548.

⁷⁶ „Monitorul Oficial” nr. 75 din 31 martie 1926, pag. 4780.

⁷⁷ Idem nr. 54 din 6 martie 1937, pag. 2009.

⁷⁸ Idem nr. 144 din 26 iunie 1937.

⁷⁹ Idem nr. 131 din 10 iunie 1939.

⁸⁰ I. D. Ștefănescu, op. cit. pag. VI.

⁸¹ Un rezumat al studiului, V. Damian l-a publicat sub titlul *Pictura „al fresco”* în „Gazeta Artelor”, I nr. 11–12, ianuarie 1903, pag. 2–3.

⁸² Afirmație făcută în sprijinul atribuirii lucrării pictorului care era italian de origine. Găsim aici o reflectare a campaniei care se desfășura în acea vreme pentru acordarea lucrărilor de artă artiștilor români.

⁸³ Revine cu o nouă ofertă în 24 martie 1904.

⁸⁴ Înregistrat la 16 martie 1904.

⁸⁵ La fila 21 a dosarului există o cerere a celor doi pictori din 22 noiembrie 1903, înregistrată tot la 16 martie 1904 prin care cer permisiunea de a prezenta un studiu întocmai „în conformitate cu vederile I.P.S. Mitropolit-Primat”, adică, se subînțelege, refacerea din nou a picturii așa cum o prezintă și în memoriul de față. Alt studiu nu se păstrează în acest dosar.

⁸⁶ S. Spirescu, str. Franklin nr. 2 (fila 10) și C. Ghiulea, Stabiliment de Arte Grafice, Calea Rahovei nr. 44 (fila 11).

⁸⁷ În acest sens se fac comunicări scrise pictorilor înscriși la concurs.

⁸⁸ Înregistrat la 12 aprilie 1904.

⁸⁹ A se vedea telegrama din 31 mai 1904, sub nr. 26 din Anexă.

⁹⁰ Inițial fusese scris de N. Grigorescu, dar este șters și scris deasupra Mirea.

⁹¹ Invitația s-a trimis la 15 iunie 1904.

⁹² Lucrarea a fost recepționată la 24 septembrie 1904 de către o comisie formată din P. Gârboviceanu, I. Kalinderu și arh. N. C. Mihăiescu, fiind calificată satisfăcătoare. Urmau să se facă mici îndreptări (fila 59) care fiind terminate la 28 septembrie (fila 57) s-a achitat celor doi pictori și restul sumei datorate.

⁹³ Au primit un avans de 1 500 lei, și în cursul lucrării alți 1 500 lei. (fișele 54 și 55).

1

București 1903 februarie 16/19
Fritz Elsner
pictor
48 Calea Griviței 48

Domnule Arhitect

Ca răspuns la convorbirea ce am avut cu Dvs. zilele trecute referitor la zugrăvitul din nou al sf. Mitropolii, am onoarea a vă face cunoscut că în prezinte am de executat pictura întreagă a bisericii din Azuța din ordinul M. S. Regelui, pictura bisericii Obilești, proprietatea d-lui A. Filipescu și în fine lucrări importante de executat la Monteoru. Toate aceste lucrări sunt definitiv angajate iar parte din ele deja începute. Deci, după cum vedeți sunt cu totul ocupat și pus astfel în neputința d-a răspunde invitațiunii Dv.

Regret foarte mult că împrejurările sunt astfel că nu mă permit absolut de loc să mă pot ocupa cu o asemenea importantă lucrare, a cărei executare siguramente m-ar fi onorat.

Primiți...

Fritz Elsner
(fila 4)

2

1903 februarie 19

Domnule Arhitect

În urma invitațiunii verbale ce mi s-a făcut de dl. Administrator al Casei Bisericii am fost la biserica sf-tei Mitropolii spre a cerceta starea picturii și am constatat următoarele:

Pictura la intrarea bisericii este într-o stare relativ mai bună, în interior însă, mai ales în cupole și prin turlă este cu totul înegrită de fum și la curățit probabil că se va strica aproape toată.

În partea de jos însă, în unele părți, pictura a fost refăcută și nu prezintă o importanță istorică din punctul de vedere al stilului, deci ar putea fi făcută din nou.

După calculele făcute la fața locului, dacă s-ar restaura pictura în mod radical ar necesita o sumă de 60.000 (șaizeci de mii lei) durând lucrarea un timp de doi ani. Dacă însă numai s-ar spăla și retușa pe unde este deteriorată atunci ar necesita numai 35.000 (treizeci și cinci mii lei) și s-ar putea face într-un timp de un an și 4 luni.

Atât la reparația radicală cât și la spălare, schela și materialul necesar ne vor privi pe noi și vor intra bineînțeles în sumele notate mai sus.

Primiți...

pentru: I. Marinescu,
Ipolit Strâmbulescu
C. Artachino
semnează: Strâmbulescu
(fila 16)

3

1903 aprilie 14

Memoriu

Despre interiorul Bisericii sf-tei Mitropolii a Ungro-Vlahiei

Domnule Administrator

Pentru a răspunde mai bine și mai complet însărcinării ce mi s-a dat cu întocmirea devizului de restaurarea picturii din întreg interiorul Bisericii Sf-tei Mitropolii a Ungro-Vlahiei am crezut de cuvință să fac expunerile din memoriul de față.

Pentru interesul ce-l port, de a arăta cât mai exact și mai lămurit starea picturii acestei Biserici, încep chiar prin a face o mică ochire asupra artei decorative monumentale bisericescă, din timpurile cele mai vechi, trecând apoi iarăși, în general, la istoricul decorațiunii pictoriale a sf-tei Mitropolii a Ungro-Vlahiei și opinînd în urmă ceea ce e trebuincios a se face.⁶¹

Prin relațiunile noastre cu Orientul și mai ales cu muntele Athos s-a introdus și la noi de timpuriu pictura Al Fresco așa că din timpurile cele mai vechi monumentele noastre religioase au fost pictate în această tehnică și la noi s-a continuat până pe la jumătatea secolului al XIX-lea.

Pe la jumătatea secolului al XVIII-lea, prin voiajurile boierilor noștri și prin relațiunile comerciale cu Italia mai ales cu Roma, Veneția, Ravena etc, și alte localități din țările Occidentale s-au introdus și la noi pictura în ulei, care pentru biserică nu poate avea calitățile de trănicie a tehnicilor vechi.

La biserica sf-tei Mitropolii a Ungro-Vlahiei zidită de Constantin Șerban Basarab la anul 1654 – 58 după minuțioase cercetări am constatat cu deplină încredințare că pictura primă când s-a zidit biserica a fost executată Al Fresco, dar în decursul timpului i s-a făcut mai multe reparațiuni fără pricepere, care îi au alterat întru cânta stilul și caracterul.

Una din aceste reparațiuni i s-a făcut după toată posibilitatea pe la anul 1793 după cum ne arată chiar inscripția ce este în pridvor deasupra ușii, la intrare, unde e notat anul 1793. Această restaurație a fost făcută în culori de apă cu clei, care se apropie mult, ca aspect general de pictura Al Fresco, deși nu are calitățile acesteia din urmă, de a fi rezistentă la curățire de praf și fum dar se păstrează curată un timp mai îndelungat, fiind refractară gazelor și mineralelor care se dizolvă în aer.

O altă reparație s-a mai făcut pe la anul 1834 – 39 după cum se vede în inscripția ce este deasupra ușei de la intrare în interior și care astăzi este acoperită de o parte de balconul de la cor. Această reparație s-a făcut în culori de ulei și culori de apă cu clei; cum că restaurarea în culori de ulei e o condiție cu totul nepotrivită pentru un monument pictat în Fresco, acesta ne-o probează însuși locurile reparate care s-au înegrit și pătat pretutindeni unde s-au reparat, încât nu se mai cunoaște pictura aproape de loc. Unele părți executate în ulei se văd mai curate, acestea s-au spălat în mai multe rânduri, dar sunt în mare dezarmonie cu suprafața lor lucioasă, față de restul, executat în Fresco și cu reparațiile făcute cu clei, care se prezintă privirei cu un aspect mat.

O reparație mai mică s-a făcut, sunt acum câțiva ani, tot în ulei, care deasemeni a făcut mult rău prin aceea, că au acoperit suprafețe mari cu vopseli, ca să ascundă toate părțile stricate, după cum lămurit se vede în pridvor, dar nu s-a reușit pe deplin, căci pretutindeni s-au format niște pete închise.

Bazat pe acest mic expus istoric, ce l-am simțit trebuincios a-l face, după cum de altfel lesne se poate vedea, opiniez prin memoriul de față următoarele:

Pentru ca să se facă o adevărată restaurație științifică pictura din întreg interiorul bisericii să se aducă în starea în care a fost la început pentru care trebuie curățită peste tot de toate vopselile ce s-au pus la diferite reparații, atât cele făcute cu culori de apă și clei cât și cele făcute în ulei, ca să rămână numai acele care au fost puse la început pe tencuiala proaspătă (Al Fresco) care nu se mai spală. În urmă să se facă restaurație în al fresco seco (pe uscat) care asemenea nu se spală și are aproape toate calitățile frescului executat pe tencuiala proaspătă, putându-se spăla la timp și curăți de praf și fumul ce s-ar depune; acestea la părțile unde zidul nu este stricat și pictura distrusă, iar pe toate părțile unde tencuiala este ruinată sau amenințată de a cădea sau dacă nu va fi destul de solidă, toate acele părți se vor executa din nou al fresco (pe tencuiala proaspătă) bineînțeles ca mai înainte va trebui copiate cu cea mai mare scrupulozitate toate desenurile și tablourile ce vor fi pe ele, pentru ca în urmă să se execute întocmai.

În fine se va observa cu cea mai mare strictețe, păzindu-se în totul caracterul stilului, desenului și coloritul vechii picturi, împreună cu toate tablourile și distribuția care se vede astăzi și care a fost de la început.

Toate aceste date, cred că vor motiva devizul înaintat odată cu aceasta.

1903 aprilie 14
V. Damian, preot pictor
(filele 17-26)

4

1903 aprilie 14

Devis

pentru restaurarea picturii din întreg interiorul bisericii sf-tei Mitropolii a Ungro-Vlahiei.

Curățirea peste tot a tuturor vâpselilor ce s-au pus la diferite reparații, atât a celor făcute cu culori de apă și clei, cât și a celor făcute în olei și să rămâie numai acelea puse la început pe tencuiala proaspătă adică Al Fresco. În urmă să se facă restaurația în Al Fresco seco (sau pe uscat) ca întreg interiorul picturilor pe zid să se aducă în starea ce au avut-o la început și la timp să se poată spăla și curăți de praf și fumul ce se va depune, aceasta la părțile unde zidul nu este stricat și pictura distrusă.

Pe toate părțile unde zidul este ruinat sau amenințat de a cădea sau va fi destul de solid, toate acele părți se vor executa din nou pe tencuiala proaspătă adică Al Fresco, după ce întâi se vor copia cu cea mai mare scrupulozitate toate desenile și tablourile care vor fi pe ele, ca execuția să fie întocmai.

Se va observa cu cea mai mare strictețe, păzindu-se în totul caracterul stilului, desenurilor și coloritul vechii picturi, împreună cu toate tablourile și distribuția lor după cum se află astăzi și care au fost de la început.

Toate aceste lucrări executate conștiincios, lucrări în care se cuprinde și exteriorul cu pridvorul, vor costa suma de 55.000 lei (cincizeci și cinci mii).

1903 aprilie 14
V. Damian, preot pictor
str. Belizarie nr. 37
București
(fila 19)

5

București 1903 aprilie 29

Domnule Director

Subsemnatul Bonardi Giovanni, artist pictor (pictor decorator) stabilit în București încă de la 1893 și posedând au-

torizația ca profesor de pictură seria B. nr. 12880, 30 oct. 902, plus autorizația prea sfintei Mitropolii ca pictor bisericesc cu nr. 1908 conform cu noul regulament în urma concursului ținut în fața autorităților legale, mă ofer să restaurez întreaga pictură din interiorul bisericii sf. Mitropolii care este făcută în frescuri, să curăți icoanele pictate cu ulei și să curăț și să restaurez pictura amvonului bisericii, reprezentând un total de peste una mie tablouri în următoarele condiții:

Voi curăți (pe cât se va putea) funinginea de pe picturi cu un preparat special, voi repicta cu cea mai mare grijă și fidelitate, păstrând întocmai stilul, forma și coloritul primitiv la toate imaginile de pe pereți, amvon și icoane.

Voi întrebuința una schelă, așa întocmită ca să se poată oficia serviciul religios în tot timpul cât voi lucra până la baza bolților, pentru pictura părților inferioare trebuie să mi se pună biserica la dispoziție și la această importantă lucrare voi întrebuința artiști în majoritate români.

Întreaga această restaurare mă angajează să o execut pentru suma de lei patruzeci de mii (40.000). În caz că această lucrare se va cere mai simplificată mă voi mărgini la bugetul Onor. Casei Bisericii.

I° Un acot de trei mii (3.000 lei) la iscălirea contractului pentru a întâmpina parte din cheltuielile necesitate pentru fotografierea diferitelor tablouri, frescurile, icoane etc, pentru instalația de aparate electrice, fiind tare întuneric, pentru construcția schelelor sistematice și pentru aprovizionarea de material necesar picturii.

II° restul sumei în rate lunare proporționale cu numărul de metri pătrați ce vor fi gata în fiecare lună.

Pentru aducerea la îndeplinire al acestui angajament ofer să mi se rețină ca garanție 6% (șase la sută) din valoarea întregii aceste lucrări, treptat din fiecare rată lunară până la completarea sumei de 2.400. Această garanție rămânând să mi se achite la recepția definitivă, adică la completa terminare a lucrărilor ce mă angajează să fac.

Primiți d-le Director.....

str. Inginerilor 9

București

Bonardi Giovanni

(fila 18)

6

1903 mai 5

Domnule Ministru

Subsemnatul pictor D. Marinescu mă oblig a zugrăvi Biserica Sfânta Mitropolie din București, în orice stil, fie bizantin sau renaissance începând până la terminarea turnei (turlei) cu cheltuiala mea și dacă atunci o comisie numită de Onor. Minister pentru examinarea acestei lucrări, vor găsi cu cale să continui sau nu, atunci va rămâne toate cheltuielile făcute până atunci asupra mea fără ca eu să pretinz nimic la Onor. Minister.

Primiți.....

D. Marinescu

str. Sculpturii 15

(fila 5)

7

1903 mai 7

Domnule Administrator

Subsemnatul pictor D. Marinescu, făcând studiu asupra zugrăvelii Bisericii Sfânta Mitropolie din București pentru restaurarea ei.

Încercând în mai multe locuri spre a vedea dacă se poate spăla fără a se zugrăvi din nou și am constatat că este cu neputința, decât să se copieze toate tablourile și icoanele existente, răzând pereții până la tencuiala și pe alocuirea să

se repare, gruntuindu-se cu șpacu de ulei, pe care să se recopieze toate aceste tablouri și icoane, pe la locurile lor.

Această lucrare va cere un timp de cel puțin 10 luni de la începerea lucrării și până la terminarea sa completă, obligându-mă a începe această lucrare până la terminarea turlei de pictură precum și toată copierea, gruntuirea cu șpacu de ulei și schele în toată biserica cu cheltuielile mele, după ce vor vedea această lucrare făcută, mi se va plăti o parte din prețul fixat în contract și apoi voi continua până la terminarea completă.

Primiți.....

D. Marinescu 83
str. Sculpturei 15
(fila 6)

8

1903 mai 7

Domnule Ministru

Subscriși artiști pictori L. Galeota, Girolamo Romeo și Eug. Voinescu ne oferim a executa lucrările picturale ce sunt a se face la Biserica Mitropoliei din Capitală.

Vom face aceste lucrări după stilul ce ni se va indica și ne obligăm a le face mult superioare prețului ce On. Minister va fi fixat pentru executarea lor.

Ne supunem a prezenta schițe relative la aceste lucrări precum și la lucrări anterioare pentru comparațiune.

Primiți.....

L. Galeota
Girolamo Romeo
Eug. Voinescu
(fila 8)

9

1903 mai 12

Domnule Ministru

Pentru completarea celor declarate de subsemnații în privința restaurării picturilor de la biserica Mitropoliei din Capitală, avem onoarea a face declarațiunile ce urmează:

În privința modului de restaurare [a] acestor picturi, subsemnații, având cunoștințe speciale în această materie, ne obligăm a conserva picturile existente, având a le curăța de tot ce este suprapus și a face să reiasă culorile lor primitive prin mijlocul procedurilor cunoscute, întrebuițate pentru reînnoirea frescurilor antice, retușând părțile alterate sau deteriorate cu desăvârșire. Iar în ce privește unele din ornamente, fiind făcute în timpii din urmă și nefiind în acord cu stilul și arta iconografică veche ortodoxă ale picturilor anterioare mult superioare celor ce s-au făcut pe urmă, propunem a se înlocui pe unde trebuie cu motive alese din cele vechi și aceasta pentru uniformitate.

Asemenea, suntem de părere ca picturile de deasupra stranelor, executate în anii din urmă în mod grosolan desinate prost și de nici un stil, fiind în dezacord cu celelalte picturi, să se înlocuiască cu altele de aceeași stil ca acele din vechime, studiate și executate cu exactitate și conștiință.

În condițiunile prezentate, aspectul va fi ca și cum biserica ar fi pictată din nou, plus va conserva stilul curat al epocii în care s-a zidit.

Același procedeu se va urma pentru icoanele tâmplei, sculpturile în lemn și pridvor.

În privința acestui vestibul sau pridvor, părerea noastră este că cu ocaziunea restaurării, să se conserve pe de-o parte caracterul general al picturilor existente, iar pe de altă să se facă intrarea mai impunătoare, mai conform cu importanța edificiului prin o ornamentație și picturi cu mozaicuri apropiate cu totalul decorațiunii. Pentru aceste vom face mai întâi schițe care se vor supune aprobațiunii.

Ne obligăm a executa această restaurare, în modul arătat și să predăm lucrarea făcută după un an și jumătate sau doi,

de la contractare cu prețul de șaptezeci de mii lei, plătiți în rate.

Schela și cei doi servitori în permanență la ordinele noastre va fi sarcina Casei Bisericii, iar Mitropolia ne va ceda două camere, pentru a depune materialul și va avea loc convenabil pentru lucrările preparatorii.

Încălzitul bisericii iarna, în timpul lucrului, va fi asemenea în sarcina sf-tei Mitropolii.

Primiți.....

L. Galeota
Girolamo Romeo
Eug. Voinescu

București 12 mai 1903
P. S.

Pentru curățirea frescurilor vom aduce un lucrător special recomandat de profesorii Academiei.

(fila 7)

10

Mănăstirea Sinaia 1903 august 22

Ofertă

Domnule Șef-Arhitect

Ca răspuns la convorbirea noastră în privința restaurării sf-tei Biserica Mitropoliei din București am onoarea a vă trimite și eu devisul pentru această lucrare.

După părerea mea este imposibil prin spălătura ori frecătura de a obține un rezultat bun pentru restabilirea picturii din biserică.

Mă însărcinez a reface toată pictura în ulei întocmai cum a fost înainte sub următoarele condiții:

I Ca să mi se plătească pentru spălarea, frecarea ori altă metodă pentru curățirea, calcarea și corectarea desemnului de tablouri, ornamente etc. lei 20 (douăzeci) metrul pătrat.

II Pentru vopsitul (inclusiv reparația necesară a vechii tencuielii) lei 5 (cinci) pe metrul pătrat.

III Pentru restabilirea exactă a picturii vechi în ulei după calchează lei 25 (douăzeci și cinci) pe metrul pătrat.

asa că ar costa în total

Lei 50 (cincizeci) pe metrul pătrat.

După planurile care le-am primit am găsit că biserica posedă aproximativ 3.300 metri pătrați, așa că după socoteala mea ar costa aceasta.

Lei 165.000 (unasută șazeci și cinci de mii).

Totodată mă oblig a executa în stilul exact zugrăveala în llocurile unde nu se află figuri, fără nici un avans la devisul meu.

Primiți....

F. Exner
(fila 3)

11

1903 septembrie 10

Devis

Subsemnații artiști-pictori, elevi absolvenți ai școlii de belle-arte din București și ai academiilor din străinătate, cu studii speciale de pictură religioasă, dorind a restaura picturile murale din biserica sf. Mitropolii, ne-am presintat mai întâi pentru a vedea starea în care ele se găsesc și în urma unui studiu amănunțit am văzut că sunt deteriorate și că va trebui multă muncă și atenție pentru a fi readuse la starea lor primitivă.

Pentru această lucrare de restaurare a picturilor ne va trebui cel puțin un an și după calculele făcute va necesita suma de lei 60.000 (șazeci de mii).

Nicolaie Vermont, profesor la școala de Belle Arte
Nicolaie Angelescu

D. Serafim
C. Artachino

Domnule Ministru

În urma unui studiu detaliat, făcut în interiorul catedralei Mitropolitane din Capitala București, subsemnații L. Galeota și G. Romeo, artiști pictori; ne-am convins că pentru a da acestei clădiri splendoarea sa veche, nu este posibil altceva decât a se reface conform celor prescrise de regulamentul acum în vigoare al Sfântului Sinod, fiindcă picturile care mai sunt încă se află în cea mai rea stare.

Turlele sunt a se reface din nou, ne mai fiind pe ele nici urmă de pictură, cu mare parte din tencuiala căzute.

Picturile celelalte sunt de tot deteriorate, iar acele din partea inferioară de deasupra stranelor nu numai că sunt de același stil ca acele din partea superioară, dar sunt prea prost pictate și nu merită a fi refăcute așa cum sunt, astfel încât nu rămâne decât prea puțin care ar merita o restaurare.

Asemenea, ideea de a spăla picturile murale vechi, ar trebui pentru totdeauna abandonată și pentru a se convinge de această n-avem decât să atingem ușor cu degetul aceste picturi și vom constata că toată culoarea va cădea, fără cea mai mică rezistență, fiind de mirare cum aceasta a putut până acum să se țină pe pereți.

Prin urmare, ne putând conserva aproape nimic din picturile existente, față cu un aspect urât ce ar prezenta un lucru cârpit, ne punem întrebarea dacă s-ar putea sacrifica pentru câteva părți care mai rezistă încă, restul unui edificiu de importanță Mitropoliei.

După ce am expus considerațiunile ce preced, avem onoarea a vă remite ca adaos la cererea noastră din... [alb în text] părerea noastră bine întemeiată, după un studiu special scris⁸⁵, că Mitropolia așa cum este, cere a fi din nou pictată conform Regulamentului Sf. Sinod după stilul și regulile indicate prin el. Iar dacă s-ar cere, să se conserve câteva picturi din cele vechi, am putea să le reproducem așa cum sunt ele, acolo unde ar permite dispoziția generală a decorațiunii.

Vom executa toată pictura cu ulei mat cu preț de 70 mii lei, iar dacă s-ar cere aur veritabil suma de 80 mii.

În cazul când propunerea noastră va fi primită, v-om prezenta un proiect cu toate detaliile, pe o scară destul de mare, ca să poată oricine judeca această lucrare.

În așteptarea unei decizii din partea Dv., care să fie în acord cu dorința Înalt Prea Sf. Sale Mitropolitului Primat al României, vă rugăm Domnule Ministru să primiți asigurarea înaltei noastre considerațiuni.

L. Galeota, Girolamo Romeo
(fila 20)

13

1904 februarie 5

Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice
Serviciul de Arhitectură
nr. 8

Domnule Ministru

„Conform ordinului Dv., am studiat și am cercetat imediat modul cel mai nimerit pentru a forma cartoanele de copie fotografică, după pictura veche existentă azi la Mitropolia din București; aceasta în vederea reînnoirii eventuale a acestor picturi“.

Au făcut oferte „dl. Ghiulea șeful serviciului fotografic de la Ministerul Lucrărilor Publice (studii și construcțiuni) și dl. Spirescu, fotograf de meserie“⁸⁶.

Ghiulea se oferă să facă 40 de clișee de 50 x 60 și câte trei copii lipite pe carton.

Spirescu se oferă să facă 50 de clișee de 30 x 40 și câte trei copii pe hârtie, pentru fotografiile urmează să facă și schelă.

72

arhitect C. Băicoianu

Rezoluția ministrului

18 februarie 1904

"nu se vor mai face aceste fotografii".

Spiru Haret

(fila 9)

14

1904 martie 15

Rezoluția ministrului Spiru Haret pe una din ofertele pentru pictarea bisericii Mitropoliei din București

În mod prealabil concurenții pentru refacerea picturilor Mitropoliei vor lucra câte o suprafață de 2 metri pătrați de perete în condiții cât se poate mai identice, și nu în partea cea mai văzută a bisericii, și aceia o vor spăla, curăți și restaura locurile stricate. Pe urmă vom lua o decizie definitivă. Înțelegem ca fiecare grupă de concurenți să aibe câte 2 m.p.; așa pentru cei 4 semnatari ai acestei petiții la un loc se vor da 2 m. p.: pentru d-nii Strâmbulescu și Marinescu tot 2 m.p., etc⁸⁷.

Spiru Haret

(fila 15)

15

1904 martie 16

Domnule Ministru

În luna Octombrie trecut, am avut onoarea a vă adresa o petiție iscălită de noi patru pictori absolvenți ai școlii de belle arte din București și a academiilor speciale de artă din Paris și München prin care vă cerem să ni se încredințeze restaurarea picturii din biserica sf-tei Mitropolii din București.

Îndrăznim a ne angaja cu această mare lucrare bazându-ne pe lucrări anterioare și studii speciale cunoscute și de onor. Minister și de toți aceia care cunosc și apreciază pictura în țara noastră.

Deoarece până în prezent nu știm ce soartă a avut acea petițiune, îndrăznim a repeta cererea noastră arătându-vă că pentru această lucrare fiind necesare studii preparative, o mare parte din picturi lipsind cu desăvârșire ar trebui să începem cât de curând posibil aceste studii pentru ca în mod conștiincios să putem duce la bun sfârșit această importantă lucrare la executarea căreia nu ne gândim de fel la succesul material ci voim ca numele nostru să fie legat de renumele celui mai important monument al Capitalei noastre.

Tot odată ne permitem, să vă amintim că fiind pictori, executăm noi singuri toată pictura și nu angajăm lucrători decât pentru lucrările absolut secundare ca grunduri etc.

În speranța că veți binevoi a da atenție cererii noastre odată cu mulțumirile noastre respectuoase vă rugăm să primiți asigurarea profundului nostru devotament.

D. Serafim
C. Artachino
N. Vermont
N. Angelescu

(fila 15)

16

1904 martie 24⁸⁸

Ofertă

Subsemnatul pictor D. Marinescu mă ofer a picta și a restaura întocmai, în culori de ulei, tot interiorul Bisericii Sfânta Mitropolie din București cu prețul de 165.000 lei.

În oferta mea de mai înainte prevăzusem un preț foarte mic, acum însă, după mai multe studii și încercări ce le-am făcut am constatat că este cu neputință de a se spăla fără să se ștergă vopselele vechi și prin urmare trebuie să se copieze toate tablourile și ornamentele existente din interiorul Bisericii, să se refacă gruntuirea cu șpaclu de ulei și apoi să se recopieze toate prin locurile lor.

Această lucrare, necesită un timp îndelungat și mari cheltuieli. De aceia, dar vă rog să binevoiți a face ca oferta mea

de mai înainte să se anuleze, înlocuindu-se cu prezenta ofertă cu suma mai sus arătată.

1904 martie 24

D. Marinescu
(fila 20)

17

1904 aprilie 8

Administrația Casei Bisericii

Proces Verbal

Conform rezoluției d-lui Ministru de pe temeiul no. 7214 din 16 martie a. c. transportându-mă joi 8 aprilie ora 2 p. m. la biserica catedrală a Mitropoliei din București am hotărât porțiunea de pictură pe care să se spele și să o reconstituiescă așa cum a fost, fiecare grupă de pictori după oferta făcută.

Aceste porțiuni s-au destinat la intrarea bisericii, în dreapta și în stânga, în loc nu tocmai expus la vederea publicului și spre a nu împiedica de loc oficierea serviciului divin.

Aceste grupe sunt în număr de șase:

- 1) F. Exner
- 2) Voinescu, Romeo Girolamo și Galeota
- 3) Serafim, Artachino, Vermont și Angelescu
- 4) Strâmbulescu
- 5) Dumitru Marinescu
- 6) Ioan Marinescu

Administrator

P. Gârboviceanu

(fila 22)

18

1904 aprilie 20

Domnule Administrator

Subsemnatul Constantin Gheorghiu pictor diplomat al Academiei Regale de Belle Arte din München fiind informat că Onor. Casa Bisericilor ar avea de zugrăvit mai multe biserici și cum subsemnatul specialist în pictura bisericilor, cu onoare vă rog Domnule Administrator să binevoiți a-mi da una din bisericile pentru a executa pictura.

Față de care vă rog a mă admite și la concursul printre candidații trimiși la Mitropolie pentru a face probele necesare în restaurarea picturii Mitropoliei din București.

Primiți....

C. Gheorghiu
str. Sfinților 16 Loco

Rezoluție:

Nu avem nici o biserică. Se construiesc însă biserici în țară și petiționarul se poate adresa acolo unde să fie asemenea construcțiuni.

P. Gârboviceanu
(fila 31)

19

1904 aprilie 26

Domnule Ministru

Subsemnații pictori dorind a ne însărcina cu executarea restaurării picturilor sfintei Mitropolii vă rugăm să binevoiți a ne încuviința să facem probele ce se cer a se lucra în acest scop.

Binevoiți....

Costin Petrescu, pictor **
b-dul Carol 78
Ludovic Basarab
Vasile Alecsandri 6

(fila 32)

20

1904 aprilie 29

Domnilor

Deoarece învoiala a fost ca D-voastră să terminați într-o lună și jumătate de spălat, curățit și restaurat porțiunea de

pictură ce vi s-a designat în biserica catedrală a sf. Mitropolii a Ungro-Vlahiei, vă aducem la cunoștință cum că în caz de nu veți îndeplini până la sus arătatul termen lucrarea cu care v-ați însărcinat, învoiala ce am făcut v-om considera-o ca neavenită. Aceasta v-o comunicăm deoarece au trecut deja trei săptămâni de când vi s-a designat porțiunea de pictură ce ați cerut și totuși nu ați început-o.

Se vor face șase adrese asemenea d-lor:

- 1) Exner
- 2) Voinescu, Girolamo și Galeota
- 3) Serafim, Artachino, Vermont și Angelescu
- 4) Strâmbulescu
- 5) Dumitru Marinescu
- 6) Ion Marinescu

(fila 33, ciornă)

21

1904 mai 18

Domnule Ministru

Subsemnatul Oreste Cantini absolvent al școlii Belle Arte din Perugia (Italia) și autorizat la Sf. Mitropolie, respectuos am onoarea de a vă ruga pe excelența voastră să binevoiți a face ca să fiu admis la concursul ce se va ține la catedrala Mitropoliei.

Cu cel mai distins respect

Oreste Cantini, pictor

(fila 34)

22

1904 mai 18

Domnule Ministru

Subsemnatul pictor de biserică, de mai mulți ani, am executat numeroase lucrări de artă la diferite biserici și clădiri publice și particulare pentru care posed certificate și recomandații, în special de la dl. A. Em. Lahovari, vin cu respect a mă admite la concursul pentru lucrările de pictură ce sunt de executat la sf. biserica Catedrala Mitropoliei pentru ca apreciind și Domnia Voastră talentul meu artistic să pot face apoi și eu oferta pentru executarea lucrărilor ce sunt de făcut.

Primiți...

P. Uberti
pictor
str. Între Gârle 6

(fila 35)

23

1904 mai 19

Domnule Ministru

Subsemnații concurenți la restaurarea picturilor din sft. biserică catedrală a Mitropoliei din Capitală vă aducem la cunoștință că după cinci săptămâni de la începerea concursului, al cărui termen de închidere este la 20 mai, azi 19 mai s-au prezentat noi concurenți.

Protestăm contra acestei dispozițiuni ca fiind nelegală, deoarece noii concurenți au putut vedea procedurile și lucrările noastre, ele fiind gata.

Primiți vă rog...

D. Marinescu A. Exner Nicolae Vermont
I. R. Galeota G. Romeo C. Artachino
D. Serafim N. Angelescu
D. Sale Domnului Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice

(fila 44)

24

1904 mai 24

Concurenții pentru pictura din interiorul sf-tei Mitropolii

Grupa no. I

- 1) D-nul Voinescu
- 2) " Romeo terminat

- 3) " Galeota
Grupa no. II
- 1) D-nul Exner termină mâine
Grupa no. III
- D-nul D. Marinescu terminat
Grupa no. IV
- 1) D-nul Artachino
- 2) " Serafim
- 3) " Vermon[?] terminat
- 4) " Angelescu
Grupa no. V
- 1) D-nul Strâmbulescu terminat
Grupa no. VI
- 1) D-nul Cantini Oresti termină mâine
Grupa no. VII
- 1) D-nul Uberti terminat

București 24 mai 1904 ora 5 p.m.

Rezoluție:

Se vor ruga d-nii Mirea⁹⁰, Kalinderu și Gr. Cerkez a vedea lucrările și să-și dea avizul⁹¹

Spiru Haret
(ciornă, fila 43)

25

1904 mai 25

Memoriu

Decis fiind de onorabilul Minister să se restaureze pictura din interiorul sf-tei Mitropolii, am fost chemați în același timp cu alți pictori să facem câțiva metri, ce ni s-au rezervat anume, și în conformitate cu dorința exprimată de Înalt Prea Sf-țit Mitropolit ca probă, restaurarea picturilor vechi.

Subsemnații Eug. Voinescu, Girolamo Romeo și L. Galeota formând un grup de artiști asociați și concurând pentru obținerea acestei restaurațiuni, fideli condițiilor cerute de Direcțiunea Casei Bisericii de la care am primit directă însărcinare, suntem datori a arăta Onor Minister. modul cu care am procedat și cu care am obținut rezultatul cerut.

Iată cum am procedat în urma unui studiu special. Am curățit mai întâi peretele ce ni s-a predat de toate murdăriile ce s-au suprapus.

Din suprafața desemnată am găsit mai întâi ca o a treia parte cu totul deteriorată.

Am dat apoi, după o curățire îngrijită și fină, peste pictura cea mai veche, care domina suprafața întregii biserici și care după noi este cea mai frumoasă și artistic executată în fresco, găsind totodată și alte restaurațiuni făcute în diferite epoci, în culori de apă și alte cu uleiuri, unele asupra corpurilor sfinților și ornamentelor pe sărite și altele asupra (cele în ulei) mâinilor și capetelor.

Am procedat atunci la restaurarea picturii a fresco, având convingerea că ea este cea mai artistic lucrată și cea mai dominantă.

Am putut mai întâi să scăpăm în mod radical de vopselele de ulei care la restaurare lăsau pete și pe urmă, ca să putem conserva părțile a fresco am adoptat, materialele care se asimilau cu culorile a fresco și care au aceleași calități, adică matitatea și posibilitatea de a se spăla oricând.

Acest procedeu ne-a permis să regăsim desenul vechi al figurilor gravat chiar inalterabil pe perete.

Cu aceste proceduri am completat pictura deteriorată cu ajutorul fragmentelor găsite pe loc și cele din alte părți vechi ale bisericii, care din fericire n-au fost restaurate, conservând astfel caracterul nealterat al picturilor vechi.

Și astfel, deși am lucrat mai mult timp și mai costisitor, am evitat a face rețușuri asupra restaurațiunilor posterioare

de nici o valoare, sau a fixa picturile nespălate, necurățate, murdare cum au fost și cum am văzut că se face fie în ulei care se pătează peste murdărie, fie în apă care se pătează și se șterge.

Ornamentul din friza superioară medaliaanelor fiind alterat de rețușurile succesive, am crezut bine al reînoi cu un motiv găsit în biserică chiar și altul din biserică mănăstirii Tismana.

La aceasta mărginindu-se lucrarea noastră, credem că ne-am îndeplinit misiunea cu conștiința și sinceritatea artistică și așteptăm deciziunea Onor. Minister.

Eugeniu Voinescu, Girolamo Romeo, L. Galeota
(fila 37)

26

Pitești, 1904 mai 31

Telegramă

Am onoarea a vă anunța că din pricina ocupațiunilor n-am putut lua parte la concursul pentru decorarea sfintei Mitropolii.

Dacă dl. Basarab va fi lucrat, rămâne numai pe seama DSale.

Costin Petrescu, pictor

(fila 41)

27

1904 iunie 10

Memoriu

Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice prin Onor. Casa Bisericii a luat lăudabila măsură să restaureze picturile unui monument de o mare valoare din punct de vedere istoric, picturile din sft. biserică a Mitropoliei și în acest scop a intervenit pe lângă toți artiștii țării ca să facă câte o probă de restaurațiune chiar în interiorul acestui sfânt locaș.

Condițiunile, după dorința Înaltului Prelat și a tuturor oamenilor competenți din această țară erau: „să se respecte tot ce se va găsi din picturile din interior și să se completeze nedepărtându-se de stilul și coloritul vechii picturi, tot ce se va găsi stricat”.

Ideea de a se restaura picturile din acest monument este cu atât mai măreață cu cât în acest monument se găsește pe de-o parte începutul unei noi ere artistice, iar pe de alta, toate acele picturi au fost martore la toate faptele mari, la toate înălțătoarele momente din viața acestui popor, și ar fi fost de neiertat dacă ar fi dispărut aceste neprețuite relicve.

Condițiunile concursului deși erau categorice: „să se restaureze”, cu toate acestea toți concurenții, afară de grupul subsemnaților au găsit cu cale, unii să șteargă și să facă cu totul alte figuri, în alt stil și alt colorit, alții, sub masca că au șters picturile până au dat de frescuri (*frescuri care nu există decât în minime părți*) au făcut cu totul altceva de ce era înainte.

Unii din concurenți au revenit peste tot *deși erau părți întregi bune care trebuiau lăsate*, cu culoare de ulei nefiert, astfel încât picturile lucesc de nu se pot vedea, pe lângă aceasta au făcut lucruri care sunt cu totul departe de ce erau. În definitiv deși picturile erau a *tempera* toți le-au făcut cu culoare de ulei sau cu ulei terebentin și ceară.

A restaura nu înseamnă a acoperi peste tot vechea pictură și cu substanțe cu totul altele de ce erau înainte, cum au făcut ceilalți d-ni concurenți, ci este a curăța și drege părțile stricate, după cum chiar ni s-a făcut cunoscut de către onor. Minister al Cultelor prin Administrația Casei Bisericii prin adresa nr. 5317.

În biserică sfintei Mitropolii se găsesc lucrări de o reală valoare artistică, la care toți trebuie să privim cu drag și sfin-

lenie și pe care ne vom sili din suflet să le readucem la ceea ce au fost acum 100 de ani când le-au zugrăvit Polcovnicul Nicolae și Mathei Zugravul, primii artiști Români, care au pus bazele unui început de artă, cu caracter național în această mănoasă țară.

10 iunie 1904 București C. Artachino
D. Serafim
N. Angelescu
N. Vermont
(fila 47)

28

1904 iunie 16

Proces Verbal

Subsemnații membrii ai Comisiunii Monumentelor Istorice conform înțelegerii luate în precedenta noastră ședință din 12 iunie a. c. ne-am transportat la Mitropolie, miercuri 16 iunie 1904 ora 10 a. m. spre a examina rezultatul lucrărilor celor șapte grupe de pictori făcute în urma deciziei Domnului ministru Haret și în vederea unei eventuale restaurări a picturii bisericii mitropolitane.

Studiind la fața locului felul în care sunt executate lucrările model ale pictorilor concurenți și găsind că nici una din grupele care au luat parte la concurs nu corespund întocmai așteptărilor am fost de părere să se renunțe la restaurarea picturilor. Pentru că, însă aceste au necesitat totuși o curățire și reparație, am convenit cu domnia Strâmbulescu și Serafim să fie însărcinați cu repunerea picturilor prelucrate de concurenți în starea dinainte și cu curățirea restului picturii desemnate la concurs, prin mijlocul cel mai simplu astfel ca întreaga pictură să prezinte un tot complet și uniform. Asemenea le-am dat latitudinea de a întregi pictura acolo unde era stricată cu desăvârșire fie din cauza igrasiei, fie din pricina diferitelor reparațiuni ce s-au făcut sft-ului locaș în decursul timpului.

Cu această ocazie Comisiunea a mai fost de părere ca geamurile de la turla să fie înlocuite cu altele în stil bizantin ca cele de la ferestrele intermediare, cum și să se așeze vitrourele în timpul cel mai scurt posibil.

Membrii Comisiunei:

I. Kalinderu
Gr. Tocilescu
Gr. Cerkez
N. Gabrielescu

(filele 48 și 50)

29

1904 iulie 9

Domnule Administrator

În urma înțelegerii verbale ce am avut cu Domnia Voastră și ca îndeplinire a hotărârii luate în Consiliul de Administrație al Casei Bisericii, pentru repararea picturii sfintei Mitropolii numai în locurile unde pereții s-au retencuit, plus reînvechirea sfinților făcuți de concurenți; pe când restul picturii să rămână intactă subsemnații Dem. Serafim și Ip. Strâmbulescu ne angajăm să facem această reparație pentru suma de lei șase mii, dându-ni-se schela necesară instalată în fața locului.

Primiți..... Ip. Strâmbulescu
D. Serafim

DSale Domnului Administrator al Casei Bisericii

Rezoluție:

Am luat cunoștință și aprobăm.

Membrii Comisiunii Monumentelor Istorice

I. Kalinderu
(fila 51)

30

1904 iulie 9

Domnule Administrator

Subsemnații Dem. Serafim și Ip. Strâmbulescu pictori având onoarea de a fi aleși și recomandați să restaurăm pictura bisericii sf. Mitropolii în urma ordinului Domniei Voastre verbal am examinat din nou vechea pictură pentru care vă înaintăm astăzi prezentul raport însoțit de două devize asupra restaurării picturii.

Așa cum se prezintă acum biserica, se vede a fi zugrăvită cu trei feluri de pictură: a fresco, cu apă și cu ulei sau ceară. Dintre acestea, pictura cu apă acoperă totalitatea bisericii, rămânând numai capetele sfinților de jos și mâinile zugrăvite cu ulei iar fresco pe foarte puține locuri.

Cum pictura cu apă e foarte puțin rezistentă ea peste tot s-a cojit în bucăți mai mari sau mai mici lăsând să se vadă tencuiala albă. Pe unde n-a căzut, este tot atât de fragilă că uneori se desface la singura atingere cu unghia. De aceea nu se poate spăla și chiar ștersă cu miez de pâine cade pe foarte multe locuri.

Onor. Comisiunea pentru păstrarea monumentelor istorice fiind de părere să se mențină aspectul de acum al picturii cu patina lui veche și întunecată, sunt două mijloace de restaurare pentru aceasta:

I Să se retencuiască părțile coșcovite și să se rezugrăvească acele părți în concordanță cu restul picturii, precum să se îndrepteze pictura pe unde e stricată de umezeală.

II Să se acopere toate părțile unde s-a cojit culoarea fie pe suprafețe mai mari fie pe suprafețe mai mici, după ce se va fi făcut prima restaurare.

Pentru ambele aceste moduri de restaurare vă înaintăm odată cu acestea devizele necesare, rugându-vă ca după ce veți alege pe cel mai potrivit cu importanța monumentului în chestiune să binevoiți a ne comunica cât mai de grabă posibil spre a putea profita de timpul zilelor luminoase de vară ca să începem lucrul.

Primiți..... Ip. Strâmbulescu str. Avidic nr. 7
D. Serafim D. Fetei nr. 15

Deviz no. 1

pentru refacerea picturii bisericii sfintei Mitropolii

Părțile care necesitează neapărată reparații din pictura bisericii sf. Mitropolii sunt:

1. Turla cea mare, ai căror pereți între ferestre sunt crăpați, tencuiala coșcovită, pe alocurea căzută, iar pictura stricată de umezeală pe o suprafață cam de două din trei părți.

2. Turla mijlocie, a cărei boltă (pe care e zugrăvită Sf. Treime) e stricată de umezeală, de asemenea și pereții turlei sunt stricați în aceleași proporții ca la turla cea mare.

3. Cele două turla mai mici, din dreapta și stânga au pereții cu tencuiala crăpată, coșcovită și stricată de umezeală, jumătate cam din mărimea totală.

4. În biserica femeilor deasupra ferestrelor din dreapta pictura e stricată de o mare pată de umezeală cam de 4 pe 5 metri suprafață.

5. Deasupra corului, pe o boltă de asemenea două mari pete de umezeală ocupă cel puțin jumătate din suprafața boltei.

6. În tinda bisericii, pe bolta din dreapta sunt două pete mari de umezeală, care au stricat pictura pe o suprafață jumătate din mărimea bolții.

7. Mai toți sfinții rezugrăviți cu ocazia concursului fac pată pe restul picturii vechi, deci trebuie făcută în concordanță cu aspectul ei total.

Pentru retencuirea părților coșcovite și zugrăvirea lor din nou, pentru îndreptarea picturii pe unde e stricată de ume-

75

zeală căutând ca părțile zugrăvite din nou și cele îndreptate să fie absolut în aspectul general de acum al picturii vechi, fără a șterge negreala provenită din fum și fără a atinge restul picturii ce iese din cadrul celor 7 puncte pomenite mai sus, lucrarea necesită șase luni de lucru și aproximativ patruzeci mii lei.

Ipolit Strâmbulescu str. Avidic 7
D. Serafim str. Fetei 15

Deviz no. 2.

pentru repararea picturii bisericii sfintei Mitropolii.

În acest deviz se cuprinde lucrarea indicată în primul deviz, adăugându-se repararea întregii picturii interioare a bisericii, îndreptându-se toate sgârieturile și cojiturile de culoare prin adăugarea locală de culori sau prin rezugrăvirea părților care sunt prea șterse de vreme.

Pentru facerea acestor reparațiuni fără a șterge de fum pictura spre a nu-i ridica patina ei de vechime, lucrarea necesitează aproximativ zece luni de lucru și zece mii lei.

Ip. Strâmbulescu str. Avidic 7
D. Serafim str. Fetei 15
(filele 52-53)

31

1904 septembrie 18

Domnule Administrator

Conformându-ne ordinelor Domniei Voastre de a repara pictura bisericii sfintei Mitropolii numai în locurile unde tencuiala a căzut și s-a tencuit din nou, iar restul picturii să-l lășăm neatins, avem onoarea a vă face cunoscut că lucrarea în acest fel a fost terminată rugându-vă totodată să binevoiți a dispune să se facă convenita recepțiune²²

În același timp vă rugăm să binevoiți a ordona să ni se elibereze și restul de trei mii lei (3.000 lei) cât mai avem de primit²³

Bine voțiți... Ip. Strâmbulescu
D. Serafim

DSale Domnului Administrator al Casei Bisericii
(fila 56)

RESUME

En 1904 a lieu à Bucarest un concours pour la restauration de la peinture de la cathédrale métropolitaine. La participation de 18 peintres, groupés en équipe ou individuellement, nous donne la possibilité de connaître les conceptions sur la restauration de la peinture murale dans une époque, où les notions comme „repeinte“, „nettoyage“ recevaient des sens différents.

Toutes les documents concernant ce problème sont recueillis dans un dossier intitulé „La réfection des peintures de la cathédrale métropolitaine de Bucarest“, qui se conserve aux Archives d'Etat, fond M. Culte nr. 3891/1904. Ce dossier inédit qui a été étudié par l'auteur, contient les mémoires et les autres documents, provenant des peintres concurrents. En étudiant tous ces documents, on peut voir la manière dont les aspects méthodologiques se détachent pour aborder le sujet des travaux de restauration de la peinture, ainsi que des données concernant les technologies utilisées au début du siècle, pour des pareils travaux. Un élément commun, indifféremment de la solution de la restauration proposée est celui de la documentation historique et l'enregistrement de l'ancienne peinture, par le moyen du décalquage, reproduction, ou photographie.

On constate une grande diversité des techniques utilisées, en partant de „l'action de ramener la peinture dans son premier état, jusqu'à „peindre de nouveau à l'huile“. L'existence des plusieurs couches de peinture détermine de différentes options pour la restauration, soit en opinant pour la fresque originelle, soit pour des différentes couches superposées. Dans ce sens, historiquement parlant, les justifications théorétiques des auteurs sont extrêmement vailleuses. Les technologies utilisées – des consolidations, des retouches, des couleurs d'eau ou d'huile, des nettoyages – tous reflètent la phase incipiente de l'activité de restauration de la peinture murale, les peintres en se manifestant dans les limites de l'époque, au niveau des connaissances et des conceptions de restauration du temps où ils ont vécu.

Dans ce sens-là, un épisode, apparemment de moindre importance, un concours pas finalisé, offre la possibilité d'un jugement de valeur, sur les prédécesseurs de la restauration.

(O.V.)

ACTIVITATEA CNMASI ÎN ANUL 1993

(ședințele din 27.I, 13.II – ședință extraordinară, 23.II, 3.III, 7.IV, 28.IV – ședință extraordinară, 26.V, 30.VI, 28.VII, 29.IX, 27.X, 24.XI, 22.XII)

PARTEA I

Comisia Națională a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice¹, constituită în urma Decretului nr. 91/1990 din personalități ale domeniului, propuse de acad. dr. arh. Grigore Ionescu, primul președinte al noii comisii, și confirmate de ministrul culturii, Andrei Pleșu, comisie completată ulterior prin cooptarea a noi membri și alegerea unor membri de onoare, a cunoscut în anul 1993 ultimul an de activitate. Dar cu toate că la începutul anului au apărut semnele unei profunde cezuri între Ministerul Culturii și CNMASI, care conform decretului de înființare era un „organ autonom pe lângă Ministerul Culturii”, Comisia a încercat în cele 11 ședințe ordinare și 2 ședințe extraordinare să-și continue munca începută în anul 1990. Activitatea sa poate fi sintetizată în următoarele capitole:

1. Raportul CNMASI cu Ministerul Culturii

La ședința din ianuarie s-au analizat efectele H.G. 811, prin care în Ministerul Culturii s-a creat *Direcția Generală de Protecție și Valorificare a Patrimoniului Cultural Național* (DGPVPCN) cu două direcții în subordine: *Direcția Patrimoniului Imobil* (DPI) și *Direcția Patrimoniului Mobil* (DPM). Prin aceasta se înființează o direcție paralelă cu DMASI, cel puțin ca obiectiv principal. De asemenea, respectivul H.G. nu pomenește în nici un fel de vreo legătură între DPI și CNMASI, care prin decretul de înființare are putere de decizie în domeniul monumentelor istorice.

Se constată astfel tendința de înlăturare a Comisiei Naționale, de transformare a ei într-o comisie consultativă, fără putere de decizie. De aceea, spre clarificare, se propune Ministerului Culturii emiterea unui ordin care să definească funcția fiecărui organism care se ocupă de monumentele istorice, și să precizeze raportul între ele.

Textul proiectului de ordin este supus aprobării Comisiei, care-l acceptă cu amendamente.

Aceste probleme se discută și cu reprezentanții comisiilor zonale, care se alătură punctului de vedere al CNMASI. Comisia națională își precizează programul: dubla subordonare a DMASI, descentralizarea activității și responsabilității pe baza structurilor DMASI din teritoriu, legi specializate, păstrarea autonomiei Comisiei Naționale și a comisiilor zonale în limitele proprii de competență (ședința extraordinară din februarie). Se anunță discutarea activității DMASI pe baza unui chestionar cerut de Ministerul Culturii, care ignoră multe din acțiunile realizate și nu se preocupă cu adevărat de situația monumentelor istorice (ședința din februarie).

În urma demersurilor făcute la Ministerul Culturii pentru clarificarea raportului între noile direcții, DMASI și CNMASI, nu s-a primit răspuns (februarie), deci se redactează un protest scris, care se va prezenta la conferința de presă din 11 februarie și va fi dat publicității.

În ședința din martie este prezentat documentul Ministerului Culturii – DGVPNCN, care prevede „etapele organizării sistemului de ocrotire a patrimoniului cultural național”. În document se prevede reorganizarea DMASI, lege unică, și cuplarea comisiilor de specialitate (deci CNMASI și CMC). Proiectul nu a fost prezentat Direcției sau Comisiei în mod oficial (aceasta se va face abia în luna mai). Se întrevăde în teritoriu o revenire la Oficiile de Patrimoniu, care să preia din nou funcții importante în ce privește protecția monumentelor. Aceasta se consideră ca un fapt de nedorit, întrucât Oficiile nu au specialiștii și nici autoritatea necesară (C. Hoinărescu, E. Greceanu).

Comisia Națională află mai exact punctul de vedere al Ministerului Culturii la ședința din aprilie, prin participarea domnului dr. Ioan Opriș, director al DGPVPCN, și a doamnei Tereze Sinigalia, director al DPI. Aceștia consideră CNMASI un „organism de consultanță, științific, de reprezentare”. Direcția administrativă aparține

Ministerului Culturii și DMASI este tot o direcție administrativă. Se doresc bune raporturi cu CNMASI. Dar ulterior se contestă din nou dreptul Comisiei de a emite decizii. Se contestă, de asemenea, și dreptul Comisiei de a propune legislația proprie, având în vedere că aceasta nu a apărut în trei luni de la emiterea Decretului 91/1990, deși a fost depusă la Ministerul Culturii în acest termen.

Se pune în discuție și răspunderea asupra gestionării fondurilor statului destinate restaurării. Arh. A. Trișcu precizează că fondurile alocate sunt aprobate de Comisia Națională pentru obiectivele alese tot de aceasta, repartizându-le în funcție de lucrări și de alte considerente practice (forța de lucru specializată existentă, cointeresarea firmei la susținerea unui șantier care asigură front de lucru etc.).

Ședința din octombrie pune în discuție ordinul Ministerului Culturii 567/13.X.93 adresat directorului DMASI, prin care se anunță noua componență a Comisiei Naționale și se cere organizarea convocării acesteia. Noul președinte numit este prof. dr. Răzvan Teodorescu. Din componența acestei comisii sunt 16 specialiști ai actualei comisii și cei șase membri de onoare.

Comisia Națională contestă legalitatea procedurii care încalcă prevederile Decretului 91/1990 și ale Regulamentului de organizare și funcționare a CNMASI, în vigoare din 1990, cu acordul Ministerului Culturii. Nu există criterii în excluderea membrilor și nici în numirea celor noi, procedându-se ca la schimbarea directorilor, adică fără explicații.

Se hotărăște să se intervină la Comisiile Culturale ale Parlamentului și la Curtea Constituțională, întrucât se încalcă legislația în vigoare. Se amin-

¹ Membrii scoși din Comisie sunt: dr. Petru Alexandrescu, arheolog, arh. Virgil Antonescu, arh. Liana Bilciurescu, Horia Bernea, pictor, arh. Mariana Celac, Ludovic Demeny, istoric, arh. Peter Derer, arh. Hermann Fabini, părintele C-tin Galeriu, dr. Dinu Giurescu, istoric, dr. Șt. Gorovei, istoric, Paul Gherasim, pictor, Radu Ionescu, critic de artă, ing. Dorin Lazăr, ing. Nicolae Noica, ing. C-tin Pavelescu.

^{*} Vezi lista membrilor CNMASI, BCMI 3/91.

tește că nici unul din proiect al Legii patrimoniului imobil întocmit de Ministerul Culturii nu a fost trimis Direcției sau Comisiei, singurele organisme de specialitate existente, deci din nou se decide asupra domeniului fără consultarea specialiștilor, a celor implicați direct în studierea, protejarea și restaurarea monumentelor istorice.

C. Hoinărescu, secretar CNMASI, supune aprobării Comisiei Naționale adresa către DGPVPCN prin care solicită o serie de acte clarificatoare ale adresei primite. Textul este acceptat.

Situația creată de Ministerul Culturii s-a dezbătut și într-o întâlnire organizată de Grupul de Dialog Social, la care au participat conducerea CNMASI, domnul secretar de stat Mircea Tomuș și alți reprezentanți din Ministerul Culturii.

În ședința din noiembrie, vicepreședintele Andrei Pippidi informează membrii Comisiei asupra discuțiilor purtate la această întâlnire. Domnul Mircea Tomuș a numit schimbarea președintelui CNMASI „un act de guvernare”. Ministerul Culturii nu acceptă autonomia. Remanierarea a fost motivată prin dorința de a depăși criza dintre Ministerul Culturii și Comisie, deci înseamnă că au fost înlăturați specialiștii considerați incoezi.

Se pun în discuție, în aceeași ședință, și carențele activității CNMASI, care au facilitat ajungerea la actuala situație, în primul rând lipsa Legii Monumentelor Istorice, apoi lipsa de personalitate juridică a CNMASI, care o face să nu poată acționa acum în justiție și apoi neclaritățile formale în numirea domnului arh. A. Trișcu ca președinte. Propunerea de a trimite o scrisoare primului-ministru este acceptată cu 1 vot contra și 2 abțineri, urmând să se mai atenueze unii termeni.

În ședința din decembrie, prof. dr. arh. Aurelian Trișcu prezintă ultimele acțiuni ale Comisiei, după apariția hotărârii Ministerului Culturii. La toate scrisorile, care semnalau situații deosebit de grave, adresate Ministerului, nu s-a primit răspuns. Semnalând ultimele ilegalități ale Ministerului Culturii, Curții Constituționale, aceasta s-a declarat incompetentă și a recomandat Parlamentul sau Guvernul ca instituții care ar putea rezolva diferendul.

Conducerea CNMASI (președintele A. Trișcu, vicepreședinții S. Ignat, A. Pippidi, P. Alexandrescu), s-a întâlnit și cu Marin Sorescu, ministrul culturii și M. Ungheanu, secretar de stat, care au recunoscut că procedul înlocuirii Comisiei Naționale este ilegal și

că proiectul este justificat. Ulterior însă, cei doi miniștri au participat la ședința de inaugurare, consființind noua Comisie Națională.

În aceste condiții de lipsă totală de colaborare din partea Ministerului Culturii, Comisia Națională consideră că nu mai are condițiile necesare în care să-și îndeplinească atribuțiile, drept care se emite o declarație ce se va pune la dispoziția presei, prin care este anunțată situația creată de Ministerul Culturii. Declarația se va transmite și ministerului și celorlalte foruri la care CNMASI s-a adresat, pentru ca să se cunoască din ce cauză a organism legal constituit, în răspunderea căruia se află o parte importantă a patrimoniului cultural al țării – monumentele istorice – este nevoie să-și întrerupă activitatea.

Președintele Comisiei, prof. dr. arh. Aurelian Trișcu, amintește cu această ocazie date esențiale: din anul 1990, sub conducerea CNMASI s-a realizat înființarea Comisiilor Zonale, s-a contribuit la reîntoarcerea preocupării pentru protecția monumentelor istorice, ca fapt ce interesează multe foruri și persoane, a stabilit orientarea programelor DMASI; s-a intensificat reluarea legăturilor cu organisme internaționale de profil, ca și de stabilirea unor relații cu instituții similare din alte țări. La această muncă susținută au contribuit în mod dezinteresat membrii Comisiei Naționale dintre care unii au dispărut în acest răstimp: prof. Grigore Ionescu, dr. Radu Popa, arh. Gh. Sebéstyen, și în unele cazuri chiar membrii de onoare.

Recomandarea CNMASI este ca DMASI să continue să lucreze în favoarea monumentelor istorice.

2. Modificări în componența și conducerea CNMASI

Prin dispariția dr. Radu Popa, CNMASI pierde unul dintre inițiatorii și susținătorii cei mai activi ai săi (ședința din februarie). Pentru completarea numărului de vicepreședinți și întregirea domeniilor, este propus dl. dr. Petre Alexandrescu-arheolog. Propunerea este acceptată în unanimitate (ședința din martie). Este propus ca membru al Comisiei dr. arh. Peter Derer, care și-a pierdut locul prin ieșirea din funcția de director. Se acceptă în unanimitate (ședința din martie).

Complexitatea problemelor pe care le are de rezolvat Comisia Națională a determinat propunerea de a se numi încă un vicepreședinte în persoana

na d-lui dr. Andrei Pippidi. A fost aprobată în unanimitate (ședința din mai).

3. Activitatea secțiilor CNMASI

Pentru mai buna lor funcționare, s-a propus un regulament de organizare și funcționare a celor 6 secțiuni ale CNMASI (S. Ignat). Se pune în discuție participarea membrilor Uniunii Arhitecților, nume de deosebit prestigiu profesional, care împreună cu membrii secțiunii de urbanism să discute inserția clădirilor noi, importante, în perimetrele istorice (M. Celac). De asemenea se discută statutul invitaților ocazionali - specialiști chemați pentru anumite probleme. Se stabilește că aceștia vor avea un rol de consilieri. Se consideră de asemenea că este necesar a se păstra comisiile așa cum au fost propuse inițial, deci: arhitectură, urbanism, inginerie, componente artistice - monumente de artă, arhitectură țărănească, peisagistică, comisii care în cazul subiectelor complexe se pot reuni. Secretarii, specialiști din DMASI, trebuie să fie buni cunoscători în domeniu, pentru ca procesele verbale să fie deosebit de clare. Președintele de comisie se va alege ad-hoc dintre membrii CNMASI prezenți (ședința din martie).

Se pun în discuție și membrii secțiilor. În secțiunea de inginerie au fost propusi inginerii Vernescu, Petrovi și Mironescu. Au fost confirmați ing. Petrovici și Mironescu (ședința din ianuarie).

4. Atestarea specialiștilor cf. Ordonanței 27/92

Arh. Peter Derer propune un regulament al atestării experților în domeniul restaurării arhitecturii. Este discutată prima parte a acestui regulament și se fac observații (ședința din ianuarie). Este repus în discuție în ședința din aprilie cu modificările propuse de membrii CNMASI. Se va redacta forma nouă, care este supusă atenției membrilor Comisiei Naționale în ședința din iunie. Se aprobă forma finală care se va înainta Guvernului și se va pregăti anexa la procedura de aplicare a regulamentului.

5. Legea monumentelor istorice

Pentru promovarea mai lesne a legislației domeniului s-au departajat două legi: *Legea reorganizării CNMASI*, care înseamnă o actualizare a Decretului 91/1990 și o completare a lui,

și apoi *Legea monumentelor istorice*, care se ocupă exclusiv de problemele monumentelor. Proiectele au fost înaintate Ministerului Culturii la 10 februarie 1993 (C. Mucenic, șed. din febr.).

La ministerul Culturii s-a alcătuit o comisie legislativă care se va ocupa de ambele legi, cea a patrimoniului mobil și cea a patrimoniului imobil. Din comisie fac parte de la DMASI, C. Mucenic (director adjunct științific) și arh. Gh. Sion. După prima întâlnire s-a convenit că vor rămâne două legi (ședința din februarie). Ar trebui ca în această comisie să fie cooptați și membrii CNMASI (S. Voiculescu în ședința din martie).

Legile vor fi prezentate de C. Mucenic în ședința organizată de Ministerul Culturii cu consilierii șefi de cultură din județe și directorii de muzee județene (în luna aprilie la Sinaia).

Ulterior se află că în Ministerul Culturii s-a elaborat un alt proiect de lege a patrimoniului imobil, care a fost pus în circulație la diferite alte ministere, dar nu a fost prezentat DMASI sau CNMASI și nu i se cunoaște conținutul (ședința din octombrie).

6. Politica CNMASI în ceea ce privește DMASI, organul său operativ, care a cuprins:

a. problema numirii Directorului DMASI, care conform regulamentului CNMASI, este de drept și secretar CNMASI, problemă apărută în urma anunțului de retragere a d-lui arh. Peter Derer în ședința din ianuarie 1993. Dl. arh. P. Derer și-a prezentat succint activitatea ca secretar al CNMASI, dl. arh. A. Trișcu-președintele comisiei mulțumindu-i și subliniind munca și dăruirea depusă pentru a construi o instituție nouă. În aceste condiții, comitetul director, subliniind că au fost analizate mai multe candidaturi posibile, o propune pe d-na dr. Cezara Mucenic. Membrii CNMASI propun pe d-na arh. M. Celac, pe arh. C. Hoinărescu și pe istoricul dr. A. Pippidi. În urma votului este desemnat ca unic candidat la funcția de director al DMASI, dl. Andrei Pippidi, propunere care se va înainta la Ministerul Culturii (ședința din ianuarie). Direcția generală de protecție și valorificare a patrimoniului și alte propuneri, considerând că nu crede în calitatea de manager a d-lui A. Pippidi. Încercându-se găsirea unei soluții pentru scoaterea din situa-

ția extrem de dificilă a DMASI, care de la 1 februarie nu mai are director, membrii Comisiei Naționale menținând și insistând asupra candidaturii dr. A. Pippidi, considerat ca cel care corespunde pe deplin etapei actuale a direcției, mai completează candidaturile cu cele ale arhitecților Mariana Celac, Călin Hoinărescu sau Nicolae Vlădescu (ședința din martie). Ministerul Culturii răspunde propunând-o pe prof. dr. Corina Popa. În ședința din martie, în prezența directorului general al DGPVCN și a directorului Direcției Patrimoniului imobil, candidatura d-nei Corina Popa la postul de director al DMASI este respinsă. Între cauze se menționează: multiplele funcții pe care le îndeplinește și absența d-sale de la discuții, când și-ar fi putut prezenta programul. Lista celor propuși rămâne cea inițială.

În ședința din mai se anunță numirea ca director general a arh. Călin Hoinărescu și a d-nei prof. dr. Corina Popa ca director științific, în urma demiterii d-nei dr. Cezara Mucenic. Echipa își va prelua funcția la 1 iunie, în luna mai conducerea fiind asigurată de arh. Daia, director tehnic.

CEZARA MUCENIC

VIZITĂ LA DMASI A DELEGAȚIEI COMITETULUI ICOMOS GERMAN

În perioada 13–22 februarie, Direcția Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice a primit vizita d-lor Christoph Machat de la Oficiul renan pentru protecția monumentelor, membru al Comitetului Național German ICOMOS, președinte al Consiliului Cultural al sașilor transilvăneni și Jürgen Haller, specialist în probleme de structură în zone seismice, din partea Comitetului Național German ICOMOS. Luni, 14 februarie, a avut loc în-

tâlnirea între cei doi oaspeți și secțiunea de inginerie a CNMASI, în cadrul căreia au fost analizate lucrările ce urmează a fi executate la Cetatea Sighișoara, prin finanțarea fundației Messerschmidt, întâlnirea fiind urmată de o deplasare la Sighișoara.

În perioada 17–19 februarie, au avut loc la sediul DMASI discuții privitoare la șantierul școală ICOMOS pentru pictură murală (Sânpetru și Hărman, vara anului 1994) precum și

la etapa 1994 a proiectului comun româno-german de inventariere a monumentelor istorice în zona de colonizare săsească și extinderea colaborării și pentru alte zone.

În perioada 20–22 februarie, dl. Christoph Machat a participat la „Simpozionul internațional de conservare și restaurarea monumentelor istorice”, care a avut loc la Tușnad.

ADRIANA STROE

SEMINARUL INTERNAȚIONAL „PROTEJAREA ȘI PUNEREA ÎN VALOARE A SITURILOR ARHEOLOGICE”, Dijon, 13–21 septembrie 1993

În perioada 13–21 septembrie 1993 s-au desfășurat în Franța (reg. Burgogne) lucrările seminarului internațional cu tema „Protejarea și punerea în valoare a siturilor arheologice”. Inițiat și organizat de Societatea Autostrăzilor Paris-Rhin-Rhone (SAPRR) în colaborare cu Ministerul Culturii și Comunicațiilor, seminarul a reunit arheologi, istorici de artă și arhitecți specializați în restaurarea vestigiilor arheologice din Europa Centrală și de Est și din Franța; lucrările au fost conduse de Marie-Chantal Frère-Sautrot, consultant în arheologie al Societății amintite.

Având în vedere tematica deosebit de complexă, programul a fost astfel structurat încât conferințele și dezbaterile teoretice să alterneze cu studierea unor cazuri concrete, vizitate și analizate pe teren. Prima serie de conferințe, desfășurată la sediul SAPRR din Dijon, s-a caracterizat printr-o prezentare globală a stadiului problemei în Franța, vizându-se în special aspectele de natură pedagogică, financiară, legislativă și științifică; în general se poate aprecia că protejarea și valorificarea siturilor arheologice sunt activități relativ noi, care ridică numeroase probleme, atât pentru specialiști, cât mai ales pentru publicul căruia rezultatele i se adresează în mod direct. De altfel, noțiunile de „protejare” și „punere în valoare” nu sunt încă precizate în termeni foarte clari, sau altfel spus, nu s-a conturat încă o filosofie coerentă în acest sens, punctele de vedere ale celor implicați fiind adesea divergente.

Dezbaterile ulterioare au scos în evidență etapele de principiu parcurse de la identificarea și cercetarea arheologică a unui sit până la valorificarea acestuia pentru nespecialiști: derularea săpăturilor și măsurile de protecție uzuale pe parcursul acestora, criteriile care stau la baza selectării siturilor ce

urmează a fi puse în valoare, procedurile (destul de complicate de altfel) pentru obținerea fondurilor necesare; strategia este impusă în primul rând de specificul sitului (așezare, fortificație, biserică, necropolă etc.), de starea de conservare, de amplasament – astfel încât nu se poate stabili o metodologie general valabilă, fiecare dintre cazuri fiind aproape particular. Luând în calcul toți parametrii accesibili, se poate opta pentru nivelul de prezentare: de la simpla expunere a vestigiilor descoperite (cu măsurile de protecție corespunzătoare), până la adaptarea și reutilizarea acestora într-un context modern.

Dacă scopul protejării este acela de a transmite generațiilor viitoare o moștenire care le aparține de drept, scopul punerii în valoare este în mod declarat acela de a capta interesul omului modern pentru un trecut altfel greu accesibil, punându-l în contact direct și facilitându-i înțelegerea unor epoci de mult dispărute. Pe lângă vastul program educațional conceput cu această finalitate, un rol decisiv revine concepției de valorificare a stilului arheologic, modalităților și formelor în care acestea se concretizează. Căutările și experiențele arhitecților și arheologilor francezi pe parcursul ultimelor decenii indică așa numitul „muzeu de sit” ca fiind formula de punere în valoare cea mai complexă și cu cea mai mare audiență la public – deoarece permite expunerea nu numai a ruinelor dar și a inventarului arheologic rezultat din săpături, asigurând astfel o lectură globală a sitului. Discuțiile purtate în jurul ultimei probleme au fost facilitate de vizitarea muzeelor – concepute după o asemenea schemă – de la Lyon, Argentomagus și Bugon, fiecare ilustrând o manieră diferită de transmitere a mesajului către publicul nespecialist. De asemenea s-a vizitat Centrul Arheologic European de la Mont Beau-

vray – unul dintre cele mai moderne șantiere arheologice din Europa, unde este în curs amenajarea unui astfel de „muzeu de sit”.

Unul dintre subiectele seminarului s-a referit la rolul pe care societățile constructoare de autostrăzi îl au în cercetarea, protejarea și valorificarea siturilor arheologice. Dincolo de reglementările legale foarte stricte care obligă la o prospectare minuțioasă a terenului pe care urmează a se realiza astfel de amenajări, cum sunt autostrăzile, se poate cu ușurință constata că societățile de acest profil au devenit astăzi în Franța unul dintre promotorii arheologiei; organizarea a numeroase colocvii și seminari, sponsorizarea a o serie de publicații cu caracter științific sau de popularizare constituie manifestări curente ale acestor preocupări.

Programul a inclus și o zi de arheologie experimentală desfășurată în Parcul Arheologic de la Beaune (creație de altfel a aceleiași societăți care ne-a fost gazdă), unde specialistul în metalurgie, Jacques Upp, a făcut o demonstrație despre reducerea mineurelor cu metode și mijloace specifice preistoriei.

Dintre obiectivele care au fost vizitate menționăm de asemenea catedrele din Autun, Turnus și Cluny – aceasta din urmă cu un foarte interesant program de punere în valoare a narthex-ului vechii biserici abațiale.

Pe ansamblu, lucrările seminarului au oferit participanților posibilitatea de a se apropia atât de problemele curente ale arheologiei franceze, cât mai ales de dificilul și delicatul domeniu al valorificării siturilor, finalizându-se cu un schimb de informații extrem de util și prețios.

DANIELA MARCU

Satul Tușnad, pomenit pentru prima dată la 1421 ca „posesdmea Thwsnad” într-un act latin, apare ulterior în documentele din secolele XVI—XVIII și sub forma maghiară Tuszánfalva. Abia la 1913 se diferențiază Băile Tușnad, sub numele Tuszánfürdő, ca stațiune cunoscută prin apele sale curative. Începând din anul 1992 un eveniment științific s-a impus în viața Tușnadului, ne referim la simpozionul dedicat reabilitării monumentelor istorice. Lucrările desfășurate între 21 și 26 februarie 1994 au abordat câteva teme majore:

1. Necesități și posibilități actuale în protecția monumentelor istorice, accentuându-se aspectul urgentei definirii și delimitării zonelor protejate, rolul încă determinant al statului în finanțarea lucrărilor de întreținere, protejare, conservare și consolidare a monumentelor istorice.

2. Principii de reabilitare a monumentelor istorice, subliniindu-se interacțiunea dintre conservarea și revitalizarea fondului construit, pe de o parte și conservarea și protejarea cadrului urbanistic al orașelor istorice, al așezărilor rurale.

3. Inventarierea și cercetarea monumentelor istorice, insistându-se asupra programului româno-german destinat localităților de colonizare germană din Transilvania.

4. Protecția și conservarea monumentelor și siturilor arheologice, ce propune soluții și măsuri foarte variate, în funcție de amplasamentul și caracteristicile sitului. Expunerile pe această temă au abordat problematica reconstruirii ruinelor antice sau medievale, a gradului de lizibilitate a formelor și spațiilor păstrate.

5. Concepții de restaurare a monumentelor și ansamblurilor istorice

exemplificate printr-o paletă diversă de subiecte abordate, de la castele și edificii de cult la casele țărănești și parcurile istorice.

6. Arhitecții de renume care au impus prin lucrările lor un stil sau au creat o școală în arhitectură, personalități care au impregnat unor localități un aer, devenit cu timpul inconfundabil.

Simpozionul a fost completat cu excursii organizate la Sfântul Gheorghe, Odorheiul Secuiesc, Sighișoara și de expozițiile organizate atât în holul hotelului Ciucaș din Tușnad, cât și în galeriile muzeului din Sf. Gheorghe.

**RALUCA VERUSSI
CRISTINA VĂRZARU**

EXPOZIȚIA ZSÁMBÉK – RESTAURAREA BISERICII ȘI MĂNĂȘTIRII PREMONTREENE*

Inaugurată la Tușnad cu ocazia tradiționalului colocvii internațional animat de dr. ing. Bálint Szábo, expoziția „Zsámabék” a fost adusă și la București, din inițiativa Direcției Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice fiind găzduită, prin grija serviciului cultural al Ambasadei maghiare, la Institutul de Arhitectură cu începere de la 25 februarie 1994.

Expoziția fotografică și de relevae înfățișează un demers, exemplar, asupra unui monument, ce-i drept fără pereche, din nord-vestul Budapestei. Este vorba de prioratul ordinului de la Prémonté stabilit aici în secolul al XII-lea, pe care o echipă de arheologi și arhitecți, condusă de doamna Ilona Valter și domnul János Sedlmáyr l-a cercetat multidisciplinar în vederea încadrării sale cronologice în peisajul istoric, pentru conservarea și restaurarea momentului.

Pe o largă arie, cercetarea a reconstituit locuirea antică – încă din neolitic (3200–2500 î.h.) – evidențiind pe malurile pâraielor Zsámabék și Bekas urme de construcții romane. Tot aici, la Alsó-Szölő, în 1914, s-a descoperit un car împodobit cu aplice din bronz, trei schelete de cai și morminte în cutii de piatră cu un inventar databil în sec. II–IV.

Locuirea medievală a fost constatată din secolul al XI-lea iar organizarea structurată a teritoriului se datorează stabilirii aici, printr-o danie arpadiană întărită la 1258, a familiei feudalilor francezi Aynard. Printr-un proces firesc, la 1274 este atestat și un „castrum Aynard” situat pe culmea cea mai nordică a înălțimilor Budei, cetate părăsită și ruinată la 1401.

Numele însuși de Számabék, pe care istoricii maghiari îl derivau dintr-un antropom local, ar fi poate de pus în legătură cu originea familiei Aynard².

De la 1258 și până la 1540 istoria Zsámabék-ului se află în conexiune cu ordinul premontreean. După familia Aynard, seniorii locului au ajuns, printr-o donație, Peter Keglevich și, în preajma cuceririi otomane (1541), binecunoscutul redactor al Tripartitumului, István Werbőczy.

De la 1541 și până la 1686, așezarea a făcut parte din limesul pašalâcului de la Buda, aici fiind instalată o garnizoană de cca 275 ostași, într-o palancă, al cărei turn era din cărămidă. Arsă de forțele imperiale romano-

germane la 1599, în vremea marelui război antiotoman, în care se implicaseră și principatele române unite sub Mihai Voievod Viteazul, fortificațiile de la Zsámabék vor fi refăcute de Poartă; la 1665 celebrul călător Evliya Celebi descria o cetate patrolateră din cărămidă.

După 1686, odată cu refluxul otoman în fața forțelor româno-germane, domeniul Zsámabék împreună cu așezarea eponimă au intrat în stăpânirea familiei Zichy; ei i se va datora refacerea barocă a fortăreței. După stingerea familiei, la 1765 bunurile vor trece în proprietatea fiscalului. Familia Zichy a repopulat ținutul, mai întâi cu foști soldați maghiari, dar mai ales cu șvabi și îndeosebi cu francezi din Lorena, culturile agricole și viticole formând baza economiei domeniului. Li se vor adăuga și numeroși negustori evrei, cu precădere odată cu masiva lor pătrundere în Ungaria la 1730–1740.

Vechile construcții ale mănăstirii premontreene de la Zsámabék³ au fost în mare măsură și definitiv avariate de cutremurul din 28 iunie 1763, ulterior o parte a materialului din ruine fiind folosit de localnici.

*
*
*

Cercetarea recentă a colegilor din Ungaria, prezentată în expoziție a fost precedată de o atentă documentare sintetizându-se anteriorarele cercetări arheologice (István Möller, 1933 și K. și G. Lux 1934–1939), identificându-se materialele arheologice, sursele diplomatice și narative, hărțile și planurile cele mai vechi, din anii 1777–1790, gravurile, fotografiile din 1880 ale lui György Klósz. Totodată s-a întocmit documentația istorică referitor la diferitele intervenții asupra monumentului – lucrările de conservare din 1889, conduse de István Möller, beneficiind de noile principii ale restaurării, adăugirile (mai ales subzidirii) fiind relizate din materiale noi, cu totul deosebite de cele originare, precum și cele din 1933–1939 (I. Möller, Kálmán și Géza Lux), însoțind săpăturile arheologice.

Noile cercetări arheologice din 1986–1991 au arătat că biserica premontreeană a fost precedată de un nivel de locuire din secolul al XII-lea, precum și un altul anterior acestui veac. Din 463 de morminte săpate pe

dealul bisericii, orientate E–V, cu gropi adânci și corpurile cu mâinile întinse, lipite de trup (probabil în giulgiu), multe au inele de tâmplă sau de ureche din argint sau bronz în formă de S, unul din ele cu monedă de la finele veacului XI. Ceea ce constituie o noutate sunt analizele „chimico-serologice” (prof. dr. Imre Lengyel) prin care s-au determinat nu numai genul, vârsta și unele afecțiuni patologice ale înmormântaților ci și grupa sanguină (preponderent B și O) și legăturile genetice între aceștia. Concluzia este apartenența cimitirului unei mici comunități maghiare stabilite pe dealul bisericii către 1035–1040. Aceleași cercetări antropologice modifică radical opinia privind sosirea familiei Aynard abia la finele secolului al XII-lea împreună cu Marguerite Capet, soția a doua a regelui Bela al III-lea. În mormântările unui alt eșantion de populație și în interiorul bisericii, în absida semicirculară, cu grupa sanguină A, a demonstrat prezența încă din jurul anului 1100 a francezilor, uniți probabil cu soția regelui Coloman. Biserica era de fapt o capelă seniorială, cu pilaștrii interiori – deci cu acoperiș boltit – construită de noii veniți. Mormintele feminine erau acoperite cu marmură roșie, cele masculine erau săpate direct în stâncă. Comunitatea franceză a asimilat în scurt timp vechii locuitori, situație evidențiată deasemeni prin analizele profesorului Lengyel. La început adaptarea la noile condiții climatice și de nutriție s-a făcut greu, constatându-se deformații osteologice, urmări ale rahitismului și reumatismului, carenței vitaminei D.

Prioratul premontreean de la Zsámabék – sub protecția lui Aegidius și a comitelui Smaragdus din neamul Aynard – este menționat în catalogul de la Ninove din anul 1234, fiind filială a mănăstirii fondate la 1130, prima în Ungaria, la Váradygyfok. Neamul Aynard și familiile descendente din acesta și-au păstrat stăpânirea asupra așezării până la 1396–1403.

Clastrul premontreean s-a dezvoltat de la bazilica cu trei nave, cu două absidiolate semicirculare și un altar poligonal cu contraforturi. La catul superior al turnurilor vestice se aflau capele iar sacristia era amenajată drept capelă personală a priorului. De aici, o scară în spirală ducea la dormitoarele călugărilor. De la capela arpei estice, se putea trece în sala capitula-

urmata de începerea de lucru a căgărilor. La nord se afla refectoriul și, ventual, bucătăria, toate legate printr-galerie cu arc.

Studiul materialului litic descoperit săpăturile arheologice și a celui istrat în operă a stabilit legăturile arctectonice ale prioratului premon-ean de la Zsámbék cu atelierul gotic npiriu (cca. A.D. 1230) din centrul ngariei – derivat din acela de la elnhausen (Cosmanoa) – ai cărui așteri vor lucra la abațiile cisterciene la Pilis și Vérteszentkereszt, la cea emontreeană de la Ocsa și la palatul ginei din Buda Veche.

Cât privește sfârșitul așezământu-monastic, cercetările arheologice i stabilit distrugerea sa la mijlocul colului XV printr-un incendiu. De alt și documentar se constată așeza-a aici la 1477 de către regele Mat-a Corvin a ordinului paulinilor. Aces-ra li se va datora extinderea aripei stice a mănăstirii pentru bucătărie și

depozite, ca și refacerea într-un stil gotic târziu.

Remarcabil este faptul că așeza-rea a continuat sub stăpânirea pașală-cului de Buda până către 1600, când atacul forțelor din Ungaria Superioară habsburgică asupra cetății otomane a făcut să se întrerupă și vechea locuire. La fel de importantă este conservarea relativă a clădirilor mănăstirești în vremea stăpânirii otomane.

*
* *

Expoziția cercetărilor prilejuite de lucrările de conservare-restaurare de la Zsámbék, alături de calitatea materialului ilustrativ expus, reflectă satisfacțiile și, de ce nu, spectaculosul unei cercetări moderne, cuprinzătoare la un moment istoric.

SERGIU IOSIPESCU

NOTE

* În realizarea notei am beneficiat de datele catalogului expoziției: Zsámbék Premontrei Templom es Kolostorvom Restaurálása.

1 Ordinul premontrăean a fost fondat la 1120 de Sf. Norbert, fiind stabilit la Premonté, în marele ducat de Champagne, între Soissons și Laon, la NV de Paris.

2 Coesta Hungarorum a lui Sinron de Reza menționează printre familiile venite în Ungaria „Illi vero de Sambuk de comitibus Campaniae ex Francia orientur” (Scriptores Rerum Hungaricasum, D. Imre Szentpetery, vol. I, Budapeștini, 1937, p. 190 – nr. 85).

3 În afara acestora la Zsámbék se mai află fosta fortificație otomană, refăcută de familia Zichy și integral transformată la 1905 de maicile ordinului Sfintei Cruci și părți dintr-o cetate a familiei Aynard din secolul al XIV-lea, inclusă în actualul Institut Pedagogic. De asemeni, în preajmă, între localitățile Nagykovacs și Tinnye, pe muntele Ainat – nume tot al familiei Aynard – s-au desoperit urmele unui turn și ale șanțurilor fortificației.

Publicația Institutului de Arheologie și Istoria Artei Cluj-Napoca, lansată în mod festiv în luna octombrie 1993, în cadrul Simpozionului național de arheologie și istoria artei ce a avut loc în organizarea Institutului de Arheologie și Istoria Artei Cluj-Napoca, reunește o serie de studii și articole al căror numitor comun este, în marea majoritate a cazurilor, istoria artei medievale în cele trei provincii românești.

Studiile și notele dedicate istoriei culturii și vieții spirituale în Transilvania sunt cele mai numeroase, multitudinea preocupărilor ilustrând multitudinea elementelor ce contribuie la definirea peisajului cultural transilvănean. Istoriei vieții culturale în mediile românești îi sunt dedicate două articole. Demersul principal al articolului semnat de dl. *Marius Porumb* este de a prezenta modul în care epoca de dezvoltare a picturii murale și de icoane în Moldova secolului XVI a influențat mediul românesc transilvănean. Articolul *Susanei* și al lui *Avram Andea* prezintă istoricul bisericilor românești din Geoagiu de Sus în contextul frământărilor interconfesionale din a doua jumătate a secolului XVIII.

Perioadei barocului în Transilvania îi sunt dedicate articolele d-lor *Nicolae Sabău* și *Kovács András*. Dl. *Nicolae Sabău* reconstituie documentar și arheologic Fons Carolina din piața centrală a cetății Alba-Iulia, subliniind rolul de model artistic și tehnic al acesteia și fântâna din vecinătatea Magnei Curia din Deva, influențată de șantierul de la Alba-Iulia; articolul d-lui *Kovács András* tinde să reconstituie imaginea Magnei Curia din Deva înainte și după

renovările inițiate de guvernatorul Transilvaniei Ioan Haller, la mijlocul secolului XVIII.

Celelalte trei articole referitoare la istoria culturală a Transilvaniei prezintă cahle datând din secolele XV–XVIII din colecțiile muzeelor din Deva și Hunedoara, grupate pe categorii și tipuri (*D. Marcu* și *Gh. Petrov*), mănăstirea franciscană din Hațeg construită sub domnia lui Ludovic I și distrusă de turci la 1479 (*A. A. Rusu*) și descoperirii în Fondul Primăriei Cluj privitoare la o echipă de pictori români din sec. 17, participanți la finalizarea lucrărilor palatului princiar din Deva (*V. Lechin-șan*).

Doă dintre cele trei articole dedicate Moldovei au subiect comun – pictura moldovenească în sec. 16.

Articolul d-rei *Marina Sabados* propune o cronologie comentată a picturii moldovenești din sec. XVI, mărturisind despre concepția artistică unitară a școlii moldovenești de pictură din această epocă, subliniind o serie de concordanțe iconografice și stilistice între subcategoriile genului. Reluând ideea unității, a continuilor relații între pictura murală, pictura de icoane și manuscrise în sec. XVI în Moldova, articolul d-rei *Constanța Costea* evidențiază referințele livresti ale acestora, ce nu pot fi separate de activitatea unor mitropoliti sau episcopi ca Gheorghe Movilă, Teodosie Barbovski, Anastasie Crimcoviți și de mediul mănăstirii Sucevița spre sfârșitul aceluiași secol.

Elaborarea și cristalizarea tipului clasic de biserică moldovenească așa cum este cunoscut spre sfârșitul se-

colului XV, ca și rolul epocii lui Ștefan cel Mare de a institui în domeniul construcțiilor un program coerent și unitar sânt prezentate pe larg în studiul d-lui *Cristian Moisesescu*.

Aspecte ale istoriei culturii și artei în Țara Românească în evul mediu sânt prezente în articolul d-lui *Daniel Barbu* privitor la contribuțiile românești la pictura murală a Muntelui Athos; deși rare și modeste, acestea marchează un gest de modernitate prin modelarea orizontului artistic al sud-estului european, în forma pe care acesta o va perpetua încă 200 ani.

Articolului d-lui *A. Chiriac* își propune să înfățișeze aspectele tradiționale și moderne din opera zugravului David, originar din Transilvania și care activează în Țara Românească la sfârșitul secolului XVIII.

Artei europene îi sunt dedicate articolele despre plastica barocă și rococo în Bavaria (*Peter Volk*) și articolul d-nei *Olimpia Tudoran* care își propune să restituie paternitatea legitimă a patru tablouri din pinacoteca muzeului Brukenthal; după o serioasă analiză formală și estetică, coroborată cu datele istorice complete, cele patru tablouri sunt atribuite lui John Carl Loth, zis Carlotto.

Volumul 3 al revistei „Ars Transilvaniae” reprezintă o reușită (inclusiv din punct de vedere grafic). Având în vedere activitatea editorilor, suntem de pe acum siguri că următorul volum ne va aduce noi și plăcute surprize.

ADRIANA STROE

A devenit deja o tradiție onorabilă ca, la sfârșitul unei perioade de studii și cercetări, să apară – la Muzeul de Istorie și Artă al Municipiului București – câte o solidă culegere de materiale de istorie și muzeografie, consacrată vechii metropole de pe malurile Dâmboviței. Volumul apărut relativ recent, al XI-lea, și coordonat impecabil de criticul de artă *Adrian-Silvan Ionescu* înmănunchează o prețioasă selecție de texte grupate în șase compartimente: *I. Studii și articole; II. Arhitectură și urbanistică; III. Restituție; IV. Patrimoniul cultural bucureștean; V. Restaurare; VI. Recenzii.*

Majoritatea studiilor publicate poartă semnătura inconfundabilă a unor savanți de marcă ai istoriografiei românești precum: Paul Cernavodanu, dr. Panait I. Panait, prof. Paul Grigoriu, Oliver Velescu, Nicolae Ghinea și a regretaților George Potra și Nicolae Vătămanu. Aceștia li se alătură cercetările istoricilor de artă: Țezara Mucenic, Adrian-Silvan Ionescu – ale căror contribuții, pentru o mai temeinică înțelegere a secolului XIX artistic, sunt de-a dreptul de neprețuit; observațiile și nuanțările subtile făcute de

Adrian-Silvan Ionescu în zona istoriei costumului (militar și festiv), facilitează reconstituirea ambianței mondene a epocii veacului trecut, autorul făcând multiple escale în sfera delicată a mentalităților vremii.

Ansamblurile funerare bucureștene datând din secolul XIX au fost cercetate de Teodora Speranța Diaconescu și Aurelian Stroe, în acest context, atenția specialiștilor s-a concentrat asupra a trei monumente: Biserica Bradu-Staicu, biserica Sf. Gheorghe Nou și biserica Scaune, care au conservat în preajma lor numeroase lespezi sepulcrale și cruci cioplite din piatră – importante vestigii de sculptură funerară ale secolului trecut.

Ambianța plastică, istorică și arhitecturală a Bucureștilor este întregită cu prețioase referiri la activitatea mai mult decât variată a colecționarilor Capitalei, care dețin piese extrem de valoroase: de la cărți vechi din secolul XVII (Ana Andreescu) și afișe Art Nouveau (Maria-Domnița-Ruxandra Drep-tu) până la specimene de artă persană (Alexandra Beldescu) și artă africană (Adrian-Silvan Ionescu)*. Toate artico-

lele întrunite la compartimentul „*Patrimoniul cultural bucureștean*” întregesc universul spiritual și plastic al Bucureștilor de-a lungul veacurilor – unei istorii mari și glorioase îi șade bine atunci când este împlinită cu destoinici moștenitori. Între „Luminile Brâncoveanului” și cei care au conceput și realizat la cel mai înalt nivel de profesionalism prezentul volum nu e decât goana timpului... și forța irezistibilă, eternă a spiritului.

Volumul XI al culegerii de cercetări de istorie și muzeografie este, fără îndoială, una dintre cele mai importante contribuții, de după Revoluție, alături de cele două volume semnate de George Potra sub titlul „Din București de ieri”*** aduse la cunoașterea Bucureștilor, complexității sale istorice, artistice, culturale, vieții sale de zi cu zi de-a lungul anilor și secolelor.

VLAD BULAT

* Numele dintre paranteze desemnează autorii textelor.

** Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1990.

Problema conservării – restaurării vestigiilor arheologice, fie ele obiecte rezultate din săpătură sau structuri descoperite în situ, este fără îndoială o problemă complexă, cu importante implicații pentru evoluția arheologiei ca știință auxiliară dar și pe un plan mai larg, pentru definirea atitudinii pentru ceea ce îndeobște numim „patrimoniul”. Realitatea a demonstrat că restaurarea și conservarea vestigiilor arheologice nu este determinată în primul rând de importanța acestora (de cât poate în cazurile cu totul excepționale), ci de mentalitatea unei societăți și, firește, de disponibilitățile acesteia de a investi într-un domeniu care aparent nici nu este foarte semnificativ, nici nu poate să întoarcă, de o manieră profitabilă, investiția.

În general se poate aprecia că există o oarecare tradiție în acest sens, desigur cu o intensitate variabilă de la o țară la alta; Franța este, în orice caz, una dintre țările care au acumulat, pe parcursul ultimelor două veacuri, o experiență bogată în domeniul conservării-restaurării arheologice, experiență care a condus adesea la teoretizări parțiale. Primul demers teoretic cu caracter general, care este „*La Conservation en archéologie*”, este susținut așadar de o practică îndelungată, care face posibilă și în același timp necesară, o abordare exhaustivă a subiectului. Lucrarea nu este un manual în sensul clasic al cuvântului, ci mai degrabă sinteza unor preocupări care, într-o conexiune bine articulată, acoperă cele mai importante aspecte ale problemei în discuție. Se conturează astfel o concepție modernă, având ca punct de plecare ideea potrivit căreia conservarea unui monument și a unui obiect presupun aceleași principii, aplicate prin prisma unor competențe și specialități diferite – deoarece, în fapt, cultura materială este una singură, iar păstrarea ei implică aceleași exigențe generale. Conservarea-restaurarea în arheologie este privită, din această perspectivă, ca aplicație într-un domeniu special a acestor principii universale care definesc atitudinea față de patrimoniu. (Jean-Pierre Sodini, profesor de arheologie bizantină și paleocreștină la Universitatea Paris I).

Primul capitol constituie o introducere în problematica generală a conservării „bunurilor culturale” și în aceea particulară a conservării vesti-

giilor arheologice. După o sinteză a principiilor mai sus menționate, care definesc o atitudine motivată la scară socială față de patrimoniu, este abordată maniera de aplicare a acestora în domeniul arheologiei, având în vedere specificul acesteia. (M. Berducous, Universitatea Paris I).

Capitolul II (Intervention sur le terrain: le mobilier), semnat de Françoise Chavigner, restauratoare, tratează săpătura arheologică din perspectiva inventarului descoperit, urmărind stadiile pe care „obiectul” le parcurge de la degajarea sa din stratul de cultură în care se găsește până la conservarea propriu-zisă. Operațiunile intermediare sunt destul de numeroase și trebuie gândite având în vedere destinul final al obiectului, pentru a se evita deteriorarea și compromiterea acestuia; astfel, prelevarea, spălarea, uscarea, marcarea, împachetarea, depozitarea pe șantier, transportul, efectuarea analizelor care preced conservarea – constituie tot atâtea etape din traseul parcurs între contextul descoperirii și muzeul sau depozitul de stocare definitivă. Până la laborator, rolul principal revine arheologului, care trebuie să aplice un tratament diferențiat, în funcție de categoria căreia îi aparține obiectul: os, ceramică, sticlă, metal, lemn, țesătură, materie organică etc.

Cele mai importante (și mai frecvente) dintre aceste categorii sunt tratate detaliat în capitole separate, fiecare dintre acestea structurat astfel încât să corespundă principiului potrivit căruia pentru a conserva un obiect trebuie să deținem mai întâi o cunoaștere profundă a sa.

Studiul asupra ceramicii (capitolul III), semnat de Marie-Claude Berducou, Universitatea Paris I) pornește de la alegerea și prepararea lutului necesar, urmărind tehnologia de producție, transformările pe care ceramica le suportă pe parcursul drumului de la obiect folosit și folositor până la obiect arheologic, precum și evoluția acestuia în contextul în care, odată ieșit din uz, a fost abandonat. Conservarea-restaurarea ceramicii este tratată atât la modul general, fixându-se metodele și tehnicile clasice, cât și ca aplicație pentru unele cazuri particulare, care presupun intervenții de mare finețe.

În general, după același scenariu sunt prezentate și capitolele destinate sticlei (Martine Bailly, restauratoare), metalului (Regis Bertholon, directorul

Institutului de Restaurare și de Cercetări arheologice și paleometalurgice din Compiègne și Caroline Relier, restauratoare) și materiilor organice (Sylvia de la Baume, restauratoare) – desigur cu detalieri care țin de specificul fiecărei categorii.

Conservarea mosaicurilor de paviment este semnată de Eveline Chantriaux, directoarea Atelierului de Restaurare a Mosaicurilor de la Saint-Romain-en-Gal, ale cărui performanțe sunt de multă vreme cunoscute pe plan european. Mosaicul de paviment reprezintă o categorie specială de vestigii, care s-a bucurat de mai puțină atenție din partea specialiștilor, pe de o parte datorită rarității sale, pe de altă parte datorită faptului că presupune tehnici speciale de prelevare și restaurare, a căror dificultate este de un grad destul de ridicat. Acest „obiect” complex cu numeroase componente, poate fi conservat în situ (ceea ce îl deosebește fundamental de categoriile discutate anterior, apropiindu-l de structuri) sau prin transferare pe un nou suport care să înlocuiască mortarul antic. Autoarea prezintă cele mai importante metode care se aplică astăzi la Saint-Romain-en-Gal, rod al unei experiențe îndelungate care a cunoscut atât eșecuri cât și realizări semnificative.

Un capitol special este dedicat problemei tencuielilor pictate, descoperite în săpături fie sub formă de fragmente, fie în situ pe porțiuni de elevație rămase nedemolate. (Laurence Krougly, restauratoare de picturi murale, Rui Nunez Pedroso, arheolog) – de asemenea o categorie specială de vestigii, pe care arheologii au ignorat-o multă vreme, refuzându-i atenția pe care de altfel o merită din plin. În contextul unei săpături arheologice, mai ales din epoca medie, care acordă atenție structurilor construite neglijând inventarul „mărunt”, fragmentele de tencuială cu urme de pictură reprezintă un obiect fragil, expus într-o măsură mult mai mare decât oricare altul unei distrugerii rapide; particularitățile acestor vestigii impun, în măsura în care se dorește și se consideră utilă cel puțin investigarea lor atentă, metode speciale de săpătură și de tratament, pe care arheologul trebuie să și le însușească. Toate aceste aspecte, mergând până la analizele de laborator și conservarea definitivă, sunt abordate de autorii capito-

lului foarte detaliat, indicându-se deasemenea principalele categorii de substanțe utilizate, metodele de protecție temporară și definitivă care au dat rezultate pozitive, condițiile de climat necesare etc. Un aspect care ne interesează în mod deosebit este acela al restaurării și punerii în valoare a siturilor arheologice care presupun structuri, tratat într-un studiu de Jean-Pierre Adam (arhitect, CNSR,) și Anne Bossoutrot (arhitectă). *Capitolul, al IX-lea în organizarea lucrării, este structurat în trei părți principale: istoria și principiile prezervării patrimoniului arheologic monumental, săpătura arheologică și primele măsuri de protecție, și protecția pe termen lung a siturilor și monumentelor arheologice.* Ultima parte tratează ca aspect tehnic problema structurilor murale care urmează să fie conservate în situ, fiind la rândul ei subîmpărțită în mici capitole care au drept subiect: principalele cauze ale degradării zidăriei (vegetație, apă, umiditate, animale, eroziune turistică), măsuri primare de conservare (înlăturarea vegetației, inclusiv prin procedee chimice expuse deta-

liat), restaurarea internă a ruinelor prin injectări, compatibilitatea materialelor de construcție utilizate la restaurare-conservare. Capitolul se încheie cu o așerțiune asupra strategiilor de prezentare a sitului arheologic, astfel încât acesta să devină comprehensibil pentru un public nespecializat, singura rațiune care justifică, în esență, efortul conservării unui trecut, altfel uitat.

Ultimele două capitole ale cărții se ocupă de probleme generale legate de conservarea pe termen lung a obiectelor arheologice (Denis Guille-mard, Universitatea Paris I), respectiv de gestiunea acestora (Nicole Meyer, arheolog). Dintre anexe remarcăm, ca fiind poate utile, o serie de recomandări practice referitoare la: conservarea în teren (eliminarea factorilor de degradare, formulele soluțiilor chimice utilizabile, determinarea rapidă a parametrilor tehnici etc), rășinile sintetice (caracterizare generală, domeniu de utilizare, evoluția proprietăților acestora, metode pentru stabilizarea polimerilor), rășinile termoplastice recomandate pentru conservare-restaurare,

colaje, materiale tampon, gelul de siliciu etc.

Trebuie să precizăm faptul, subliniat în repetate rânduri de autori, că lucrarea nu își propune să ofere rețete general-valabile (ceea ce de altfel nici nu ar fi posibil pentru un domeniu atât de special!), ci doar rezultatele unor experiențe paralele care determină acest stadiu de cercetare; în ansamblu, se apreciază faptul că structura-rețea cunoștințelor acumulate până în prezent marchează un important pas înainte în ceea ce privește metodologia conservării-restaurării, cu această aplicație particulară pe tărâmul arheologiei.

La nivelul unui stadiu de cercetare mult mai dezvoltat, și al unei experiențe fie inexistentă, fie în cea mai mare parte a sa negativă, lucrarea coordonată de M. Berduco poate să devină un instrument de lucru extrem de util, chiar un manual – împotriva intenției autorilor, cu condiția de a fi cunoscut și de a exista condițiile pentru a-l face aplicabil.

DANIELA MARCU

Versiunea română a cărții *The Razing of Romania's Past* (The Preservation Press, Washington D.C., 1989) apare azi grație aceluiași sprijin al bine cunoscutelor *Samuel Kress Foundation* și *World Monuments Fund* din New York, care, împreună cu comitetul național S.U.A. – I.C.O.M.O.S. au susținut pe autor și în elaborarea ediției americane. O ediție engleză a apărut în 1990 la *Architecture Desing and Technology Press* din Londra, dovadă rapidei sensibilizări anglo-saxone față de una dintre cele mai groaznice calamități europene de după cel de-al doilea război mondial, în timp de pace – distrugerea escaladată de comunismul megalomanic a patrimoniului istoric construit al României.

Cartea este structurată pe patru capitole: I. *Patrimoniul Arhitectonic urban*; II. *Patrimoniul Arhitectonic rural*; III. *Conservare și restaurare în anii postbelici*; IV. *Distrugerii și strămutări la orașe și sate la scara întregii țări*. Cartea s-a voit și a reușit să fie o expunere sobră, obiectivă, o istorie ilustrată a situației și avaturilor patrimoniului istoric construit în anii 1977–1988. Analiza urbanismului din România, a arhitecturii orașelor, târgurilor și satelor la începutul anilor '70 caută să scoată în evidență aerul specific al acestora, parte încă sesizabilă a unei evoluții seculare. Se trec apoi în revistă conceptele și realizările în domeniul conservării și restaurării monumentelor istorice, a preservării cen-

trelor istorice ale orașelor, opera arhitecților, inginerilor, istoricilor, arheologilor, istoricilor de artă grupați îndeosebi în Direcția Monumentelor Istorice, desființată de regimul comunist în anul 1977.

De altfel, anul 1977, al cutremurului catastrofal din 4 martie, este punctul de cotitură pentru aplicarea Legii Sistematizării și începutul marilor demolări de monumente, ansambluri și situri istorice, de zone întinse din vechile orașe, de sate întregi. Documentele și atmosfera începutului acestui adevărat genocid împotriva culturii și istoriei sunt, de bună seamă, primele jaloane într-o viitoare cercetare, ce se impune, a mecanismului intim al distrugerii, a factorilor de decizie, sfetnicilor, supralicatorilor, sabotorilor, a lașității și curajului, a responsabilităților fiecăruia.

Concepută, desigur, în primul rând pentru publicul american, cu numeroase acte justificative, ilustrații sugestive și exemplificatoare atât pentru specificul urban și rural al României cât și pentru barbaria distrugerilor, cartea este deopotrivă necesară pentru cititorul de la noi. Căci, mi se pare, suntem departe de a evalua proporțiile calamității, conștiințele noastre nu au recepționat încă pe de-a-ntregul cumplitul traumatism al pierderii identității istorice. Sau, poate, așa cum spunea marele prieten al României Joël Bouës-sée, am suferit atât încât nu ne mai

dăm seama de acuitatea durerii și de ravagiile ei interioare.

Pentru că – și lucrul este bine de știut atât de cititorul din România, cât și de cel din străinătate, adesea tânăr – distrugerea trecutului românesc a căpătat după 1944, odată cu treptata acaparare a Regatului României de către comunism, caracterul unei politici de stat, uneori învăluită, cel mai adesea brutală, căreia i-au căzut pe rând victime conacele, castelele, curiile și capelele, apoi târgușoarele, orașele, satele și bisericile, monumentele și siturile arheologice asaltate și șterse de pe fața pământului de socialismul biruitor. Așa cum rezultă și din carte, Vechiul Regat, cu un patrimoniu greu afectat și de cutremurul din 1940 și de război, a avut cel mai mult de suferit.

Oricum, cartea este, dincolo de istoriografie, mărturia unei conștiințe. Printre cei, foarte puțini, autorul a avut curajul să meargă la Văcărești, să fotografieze în mijlocul ruinelor, în preajma buldozerelor. S-a implicat cu mult înainte ca însăși casa ridicată de bunicii și tatăl său să fie distrusă în numele aceleiași sistematizări sociale.

După temeinicile contribuții de medievistică a principatelor române, *The Razing of Romania's Past* marchează, cred, începutul misiunii contemporaneiste a profesorului Dinu C. Giurescu.

SERGIU IOSIPESCU

Cu acest titlu, o carte merită o recenzie, măcar în această revistă. Autorul, fost și actual înalt funcționar în Ministerul Culturii – deși biografia cu poză de pe ultima copertă e destul de diplomatic redactată pentru perioada anterioară anului 1990 – este cunoscut pentru un volum, *Protejarea măturiiilor cultural-artistice din Transilvania și Banat după Marea Unire*, care, la data apariției sale, în 1988, a trezit un deosebit interes. Cu ambiguitatea specifică unor cărți publicate în vremea aceea, lucrarea putea fi considerată ca un argument pentru propaganda oficială, răspunzând acuzațiilor că România a neglijat sau chiar distrus măturiiile culturii maghiare de pe teritoriul său, dar totodată putea fi interpretată ca un act de curaj, o critică implicită a nesocotirii monumentelor istorice de către regimul Ceaușescu. Efectiv, era o convingătoare demonstrație că Secția pentru Transilvania a vechii Comisiuni desfășurase o activitate admirabilă, apărând cu hotărâre monumentele, fără nici o discriminare în privința caracterului etnic al ziditorilor și beneficiarilor direcți ai fiecărei piese dintr-un patrimoniu mai complex decât oriunde în restul țării. Așadar, dovezile culesse cu pietate ilustrau spiritul civilizată, european, al instituției în cauză și al României dintre cele două războaie – societatea alternativă către care și astăzi ne îndreptăm privirile.

Cu totul alta este situația acum, când ținem în mână cea mai recentă carte a autorului. Fiind probabil rezultatul aceleiași investigații de arhivă întreprinse cu ani în urmă, noua lucrare nu este ceea ce ar fi trebuit să fie, ceea ce eram îndreptățiți să așteptăm – o istorie a Comisiunii Monumentelor Istorice, ci rămășița fișelor nefolosite pentru studiul precedent. Ele sunt redistribuite după un plan discutabil: I *Atitudini civice și patriotice*; II *Tehnică și artă*; III *Cercetarea la monumentele istorice și reflexiile ei*; IV *Cum este înțeleasă restaurarea*; V *Cutremurele și monumentele istorice*; VI *Folosințele nepotrivite*; VII *Aventuri și drame*; VIII *Costuri, materiale, meșteri*; IX *Despre donatori și binefăcători*, la care se adaugă o încheiere superficială și evazivă.

A nu spune nimic despre organizarea Comisiunii, despre membrii ei – cu datele biografice necesare –, despre revistele pe care le-a publicat (pluralul are în vedere atât Anuarele

editate de Lapedatu în 1914–1915 și de Brătulescu în 1942, cât și seriile paralele, reflectând activitatea Secțiilor pentru Transilvania și pentru Basarabia), despre muzeele pe care le-a constituit în 1910 la București și în 1938 la Iași, este a nu ști cum se scrie istoria unei instituții. În schimb, din sumarul volumului ar fi putut lipsi capitolul despre cutremure, care este reluarea unei comunicări din deceniul precedent. Informația îmbelșugată cuprinde și multe detalii de prisos, ca numele tuturor pietrarilor italieni, cu adresă cu toț, care au executat lucrări pentru Comisiune, sau suma exactă încasată acum 50 de ani de antreprenorul D. D. Ceapă din Călimănești-Vâlcea. Dar se omite faptul, care s-ar fi cuvenit menționat, că inscripția din 1914 de la Dealul, concepută de N. Iorga în stilul său caracteristic, a fost săpată în piatră de Fritz Storck.

Transcrierea conținutului dosarelor de arhivă nu e totdeauna de ajuns. O monografie ca aceea pe care și-a propus-o Ioan Opriș presupune și cunoștințe de istorie. Ale autorului sunt desigur insuficiente. Altfel, n-ar crede că au existat domni cu numele de „Petru” Mavrogheni (p. 95) sau „Ioan Nicolae” Suțu (p. 86) și că Alexandru Lăpușneanu s-a călugărit la Slatina în 1550 (p. 121), deși acesta avea să domnească în 1552–1561 și 1563–1568. La p. 90, n. 118, Bunea „Grăjdeanu” trebuie rectificat *Grădișteanu*, iar genealogia sa e imposibilă, cu fiica slugerului Nica („Nichi” la genitiv) care-i este în același timp mamă. Numai o familiarizare îndelungată cu împrejurările și oamenii implicați în viața monumentelor i-ar fi permis autorului să recunoască numele arhitectului Peytavin, pe care-l citește „Pertaviu” (p. 20) sau să observe că bucovineanul I. Rezori, arhitect al Casei Bisericii, cu studii de istoria artei la Viena, este tatăl marelui scriitor german Gregor von Rezzori, în memoriile căruia se amintește un conflict al său cu N. Iorga. Fiindcă și cititorii și specialiștii chemați să restaureze opera veacurilor trecute au avut personalitatea lor și cine n-are idee despre ea rămâne inferior sarcinii de a-i evoca.

În această privință trebuie adăugat că cititorul avizat va găsi cu plăcere în notele acestei cărți extrase din referatele ursuzului N. Ghika-Budești („Foarte trist ca cetățenii români să aibă așa de puțină grijă de monumen-

tele noastre naționale”, scria arhitectul în 1927) sau ale lui Horia Teodoru, a cărui vigență descoperă marea greșală a restaurării de la Lespezi („s-a ascuns răul sub o spoială înșelătoare, care ascunde neîntrerupte degradări interioare” – într-adevăr, igrasia întreținută de noua tencuială cu ciment a fost fatală tabloului votiv cantacuzinesc). Sau o fulminantă telegramă a lui N. Iorga către egumentul de la Bistrița: „Cu ce drept ați permis să se facă lucrări la mânăstire de către prof. Tafrați care nu v-a adus autorizarea Comisiunii Monumentelor Istorice pe care o prezidează? Veți înlătura imediat pe funcționarul Muzeului din Iași și veți purta răspunderea continuării acestui deviz” (p. 82, unde însă, dintr-o confuzie, nota trimite la un dosar despre Sf. Nicolae-Dorohoi). Când e vorba de o donație din 1934 pentru monumentul lui Gh. Donici de la Valea Seacă, ar fi fost necesară explicația că donatorul, general Radu. R. Rosetti, a luat chiar inițiativa de a i se ridica un bust sergentului voluntar, veteran din Războiul de Independență și căzut în 1916, despre care a publicat și o broșură de popularizare.

Din păcate, asemenea fragmente, prețioase, deși mărunte, ale unei realități extrem de interesante se disting cu greu „din noianul datelor”, căci autorul însuși mărturisește „neputința noastră de a ordona în mod cât mai logic și concludent materialul” (p. 7). Că aceasta este o carte de fațădă, și nu de fond se poate deduce și din ilustrația luxoasă, pentru condiția excepțională a căreia s-a primit o subvenție de la Ministerul Culturii, unde Ioan Opriș e director general. Dar selecția de mântuială pune fotografia Bazarului de la Tulcea după cea a ruinelor de la Sarmizegetusa și palatul de la Mogoșoaia înainte de Poșta din Focșani. Efectul produs devine comic când, sub titlul „Membrii C.M.I. după cercetarea unui monument”, se vede o față de masă albă, acoperită de pahare, figurile din jur neavând nimic de-a face cu subiectul: imaginea, de o convivialitate rustică, e cel mult sugestivă pentru psihologia autorului.

Înainte de a încheia, să nu uităm că autorul are o răspundere directă în desființarea Direcției Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice, ca și în suprimarea autonomiei Comisiei cu același nume. Dacă vechea Comisiune avea, cum ni se spune (p. 12),

drept „patron financiar” Ministerul Cultelor și Artelor, cum se face că niciodată, de la 1892 la 1948, autoritatea de stat n-a intervenit ca să-i schimbe componența? Membrii erau numiți de Minister, prin decret regal, pe cinci ani, dar practic realeși, în majoritatea cazurilor, până la moarte. Numai în 1993–1994, Ministerul Culturii a acționat cu tenacitate pentru a spori atribuțiile Direcției Generale Protecția și Valorificarea Patrimoniului Cultural Național

(în fruntea căreia a fost numit directorul Muzeului Național Cotroceni, Ioan Opriș) și pentru a reduce la minimum capacitatea de decizie a Comisiei și Direcției create în 1990, după lunga întrerupere de 13 ani. De aceea în finalul cărții nu se găsește nici un cuvânt despre măsurile luate în 1990 pentru a continua prin Comisie și Direcție acțiunea de inventariere, protecție și restaurare a monumentelor. Cuvintele autorului despre desființarea

D.M.I. din 1977 se potrivesc perfect situației din 1994: „Puterea nu a acceptat și nici n-a putut ierta încercarea de a opera în cadre legale, lovind fără milă și fără nici o justificare în înseși interesele naționale” (p. 162). Epitaf pentru o instituție centenară, de două ori înfrântă în lupta cu o cinică și agresivă birocrație.

ANDREI PIPPIDI

La 22 februarie 1994 a dispărut dintre noi, la venerabila vârstă de 92 ani, arhitectul Ștefan Balș – membru de onoare al Academiei Române.

Timp de peste 60 de ani, activitatea arhitectului Ștefan Balș a constituit un reper în procesul conturării unei școli naționale de restaurare, într-o perioadă de mare efervescență culturală care a adus în atenția publică interesul pentru patrimoniul cultural reprezentat de monumentele istorice și care a dat lumii un sistem teoretic de abordare a protecției și restaurării acestora.

După absolvirea Facultății de Arhitectură (1927), arh. Ștefan Balș a acceptat propunerea Comisiunii Monumentelor Istorice de a urma – ca bursier – un stagiu de pregătire în domeniul restaurării monumentelor la Școala Română de la Roma (1928–1930).

Întors în țară, și-a început lunga activitate în serviciul tehnic al Comisiunii Monumentelor Istorice, sub conducerea arhitectului N. Ghika-Budești și alături de personalități marcante ale domeniului ca: Sterie Becu, Horia Teodoru, Em. Costescu – majoritatea formați la aceeași Școală Română de la Roma.

Contactul cu cele mai avansate principii de restaurare pe plan european prilejuit de studiile la Roma

(unde a audiat cursurile de specialitate ale unor personalități europene ca Gustavo Giovannoni și Camilla Boito) a determinat tânăra generație de atunci să imprime domeniului o mai mare rigoare științifică în cercetare precum și respectul pentru substanța originală a monumentului – principii generos îmbrățișate de Comisiunea Monumentelor Istorice, care în acea perioadă se afla sub conducerea lui Nicolae Iorga și cuprindea membri de talia lui Al. Lapadatu, Gh. Balaș, P. Antonescu și alții.

Cu o întrerupere de 5 ani – după desființarea, în 1950, a CMI arhitectul Ștefan Balș a continuat să proiecteze și să urmărească execuția restaurărilor de monumente istorice, mai întâi în cadrul ISPROR (atelier specializat) apoi în Direcția Monumentelor Istorice – instituție înființată în 1960 – a cărei activitate complexă (documentare, evidență, proiectare, execuție, avizare) a dat țării un mare număr de lucrări de valoare în acest domeniu.

Și după pensionare (1975) de la DMI, arhitectul Balș și-a continuat activitatea de restaurator (la comanda Patriarhiei, Mitropoliilor și a Episcopilor) cu aceeași energie și probitate științifică.

Bilanțul acestei vieți profesionale, închinată monumentelor istorice este impresionant: peste 50 de restaurări de monumente istorice și ansambluri istorice, printre care se numără obiective de primă mărime din patrimoniul arhitectural (nu întâmplător două dintre ele: Mănăstirea Horezu și Mănăstirea Moldovița, sunt înscrise acum în patrimoniul mondial!), lucrări de referință care astăzi pot ilustra evoluția școlii românești de restaurare.

Deși prin excelență practicant, arhitectul Balș, bun cunoscător de istorie și istoria arhitecturii, a publicat mult: studii de specialitate (între 1929–1990), lucrări cu caracter monografic (1957–1968) traduceri, numeroase comunicări la sesiunile științifice ale Direcției Monumentelor Istorice.

Dincolo de această exemplară viață profesională, arhitectul Balș a fost un spirit deschis, un om integru și un coleg cald și disponibil, de care își vor aduce aminte cu recunoștință toate generațiile de restauratori care au avut privilegiul de a colabora cu el în această grea și fascinantă profesiune.

SANDA IGNAT

INVENTARUL FONDULUI CMI DIN ARHIVA DMASI

Documentele conservate azi în arhiva CMI din cadrul DMASI datează în majoritate din perioada cuprinsă între cel de-al doilea deceniu al secolului XX (unele documente expediate Comisiei, nereturnate, sunt însă mult mai vechi, cum rezultă și din inventar) și începutul anilor '50. Actele din primii ani ai existenței instituției ca atare se află la Arhivele Naționale.

În ceea ce privește starea arhivei în perioada imediat următoare anului 1989, a se vedea articolul din BCMI, nr. 3-4/1990, p. 34. Preluarea arhivei s-a efectuat în anul 1990, de către I. Șerban (pr. v. 1824/25.10.90).

Pentru organizarea arhivei istorice, inventarierea ei, pentru elaborarea fișelor (semnal și analitice), precum și pentru înmagazinarea datelor în calculator s-au întocmit mai multe referate: f. nr./29.III.90, apoi, nr. 7362, 7371, 7414, 7795/1993.

Inventarierea propriu-zisă a început la data de 1.X.93. Colectivul de inventariere a fost constituit din: Al. Ligor (coord.), A. Ilinca și I. Șerban. Ultimii, în exclusivitate, ordonează dosarele, numerotează și stampilează filele documentelor, se îngrijesc de depozitarea și mînuirea lor. Fișele-semnal sunt completate, pe temeiul lecturii colective, de A. Ilinca.

Inventarierea arhivei respectă legislația în vigoare, inclusiv formularul registrului, acceptat pentru atari arhivalii. Structura registrului răspunde cerințelor fundamentale pentru o arhivă istorică.

De menționat că în anii 1990-1991 a fost întocmită o listă provizorie a arhivei de către I. Șerban și A. Ilinca, prilej cu care s-a constatat lipsa mai multor dosare, înscrise însă în fișele vechi de către Carmen Cantemir, care s-a îngrijit de arhivă în perioada anterioară anului 1990. Negăsindu-se dosarele, s-a refăcut numerotarea unităților arhivistice conform realității momentului (anii 1990-1991). Lista veche va fi păstrată în arhivă fiind, se înțelege, un document de o însemnătate deosebită.

Tot cu acest prilej s-a constatat că unele dintre copertile dosarelor au fost refolosite pentru alte documente, altele decât cele inițiale, în perioada anterioară anului 1990, astfel că, înscrisul de pe acestea - în unele cazuri - nu mai corespunde conținutului actual (faptul intere-

sează atât din punct de vedere documentar, cât și științific). S-au efectuat modificările impuse de realitate, pentru a exista o perfectă concordanță între cuprinsul unității de păstrare și datele consemnate pe fiecare copertă, în fișe și în inventar.

Textul inventarului nu respectă întocmai criteriul alfabetic, în privința localităților (actele dintr-unul și același dosar fac referiri uneori la mai multe așezări și monumente, cu denumiri, desigur, diferite); unele dosare se regăsesc în fondul DMI, iar reintegrarea lor în cel al CMI nu se mai poate întâmpla respectând criteriul amintit. Criteriul alfabetic ar fi fost absolut obligatoriu (pentru regăsirea cu ușurință a informațiilor de toponimie) în condițiile inexistenței altor instrumente de lucru, în afara registrului-inventar. Atâta vreme însă cât se întocmesc fișierele mobile (alfabetic, cronologic ș.a.), operațiune în curs de efectuare în paralel cu inventarierea - și, mai mult, dacă în viitor, cum ar fi firesc, datele din fișele-semnal, ca și din cele analitice vor fi incluse în memoria calculatorului - respectarea amintitului criteriu în cuprinsul registrului, ca și în ordonarea dosarelor, nu mai este obligatorie.

În inventar, datele din „cuprinsul unității de păstrare” se referă în principal la: localități (se fac mențiuni speciale asupra categoriei administrativ-teritoriale numai în cazul cătunelor - căt, prescurtat în text -, nu și pentru comune, orașe ori municipii), apoi, monumente, tipul actelor importante, conținutul acestora (foarte pe scurt), semnatarii înscrisurilor (personalități).

Arhiva CMI cuprinde mărturii de o însemnătate aparte (prin documentele propriu-zise, dar și prin schițele, planurile aici conservate), interesându-i nu numai pe istorici, ci și pe arheologi, arhitecți etc., de acum și de altcând.

Printre actele aici conservate, de o valoare considerabilă sunt cele purtând semnăturile lui Dimitrie Onciul, Nicolae Iorga și ale altor personalități implicate în viața Comisiei Monumentelor, în istoria națională.

18.01.94

ALEXANDRU LIGOR
ANELISSE ILINCA
IULIU ȘERBAN

**COMISIUNEA
MONUMENTELOR ISTORICE**

ARHIVĂ

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fielor	Observații
1	2	3	4	5	6
1		Biserica Reformată Abram, jud. Bihor. Corespondență	1935	4	
2		Biserica de lemn din Acmariu, jud. Alba. Corespondență, restaurare	1938	3	
3		Biserica Ortodoxă, de lemn, din Acmarium, jud. Cluj. Corespondență, restaurare, eventuala mutare	1939	5	
4	24/9	Ada-Kaleh, jud. Mehedinți. Cetate, moschee/geamie. Corespondență, deviz, schiță, plan (inclusiv date despre vechiul plan al cetății aflat la Viena), cereri; date de ordin istoric, cutremurul din 1940 (consecințe), demolări, restaurări etc. Printre semnatori: min. Brediceanu, dir. Brătulescu, Al. Bărcăcilă	1924–1945	68	
5	41/2	Comuna Adam, jud. Tutova, cătunele: Adam, Cănești, Stiețești. Mănăstirea Adam. Cu referiri și asupra bisericilor: Sf. Voievozi, Duminica Tuturor Sfinților, Sf. Dumitru, Adormirea Maicii Domnului, Intrarea în Biserică, Sf. Gheorghe Bârlad, bis. paroh. Fălcium ș.a. Chestionare corespondență, inventarul odoarelor m-rii Adam, procese-verbale, devize și referate (unele întocmite de St. Balș), memorii. Starea monumentelor (inclusiv pictura), piesele prețioase din patrimoniu, restaurări	1921–1951	74	
6	66	Monumentul – muzeul Adamclisi, jud. Constanța	1914–1940	31	
		– a) Corespondență, deviz, telegrame. CMI, Muz. Naț. Antichități, Prefectura Constanța. Starea mon-muz., cercetări, construcții. Printre semnatori: N. Iorga, G. Murnu V. Pârvan, St. Balș ș.a.			
		– b) Corespondență, ante-măsurători, devize, referate, memorii, inventarul monumentelor antice de piatră, Caiet de sarcini și condițiuni speciale (Mon. Of. 1945), proces-verbal. CMI, Min. Artelor, Muz. Naț. Antic. Pref. Constanța, M. St. Major (emitenți, destinatari) Starea, conservarea și transportul metopelor, pază. Succinte referiri la gimnaziu, locuințe și moschee. Printre semnatori: V. Pârvan, V. Brătulescu, C. Daicovicu.	1924–1949	119	
		– c) Corespondență, avize, analize, măsurători, devize, plan de situație (Parcul Filaret), tabel, acte financiare. CMI, Min. Artelor, Min. Construcții. Sistematizare, construcții. Printre semantari, St. Balș.	1949	97	
		– d) Corespondență, devize, contracte, referate, tabele, memorii, chestionar. Sistematizarea reliefulor de piatră. Printre semnături, St. Balș.	1949	158	
		– e) Corespondență, antemăsurători, devize, schițe. Restaurări, sistematizare-amenajare, transport. St. Balș etc.	1950	128	
		– f) Planuri, desen. Fundații, socluri, metope-reliefuri Arh. St. Balș, Emil Costescu, Horia Teodoru (autori).	1949	9	
		– g) Planuri. Fundații, socluri, reliefuli. Arh. St. Balș, Emil Costescu, Horia Teodoru (autori).	1949	9	
– h) Planuri, schițe, scheme, Caiet de sarcini, antemăsurători-deviz, tabel. Se referă la: Muzeul Național Carol I, Muzeul de Istorie Naturală, Adamclisi; mutarea blocurilor de piatră, sistematizare-amenajare.					

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fielor	Observații
1	2	3	4	5	6
		Autori: arh. Horia Teodoru, A. Scheletti. – i) Planuri, schițe, relevee. Adamclisi. Socluri, panou sud. sistematizarea reliefulor, amplasarea metopelor și sclavilor, fundații. Autori: St. Balș, Horia Teodoru, Emil Costescu.	1946–1948 1948–1949	34 63	
7	31	Adâncata – Dolj; bisericile: Sf. Nicolae, Sf. Dumitru, Adormirea Maicii Domnului, Intrarea în Biserică (cătunul Vladimir), Sf. Pantelimon (Adormirea, cătun Goești). Chestionare, fișe, corespondență, referate, procese-verbale recepție, memoriu, situația lucrărilor, caiet de sarcini, devize. Emitenți și destinatari: CMI, Min. Cultelor și Artelor, bisericile. Privesc: starea construcțiilor, picturii și împrejurimi; restaurări, îndiguiuri. Printre autori (semnatari), V. Brătulescu, pictor C. Bârbeanu arh. I. Atanasescu.	1921–1948	78	
8		Adâncata – Prahova, biserica Adormirea Maicii Domnului. Chestionar.	1921	2	
9	22	Săcueni – Dâmbovița; biserica Adormirea Maicii Domnului (cătun Adâncă), Nașterea Maicii Domnului. Chestionar, corespondență, referate, devize reparații, declarație, proiect lucrări reparații, planuri. Se referă la: istoric, stare, dărâmări, reparații. Emitenți, destinatari: CMI, Min. Cultelor și Artelor, bisericile. Îi privesc, printre alții, pe: dir. Drăghiceanu, arh. V. Moisescu, pictorii: I. Mihail, Petrescu Dragoe, M. Râmniceanu.	1921–1943	60	
10		Adjud Vechi – Putna. Biserica Sf. Nicolae. Chestionar, corespondență.	1921	7	
11		Adunați Butești – Vlașca. Biserica Sf. Împărați C-tin și Elena. Chestionar, corespondență.	1921	3	
12		Afumați – Dolj. Biserica Sf. Sava. Chestionar.	1921	2	
13		Curtești – Botoșani. M-rea și schitul Agafton. Chestionare și corespondență. Printre semnatari, D. Onciul.	1921–1934	11	
14	7	Agapia – Neamț. Biserica m-rii din deal (mon. 1823). Referat. coresp. Starea monumentului: dărâmare, 1913, ruine, pietre cu inscripții, cerința reconstrucției, conservarea construcțiilor din jurul m-rii. Printre semnatari, arh. St. Balș. Menționăm și existența unui nr. al ziarului „Lumea”.	1932–1933	9	
15	1–27	Agapia – Neamț. M-rea Agapia Veche (mon. 1585), Bis. Sf. Voievozi Mihail și Gavril (mon. mijlocul sec. XVII), bis. Sf. Nicolae (mon. 1810–1812), Bisericile de lemn, Adormirea Maicii Domnului și Sf. Ioan Botezătorul. Chestionare, corespondență, devize, antemăsurători. Emitenți-destinatari: CMI, mănăstirea, Mitropolia Moldovei	1921–1945	41	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremii	Nr. fișelor	Observații
1	2	3	4	5	6
		și Sucevei, Min. Cult. Instr. Se referă la: starea monumentelor, incendiu paraclis și turnul; pictura (autor, Nicolae Grigorescu) deteriorată. Reparații, construcții, canalizare. Printre semnatari: mitropoliții Nicodim și Pimen, I. D. Ștefănescu, Vorona, Șt. Balș.			
16		Agighiol – Tulcea. – Bis. Sf. Voievozi; – Bis. Sf. Voievozi din cătunul Sabangia. Chestionare.	1921	4	
17		Agoștin – Târnava Mare. Correspondență. Descoperirea de către un grup de tineri a unui tezaur monetar (290 monede de argint, emisiuni romane) în locul numit „La Bordee”. Cu notița consemnând dorința de a fi trimis CMI.	1939	1	
18		Aita Mare, jud. Trei Scaune. Correspondență în legătură cu clădirea judecătoriei.	1939	1	
19		Aiud, Alba – Castelul Bethlen. Correspondență în legătură cu monumentul; pericolul de a fi demolat. Printre semnatari, V. Brătulescu, C. Daicovicu.	1943–1944	4	
20		Aiud – Alba. Cetatea Veche, castelul Bethlen, bis. Evanghelică Reformată și bis. Evanghelică Lutherană. Correspondență, procese-verbale. Stare mon.: conservare, restaurare, igienă. Printre semnatari: C. Daicovicu, V. Brătulescu, Al. Lapedatu.	1931–1943	23	
21		Aiud. Muzeul de arheologie. Memoriu, deviz estimativ, recapituție, antemăsurătoare, analiza de prețuri, plan de situație, raport Se referă la reparații, activitatea muzeului	1952	17+1 pl	
22	2/7	Alba Iulia. Biserica parohială ortodoxă română. Adrese, referate, rezoluții, delegație, antemăsurători-devize. Istoricul monumentului (1793), stare (urmările cutremurului din 1940 etc.), necesitatea reparațiilor. Vizita lui N. Iorga. Descoperirea vechii picturi. Printre semnatari: V. Brătulescu, St. Balș.	1939–1944	12 (1 f albă)	
23		Alba Iulia. Casa Fejedelmi. Adresă. CMI (C. Daicovicu, V. Brătulescu) Reparația sau restaurarea monumentului nu se pot efectua decât cu avizul (aprobarea) CMI.	1948	1	
24		Alba Iulia. Biserica Catedrală romano-catolică. Correspondență, memoriu, deviz, antemăsurători, analize, referate ș.a. Istoricul și starea monumentului. Reparații. Emitenți-destinatari: Catedrala, Episcopia romano-catolică. Min. Cultelor, Așezămintele culturale, Muzeu și monumente. Cu succinte referiri asupra mon. laice și eclesiastice din Alba Iulia (muzeul, biblioteca Batthianeu), Simeria, Craiova (muzeul), Corabia și Caracal (muzeu). Stare, documente, vizitatori etc. Printre semnatari, arh. Vasile Moiescu	1951–1953	45	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fielor	Observații
1	2	3	4	5	6
25	3/2	Alba Iulia. Biserica catedrală romano-catolică Corespondență, constatări. Starea monumentului, restaurare; financiare. Printre semnatari: N. Iorga, Al. Lapedatu, C. Daicoviciu, dr. Drăghiceanu, N. Ghica, St. Möller, episc. Carol Mailath.	1922–1938	34	
26		Alba Iulia. Cetatea medievală, biserica Încoronării, mon. lui Horea. Corespondență, referate, procese-verbale. Starea monumentelor, transformări, reparații. Emitenți-destinatari: CMI, MAN, Min. Artelor, Muzeul Alba Iulia; V. Brătulescu, H. Teodoru.	1937–1950	29	
27		Alba Iulia. Cetatea romană. Corespondență, raport. Starea monumentului. MI, Min. Agr., Min. Culte, CMI. Printre semnatari, I. Andrieșescu.	1929	6	
28	26/10	Alba Iulia. Muzeul Regional. Sala Unirii. Corespondență, referate, delegație. Starea, destinația, reorganizare săpături arheologice, cercetare, predarea a 14 tablouri și 12 doc. ist., 1848, ptr. album comemorativ. Printre semnatari: V. Brătulescu, I. Nestor, C. Daicoviciu, H. Teodoru, I. Berciu.	1931–1949	31	
29		Satul Albeni, com. Cătunul, jud. Vlașca. Bis. Cuv. Paraschiva. Chestionare, corespondență, memoriu, borderou, antemăsurători-deviz. Starea monumentului, reparații (acoperiș). N. Ghica, H. Teodoru.	1921–1948	12	
30	4/5	Albești, jud. Botoșani. Bis: Sf. Mihail și Gavril, Sf. Voievozi (de lemn, 1790), Sf. D-tru (s. Crăciuneni), Cuv. Paraschiva (s. Coștiugeni), Sf. Dimitrie (s. Buimăceni), Sf. Nicolae (căt. Mascateșu), Nașterea Maicii Domnului (căt. Sătrăreni), Sf. Nicolae (căt. Stănești). Chestionare, corespondență, referate. Se referă la: istoric, reparații, chestiuni financiare. Printre semnatari: N. Iorga, St. Balș.	1921–1940	22	
31		Albești, jud. Buzău. Bisericile: Sf. Dimitrie, Sf. Nicolae (căt. Udați) Chestionare, corespondență, transcrierea însemnărilor de pe cărțile vechi.	1921	8	
32		Albești, jud. Ialomița. – Biserica Adormirea Maicii Domnului – Biserica Sf. Nicolae (căt. Buești) Chestionare, corespondență	1921	8	
33		Albești, jud. Târnava Mare. Monumentul, casa-muzeu, Petofi. Corespondență, referate, memoriu, delegație Semnatari: St. Balș, H. Teodoru ș.a.	1949	9	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. filelor	Observații
1	2	3	4	5	6
34		Albești, jud. Olt. Căt. Albești de Sus și de Jos. Biserica Sf. Nicolae (Albești de Sus) Biserica Sf. Nicolae și Sf. Ștefan (Albești de Jos) Chestionare	1921	4	
35	29/12	Albești Paleologu, jud. Prahova Biserica Adormirea Chestionar, corespondență, antemăsurători-devize, caiet de sarcini Starea mon. (cutremur 1941). Reparații, restaurare. Semnatari: mitropolitul N. Ghica, V. Brătulescu, H. Teodoru ș.a.	1921-1942	24	
36	2	Albota de Jos, jud. Argeș Biserica Sf. Nicolae și Adormirea Căt. Moșteni, bis. Cuv. Paraschiva. Chestionare	1921	7	
37		Alexandria Bis. Sf. Apostoli Petru și Pavel, Adormirea, Cuv. Paraschiva, Sf. Nicolae, Constantin și Elena, Sf. Alexandru Chestionare, corespondență. Necesitatea construirii unui azil de bătrâni Semnatari: V. Brătulescu ș.a.	1921-1946	20	
38	44/11	Alexandru Lahovari, jud. Vlașca Bis. Sf. Gheorghe Chestionar, corespondență, referat, delegație. Starea mon. (urmări cutremur) Semnatari: arh. P. Antonescu, V. Moiescu, V. Brătulescu	1921-1941	5	
39		Alexeni, jud. Ialomița Bis. Sf. Nicolae, conașul Zapca: cu referiri asupra bis. Adormirea, distrusă în 1917. Chestionar, corespondență.	1921-1949	8	
40		Alibeichioi, jud. Tulcea. Bis. Sf. Dimitrie. Căt. Accadan, bis. Cuv. Paraschiva (distrusă) Căt. Cinele, bis. Sf. Treime (distrusă) Chestionare, corespondență.	1921	5	
41		Aliman, jud. Constanța. Biserica Adormirea. Căt. Vlah-Chioi, bis. Sf. Voievozi. Chestionare.	1921	5	
42		Alimănești, jud. Olt Biserica. Sf. Nicolae Chestionar.	1921	2	
43		Alimpești, jud. Gorj. Bis. Cuv. Paraschiva. Căt. Corșaru, bis. Sf. Nicolae. Căt. Luculești, bis. Cuv. Paraschiva. Căt. Nistorești, bis. Pogorârea Sf. Duh (reparații acoperiș) Chestionare, corespondență, devize. Semnatari (rezoluții): D. Onciul, N. Ghica.	1921-1923	13	
44		Almajel, jud. Mehedinți Bis. Sf. Nicolae Chestionar	1921	2	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fielor	Observații
1	2	3	4	5	6
45		Almaju, jud. Dolj. Bis. Sf. Voievozi și Sf. Nicolae. Școala veche, cu pictură. Căt. Sitoaia, bis. Adormirea. Chestionare, fișe, memoriu, caiet de sarcini, contract (pictură), corespondență, instrucțiuni, devize, procese-verbale. Starea mon. (construcții și pictură). Restaurare. Semnatari: D. Onciul, N. Ghica, V. Brătulescu, cu referiri la pictorii Verona și Jean Lișteveanu.	1921–1951	60	
46		Almaș, jud. Neamț. Schitul de maici, Duminica Tuturor Sfinților. Chestionar	1921	3	
47	9	Almașul Mare, Brădet, jud. Alba. Biserica de lemn. Stare (acoperiș). Corespondență.	1938	4	
48	10	Almașul Mare, Joseni, jud. Alba. Biserica ortodoxă română. Corespondență. Starea, necesitatea refacerii acoperișului din material lemnos.	1938	6	
49	11	Almașul de Mijloc, jud. Alba. Biserica de lemn. Corespondență. Starea mon., necesitatea repar. acoperiș.	1938	9	
50		Alperea, jud. Bihor. Biserică. Stare. Corespondență. Episcopul Nicolae solicită aviz pentru demolare. CMI hotărăște analiz. Semnatari: episc. Nicolae, arh. H. Teodoru.	1937	2	
51	2/8	Alioș, jud. Timiș–Torontal. Biserica. Corespondență. Necesită reparații.	1931–1932	4	
52	28/4	Alunișul, jud. Olt. Căt. Alunișul de Sus. Bis. Adormirea Căt. Alunișul de Jos. Bis. Cuv. Paraschiva. Căt. Optășani, bis. Cuv. Paraschiva (Optași) Chestionar, referat, corespondență, antemăsurători-deviz. Starea mon. reparații. Semnatari: episc. de Argeș, Grigorie, arh. N. Ghica, H. Teodoru, V. Brătulescu, Emil Costescu etc.	1921–1942	26	
53		Alunu, jud. Vâlcea. Biserica. Sf. Nicolae Chestionar, corespondență, referate, deviz. Starea mon. reparații.	1921–1928	12	
54		Amara, jud. Ialomița Biserica, Sf. Nicolae Chestionar.	1921	2	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fielor	Observații
1	2	3	4	5	6
55		Amara, jud. Rm. Sărat. Biserica. Sf. Dumitru Chestionar.	1921	2	
56	15/22	Amărăști, jud. Dolj. Biserica Adormirea Căt. Fărcășanca, Biserica. Căt. Golumbu, bis. Sf. Nicolae Chestionare, corespondență, fișă	1921–1942	10	
57	35/3	Amărăștii, jud. Romanați Căt. Amărăștii de Jos, Bis.: Sf. Nicolae, Sf. Ioan Sf. Voievozi Căt. Amărăștii de Sus, Bis.: Sf. Voievozi, Sf. Nicolae. Cu referiri asupra bis. Sf. Treime, jud. Romanați. com. Ceparî și bis. Urdari, jud. Gorj. Chestionare, corespondență, procese-verbale, memoriu, antemăsurători-devize, buget. Starea mon.: pericolul dărâmării, intervenția CMI pentru conservare: Reparații. Semnatari: episcop., N. Ghica, V. Brătulescu, H. Teodoru ș.a.	1921–1938	61	
58		Anadolchioi, jud. Constanța. Biserica Adormirea. Chestionar	1921	2	
59		Andreiași, jud. Rm. Sărat Bis. Adormirea. Chestionar	1921	2	
60	30/4	Anghelști, jud. Putna Bis. Sf. Gheorghe Chestionar, corespondență Istoric, stare, reparații Semnatari: H. Teodoru, V. Moiescu	1921–1937	7	
61	20/23	Aninișu, jud. Gorj Căt. Aninișu din Vale, bis. Cuv. Paraschiva Căt. Radoșiu, bis. Cuv. Paraschiva Căt. Aninișu din Deal, bis. Sf. Ioan Botezătorul Chestionare, corespondență Semnatari: N. Ghica, V. Brătulescu	1921–1934	11	
62		Aninoasa, jud. Dâmbovița Bis. Sf. Ilie Chestionar	1921	2	
63		Aninoasa, jud. Gorj Bis. Sf. Împărați Chestionar, corespondență	1921	3	
64		Biserici, m-ri, schituri din Muscel M-rea Aninoasa M-rea Vieroși – Colibași Bis. Fundeni – C-lung Bis. D-scă Sf. Voievozi C-lung Schit Cetățuia (Negru Vodă) Bis. Sf. Împărați, paroh. Lucieni Bis. Adormirea com. Gorganu	1920–1922	75	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fielor	Observații
1	2	3	4	5	6
		Bis. Hârtiești Bis. Adormirea din Ciumești Bis. din Călinești Bis. Trei Ierarhi, com. Schitu Golești Bis. Negru Vodă, C-lung Bis. Dragoslavele Bis. Schitului Lacul Negru din com. Vrancești, căt. Gușați Corespondență, schiță, plan, liste (materiale, prețuri), măsurători-devize, procese-verbale. Reparații, construcții. Semnatari: D. Onciul, D. Drăghiceanu, mitrop. Platon Ploieșteanu, N. Ghica, pictor D. Noroce.			
65		M-reș Aninoasa – Muscel (hr. Sf. Nicolae) Corespondență, chestionar, măsurători-devize, procese-verbale, referate, buget, chitanțe, liste materiale, memorii schițe-planuri. Starea monumentului, meșteri, reparații-restaurare, recepție. Semnatari: D. Onciul, N. Ghica, V. Brătulescu, H. Teodoru, Al. Lapedatu, V. Moiescu. Cu referiri și asupra unei icoane de la Schitul Golești.	1921–1947	34	
66		Antonești – Teleorman Căt. Licurici, bis. Cuv. Paraschiva Antonești, bis. Sf. Nicolae Chestionare, corespondență	1921	5	
67		Apahida – Cluj. Bis. ortodoxă, de lemn, Sf. Mihail și Gavril. Corespondență, referate, liste materiale, Instrucțiuni pentru executarea lucrărilor de întreținere și restaurare. Starea mon. (construcții, pictură, împrejmuire) reparații. Semnatari: St. Balș, H. Teodoru, P. Antonescu, V. Brătulescu.	1938–1946	15	
68		Apele Vii – Romanați Bis. Sf. Nicolae, bis. Sf. Ștefan Chestionare, corespondență	1921	5	
69	2/7	Apold – Târnava Mare. Biserica ortodoxă Corespondență. Reparații; neavizarea schimbării formei bisericii Semnatari: C. Daicovicu, H. Teodoru etc.	1939	6	
70	29/1	Apostolache – Prahova. Bis. Adormirea. Căt. Marlogea Bis. Sf. Voievozi. Chestionar, corespondență, procese-verbale. Consolidări, reparații, bunurile bisericii. Semnatari: P. P. Panaitescu, N. Ghica, V. Brătulescu, H. Teodoru, E. Costescu	1921–1942	19	
71		Aprozi – Ilfov Bis. Adormirea Chestionar	1921	2	
72	26/5	Arad Muzeele eparhiale, Muzeul Municipal, Cetatea veche, Palatul Culturii.	1931–1939	16	

Nr. ord.	Numărul vechii al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fiilor	Observații
1	2	3	4	5	6
		Correspondență, extras lucrări ședință. Obiecte de muzeu, descoperiri arheologice, organizarea muzeelor și bibliotecilor. Cu referiri speciale la picturile reprezentându-i pe Kosuth și Ion Isăcescu. Semnatari: N. Iorga, N. Ghica, V. Brătulescu.			
73		Arămești – Teleorman Bis. Adormirea Chestionar	1921	2	
74		Arămești – Boerești, jud. Roman Bis. Sf. Voievozi Arămești – Răzeși Bis. Sf. Nicolae Chestionare	1921	4	
75		Arcani – Gorj Căt. Câmpofeni, bis. Sf. Nicolae Căt. Sănătești, bis. Sf. Nicolae Căt. Arcani, bis. Sf. Voievozi Căt. Răchițele, bis. Sf. Treime Căt. Popești, bis. Sf. Dumitru Izvoarele. Chestionare, corespondență, referat. Referiri asupra nec. constr. bis. la Izvoarele Semnatari: St. Balș, H. Teodoru ș.a.	1921–1947	15	
76		Arcești – Romanați Bis. Sf. Nicolae Chestionar	1921	1	
77	44/2	Ardeleni – Vlașca. Correspondență, referat. Cu referiri asupra schimburilor de bunuri (construcții) Construirea unei școli în țin. Bucegi; mutarea unei bis. de lemn din com. Zimboru–Cluj în Ardeleni. Mutarea bis. de lemn din Luna de Sus–Cluj în aceeași localitate. Mutarea bis. din com. Rătești și Bălești, jud. Gorj, în Vlașca. Semnatari: N. Iorga, H. Teodoru, E. Costescu ș.a.	1938–1940	14	
78		Ardeova – Cluj Correspondență Bis. de lemn. Stare, reparații. H. Teodoru ș.a.	1937–1950	7	
79		Ardud – Satu Mare Correspondență. Istoricul comunei	1935	3	
80	2/1	Ardeal. Monumente istorice. Paroh. Deda, Casa episcopală Rășinari, Bis. din Rotna Veche Castelul lui Mihai Viteazul din com. Buia – Târnava Mare. Bis. din Ciurbrud Bis. din Făgăraș (C. Brâncoveanu) Bis. din Curtea mitropolitană din Blaj. Castelul Huniade. Mon. Kossuth din Arad Bis. Alba Iulia (Mihai Viteazul) Correspondență, referate cereri. Starea mon. reparații. Buget. Activitatea Com. Mon. Ist. (sect. Transilvania).	1921–1922	31	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. filelor	Observații
1	2	3	4	5	6
		Referiri asupra Catalogului col. Téglas (obiecte patrimoniu) Semnatari: D. Onciul, Al. Lapedatu, N. Ghica, C. Daicoviciu, P. P. Panaitescu			
81	3	Arefu – Argeș Arefu de Sus, bis. Cuv. Paraschiva Arefu de Jos, bis. Înălțarea D-lui Chestionare, notițe.	1921	6	
82	15/25	Argetoaia – Dolj Bis. Sf. Nicolae Chestionar, fișă, corespondență, devize. Stare. reparații. Semnatari: N. Ghica, V. Brătulescu, H. Teodoru.	1921–1947	14	
83		Arghireș – Cluj Castel. Corespondență, proces-verbal. Stare	1952	2	
84		Aricești – Prahova. Podgoria, bis. Sf. Nicolae Zeletin, bis. Sf. Nicolae Chestionare	1921	4	
85		Aricești – Prahova Rahtivanul Bisericile: Sf. Ioan, Sf. Nicolae, Cuv. Paraschiva Bis. parohiale: Sf. Ilie, Sf. Nicolae Referat, declarație, corespondență. Starea mon., demersuri pentru reparații și modificări. Semnatari: N. Ghica, V. Brătulescu, E. Costescu.	1934–1936	15	
86		Armadia – Severin Corespondență. Starea bisericii.	1938–1939	3	
87		Armășești – Vâlcea. Căt. Ciocâlteni, bis. Cuv. Paraschiva Căt. Modoaia, bis. Sf. Nicolae Căt. Groși, bis. Sf. Nicolae Chestionare	1921	6	
88		Armășoia – Vaslui. Bis. Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul. Căt. Bleșca, bis. Sf. Mihail și Gavril Chestionare, corespondență.	1921	5	
89		Arnota – Vâlcea. Mănăstirea. Chestionare, corespondență, circulară, planuri-schițe, desene, referate, procese-verbale, chitanțe, oferte, devize, caiet sarcini Starea monumentului, incendiu 1922, consolidări, restaurare (construcția, pictura, icoane, mobilier) Cu referire și la: Cozia, Jitianu, Călușu, Govora, Hurez. Semnatari: N. Iorga, D. Onciul, mitropolitul Nifon, N. Ghica, H. Teodoru, V. Brătulescu. St. Balș, E. Costescu, P. Antonescu, Al. Satmary.	1915–1947	330	
90	22/30	Aroneanu – Iași Bis. Sf. Nicolae Chestionare, corespondență, antemăsurători-devize	1921–1948	115	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fișelor	Observații
1	2	3	4	5	6
		Starea mon., reparații (construcție, pictură, catapeteasmă); condiții pentru executarea reparațiilor. Cu referiri și asupra: Căt. Șarogari, bis. Sf. Varvara S. Rediu-Aldei (biserica). Semnatari: V. Brătulescu, St. Balș, P. Antonescu, N. Ghica, H. Teodoru, A. Sacerdoțeanu.			
91	22/1	Aroneanu – Iași Bis: Aron Vodă. Corespondență, deviz Starea mon., reparații Semnatari: D. Onciul, N. Ghica.	1921–1922	4	
92	2/17	Arpașul de Jos – Făgăraș Biserica nouă. Corespondență, referate, deviz, caiet sarcini, planuri. Construcție. Semnatari: V. Brătulescu, St. Balș, H. Teodoru	1942	19	
93	30/30	Arpașul de Sus – Făgăraș Bis. Adormirea Corespondență, antemăsurători-devize Semnatari: V. Brătulescu, pictorul Chirovici, St. Balș, E. Costescu	1942–1952	26	
94		Arsache – Vlașca Bis. Sf. Pantelimon Căt. Bălării Bis. Sf. Dumitru Chestionare, corespondență	1921	5	
95		Arțari – Ialomița Bis. Sf. Nicolae Căt. Vlăiculești, bis. Sf. Nicolae Chestionare	1921	5	
96		Asanlăc – Constanța Școală, cetate Adresă	1929	1	
97	3	Asău – Bacău Bis.: Sf. Voievozi Pogorârea Sf. Duf Căt. Lunca Asău Bis. Adormirea Satul Apa Asău Bis. Intrarea în Biserică Chestionare	1921	7	
98		Atârnați – Buftea, Ilfov Bis. parohială Corespondență, deviz Reparații	1921	5	
99		Atârnați – Teleorman Bis. Adormirea Căt. Puțineni Bis. Sf. Nicolae Chestionare, adresă, istoricul și planul localității Atârnați.	1921–1922	18	
100		Ațel – Târnava Mare Bis. ev. și magazinele din preajmă	1938	7	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. filelor	Observații
1	2	3	4	5	6
		Corespondență, foaie de avere, proces-verbal, schița și planul de sistematizare Semnatari: H. Teodoru, V. Brătulescu, St. Balș			
101		Aurora – Mehedinți Bis. Sf. Ilie Chestionar	1921	2	
102		Avram Iancu (Vidra) – Turda Casa memorială Corespondență, devize, memoriu, caiet de sarcini, fragm. ziare, desen (bolțile din naos), borderou Starea mon. reparații Semnatari: V. Brătulescu, P. Antonescu, D. Moga, H. Teodoru	1939–1944	33	
103	2/22	Avrig – Sibiu Bis. Ortodoxă (1759) Corespondență, deviz, referat Reparații. Semnatari: D. Onciul, St. Balș, V. Brătulescu, N. Bălan mitr. ș.a.	1922–1944	10	
104		Azuga Bis. Sf. Treime. Corespondență, chestionar	1921	3	
105		Axinte – Ialomița. Bis. Sf. N-lae Chestionar, corespondență.	1921–1923	3	
106		Baba-Ana, Buzău Bis. Adormirea Chestionar, fragm. cărți vechi (anexate)	1800–1921	3	
107		Babadag – Tulcea Bis. Sf. Dimitrie Chestionar, corespondență	1921	3	
108	44/3	Babele – Vlașca Bis. Adormirea (com. Sterea, căt. Babele) Chestionar, corespondență, antemăsurători-deviz. Reparații Printre semnatari, V. Brătulescu	1921–1944	9	
109	3/8	Bacău Bis. Sf. Ioan Botezătorul Chestionar, corespondență, antemăsurători-deviz Starea mon, restaurare Semnatari: P. Antonescu, V. Brătulescu, St. Balș.	1921–1943	18	
110		Bacău Bis. Sf. N-lae Chestionar, corespondență	1921	3	
111	9	Bacău Bis. Precista Bis. Adormirea Bis. Borzești Corespondență, oferte, devize, chestionar, schițe, rapoarte, procese-verbale, referate, factură ș.a. Restaurare (construcții, pictură)	1918–1945	247	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fielor	Observații
1	2	3	4	5	6
		Semnatori: D. Onciul, N. Ghica, Brădișteanu, P. Antonescu, St. Balș, G. Sterian, V. Brătulescu, H. Teodoru, Drăghiceanu, I. Mihail, C. M. Ionescu (pictori), E. Costescu.			
112	2/3	Baciu – Brașov Bis. Sf. N-lae Corespondență	1935	2	
113		Baciu – Cluj Bis. de lemn Corespondență Semnatori: H. Teodoru, V. Brătulescu	1946	2	
114		Bahna – Roman Bis. Sf. N-lae Bis. Sf. Voievozi Căt. Broșteni Bis. Nașterea Maicii Domnului Căt. Țușcanii din Deal Bis. Sf. N-lae Căt. Țușcanii din Vale Bis. Adormirea Chestionare, corespondență	1921–1922	12	
115		Badoși – Dolj Bis. Sf. N-lae Chestionar	1921	1	
116		Baia – Fălticeni Bis. Albă, Sf. Gheorghe Bis. Catolică Paroh. Petru Rareș, bis. Adormirea Chestionar, corespondență, antemăsurătoare-devize, referate, schițe, proces-verbal Starea monumentelor, reparații (construcții, tâmpla ș.a.) Semnatori: D. Onciul, V. Drăghiceanu, N. Ghica, H. Teodoru, V. Brătulescu, P. Antonescu, St. Balș, I. Mihail, E. Costescu, V. Moisescu.	1919–1948	248	
117	24/4	Baia de Aramă – Mehedinți Biserica parohială Sf. Voievozi Corespondență, raport, devize, proces-verbal, plan. Reparații, construcții (cavou) Printre semnatori: D. Onciul, Al. Lapedatu, V. Brătulescu, I. Mihail (pictor), H. Teodoru, P. Antonescu, V. Moisescu, N. Ghica, I. L. Atanasescu, episc. Sofronie. Un raport cu referiri asupra a 13 biserici din județ.	1915–1947	63	
118		Baia de Criș – Hunedoara Biserica Unită Corespondență, schiță Reparații Semnatori: N. Iorga, N. Ghica, H. Teodoru ș.a.	1929–1930	14	
119	2/3	Baia de Fier – Gorj Biserica Duminica Tuturor Sfinților Biserica Toți Sfinții Căt. Sohodol, bis. Sf. Voievozi Chestionare, corespondență	1921–1949	10	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fielor	Observații
1	2	3	4	5	6
		Semnatar: Gr. Ionescu, E. Costescu, H. Teodoru, mitr. Firmilian ș.a. Cu sigiliul din 1894 al bis. parohiale.			
120		Bala – Mehediți Căt. Giurești, bis. Sf. Voievozi (de lemn) Căt. Bala de Sus, bis. Sf. N-lae Căt. Bala de Jos, bis. Sf. N-lae Căt. Duturosa, bis. Adormirea Chestionare	1921	9	
121	40/1	Balabancea – Tulcea Bis. Sf. Petru și Pavel Căt. Nifon, bis. Adormirea Căt. Hamcearca, bis. Sf. D-tru Satul Islam Geaferca, bis. Acoperământul Maicii Domnului Chestionare, corespondență, tablou materiale ptr. reparații V. Brătulescu ș.a.	1921–1938	18	
122	39/6	Balaci – Teleorman Bis. Adormirea Corespondență, chestionar, procese verbale, apel (tipărit, ptr. subscriere), certificat, caiet de sarcini, antemăsurători-devize, situații etc. Reparații Semnatar: D. Onciul, V. Drăghiceanu, Brădișteanu, N. Ghica, V. Brătulescu, E. Costescu, H. Teodoru, I. Mihail (pictor), P. Antonescu	1919–1943		
123		Balaciu de Sus – Ialomița Bis. Sf. D-tru Căt. Balaciu de Jos, Adormirea Chestionare, corespondență	1921	5	La nume-rotare, f. 15 sărită.
124	3	Balcic Geamia Baia turcească Hanul vechi Corespondență, reparații N. Ghica, H. Teodoru, /St. Balș/ș.a. (semnatar).	1932–1940	9	
125	25/14	Balamuci – Ilfov Schitul Popa Gheorghe Corespondență, referate, declarații, oferte, antemăsurători-devize, acte financiare. Restaurare, construcții, proprietăți Semnatar: N. Iorga, N. Ghica, H. Teodoru, P. Antonescu, V. Brătulescu, V. Moisescu.	1933–1945	102	
126	20/12	Balboși– Gorj Bis. Adormirea Chestionar, corespondență, devize Semnatar: V. Brătulescu, H. Teodoru ș.a.	1921–1938	11	
127	35/7	Baldovinești – Romanați Bis. Sf. N-lae Căt. Pietrișu, bis. Intrarea în biserică Căt. Gubandru, bis. Sf. Ilie Chestionare, corespondență	1921–1936	9	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. filelor	Observații
1	2	3	4	5	6
128		Baldovinești – Teleorman Com. Ciolăneștii din Deal Bis. fostei mănăstiri. Chestionar	1921	3	
129	8/3	Satul Baldoveni, com. Rîșculița – Hunedoara Bis. de lemn, Sf. N-lae Correspondență Stare Semnatari: N. Ghica, V. Brătulescu, H. Teodoru, P. Antonescu.	1938	6	
130	33	Balota – Dolj Bis. Sf. Voievozi Căt. Gaia de Sus, bis. Sf. D-tru Căt. Crucile, bis. Înălțarea D-lui Chestionar, fișă, corespondență, memoriu, deviz Reparații Semnatari: N. Ghica, V. Brătulescu, P. Antonescu, St. Balș, H. Teodoru	1921–1947	17	
131		Balota – Mehedinți Bis. Sf. N-lae Căt. Atârnatu de Jos, bis. Sf. N-lae Chestionare	1921	4	
132	23/9	Balotești – Ilfov Bis. Sf. N-lae Căt. Cacleți, bis. Izvorul Tămăduirii Căt. Preoțești, bis. Sf. Apostoli Căt. Petrești, bis. Sf. Ingeri Căt. Săftica. bisericile: Sf. Treime și Sf. C-tin și Elena. Chestionare, corespondență (inclusiv cu ambasaderele unor țări străine de la București) antemăsurători-devize, schițe-planuri, caiet de sarcini, fragm. ziare „Neamul rom” și „Universul” (apr. 1940), referate, memoriu, procese verbale recepție etc. Stare, restaurări. Semnatari: N. Iorga, N. Ghica, V. Brătulescu, E. Costescu, H. Teodoru, P. Antonescu, V. Moiescu, I. Mihail (pictor), St. Balș, Gr. Ionescu, mitropolit Veniamin ș.a.	1921–1953	278	
133	4	Balotești – Mehedinți Bis. Sf. Voievozi Bis. Sf. N-lae Balvanești Bis. Sf. Ioan Botezătorul Căt. Pârlagele Bis. Sf. Voievozi Pitulași Bis. de lemn. Chestionare, corespondență. Starea monumentelor Semnatari: N. Ghica, Al. Bărcăcilă, V. Brătulescu	1921–1933	15	
134		Balș – Romanați Bis. Cuv. Paraschiva Bis. Sf. D-tru Căt. Măinești Bis. Sf. Mihail și Gavril	1921–1945	110	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fielor	Observații
1	2	3	4	5	6
		Căt. Gorganași Bis. Adormirea Chestionare, corespondență, antemăsurători devize, procese verbale, planuri. Stare, restaurare (și pictura) Semnatari: V. Brătulescu, N. Ghica, I. L. Atanasescu, I. Mihail, H. Teodoru, E. Costescu, episc. Nifon Craioveanu			
135		Balta Albă – Rm. Sărat Bis. Adormirea Chestionar	1921	2	
136		Balta Doamnei – Prahova Bis. Sf. Împărați Chestionar, corespondență	1921	5	
137	15/1	Balta Verde – Dolj, căt. Braniștea M-rea Jitianu, bis. Sf. D-tru Chestionar, fișă, ante-măsurători-devize, planuri, stat salarii, procese verbale, plan de sistematizare a municipiului Craiova. Starea monumentului, consolidări, restaurare (construcție, pictură) Semnatari: N. Iorga, D. Onciul, N. Ghica, V. Drăghiceanu, I. Mihail, P. Antonescu, I. L. Atanasescu, V. Brătulescu, episc. și apoi mitrop. Nifon Craioveanu, mitr. vicar Antim, arhie. Firmilian, H. Teodoru, E. Costescu	1921–1949	182	
138		Balta Verde – Dolj Căt. Popoveni Bis. Sf. Ghe. Chestionar, fișă	1921	3	
139		Balta Verde – Mehedinți Bis. Sf. N-lae Bis. Sf. Constantin și Elena Căt. Sfodia Bis. Nașterea Maicii Domnului Chestionare	1921	8	
140		Barcea – Tecuci Căt. Barcea Veche Biserica Sf. Voievozi Chestionar, corespondență	1921	3	
141		Barul Mare – Hunedoara Bis. veche Corespondență Semnatari: C. Daicoviciu, V. Brătulescu, H. Teodoru	1942–1943	2	
142		Basarabi – Dolj Bis. Sf. N-lae Căt. Goleuți Bis. Sf. N-lae și Izvorul Tămăduirii Chestionare	1921	4	
143		Başchioi – Tulcea Bis. Adormirea Chestionar, corespondență	1921	3	
144		Başpunar (cătun) Com Slava Rusă Bis. Sf. N-lae Chestionar	1921	3	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fișelor	Observații
1	2	3	4	5	6
145		Batogu – Brăila Bis. Sf. D-tru Chestionar	1921	2	
146		Banca – Tutova Bis. Adormirea Căt. Fedești Bis. Adormirea Căt. Ghermănești Bis. Adormirea. Chestionare	1921	8	
147		Babana – Argeș Bis. Adormirea Căt. Prislop Bis. Sf. N-lae Căt. Cotmenița Bis. Sf. Voievozi Chestionare, corespondență	1921	5	
148	33/2	Băbeni – Rm. Sărat Bis. Înălțarea Domnului Sat. Drăghiești Bis. Adormirea Chestionare, corespondență, antemăsurători – devize, plan Stare mon, restaurare Semnatari: N. Ghica, V. Brătulescu, H. Teodoru, P. Antonescu, V. Moisescu, V. Drăghicescu. Cu referiri la N. Iorga	1921–1944	47	
149		Băbeni – Bistrița Bis. Buna Vestire Căt. Români Bis. Sf. N-lae Chestionare, corespondență	1921–1922	7	
150	43/9	Băbeni de Olteț – Vâlcea Căt. Diclești Bis. Intrarea în Biserică Căt. Budești Bis. Adormirea Chestionare, corespondență, schițe, planuri, memorii, antemăsurători-devize acte financiare etc. Starea monumentelor, reparații, restaurări (construcții, pictura) Semnatari: N. Iorga, N. Ghica, St. Balș, V. Brătulescu, I. L. Atanasescu, H. Teodoru ș.a.	1921–1943	173	
151	43/17	Băbeni – Vâlcea Căt. Băbeni Bis. Sf. N-lae Căt. Diclești Bis. Sf. N-lae Chestionar, corespondență, deviz, caiet sarcini Starea monumentelor, restaurări Semnatari: N. Ghica, P. Antonescu, H. Teodoru, I. Mihail (pictor) ș.a.	1921–1938	32	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fielor	Observații
1	2	3	4	5	6
152		Bârsănești – Botoșani Căt. Băbicieni Bis. Sf. N-lae Căt. Cucuteni-Tufescu Bis. Sf. N-lae Căt. Dobâcceni Bis. Sf. Mihail și Gavril Căt. Durnești Bis. Sf. Voievozi Sf. Gheorghe Chestionare, corespondență	1921	9	
153	35/8	Băbiciu – Roman Căt. Băbiciu – Moșteni Bis. Sf. Voievozi Căt. Băbiciu Episcopiei Bis. Sf. D-tru Chestionare, corespondență, măsurătoare-deviz, publicație (tipărită), contract, memoriu, proces-verbal Semnatari: N. Ghica, V. Brătulescu, I. Mihail	1921–1944	30	
154	1/1	Băbuești – Argeș Bis. Sf. N-lae Căt. Dăești Bis. Sf. N-lae Căt. Sâmbotin Bis. Sf. Grigore Decapolitu Chestionare, corespondență, deviz, memoriu. Stare. Semnatari: N. Ghica, P. Antonescu ș.a.	1921–1938	26	
155		Băcani – Tutova Căt. Tutova Bis. Nașterea Maicii Domnului Căt. Suseni Bis. Adormirea Chestionare, corespondență, referate, devize, planuri Semnatari: V. Brătulescu, H. Teodoru, E. Costescu	1921–1951	22	
156		Băcălești – Teleorman Bis. Cuv. Paraschiva Sf. D-tru Chestionare, corespondență.	1921	5	
157		Băcești – Roman Căt. Tg. Băcești Bis. Sf. Voievozi Căt. Băbușa Bis. Sf. Voievozi Chestionare, proces-verbal, corespondență Semnatari: N. Ghica, V. Brătulescu	1921–1925	6	
158	22/35	Căt. Bădeni, com. Scobinți – Iași Bis. Buna Vestire Căt. Zahorna, com. Rediu – Iași Bis. Sf. N-lae Căt. Tipilești, com. Rediu – Iași Bis. Nașterea D-lui Căt. Epureni, com. Rediu – Iași Bis. Buna Vestire Căt. Popricani, com. Rediu – Iași	1921–1942	43	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. filelor	Observații
1	2	3	4	5	6
		Bis. Sf. N-lae Chestionare, corespondență, antemăsurători-devize Stare, restaurare. Semnatari: N. Ghica, V. Brătulescu, H. Teodoru, I. Mihail			
159	25/5	Căt. Bădeni – Muscel Com. Stoinești Bis. Adormirea Căt. Stoinești Bis. Adormirea Căt. Cotenești Com. Stoinești Bis. Sf. Voievozi Chestionare, corespondență etc. Stare restaurare. Semnatari: N. Ghica, V. Brătulescu, I. Mihail, H. Teodoru	1921–1946	32	
160	19/95	Căt. Bădiceni – Argeș Bis. Intrarea în Biserică Căt. Bohari Bis. Adormirea Căt. Mălureni Bis. Tuturor Sfinților și Sf. N-lae Căt. Toplița Bis. Sf. Teodor Tiron Toate cătunele fac parte din com. Mălureni – Argeș Chestionare, corespondență, antemăsurători -devize Starea monumentelor, restaurare, refacere. Semnatari: V. Brătulescu, P. Antonescu, E. Costescu ș.a.	1920–1949	49	
161		Băduleasa – Teleorman Bis. Sf. 40 de mucenici Chestionar	1921	2	
162	19	Bădulești – Dâmbovița Bis. Adormirea Nașterea Maicii Domnului Chestionar, corespondență; financiară. Semnatari: H. Teodoru, V. Brătulescu	1921–1948	26	
163	6/1	Băești – Buzău Bis. Sf. Voievozi Căt. Poponeți Bis. Sf. N-lae Sat. Aldeni Bis. Sf. N-lae Chestionare, corespondență Starea mon. reparații Semnatari: N. Ghica-Budești ș.a.	1921–1924	10	
164		Băețu – com. Damianu, Dolj. Bis. Intrarea în Biserică. Fișă	1921	1	
165		Băiceni – Iași Bis. Sf. Treime Căt. Săcărești Bis. Sf. Mihail și Gavril	1921–1925	15	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. filelor	Observații
1	2	3	4	5	6
		Căt. Cucuteni Bis. Sf. N-lae Căt. Dădești Com. Buznea, Iași Bis. Sf. N-lae. Chestionare, corespondență Starea monumentelor. Semnatari: N. Ghica, V. Brătulescu			
166		Băicoi – Prahova Bis. Sf. Constantin și Elena Chestionar	1921	2	
167	79	Băile Slănic – Bacău Bis. Sf. Ilie Chestionar	1921	2	
168	10/2	Băilești – Dolj Bis. Adormirea Sf. Apostoli Sf. N-lae Chestionare, corespondență, fișă. Mențiune: se anexează un act chirilic din anul 1834 descoperit la bis. Sf. Apostoli și expediat CMI ptr. descifrare.	1834–1921	15	
169	7	Băjești – Argeș Biserica, mon. istoric. Corespondență Stare.	1952	2	
170		Băjești – Muscel Bis. Adormirea Căt. Băilești Bis. Adormirea Chestionare, corespondență Stare, necesitatea reparațiilor	1915–1921	7	
171		Bălăbănești – Tutova Bis. Sf. N-lae și filiala Sf. Voievozi (Mihail și Gavril) Căt. Lungești Bis. Sf. Ioan Botezătorul Chestionare	1921	10	
172	16/23	Satul Bălăceanca – Ilfov Bis. Adormirea Sat Bobești Bis. Sf. Treime Căt. Glina Bis. Adormirea Chestionare, corespondență, ofertă, măsurători-devize, planuri Stare, reparații Semnatari: N. Ghica, V. Brătulescu, H. Teodoru	1921–1945	29	
173		Bălăceanu – Rm. Sărat Bis. Sf. D-tru Chestionar.	1921	3	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. filelor	Observații
1	2	3	4	5	6
174		Bălăcița – Mehedinți Bis. Sf. Împărați Chestionar	1921	3	
175		Căt. Bălăneasa, com. Valea Rea – Bacău Bis. Învierea Maicii Domnului Căt. Orașa Avram, com. Sănduleni Bis. Trei Ierarhi Căt. Orașa Mare (V. Rea), Bis. Adormirea Căt. Poiana (V. Rea), Bis. Sf. D-tru Chestionare, corespondență, antemăsurători-devize Stare, reparații. Semnatari: N. Ghica, St. Balș, H. Teodoru, V. Brătulescu.	1921–1942	27	
176		Bălănești–Gorj Bis: Sf. Voievozi, Sf. Treime Căt. Piștești din Vale, Bis. Schimbarea la Față Căt. Padinile, Bis. Sf. Gheorghe Căt. Voietești din Deal, Bis. Cuv. Paraschiva Căt. Curăturile, Bis. Sf. Gheorghe Căt. Tărcăi, Bis. Sf. Voievozi Căt. Vieturi, Bis. Grigore Teologu Chestionare, corespondență, memoriu, planuri Stare, restaurare Semnatari: V. Brătulescu, H. Teodoru, episc. Firmilian	1921–1949	37	
177		Bălănești – Olt, Bis. Sf. Împărați Chestionar	1921	2	
178		Bălăria – Vlașca, Bis. Sf. Voievozi Chestionar, corespondență, plan Cercetări. Cu referiri asupra Hereștilor și a unei rezoluții N. Iorga Semnatari: V. Brătulescu.	1921–1939	8	
179		Bălășești – Tutova, Bis. Sf. N-lae Căt. Pupezeni, Bis. Intrarea în Biserică Chestionare, corespondență.	1921	8	
180		Bălcești – Vâlcea, Bis. Sf. Îngeri Căt. Bălceței, Bis. Adormirea Chestionare.	1921	4	
181	23/1	Căt. Bălășoieni – Ilfov, Bis. parohială Com. Ogrezeni, Bis. Sf. D-tru Căt. Hobaia, Bis. Sf. Gheorghe. Chestionare, corespondență, deviz. Stare. Reparații și repictări succesive, defectuoase: Semnatari: V. Brătulescu, H. Teodoru, N. Ghica	1921–1942	17	
182	14/30	Băleni – Dâmbovița, Bis. Sf. Nicolae Chestionar, corespondență, antemăsurători-deviz Starea bisericii. Despre vizita lui N. Iorga Semnatari: N. Ghica, V. Brătulescu, H. Teodoru, St. Balș, P. Antonescu, V. Moisescu.	1921–1946	8	
183		Băleni – Covurlui, Bis. Sf. Voievozi Chestionar.	1921	2	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fielor	Observații
1	2	3	4	5	6
184	30/16	Bălcuța – Putna, Bis. Adormirea Căt. Sascut, Bis. Sf. Nicolae Chestionare, corespondență, schiță în creion, antemăsurătoare-deviz Stare (construcție, pictură); reparații Semnatori: D. Onciul, N. Iorga, N. Ghica, H. Teodoru, V. Moiescu, I. Mihail, V. Brătulescu	1921–1939	22	
185	20/3	Bălești – Gorj, Bis. Nașterea Maicii Domnului Căt. Spinești, Bis. Sf. Ioan Botezătorul Căt. Seciu, Bis. Buna Vestire Căt. Rașova, Bis: Sf. Vasile, Adormirea Căt. Arhonți, Bis. Sf. Voievozi Chestionare, corespondență, antemăsurători-devize, proces-verbal, schițe-planuri Cercetări. Stare. Restaurare. Semnatori: V. Brătulescu, E. Costescu, H. Teodoru, N. Ghica, episcopii Nifon, Craioveanu și Varlaam.	1921–1946	95	
186	3	Bălești – Rm. Sărat, Bis. Sf. Nicolae Chestionar, corespondență Semnatori: N. Ghica	1921–1930	4	
187		Bălinești – Gorj, Bis. Adormirea Căt. Rogojina, Bis. Sf. D-tru Căt. Moșești, Bis. Înălțarea Domnului Căt. Vierșani, Bis. Sf. Treime Chestionare, corespondență	1921	10	
188		Bălințești – Covurlui, Bis. Sf. Gheorghe Căt. Ghibarțeni, Bis. Sf. Înălțare Chestionare	1921	4	
189	10	Băhnașeni – Bacău, Bis. Sf. Voievozi Căt. Sărata, Bis. Cuv. Paraschiva Căt. Pârjolu, Bis. Nașterea Maicii Domnului Căt. Borzești, Bis. Sf. Nicolae Chestionare	1921	8	
190	14/1	Bălteni – Dâmbovița, Bis. Înălțarea Domnului Căt. Stănești, Bis. Sf. Voievozi Chestionare, corespondență, pr. v.	1921	7	
191	23/7	Bălteni – Ilfov, Bis. Sf. Nicolae Com. Cocioc, căt. Pisc, Bis. Izvorul Tămăduirii Chestionare, corespondențe, schițe-planuri, antemăsurători-devize, procese-verbale recepție, alte acte financiare Stare, restaurare. Semnatori: N. Ghica, V. Brătulescu, P. Antonescu, St. Balș, E. Costescu.	1921–1944	52	
192	8/1	Bălteni – Olt, Bis. Cuv. Paraschiva și Sf. Nicolae Chestionar	1921	2	
193	54	Căt. Bălțata – Bacău, com. Letea Nouă Bis. Nașterea Maicii Domnului Căt. Dealu Nou, com. Letea Nouă, Bis. Adormirea Căt. Izvoarele de Sus (Letea II), Bis. Sf. Voievozi Căt. Fund, com. Letea Veche, Bis. Sf. Voievozi Căt. Letea, com. Letea Veche, Bis. Sf. Gheorghe Căt. Ruși, com. Letea Veche, Bis. Sf. Nicolae	1921	16	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. filelor	Observații
1	2	3	4	5	6
194		Brodoc – Vaslui, Bis. Sf. Gheorghe Căt. Pușcoși, Bis. Sf. Nicolae Căt. Bălteni, Bis. Adormirea Căt. Rădiu, Bis. Sf. Haralambie Chestionare, corespondență.	1921	12	
195		Bălțații de Jos – Mehedinți, Bis. Sf. Petru și Pavel Căt. Fața, Bis. Sf. Nicolae Căt. Bălțații de Mijloc, Bis. Cuv. Paraschiva Chestionare, corespondență	1921	9	
196		Bălțați – Olt, Bis. Sf. Ilie Căt. Mărgineni, Bis. Sf. Voievozi Căt. Mihăilești, Bis. Sf. Ioan Căt. Slobozia, Bis. Adormirea Căt. Popești, Bis. Intrarea în Biserică Chestionare	1921	10	
197		Bălțați – Rm. Sărat, Bis. Sf. Gheorghe Căt. Rubla, Bis. Adormirea Chestionare, corespondență	1921	5	
198		Bălțați – Teleorman, Bis. Sf. Nicolae Chestionare, corespondență	1921	6	
199		Bălțați – Vaslui, Bis. parohială Corespondență, memoriu, antemăsurători-deviz Reparații, consolidări Semnatari: V. Brătulescu, P. Antonescu, H. Teodoru, St. Balș.	1938	5	
200	9/1, 9/3	Județul Bălți, Biserici, mon, troiță, obiecte istorice. Com. Gălășeni, Biserică Sat Gașpar, Troiță Com. Glîngeni, Bis. Adormirea Sat Oișeni-Musteata, Bis. de lemn Com Rădenii Vechi, Mon. lui Potemkin Com. Răcea Cerință listă monumente, piese cu valoare istorică; construcții Semnatari: episc. Visarion, N. Ghica, St. Balș, H. Teodoru, V. Brătulescu.	1924–1938	31	
201		Bălușeni –Botoșani, Bis. Sf. Nicolae, Schitul Zosin Căt. Buzeni, Bis. Nașterea Maicii Domnului Căt. Drucăini, Bis. Sf. Voievozi Căt. Tulbureni, Bis. Sf. Mina și Gheorghe Căt. Zăicești, Bis. Sf. Nicolae Chestionare,corespondență, antemăsurători-devize Stare, reparații Semnatari: N. Ghica, V. Brătulescu, P. Antonescu, H. Teodoru, St. Balș.	1921–1946	29	
202	34/2	Bălușești – Roman, Bis. Adormirea Căt. Bălușeștii Mici, Bis. Sf. Ioan Intenția construirii unei biserici în parohia Vovriești, pe locul unei biserici vechi, în ruină Chestionar, corespondență, referat Starea monumentelor, construcții Semnatari: N. Ghica, V. Brătulescu, H. Teodoru.	1921–1934	9	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fielor	Observații
1	2	3	4	5	6
203	23/18	Băneasa – Ilfov, Bis. Sf. Nicolae Chestionar, corespondență, antemăsurători-devize, referate, planuri-schițe Starea monumentului, restaurare, construcții (turlă), pictura Semnatori: N. Iorga, N. Ghika, P. Antonescu, H. Teodoru, V. Brătulescu, I. Mihail.	1921–1946	71	
204	26/1	Băneasa – București (Șos. Kiseleff), Mogoșoaia, Palatele Bibescu Corespondență, planuri Cercetări, stare, restaurare Semnatori: N. Ghika, V. Brătulescu, A. G. Davidescu	1928–1948	16	
205		Băneasa – Covurlui, Bis. Cuv. Paraschiva, Bis. Buna Vestire Chestionare.	1921	4	
206		Băneasa – Teleorman, Bis. Cuv. Paraschiva Chestionar, corespondență.	1921	3	
207		Băneasa – Vlașca, Bis. Adormirea Chestionar, corespondență.	1921	3	
208		Căt. Bănești – Dâmbovița, Bis. Sf. Treime Com. Bolovani, Bis. Sf. Nicolae Chestionare, corespondență, deviz. Stare, restaurare Semnături: V. Brătulescu, N. Ghika.	1921–1927	6	
209		Bănești – Prahova, Bis. Adormirea Căt. Urleta, Bis. Sf. Voievozi Chestionare, corespondență, Stare, construcții Semnatori: H. Teodoru, V. Brătulescu	1921–1949	17	
210	44/7	Căt. Bănești, com. Gorneni – Vlașca, Bis. Sf. Mihail și Gavril Chestionare, corespondență, antemăsurători – devize Stare, restaurare. Semnatori: H. Teodoru, N. Ghika	1921–1938	11	
211	29/15	Căt. Bărăitaru, com. Drăgănești, Prahova Bis. Sf. Gheorghe Sf. Ioan Botezătorul, Căt. Drăgănești Bis: Sf. Împărați C-tin și Elena, Sf. Mina și Nicolae Chestionare, corespondență, memoriu, caiet sarcini ș. a. Stare, reparații Semnatori: P. Antonescu, H. Teodoru, V. Brătulescu	1921–1943	22	
212		Bărăști de Vede – Olt, Bis. Sf. Nicolae Căt. Moșiești, Bis. Sf. Teodor Tiron Căt. Popești, Bis. Cuv. Paraschiva. Chestionare	1921	6	
213	28/3	Bărăști de Cepturi – Olt, Bis. Cuv. Paraschiva Căt. Veteni, Bis. Adormirea Căt. Lăzărești, Bis. Adormirea, Sf. Nicolae Căt. Boroiești din Vale, Bis. Sf. Voievozi Chestionare, corespondență Starea monumentelor Semnatori: V. Brătulescu, H. Teodoru	1921–1945	13	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. filelor	Observații
1	2	3	4	5	6
214	6	Căt. Bărăști – Romanai, Bis. Sf. Nicolae Căt. Morunglav, Bis. Sf. Treime Căt. Morunești, Bis. Cuv. Paraschiva Căt. Poiana Mare, Bis. Cuv. Paraschiva Toate cătunele fac parte din com. Morunglav Chestionar, corespondență, devize, memoriu, planuri Cercetări, stare, reparații, consolidări (inclusiv pictura) Semnatari: episc. Nifon Craioveanu, N. Ghika, I. Mihail, H. Teodoru, V. Brătulescu, P. Antonescu	1921– 1941	56	
215	43	Bărbătești – Gorj, Bis. Cuv. Paraschiva Nașterea născătoarei de Dumnezeu Chestionare, corespondență, planuri Cercetări, stare. Semnatari: V. Brătulescu, N. Ghika, episc. Varlaam	1921– 1933	11	
216	24	Bărbătești – Vâlcea Căt. Poeni, Bis. Sf. Nicolae Căt. Vătășești, Bis. Sf. Nicolae Căt. Măleni, Bis. Cuv. Paraschiva, Buna Vestire Căt. Mierlești, Bis. Intrarea în Biserică Căt. Predești, Bis. Buna Vestire Chestionare, corespondență, antemăsurători – devize, caiet sarcini Stare, lucrări de întreținere, consolidare, reparații (inclusiv pictura) Semnatari: P. Antonescu, N. Ghika, episcopii Nifon Craioveanu și Varlaam, P. P. Panaitescu, V. Brătulescu, I. Mihail	1921– 1938	40	
217	43/19	Bărbătești – Vâlcea, Schit Pătrunsa, Bis. Cuv. Paraschiva Chestionar, corespondență, deviz, referate, borderou, schite – planșe Cercetări, stare, reparații Cu referiri și asupra terenului din preajma schitului Semnatari: N. Ghika, S. Brădișteanu, V. Brătulescu, Șt. Balș, P. Antonescu, H. Teodoru	1921– 1949	142	
218	14/11	Bărbuceanu – Dâmbovița Căt. Butimanu Mic, Bis. Adormirea Corespondență, schiță, antemăsurători – deviz, referat. Stare. E. Costescu, H. Teodoru, N. Ghika, P. Antonescu, V. Brătulescu	1938– 1939	16	
219	21/3	Bărbulești – Ialomița, Bis. Sf. Nicolae Chestionar, corespondență, referat, ante-măsurători – devize Stare. Reparații Semnatari: H. Teodoru, V. Brătulescu, P. Antonescu, Gr. Ionescu	1921– 1943	19	
220	21/4	Căt. Bărbulești, Com. Armășești – Ialomița, Bis. Sf. Nicolae Com. Armășești, Bis. Sf. Gheorghe Chestionare, corespondență, antemăsurători – devize, caiet sarcini, plan Stare, Consolidări. Reparații Semnatari: E. Costescu, V. Brătulescu, P. Antonescu, H. Teodoru	1921– 1943	21	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fielor	Observații
1	2	3	4	5	6
221	14/2	Bărbuleț(u) – Dâmbovița, Bis. Adormirea Chestionar, corespondență, plan, schiță, referat, proces-verbal, antemăsurători – deviz Stare, lucrări neautorizate, restaurare. Semnatari: N. Iorga, N. Ghika, mitrop. Evghenie, H. Teodoru, St. Balș, P. Antonescu, V. Brătulescu	1921– 1940	28	
222		Bărcănești – Ialomița, Bis. Adormirea Chestionar	1921	2	
223		Căt. Bărcănești, com. Stănești – Vâlcea, Bis. Sf. Nicolae Chestionar, corespondență, proces-verbal, memorii, referat, ante-măsurători – deviz Stare, intenție demolare. Restaurare. Semnatari: N. Ghika, Al. Bărcăcilă, E. Costescu, H. Teodoru, P. Antonescu, V. Brătulescu	1921–1946	12	
224		Bărcănești – Olt, Bis. Sf. Voievozi Căt. Vâlcelele de Jos, Bis. Adormirea Căt. Vâlcelele de Sus, Bis. Sf. Nicolae Căt. Greci, Schit; Bis. Sf. Nicolae Chestionare, corespondență Stare. Descoperirea unor vechi pietre cu inscripții Semnatari: N. Iorga (transcrierea și traducerea unei inscripții ș.a.) N. Ghika ș.a.	1921–1929	18	
225		Bărcănești – Prahova, Bis. Adormirea Căt. Românești, Bis. Sf. Nicolae Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul Chestionare	1921	4	
226		Bărgăuani – Neamț, Bis. Sf. Ioan Căt. Certieni, Bis. Sf. Mihail și Gavril Căt. Itrinești, Bis. Sf. Apostol Anania Căt. Ghelăești, Bis. Sf. Gheorghe Căt. Bălănești, Bis. Adormirea Chestionare, corespondență, referate, condiții speciale, ante-măsurători – devize. Semnatari: St. Balș, H. Teodoru, Al. Rosetti, P. Antonescu, V. Brătulescu	1921– 1947	58	
227		Băseni – Argeș, Bis. Cuv. Paraschiva Căt. Stărei, Bis. Cuv. Paraschiva Chestionare, corespondență	1921	6	
228		Băscoveni – Vlașca, Bis. Sf. Constantin și Elena Chestionar	1921	2	
229	12	Băsești – Bacău, Bis. Sf. Dumitru Căt. Schitul Frumoasa, Bis. Nașterea Sf. Ioan Botezătorul Căt. Răteni, Bis. Sf. Gheorghe Căt. Câmpeni, Bis. Schimbarea la Față Căt. Ludași, Bis. Sf. Voievozi Chestionare, corespondență Stare (construcție, pictură). Reparații Semnatari: N. Ghika, V. Brătulescu, I. Mihail	1921– 1924	23	
230		Căt. Băsești – Dâmbovița, Bis. Sf. Voievozi Căt. Valea Mare, Bis. Sf. Voievozi Căt. Valea Caselor, Bis. veche, de lemn Toate cătunele sunt cuprinse în com. Văile Unite Chestionare	1921	8	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fișelor	Observații
1	2	3	4	5	6
231	19/1	Băsești – Fălciu, Bis. ctitorie Gr. Ghica vv Corespondență Stare nefericită Semnatari: V. Brătulescu ș.a.	1945	3	
232		Băsești – Mehedinți, Bis. Sf. Nicolae Căt. Budănescu, Bis. Sf. Nicolae Chestionare	1921	4	
233		Băsești – Tr. Severin, Crucea de piatră din fața primăriei Corespondență Semnatari: V. Brătulescu, H. Teodoru, C. Daicovicu	1944	7	
234		Băsești – Teleorman, Bis. Sf. Voievozi Chestionar	1921	3	
235		Bătășani – Vâlcea, Căt. Tortoești, Bis. Sf. Nicolae Căt. Drăganu, Bis. Sf. Voievozi Căt. Blăjani, Bis. Sf. Voievozi Căt. Pelești, Bis. Sf. Nicolae Căt. Glugești, Bis. Sf. Gheoghe Chestionare, corespondență Semnatari: D. Onciul, N. Ghika, V. Drăghiceanu	1920– 1921	16	
236	29/8	Căt. Bătești, com. Brazi – Prahova Bis.: Sf. Treime, Sf. Vasile, Nașterea Maicii Domnului Chestionare, corespondență, măsurătoare – deviz, procese-verbale, referat, caiet sarcini Stare: reparații Semnatari: H. Teodoru, N. Ghika, V. Brătulescu, P. Antonescu, E. Costescu	1921– 1942	34	
237	2	Bătești – Tr. Severin, Bis. veche Corespondență Nec. restaurare Semnatari: V. Brătulescu ș.a.	1946	2	
238		Căt. Bătiești – Muscel, Bis. Schimbarea la Față Căt. Vultureștii de Sus, Bis. Adormirea Căt. Vultureștii de Jos, Bis. Cuv. Paraschiva Chestionare Toate căt. sunt din com. Vulturești	1921	6	
239		Bătinești – Putna, Bis. distruse în timpul războiului Corespondență	1921	2	
240		Bătrâni – Prahova Bis. Cuv. Paraschiva (înainte de reparații se numea Intrarea în Biserică) Chestionare	1921	4	
241		Băcleșu – Mehedinți, Bis. Sf. Ioan Botezătorul Chestionar, corespondență	1921	3	
242	23/31	Căt. Băcu – Ilfov, Bis. Adormirea, Sf. Nicolae Căt. Joița, Bis. Sf. Nicolae Chestionar, corespondență, ante-măsurători- deviz, plan Stare, întreținere, reparații Semnatari: H. Teodoru, V. Brătulescu ș.a.	1921– 1943	13	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fielor	Observații
1	2	3	4	5	6
243		Căt. Bădești, com. Mozăceni – Teleorman Bis. Adormirea Sf. Nicolae Chestionar, corespondență	1921	3	
244	30/12	Bâlca – Coțofenești, Putna, Bis. Sf. Nicolae Chestionar, corespondență, borderou, proces-verbal, referat Stare, reparații Semnatari: H. Teodoru, E. Costescu, V. Brătulescu, P. Antonescu, Sf. Balș	1921– 1941	20	
245		Bâldana – Dâmbovița, Bis. Adormirea Căt. Fundata, Bis. Izvorul Tămăduirii Căt. Priseaca, Biserica Chestionare, corespondență	1921	8	
246		Bâlta – Dolj, Bis. Sf. Voievozi Fișă	1921	1	
247		Bâlta – Gorj, Bis. Sf. Voievozi Căt. Bălțișoara, Bis. Sf. Nicolae Căt. Valea Mare, Bis. Înălțarea Domnului Chestionare	1921	8	
248	24	Bâltanale – Mehedinți, Bis. Sf. Treime Căt. Blidaru, Bis. Sf. Gheorghe Căt. Sălătruc, Bis. Adormirea Chestionar, corespondență, memorii, proces-verbal Stare, restaurare Semnatari: V. Brătulescu, H. Teodoru, N. Ghika.	1921–1948	17	
249		Căt. Bântău – Dâmbovița, Bis. Cuv. Paraschiva Căt. Călugărița, Bis. Nașterea Maicii Domnului Ambele cătune fac parte din comuna Glâmbocata Chestionare, corespondență Cerința construirii unei noi biserici Semnatari: D. Onciul, St. Brădișteanu, V. Drăghiceanu.	1920–1921	8	
250		Bârca – Dolj, Bis. Sf. Dumitru Chestionar, fișă.	1921	3	
251	39/1	Bârta – Teleorman, Bis. Adormirea Căt. Borețu, Bis. Cuv. Paraschiva Căt. Podișoru, Bis. Sf. Nicolae Chestionare, corespondență Stare, reparații Semnatari: N. Ghika, V. Drăghiceanu.	1921–1922	9	
252		Căt. Bârlești, com. Bumbefști de Jiu – Gorj, Bis. Înălțarea Domnului Com. Bumbefști de Galbeni, Bis. Cuv. Paraschiva Căt. Pițic, com. Bumbefști-Pițic, Bis. Adormirea. Cu informații asupra bis. fil. Ponoarele – dispărută. Chestionare. Corespondență.	1921	10	
253	1/3	Bârlogu – Argeș, Bis. Cuv. Paraschiva Chestionar, corespondență, proces-verbal, antemăsurători-devize, caiete sarcini, referate, situație instrucțiuni s. a. Stare, reparații (construcția, pictura) Semnatari: N. Ghika, V. Brătulescu, P. Antonescu, H. Teodoru, E. Costescu, I. Mihail, St. Balș, episcopii Argeșului (Nichita etc.).	1921–1945	102	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. filelor	Observații
1	2	3	4	5	6
254	22/6	Bârnova, com. Bucium – Iași, Bis. Sf. Gheorghe Chestionar, corespondență, inventar cărți vechi, procese-verbale, referate, antemăsurători-devize, situații ș. a. Stare, reparații Semnatari: N. Ghika, P. Antonescu, H. Teodoru, V. Drăghiceanu, St. Balș, V. Brătulescu, E. Costescu.	1921–1951	111	
255		Bârsănești – Bacău, Bis. Sf. Gheorghe Căt. Caracilău, Bis. Adormirea Căt. Brătești, Bis. Adormirea Căt. Albele, Bis. Sf. Voievozi Chestionare	1921	8	
256		Bârsoiu – Vâlcea, Bis. de lemn, Sf. Nicolae, Bis. Nițulești, Bis. Sf. Îngeri, Bis. Intrarea în biserică, Bis. de lemn din satul Hurdubei Corespondență, proces-verbal Starea monumentelor Semnatari E. Costescu ș. a.	1951–1953	7	
257		Bârza – Dolj, Bis. Sf. Dumitru Căt. Țugurești, Bis. Sf. Dumitru, Sf. Nicolae Căt. Valea Stanciului, Bis. Sf. Voievozi Chestionare, fișe, corespondență, antemăsurători-devize Starea monumentelor, reparații, modificări Semnatari: V. Brătulescu, H. Teodoru, N. Ghika.	1921–1945	38	
258	13	Bârza – Romanați, Bis. Sf. Nicolae Căt. Teișiu, Bis. Cuv. Paraschiva Chestionare, corespondență, deviz Stare, întreținere, refaceri Semnatari: N. Ghika, P. Antonescu.	1921–1934	12	
259	20/4	Bârzeiu de Gilort – Gorj Notiță cu privire la dosarul Ștefănești – Gorj; Albeni – Gorj, cuprinzând informații asupra com. Bârzeiu desființată în anul 1900.	1958	1	
260		Bârzeiu de Pădure – Gorj, Bis. Sf. Nicolae, Cuv. Paraschiva Chestionare, corespondență	1921–1938	3	
261		Bârzești – Muscel, Bis. Sf. Nicolae Sat Voroveni, Bis. Adormirea Chestionare	1921	3	
262		Bârzești – Vaslui, Bis. Nașterea Maicii Domnului Căt. Tăcmănești, Bis. Sf. Voievozi Mihail și Gavril Căt. Muntești, Bis. Sf. Mihail și Gavril Chestionare, corespondență.	1921	11	
263		Bârzești – Vaslui, Casa memorială I. C. Frimu Cu știri și asupra caselor memoriale I. Creangă (Iași, Humulești). Corespondență, referate, devize, memoriu, releveu, schițe, acte financiar-contabile Reparații Semantari: E. Costescu, H. Teodoru, St. Balș	1950–1952	221	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fielor	Observații
1	2	3	4	5	6
264		Beceni – Buzău, Bis. Intrarea în Biserică Căt. Gura Dimieni, Bis. Sf. Ioan Botezătorul Chestionare, corespondență.	1921	5	
265		Căt. Becheni – Gorj, Bis. Sf. Voievozi Căt. Prigoria, Bis. Sf. Nicolae Căt. Zorlești, Bis. Sf. Nicolae Toate cătunele fac parte din com. Zorlești Chestionare, corespondență, memorii, devize Stare, reparații. Semnatari: N. Iorga, N. Ghika, V. Brătulescu, P. Antonescu, H. Teodoru Stare de conservare a fielor – referită.	1921–1939	42	
266		Bechet – Dolj, Bis. Sf. Gheorghe Chestionar	1921	2	
267		Bechetu – Romanați, Bis. Sf. Treime Chestionar	1921	3	
268		Beciu – Olt, Bis. Sf. Nicolae Căt. Bârsăștii din Vale, Bis. Sf. Voievozi Căt. Plăviceni, Bis. Sf. Voievozi Chestionare	1921	8	
269	12	Becșani – Vâlcea, Bis. Sf. Nicolae Căt. Nisipii, Bis. Sf. Voievozi Căt. Dejoiu, Bis. Sf. Voievozi Chestionare, corespondență Semnatari: V. Brătulescu, N. Ghika.	1921–1939	10	
270		Beiu – Teleorman, Bis. Adormirea Chestionar	1921	2	
271	2/13	Beiuș – Bihor Referiri asupra a zece bis. vechi de lemn (Căbești, Talpe; ș. a.) Biserica ortodoxă română Restaurare (construcție, pictură) Corespondență, proces-verbal, recepție Semnatari: V. Brătulescu, I. Mihail.	1939	4	
272		Bejan și Mintia - Hunedoara, Bisericile vechi de lemn Corespondență. Cerință materiale ptr. construcție	1938	3	
273		Căt. Belciug, com. Nănești - Putna, Bis. Înălțarea Domnului. Chestionar, corespondență	1921	3	
274	23/41	Căt. Belciugatele de Jos - Ilfov Bis. Adormirea Căt. Cojești, Bis: Adormirea, Sf. Filofteia Ambele cătune aparțin com. Belciugatele Chestionare, corespondență, antemăsurători - deviz Stare, restaurare Semnatari: H. Teodoru, V. Brătulescu	1921–1943	16	
275		Belini - Trei Scaune, Corespondență Se solicită: sprijin financiar ptr. încheierea lucrării de constr. a bisericii - un înconostas de la bis. Mihai Vodă din București V. Brătulescu, arhiepiscopul Emilian Antal Târgovișteanu (semnatari)	1940	3	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fișelor	Observații
1	2	3	4	5	6
276		Belitori - Teleorman, Bis. Sf. Gheorghe Cuv. Paraschiva. Chestionare	1921	5	
277		Bella - Dâmbovița. Bis. Sf. Apostoli Chestionar, corespondență	1921	3	
278	15/24	Belațu - Dolj. Bis. Cuv. Paraschiva. Căt. Bașcovu Bis: Sf. N-lae, Sf. D-tru. Căt. Sârșca Bis. Adormirea Chestionare, fișă, corespondență, referat. Starea mon. (ruină). Se propune dărâmarea bis. Cuv. Paraschiva, iar din materialul rezultat să se construiască o biserică mai mică în com. Beloțu; conservarea ruinelor, restaurare. Semnatari: St. Balș, V. Brătulescu, H. Teodoru	1921-1945	15	
279		Căt. Belțați - Vaslui. Bis. Sf. N-lae. Căt. Valea Siliștei Căt. Știoboreni, Bis. Sf. N-lae Cătunele menționate compun com. Știoboreni Com. Lipovăț - Vaslui, Bis. Sf. Gheorghe Parohiile Bereasca și Dobârcești. Chestionare, corespondență, referat, antemăsurători - devize, planuri. Starea monumentelor și a cimitirului; construirea clopotniței bis. din Știoboreni Semnatari: H. Teodoru, V. Brătulescu St. Balaș.	1921-1946	63	
280	20/6	Bengești - Gorj. Casa (conacul) Bengescu Bis. Sf. Voievozi, Căt. Bengeștii de Mijloc, Bis. Sf. D-tru Chestionare, corespondență, antemăsurători, devize, referate, planuri relevee Stare (degradare) - conacul Repararea celor două biserici din comună Dorința proprietarului (Valeria Bădescu) de a vinde conacul Semnatari: V. Brătulescu, N. Ghika, H. Teodoru	1921-1944	69	
281	2/30	Benic - Alba. Biserica (reformată) - cetate Corespondență, referate. Stare. Dezvelirea bisericii și a clopotniței, vinderea materialului Semnatari: V. Brătulescu, H. Teodoru	1945-1946	16	
282		Berbești - Maramureș. Biserica veche din lemn Corespondență. Stare (ruină). Preotul își exprimă dorința de a o vinde	1932	2	
283		Berbești - Mologești, Romanați, Bis. Sf. Voievozi Chestionar	1921	2	
284		Căt. Berbineni - Bacău. Bis. Sf. N-lae. Căt. Fundeni Bis. Sf. Mihail și Gavril, Căt. Secuieni Bis. Patronul Sf. Voievozi. Chestionare	1921	6	
285		Berceni - Ilfov. Bis. Sf. N-lae Chestionar, corespondență	1921	3	
286	29/13	Berceni - Prahova. Bis. Sf. N-lae, Com Corlătești Bis. Izvorul Tămăduirii, Căt. Corlătești, Bis. Sf. N-lae Chestionare, corespondență, antemăsurători devize, referat, caiet de sarcini Starea monumentelor. Reparații Semnatari: V. Brătulescu, N. Ghika, H. Teodoru	1921-1943	24	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fielor	Observații
1	2	3	4	5	6
287	10	Bercioiu - Argeș. Căt. Bercioiu, Bis. Dumineca Tuturor Sfinților, Căt. Bârsănești Bis. Adormirea. Chestionare, corespondență, raport, deviz, plan-relevu. Stare, reparații Semnatori: N. Ghica, H. Teodoru, E. Costescu, P. Antonescu, V. Brătulescu.	1921-1943	38	
288		Bercești - Putna. Bis. Sf. Pantelimon Chestionar, corespondență	1921	3	
289		Berevoești - Muscel. Căt. Berevoești - Pământuri Bis: Intrarea în Biserică, Adormirea. Căt. Ungureni Bis. Înălțarea Domnului. Chestionare, corespondență, deviz, Stare, reparații. Semnatori: V. Brătulescu, P. Antonescu, H. Teodoru	1921-1943	10	
290	13	Bercești - Bistrița, Bacău, Căt. Climești, Bis. Sf. N-lae Căt. Berești, Bis: Adormirea, Sf. Voievozi Căt. Bradu Bis. Sf. Gheorghe, Chestionare	1921	10	
291	14	Berești - Tazlău, Bacău. Bis. Sf. N-lae. Căt Verșești Bis. Sf. D-tru Chestionare, corespondență, proces-verbal.	1921-1922	10	
292		Berînța și Cărpiniș - Satu Mare, Bis. veche. Corespondență Stare (ruină), expertiză. Semnatori: V Brătulescu, E. Costescu.	1946-1948	9	
293	16	Schitul Berislăvești - Argeș, Căt Robaia, Bis. Sf. N-lae Căt. Sălătrucelu, Bis. Sf. Voievozi (Veche și Nouă) Căt. Scăuani, Fostul schit și mitoc al m-rii Cozia; Bis. Buna Vestire și Sf. N-lae Chestionare, corespondență, referat, raport, devize, memoriu, planuri. Construcții, restaurări Semnatori: D. Onciul, St. Balș, V. Brătulescu, N. Ghica, P. Antonescu, H. Teodoru.	1919-1949	76	
294	14, 29/1	Bertea - Prahova. Bis. Sf. Apostoli, Berta II Bis. Sf. Treime Chestionare. Stare. Pictura. Semnatori: D. Onciul, N. Ghica, V. Brătulescu, H. Teodoru	1921-1941	8	
295		Berețești de Jos - Brăila. Bis. Sf. Mare Mucenic Gheorghe Chestionar.	1921	3	
296	25	Căt. Berzea - Botoșani. Bis. Sf. Gheorghe, Căt Călărași Bis. Sf. Treime, Căt. Ciornohalu, Bis: Sf. Împărați C-tin și Elena, Căt. Rânghilești. Bis. Adormirea, Căt. Sf. Maria Bis. Nașterea Maicii Domnului. Toate cătunele menționate fac parte din com. Călărași. Chestionare, corespondență	1921	11	
297	16	Berzunt - Bacău. Schitul Sava, cu hramul Schimbarea la Față. Chestionar, corespondență	1921	5	
298	40/1	Beștepe - Tulcea. Bis. Sf. D-tru. Chestionar, corespondență. Semnatori: N. Ghica ș. a.	1921-1924	5	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fișelor	Observații
1	2	3	4	5	6
299		Beuca – Teleor Bis. Sf. N-lae Chestionar	1921	2	
300		Bezdeadu - Dâmbovița. Bis. Sf. N-lae, Corespondență, deviz Semnatari: D. Onciul, N. Ghica.	1919	3	
301		Beznea - Bihor. Bis. veche din lemn, corespondență, antemăsurători, devize. Stare. restaurare. Semnatari: V. Brătulescu, H. Teodoru, P. Antonescu, E. Costescu, St. Balș	1946–1948	15	
302		Bibești - Gorj. Bis: Adormirea, Cuv. Paraschiva chestionar, corespondență	1921	5	
303	53	Căt. Bibirești - Bacău. Bis. Sf. N-lae Căt. Ungureni Bis. Adormirea, Chestionare. Ambele căt. fac parte com. Lecca	1921	4	
304	27/8	Bicaz - Neamț, Căt. Cârnău - Neamț, Bis. Sf. Pantelimon Veche, din lemn. Căt. Chisirig Bis. Sf. N-lae Căt. Teașca Bis. Sf. Spiridon Căt. Bicaz Bis. Sf. Gheorghe Toate căt. fac parte din com. Bicaz Chestionare, corespondență, proces-verbal, antemăsurători-deviz Stare (în special, bis. de lemn din Cârnău) Cu referiri și asupra altor bis. vechi de lemn din zona Bicaz-Neamț Semnatari: St. Balș, V. Brătulescu, H. Teodoru	1921–1945	23	
305	27/2	Bicaz-Neamț. Castelul și m-rea Regina Maria Corespondență, schiță. Temeliile castelului, dorința construirii m.rii, contribuții financiare; împrejurimile (teren) Semnatari: V. Brătulescu ș. a.	1939–1944	54	
306	2/2	Bicsad - Treiscaune, Două biserici ortodoxe Corespondență, antemăsurători, devize ș. a. Stare, reparații. Semnatari: V. Brătulescu, H. Teodoru	1945–1946	11	
307		Biharea - Bihor. Monument cu inscripție ungurească Corespondență. Semnatari: N. Ghica, V. Drăghiceanu	1922–1923	3	
308	44/5	Bila - Vlașca. Bis: Nașterea Maicii Domnului, Adormirea Chestionar, referate, antemăsurători-deviz, planuri Reparații, întreținere. Semnatari; V. Brătulescu, E. Costescu	1921–1940	16	
309		Bilciurești - Dâmbovița. Bis. Sf. Voievozi. Căt Săocetu Bis. Adormirea Chestionar	1921	4	
310		Biliești - Putna. Bis. Sf. Voievozi. Chestionar	1921	3	
311		Bivovăț - Hotin. Bis. veche din lemn, Corespondență Stare. Începutul și sistarea „desfacerii” monumentului Semnatari: St. Balș, V. Brătulescu. Starea de conservare a documentelor - nefericită.	1928	5	
312		Bircii - Olt. Bis. Sf. N-lae. Căt. Chitasca. Bis. Sf. D-tru Chestionare	1921	4	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. filelor	Observații
1	2	3	4	5	6
313	19/1	M-rea Bisericiani - Neamț. Căt. Pângărăcior, Bis. Buna Vestire, Sanatoriul. Chestionar, corespondență, ofertă, devize, instrucțiuni speciale. Stare (zidăria, pictura, acoperișul) Reparații. Semnatari: D. Onciul, V. Drăghiceanu N. Ghika, V. Brătulescu, H. Teodoru, St. Balș. Cu timbrele: de autor (1929) și al „asistenței sociale“ (1922)	1921–1951	57	
314		Bisoca - Rm. Sărat. Bis. Sf. Voievozi. Chestionar, corespondență	1921	3	
315	15/11	Bistreț - Dolj. Bis: Sf. N-lae, Sf. Arhangheli Mihail și Gavril Chestionar, fișă, corespondență Stare. Restaurarea picturii. Semnatari: N. Ghika, V. Brătulescu. Cu referiri asupra pictorului I. Demeter.	1921–1948	11	
316		Bistrița - Mehedinți. Bis. Înălțarea Domnului. Căt. Erghevița Bis. Sf. Gheorghe Chestionare	1921	3	
317		Bistrița - Năsăud, Casa - monument, str. Malinovski nr. 5 Turnul bis. care a aparținut romano-catolicilor Corespondență, referat tehnic, planuri. Cerința de a se construi turnul bisericii. Starea casei-monument; consolidare. Semnatari: V. Brătulescu ș. a.	1929–1952	14	
318		Bistrița - Năsăud, Muzeul Regional, str. Pușkin, nr. 2 Referat, antemăsurători-deviz Stare. Reparații	1950	9	
319		Bistrița - Năsăud, Muzeu. M-re. Corespondență, proces-verbal împrumutul de icoane de la m-rea Bistrița pentru muzeu (cu lista lor) Semnatari: V. Brătulescu ș. a.	1934–1935	2	
320	27/2	Bistrița - Neamț, Mănăstirea, Bis Adormirea Paraclise: Sf. Ioan cel Nou Sf. N-lae. Clopotniță, Ștefan cel Mare Schitul Tarcău, Clădirea dinspre apus a m-rii Chestionare, corespondență, referat, procese-verbale, devize, Stare. Reparații. Construcție, pictură. Descoperiri (frescă), Semnatari: N. Iorga, St. Balș, N. Ghika, V. Drăghiceanu, Pimen mitropolitul Moldovei, V. Brătulescu, H. Teodoru. Cu referiri asupra cercetărilor întreprinse de prof. arheolog Tafrali	1921–1946	79	
321		Căt. Bistrița, com. Costești, parohia Petreni - Vâlcea. Bis. Nașterea Maicii Domnului	1921	2	
322		M-rea Bistrița - Vâlcea, Corespondență, referat, schiță Starea zidului înconjurător. Reparații. Semnatari: D. Onciul, N. Ghika.	1921–1922	5	
323		Bivol - Dorohoi, Bis. Sf. Voievozi Chestionar, corespondență	1921	3	
324		Bivolița - Teleorman, Bis. Sf. Ioan Chestionar, corespondență.	1921	3	
325		Căt. Bârlălești, com. Epureni - Tutova. Biserica. Corespondență, antemăsurători - deviz, plan. Refacerea acoperișului	1921	8	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fișelor	Observații
1	2	3	4	5	6
326		Bârlad - Tutova, Bis. și capela Sf. Trei Ierarhi Bis. Sf. Mucenici Haralambie și Mina, Bis. Vovidenia Bis. Sf. Spiridon, Bis. Sf. Ilie, Bis. Adormirea (Domnească), Bis. Sf. Dumitru, Bis. Sf. Gheorghe, Bis. Sf. Ioan, Bis. Sf. N-lae și Pantelimon, Bis. Sf. N-lae și Theodor, Bis. Sf. Voievozi. Căt Crâng, Bis: Sf. N-lae, Sf. Treime. Chestionare, corespondență, referate, antemăsurători-devize, planuri, schițe, procese-verbale, fragmente presa vremii („Universul“), caiete de sarcini ș. a. Stare. Lucrări de consolidare și reparații. Construcții. Pictură. Semnatari: N. Iorga, V. Brătulescu, H. Teodoru, St. Balș, I. Mihail, E. Costescu, N. Ghika.	1921–1943	230	
327		Bârlad - Tutova, Muzeul de istorie, Biserica Eroilor (1877–1878, 1916–1918) Corespondență, proces-verbal, foaie volantă („Propunere“ pentru construirea Bis. Eroilor). Istoricul Muzeului (începuturi). Semnatari: N. Iorga, D. Onciul, I. Andrieșescu, I. Antonovici A. Lapedatu	1814–1934	7	
328		Bârsești - Olt, Căt. Crețești, Bis. Sf. Voievozi, Bârsești din Vale Bis. Sf. Arhangheli Mihail și Gavril. Căt. Verpești, Bis. Nașterea Maicii Domnului. Chestionare.	1921	7	
329		Blaj - Târnava Mică, „Piatra Libertății” (ridicată în memoria revoluționarilor de la 1848). Corespondență. Stare. Profanare. Restaurare. Semnatari: N. Iorga, A. Lapedatu, C. Daicoviciu	1936	3	
330		Blaj - Târnava Mică, Mitropolia gr-cat, Corespondență. Refacerea picturii. Semnatari: V. Brătulescu. N. Ghika, I. Mihail, Florin C. Domșa.	1923–1927	6	
331		Blaj - Târnava Mică, Muzeele (de la: Școala Normală, Biblioteca Centrală, Palatul Culturii) Corespondență, „tabloul” pieselor, Descoperiri (piese antice, str. Cloșca), transfer. Se fac referinți la art. dr. Coriolan Suci, la obiectele descoperite. Semnatari: Mitropolit Vasile Suci, Horia Teodoru ș.a.	1931–1938	5	
332		Blăjani - Buzău, Bis. Sf. N-lae, Căt. Sorești, Bis. Sf. Voievozi Chestionare, Stare de conservare - nefericită.	1921	7	
333		Blăgești - Tutova, Bis: Sf. N-lae Cretanul, Sf. N-lae și Pantelimon Căt. Igești, Bis. Cuv. Paraschiva. Chestionare, corespondență.	1921	9	
334	17	Blăgești - Bacău, Bis. Cuv. Paraschiva, Căt. Buda și Șipote. Bis. Sf. D-tru. Chestionare, corespondență. Starea mon. Semnatari: H. Teodoru ș.a.	1921–1948	10	
335	4/1	Căt. Blândești, com. Vânători - Botoșani, Bis. Sf. Voievozi, Chestionar, corespondență, antemăsurători - deviz, planuri. Istoric, stare (ruină), restaurare. Semnatari: H. Teodoru, V. Brătulescu, mitrop. Mold. Sebastian ș.a.	1921–1951	16	
336	29/1	Bleajoi - Prahova, Căt Cocoșești, Bis. Nașterea Maicii Domnului. Chestionar, corespondență. Semnatari: N. Ghika ș.a.	1921–1923	4	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fielor	Observații
1	2	3	4	5	6
337		Blejești, pl. Glavacioc - Vlașca, Bis. Sf. Împărați C-tin și Elena Chestionare, corespondență	1921	5	
338		Blidari - Argeș, Bis. Cuv. Paraschiva, fostă Adormirea. Chestionar	1921	5	
339		Bobicești - Romanai, Bis. Cuv. Paraschiva Chestionar, corespondență	1921	3	
340		Căt. Boboc - Buzău, Bis. Sf. Împărați C-tin și Elena Căt. Găgeanu, Bis. Sf. Voievozi. Ambele căt. fac parte din com. Cochirleanca. Chestionare	1921	4	
341		Bobaița - Mehedinți. Bis. Sf. N-lae. Chestionar	1921	2	
342		Căt. Bobolia, com. Poiana - Prahova, Bis. Sf. Voievozi Cocorăști, Biserică. Chestionar, corespondență, devize. Semnatari: N. Iorga, V. Brătulescu, H. Teodoru. Stare, reparații	1921-1940	13	
343		Bobu - Gorj, Bis. de lemn, Sf. Ioan, Căt. Raba, Bis. Sf. Ioan Căt. Purceleni, Bis. de lemn, Sf. Ioan, Căt. Hăești Bis. Adormirea. Căt. Colibași. Bis. Sf. N-lae, Căt. Mogoșani Bis. Sf. N-lae. Chestionare, corespondență, „Instrucțiuni pentru mutarea bisericilor de lemn” (imprimat). Starea monumentelor. Semnatari: V. Brătulescu ș.a.	1921-1942	21	
344		Bocșa - Sălaj, Biserica veche de lemn. Corespondență, Stare. Transfer. Cerința de a fi remontată.	1937	3	
345	7	Căt. Bocșa - Vâlcea, Bis: Intrarea în biserică, Sf. Ioan Sf. N-lae (Cuvioasa), Căt. Botorani, Bis. Sf. N-lae Căt. Popești. Bis. Sf. N-lae. Toate căt. fac parte din com. Măciuca. Com. Fântărești, Bis. Sf. Treime (Schitu). Chestionare, corespondență, memorii, deviz. Starea monumentelor (construcție, pictură). Consolidări. Restaurare. Semnatari: N. Ghika, V. Brătulescu, I. Mihail.	1921-1936	26	
346		Căt. Bocănița - Argeș, Referat Stare (ruină) Semnatari: V. Brătulescu, N. Ghika.	1929	1	
347	15	Bodăești - Dolj, Bis. Schimbarea la Față. Căt. Ohaba, Bis. Cuv. Paraschiva, Căt. Valea Muierii, Bis. Sf. Ioan Chestionare, fișe, corespondență Starea monumentelor Semnatari: N. Ghika, E. Costescu	1921-1929	11	
348	43/6	Bodești - Vâlcea, Bis. Sf. Ioan, Cuv. Paraschiva, Sf. Treime, Intrarea în Biserică Chestionare, corespondență, memorii, devize, proces-verbal de recepție, planuri, schiță Starea monumentelor. consolidare, reparații. Semnatari: D. Onciul, N. Ghika, V. Drăgiceanu, I. Mihail, H. Teodoru.	1921-1938	53	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fișelor	Observații
1	2	3	4	5	6
349	2/21	M-aria Bodrog (Hodoș) – Arad Correspondență, referat, antemăsurători-devize. Starea monumentului. Restaurare (construcție, pictură) Semnatari: N. Iorga, V. Brătulescu, H. Teodoru, St. Balș.	1940–1945	37	
350		Căt. Bogota – Ialomița, Bis. Sf. Nicolae, Adormirea Com. Rasa Chestionare	1921	4	
351		Bogați – Dâmbovița, Căt. Chițești, Bis. Sf. Nicolae Căt. Mărcești, Bis. Cuv. Paraschiva Căt. Suseni, Bis. Cuv. Paraschiva Căt. Valea Zimbrului Bis: Sf. Gheorghe, Sf. Nicolae, Cuv. Paraschiva Căt. Valea Morii, Bis. Cuv. Paraschiva Chestionare	1921	12	
352	19	M-rea și Schitul Bogdana – Bacău Chestionare, corespondență, devize, schițe, referate, caiet sarcini, memoriu Stare, restaurare. Semnatari: D. Onciul, N. Ghika, H. Teodoru, V. Brătulescu, St. Balș	1921–1942	65	
353		Bogdana – Teleorman, Bis. Sf. Mihail și Gavril Căt. Broșteanca, Bis. Sf. Ioan Chestionar	1921	4	
354	41/13	Bogdana – Tutova Căt. Bogdana de Jos, Bis. Trei Ierarhi Căt. Bogdana de Sus, Bis. Trei Ierarhi Căt. Bogdana, Bis. Sf. Nicolae Căt. Similișoara, Bis. Schimbarea la Față. Chestionare, corespondență, referat, antemăsurători-deviz Stare, reparații. Semnatari: V. Brătulescu, St. Balș, H. Teodoru, N. Ghika.	1921–1945	31	
355		Bogdănești, Oituz – Bacău Căt. Bogdănești, Bis. Nașterea Sf. Ioan Botezătorul Căt. Tețcani, Bis. din 1790 Bacău, Bis. Precista Chestionar, corespondență, referat, proiect, antemăsurători-devize, caiet sarcini, memoriu, proces-verbal Descriere, stare, reparații. Semnatari: V. Brătulescu, N. Ghika, H. Teodoru.	1921–1942	54	
356		Bogdănești – Suceava, Bis. Sf. Voievozi Căt. Slătioara, Bis. Sf. Voievozi Chestionare	1921	6	
357		Bogdănești – Tutova, Bis. Sf. Nicolae Folteștei (căt), Bis. Adormirea Căt. Vlădești, Bis. Sf. Voievozi Chestionare, corespondență	1921	8	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fielor	Observații
1	2	3	4	5	6
358	43/11	Bogdănești – Vâlcea, Bis. Sf. Arhangheli Sat gura Văii, Bis. Sf. Gheorghe Corespondență, antemăsurătoare-deviz, memoriu. Consolidare, restaurare; spălarea picturii. Semnatari: N. Ghika, V. Brătulescu, I. Mihail	1928–1949	14	
359	41/1	Bogdănița –Tutova, Schitu Sf. Nicolae, Bis. Întâmpinarea D-lui Căt. Rădăești, Bis. Sf. Nicolae Căt. Coroești, Bis. Trei Ierarhi Căt. Tunsești, Bis. Sf. Voievozi Căt. Cernați, Bis. Trei Ierarhi Căt. Cărtibași, Bis. Sf. Nicolae Chestionare, corespondență, proiect, caiet sarcini, măsurători și deviz. Reparații. Semnatari: N. Ghika, V. Brătulescu, H. Teodoru.	1921–1943	36	
360		Bogdănești – Tecuci, Bis. Sf. Voievozi Căt. Bechești, Bis. Sf. Voievozi Chestionare, corespondență.	1921	5	
361	34/1	Boghicea – Roman, Bis. Pogorârea Sf. Duh Căt. Ghidion, Bis. Sf. Gheorghe Urmele unei vechi cetăți Chestionare, corespondență Semnatari: V. Brătulescu ș. a.	1921–1946	10	
362	41/3	Căt. Bogești – Tutova, Bis. Adormirea Căt. Pogana, Bis. Adormirea. Sf. Nicolae Căt. Perieni, Bis. Sf. Mihail și Gavril Căt. Carjoani, Bis. Adormirea Căt. Mascurei, Bis. Adormirea Căt. Tomești, Bis. Sf. Nicolae Toate căt. fac parte din com. Pogana. Chestionare, corespondență. Semnatari: V. Brătulescu, N. Ghika.	1921–1940	18	
363		Bogză – Rm. Sărat, Bis. Sf. Gheorghe Căt. Căiata, Bis. Sf. Nicolae Chestionare, corespondență	1921	5	
364	19/4	Bohotin – Fălciu, Bis. Parohială Corespondență Se solicită reparații Semnatari: N. Ghika ș. a.	1935	1	
365	1	Boișoara – Argeș, Bis. Sf. Treime Căt. Bumbesți, Bis. Buna Vestire Căt. Găujani, Bis. Sf. Nicolae Chestionare, corespondență Consolidare, reparații Semnatari: N. Ghika ș. a	1921–1927	17	
366	21	Căt. Boiștea – Bacău (com. Dărmănești), Bis. Sf. Nicolae Căt. Poiana Uzului, Bis. Sf. Gheorghe (distrusă în timpul I război mondial). Chestionare, corespondență, memoriu explicativ, deviz. Lucrări de întreținere, supraînălțarea turlei, reparații. Semnatari: V. Brătulescu, St. Balș, H. Teodoru.	1921–1946	13	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. filelor	Observații
1	2	3	4	5	6
367	51	Căt. Boiștea Boierească – Bacău, Bis. Sf. Dumitru Căt. Heltiu, Bis. Cuv. Paraschiva Căt. Jevreni, Bis. Sf. C-tin și Elena Căt. Miclânșoaca, Bis. Sf. Nicolae Toate căt. fac parte din com. Jevreni Chestionare, corespondență Reparații Semnatari: H. Teodoru ș. a.	1921–1938	10	
368		Căt. Bolbocești – Gorj, Bis. Sf. Gheorghe Căt. Prunești, Bis. Sf. Ioan Căt. Albeni – Moșteni, Bis. Adormirea Căt. Cojani, Bis. Sf. Nicolae Căt. Hârnea, Bis. Intrarea în Biserică Căt. Albeni, Bis. Sf. Nicolae Căt. Albeni – Birnici, Bis. Sf. Nicolae Căt. Miroslaveni, Bis. Intrarea în Biserică Căt. Dealu Magheru, Bis. Cuv. Paraschiva Toate căt. fac parte din com. Albeni. Chestionare, corespondență, deviz estimativ, antemăsurătoare – deviz, memoriu. Stare, reparații, restaurare. Semnatari: N. Ghika, V. Brătulescu, E. Costescu, H. Teodoru, episc. Nifon Craioveanu.	1921–1952	59	
369		Boldești – Buzău, Bis. Adormirea Căt. Grădiștea, Bis. Sf. Dumitru Chestionare	1921	4	
370	29	Boldești – Prahova, Bis. Sf. Voievozi Căt. Seciu, Bis. Sf. Treime Căt. Șipotul, Bis. Adormirea Chestionare, corespondență, procese-verbale, memoriu justificativ, măsurători și devize, caiet de sarcini, planuri. Stare, Construcții, pictură. Reparații Semnatari: N. Iorga, V. Brătulescu, H. Teodoru, E. Costescu, N. Ghika	1921–1942	81	
371	33/1	Boldur – Rm. Sărat, Bis. Sf. Împărați Constantin și Elena Chestionar, corespondență Starea monumentului (ruină). Reparații și construirea unei turle (se solicită aviz). Semnatari: N. Ghika ș.a.	1921–1922	4	
372		Bolintinul din Deal – Ilfov, Bis. Sf. Nicolae Căt. Crivina, Bis. Sf. Dimitrie Chestionare, corespondență	1921	7	
373		Bonțida – Cluj, Castelul Bánffy și sala de manej. Corespondență, referat, proces-verbal, caiet cuprinzând date și schițe cu privire la castel Începutul acțiunii de demolare și de dispersare a unei părți din materialul provenit de la castel. Sistarea demolării. Săpături arheologice (descoperiri). Necesitatea executării lucrărilor de consolidare, reparații ș.a. Referiri asupra statuii baronului Veseleny Miklos (autor Fr. Janos) din Zalău. Semnatari: V. Brătulescu, E. Costescu, H. Teodoru, St. Balș, dir. Muzeului de Istorie Gherla	1939–1950	50	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fielor	Observații
1	2	3	4	5	6
374		Bora – Ialomița, Bis. Adormirea Căt. Slobozia Nouă, Bis. Sf. Nicolae Chestionare, corespondență	1921	6	
375		Bolgrad – Ismail Statuile: Generalul Inzov, B. P. Hașdeu (autor, sculptorul Dimitriu – Bârlad) Corespondență Semnatori: N. Iorga ș.a.	1938–1939	5	
376		Borănești – Ialomița, Bis. Adormirea Căt. Sinești, Bis. Sf. Dumitru Chestionare	1921	4	
377	27/3	Bodești – Neamț, Bis. Sf. Nicolae Căt. Corni, Bis. Sf. Ioan Căt. Oslobeni, Bis. Sf. Nicolae Căt. Bodeștii de Sus (arsă) Bis. Buna Vestire, Sf. Nicolae Căt. Dumbravele, Bis. Nașterea Maicii Domnului Căt. Bodeștii de Jos, Bis. Sf. Voievozi Chestionare, corespondență, proces-verbal Semnatori: H. Teodoru ș.a.	1921–1937	15	
378		Bordeiul Verde – Brăila, Bis. Sf. Dimitrie Chestionar, corespondență	1921	3	
379		Bordeiu – Prahova, Bis. Adormirea, Căt. Bordenii Mici, Bis. Sf. Voievozi Chestionare, corespondență	1921	4	
380		Bordești – Rm. Sărat, Bis. Adormirea Chestionar, corespondență, deviz Starea monumentului (inclusiv pictura). Reparații Noua biserică Semnatori: N. Ghika, H. Teodoru	1921–1952	33	
381		Bordușani – Ialomița, Bis. Sf. Nicolae Chestionar	1921	2	
382		Bordușelele – Ialomița, Bis. Sf. Treime Căt. Orezu, Bis. Sf. Nicolae Căt. Persica, Bis. Sf. Constantin și Elena Chestionare	1921	6	
383	22	Borlești – Argeș, Casa veche (conacul) Constantin Stătescu, ulterior, Berindei, Hagianof și biserica veche Căt. Vârzari, Bis. Cuvioasa Paraschiva, Sf. Nicolae (menționarea pieselor de cult) Chestionare, corespondență, referat Scurt istoric, transformări, noi construcții Semnatori: E. Costescu, H. Teodoru, V. Brătulescu	1921–1950	26	
384		Borlești – Neamț, Bis. Sf. Spiridon Căt. Suseni Bis. Sf. Voievozi Chestionare	1921	3	
385	36/7	Boroaia – Suceava, Bis. Adormirea Căt. Giulești, Bis. Sf. Nicolae Căt. Bărăști, Bis. Buna Vestire Căt. Groși, Bis. Sf. Voievozi Paroh. Moișa – Fălticeni, Bis. Sf. Nicolae	1921–1946	19	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. filelor	Observații
1	2	3	4	5	6
		Paroh. Râșca – Baia, Bis. Veche Chestionar, corespondență, proces-verbal Transferul obiectelor de cult și a unor biserici Semnatari: N. Ghika, V. Brătulescu, H. Teodoru			
386	30/6	Boroșani – Putna, Bis. Pogorârea Sf. Duh Chestionar, corespondență, referat Se solicită executarea unor lucrări de reparații Semnatari: H. Teodoru, N. Ghika, V. Brătulescu	1921–1937	4	
387		Borzești – Bacău, Bis. Buna Vestire, Adormirea Monumentul lui Donici, Călugăra, Schitul Frumoasa Chestionar, corespondență, procese-verbale, referate, antemăsurători – devize, schiță, planuri, condiții speciale, contract, oferte, licitații Starea monumentelor (construcție, pictură, mobilier), refaceri, reparații, consolidări, restaurare. Se solicită construirea unei școli pe lângă bis. lui Ștefan cel Mare Pierderea unor obiecte de cult. Descoperiri (urne, podoabe) Meșteri. Donații. Semnatari: N. Iorga, N. Ghika, Șt. Balș, H. Teodoru, V. Brătulescu, E. Costescu (Autografe): N. Iorga, C. Argentoianu, V. Iamandi, Andrei Rădulescu, Vaida Voevod, Nicolae Lupu, Nicodim, P. Andrei	1921–1952	262	
388		Borzești – Bacău, Biserica lui Ștefan cel Mare Conacul Schițe – planuri, fragmente ziare („Curentul“) Starea monumentelor: mon. funerar al Mariei G. Em. Bogdan (născută Alecsandri)	1939	8	
389		Boșoteni – Romanai, Bis. Sf. Nicolae Chestionar, corespondență	1921	3	
390		Bota – Gorj, Bis. Sf. Nicolae Chestionar	1921	6	
391		Boteni – Muscel, Bis. Cuv. Paraschiva Chestionar	1921	2	
392	23/32	Boteni – Ilfov, Bis. Sf. Mihail și Gavril Căt. Matara, Bis. Sf. Constantin și Elena Căt. Măriuța, Bis. Sf. Gheorghe Căt. Hagiești, Bis. Sf. Nicolae Chestionare, corespondență, referate, antemăsurătoare – deviz, fotografii Lucrări de întreținere și reparații Semnatari: E. Costescu, N. Ghika	1921–1936	18	
393		Botești – Dâmbovița, Bis. Sf. Thiron și Ioan Botezătorul Căt. Greci, Bis. Sf. Nicolae Chestionare, corespondență	1921	6	
394		Botești – Roman, Bis. Sf. Nicolae Chestionar, corespondență Starea mon.; necesitatea unor reparații Semnatari: N. Ghika, V. Brătulescu	1921–1926	5	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fielor	Observații
1	2	3	4	5	6
395		Botez – Cluj, Bis. ortodoxă, din lemn Corespondență, listă materiale Starea monumentului. Semnatari: V. Brătulescu, H. Teodoru	1938–1944	6	
396	2/18	Botez – Turda, Bis. din lemn Corespondență, proces-verbal Starea monumentului. Se propune demolarea Semnatari: V. Brătulescu, H. Teodoru, C. Daicoviciu	1938–1943	7	
397		Botiza – Maramureș, Bis. de lemn Corespondență Starea mon. Necesită reparații. Semnatari: V. Brătulescu	1938	4	
398	16	Botoșani, Bis. Uspenia (Adormirea) Chestionar, corespondență, referat, devize. Starea mon. nec. reparații (construcție, pictură). Restaurare. Executarea unui zid în imediata apropiere a monumentului. Semnatari: V. Brătulescu, N. Ghika, St. Balș, I. Mihail, H. Teodoru.	1921–1937	16	
399		Botoșani, Bis. Sf. Mucenic Dimitrie Chestionar, corespondență.	1921	3	
400		Botoșani, Bis. Pogorârea Sf. Duh (Duminica Mare) Chestionar, corespondență. Construcții nepermise (garduri în fața bisericii) Semnatari: N. Iorga, V. Brătulescu.	1921–1939	12	
401		Botoșani, Bis. Sf. Gheorghe Chestionar, corespondență, schiță, antemăsurătoare-deviz. Lucrări la: clopotniță, acoperiș; împrejmuiri. Restaurare. Cu timbre din 1915. Semnatari: dr. C. I. Istrati, Al. Lapedatu, N. Ghika, St. Balș, H. Teodoru, E. Costescu.	1921–1951	30	
402	4	Botoșani, Bis. Sf. Ioan Botezătorul Chestionar, corespondență, procese-verbale, certificate, deviz. S-a hotărât executarea picturii interioare. Reparații. Semantari: V. Drăghiceanu, N. Ghika, Al. Lapedatu, V. Brătulescu, H. Teodoru.	1921–1938	12	
403		Botoșani, Bis. Sf. Ilie Chestionar.	1921	2	
404	4/6	Botoșni, Bis. Sf. C-tin și Elena, Întâmpinarea D-lui Chestionar, corespondență, antemăsurătoare-deviz. Starea monumentelor. reparații Semnatari: V. Brătulescu, H. Teodoru.	1921–1945	8	
405	4	Botoșani, Bis. Sf. Nicolae Popăuți (1804). Chestionar, corespondență, referate, devize, memoriu, condiții speciale pentru reparații. Starea monumentului (construcție, pictură). Reparații. Restaurare. Cu știri despre întemeierea bibliotecii parohiale Popăuți	1921–1947	79	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fielor	Observații
1	2	3	4	5	6
		și organizarea unui muzeu într-o clădire nouă din curtea bisericii Semnatari: N. Ghika, I. Mihail, V. Brătulescu, H. Teodoru, St. Balș, Gr. Ionescu.			
406	15	Botoșani, Bis. Sf. Spiridon, Cuv. Paraschiva, Sf. Ioan Chestionare, corespondență. Restaurare. Repararea picturii. Semnatari: V. Brătulescu ș. a.	1921–1943	8	
407	4/1	Botoșani, Bis. Sf. Trei Ierarhi Chestionar, corespondență, proces-verbal. Starea monumentului, necesitatea executării lucrărilor de reparații Semnatari: V. Brătulescu, N. Ghika.	1921–1930	6	
408		Botoșani, Bis. Sf. Mihail și Gavril Chestionar, corespondență.	1921	10	
409	4/7	Botoșani, Bis. Intrarea în biserică Chestionar, corespondență, deviz. Starea monumentului. Restaurare Semnatari: St. Balș, H. Teodoru.	1921–1939	8	
410	7	Botoșani, Casa Mariei Saint-Georges (construită de Manolache Iorga). Corespondență, referat. Intenția de a se organiza, la propunerea pictorului Paul Verona, susținută de H. Teodoru, în amintita casă un muzeu municipal, de a se repara clădirea și de a o declara monument istoric. Semnatari: Al. Lapedatu, V. Brătulescu, H. Teodoru.	1946	11	
411	8	Botoșani, Școala de băieți Marchian și Muzeul N. Iorga. Corespondență. Se solicită inventarierea obiectelor cu valoare istorică și artistică. Semnatar: dir. / C / Iordăchescu, întemeietorul muzeului.	1931	1	
412		Bereasa – Vaslui, Bis. Sf. Voievozi Căt. Bațoea, Bis. Sf. Nicolae Chestionare, corespondență, devize, memoriu, condiții speciale, instrucțiuni pentru mutarea bisericilor de lemn, referat. Restaurare (bis. Sf. Voievozi) Semnatari: H. Teodoru, V. Brătulescu, N. Ghika.	1921–1943	34	
413		Botoșești – Dolj, Bis. Sf. Nicolae Fișă.	1921	1	
414		Boureni – Dolj, Bis. Sf. Dumitru Chestionar	1921	2	
415		Boz – Sibiu, Bis. Evanghelică luterană, Casa națională Corespondență, referat Starea monumentului și interdicția de a se ridica vreo construcție în preajma sa. Semnatari: N. Ghika, V. Brătulescu.	1931–1939	8	
416		Bozianu – Buzău, Bis. Nașterea Maicii Domnului Căt. Găvanele, Bis. Adormirea Căt. Văvălugi, Bis. Sf. Nicolae	1921	21	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fielor	Observații
1	2	3	4	5	6
		Căt. Secueni, Bis. Schimbarea la Față. Căt. Rău, Bis. Sf. Voievozi Căt. Nucu, Bis. Intrarea în Biserică Chestionare			
417		Căt. Bozianu – Gorj, Bis. Sf. Ilie Căt. Pârâu, Bis. Sf. Nicolae Căt. Boia, Bis. Sf. Dumitru Toate cătunele fac parte din com. Jupănești. Chestionare.	1921	6	
418	15/4	Brabova – Dolj, Biserica, Cetatea dacică Căt. Răchita, Bis. Sf. Nicolae (de lemn) Chestionare, corespondență, fișă. Starea monumentelor Semnatori: V. Brătulescu, H. Teodoru, N. Ghika.	1921–1947	21	
419	43/37	Bradu – Vâlcea, Schitul Bradu Chestionar, corespondență Stare (ruină), reparații Semnatori: N. Ghika, mitrop. Nifon	1921–1940	14	
420		Bradurile – Argeș, Bis. Sf. Ilie Căt. Bradu de Jos, Bis. Duminica Tuturor Sfinților Căt. Bradu de Sus, Bis. Buna Vestire, Sf. Voievozi Chestionare, corespondență, proces-verbal, referat. Starea monumentelor, reparații. Semnatori: N. Ghika.	1921–1922	14	
421		Căt. Bragadiru, com. Steini – Ilfov, Bis. Adormirea, Capela cimitirului Chestionar.	1921	2	
422		Bragadiru – Ilfov, Bis. Sf. Dumitru Chestionar, corespondență.	1921	3	
423		Bragadiru – Teleorman, Bis. Sf. Voievozi Mihail și Gavril File cu însemnări.	1839–1921	8	
424	15	Bralostita – Dolj, Bis. Sf. Nicolae, Sf. Voievozi Căt. Bâlta, Bis. Sf. Voievozi Căt. Schitu, Bis. Sf. Nicolae Căt. Sfârcea, Bis. Sf. Voievozi Chestionare, corespondență, fișă, memoriu explicativ, proces-verbale, devize. Cu timbre, /1923/. Starea monumentelor, cercetări, reparații, consolidări (construcție, pictură). Semnatori: V. Brătulescu, N. Ghika, I. Mihail.	1921–1938	62	
425	2/31	Bran – Brașov, Biserică Corespondență Se solicită întocmirea devizului de restaurare Semnatori: H. Teodoru.	1943	1	
426		Bran – Brașov, Castel Acte financiare, referate, corespondență, memonii, caiet sarcini, procese-verbale. Reparații și amenajări. Restaurare Semnatori: St. Balș, H. Teodoru, E. Costescu.	1949–1951	223	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fielor	Observații
1	2	3	4	5	6
427		Braneți – Romanai, Bis. Sf. Nicolae Chestionar.	1921	2	
428		Brașiștea – Dolj, Bis. Sf. Nicolae Căt. Brabeți, Bis. Cuv. Paraschiva Căt. Daneți, Bis. Sf. Ioan Botezătorul Căt. Locușteni, Bis. Adormirea Chestionare, corespondență, fișă, caiet sarcini, referate, deviz. Starea monumentelor, reparații (construcții, pictură). Semnatari: Al. Lapedatu, H. Teodoru, N. Ghika, I. Mihail, V. Brătulescu.	1921–1942	68	
429		Brașiștea – Dâmbovița, Bis: Cuv. Paraschiva, Sf. Nicolae Căt. Podul Rizei, Bis. Sf. Nicolae Căt. Săvești, Bis. Adormirea Chestionare, corespondență.	1921	8	
430	24/6	Brașiștea – Mehedinți, Bis. Sf. Voievozi Chestionar, corespondență, plan, deviz, foto Stare, transformări-renovare Semnatari: V. Brătulescu, H. Teodoru, St. Balș.	1921–1946	22	
431		Căt. Brăniștea, com. Haimanale – Prahova Com. Vornicu-Mărgineanu, M-rea Mărgineni Com. Olteni, Bis. Sf. Nicolae Chestionar, corespondență, referate, antemăsurătoare-deviz. Starea monumentelor. Dărâmarea bisericii din incinta închisorii Haimanale și a M-rii Mărgineni. Reparații. Semnatari: C. Daicoviciu, V. Brătulescu, H. Teodoru, Al. Lapedatu.	1921–1948	20	
432		Brăniștea – Vlașca, Biserica Căt. Oinacu, Bis. Adormirea Chestionare.	1921	4	
433		Brașov, Bis. Adormirea Corespondență, referate Se solicită restaurarea mon. Semnatari: H. Teodoru, V. Brătulescu.	1946–1947	10	
434	2/7	Brașov, Bis. Neagră Corespondență, acte financiare Necesitate reparații; restaurare. Semnatari: N. Ghika, H. Teodoru.	1937–1951	29	
435	2/1	Brașov, Bis. Sf. Nicolae Corespondență, devize, condiții speciale, caiet sarcini, referate, schițe, planuri. Starea monumentului. Lucrări de renovare, reparare, consolidare, restaurare (construcție, pictură, mobilier). Sistematizarea săpăturilor interioare. Executarea lucrărilor de sculptură. Descoperirea unui drapel militar rusesc datând din anul 1732. Semnatari: H. Teodoru, V. Brătulescu, C. Daicoviciu, I. Mihail, St. Balș.	1924–1945	204	
436	2/9	Brașov – Dârsta, Bis. ortodoxă română, Sf. Treime. Corespondență, norme pentru întocmirea devizului, caiet de sarcini.	1939–1944	12	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fielor	Observații
1	2	3	4	5	6
		Se solicită aprobarea pentru, executarea lucrărilor de reparație la turnul bisericii; curățirea și restaurarea picturii. Semnatari: V. Brătulescu, H. Teodoru, I. Mihail, St. Balș. Pe o filă, semnăturile/autografele/?ale unor personalități: C. Argetoianu, N. Iorga, Vaida Voevod, V. Iamandi, N. Lupu, mitrop. Nicodim etc. Câteva file pătate.			
437	2/12	Brașov – Schei (Tocile), Bis. Sf. Treime Correspondență, caiet sarcini, deviz, memoriu. Istoric, restaurare (pictura); reparații în interiorul bisericii. Semnatari: I. Mihail, V. Brătulescu.	1938–1941	12	
438		Brașov, Casa poetului Andrei Mureșanu (str. Castelului nr. 36) Correspondență în legătură cu exproprierea imobilului.	1939	1	
439		Brașov, Sala muncitorească, cârciuma nr. 5 (ambele situate pe str. Lungă nr. 9). Organizarea unui muzeu. Cu referiri și asupra următoarelor: Casa Muzeului Orânduirii feudale și Bastionul țesătorilor; Palatul Cnezilor Cantacuzini din satul Schitul Hangu – Bacău (proponeri spre a fi declarate monumente istorice); Casa Ben (placă comemorativă) Correspondență, memoriu, caiet sarcini, deviz, listă materiale Lucrări de întreținere, reparații ș. a.	1949–1950	43	
440	2/119	Brașov, Casa Sfatului (Muzeu), P-ța Publică, Bastionul țesătorilor, Muzeul Orânduirii Feudale, Cârciuma nr. 5, Sala muncitorească Antemăsurătoare-deviz, acte financiare, correspondență, referate, procese-verbale, memorii, instrucțiuni, caiet sarcini, schiță. Restaurare, amenajări. Semnatari: V. Brătulescu, St. Balș, H. Teodoru.	1940—1952	86	
441		Brașov, Cetatea, Sala muncitorească, Bastionul țesătorilor Correspondență, antemăsurători-devize, listă materiale, Caiet sarcini, memoriu. Restaurare, amenajări, instalații.	1950	154	
442		Brașov, Imobilul din str. A. Dima nr. 17 (fostă Brâncoveanu), proprietatea V. Roth Correspondență, referat, 2 foto.	1949	7	
443		Brașov, Poarta Scheiului Correspondență, referat.	1951	3	
444		Brașov, Statuia lui Arpad de pe Tâmpa Corepondență, schiță, vedere.	1923	3	
445		Bratev – Teleorman, Bis. Sf. Dimitrie Chestionar	1921	2	
446		Bratovoiești – Dolj, Bis. Sf. Voievozi Căt. Adunații Giormanele, Bis. Sf. Nicolae Căt. Adunați, Bis. Sf. Nicolae Căt. Bădoși, Bis. Sf. Nicolae Chestionare, fișe.	1921	13	

Nr. ord.	Numărul vechii al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. filelor	Observații
1	2	3	4	5	6
447	17/1	Brazi – Prahova, Bis. Sf. Treime Sat Botești, Bis. Nașterea Maicii Domnului Com. Ogretin, Biserica istorică Com. Sângeru, Biserica Corespondență, devize, proces-verbal. Stare, reparații (inclusiv pictura) Semnatori: D. Onciul, V. Drăghiceanu, N. Ghika.	1919–1920	14	
448	36/6	Căt. Brădățel – Baia, Bis. Sf. Haralambie Căt. Botești, Bis. Sf. Gheorghe Căt. Horotniceni, Bis. Pogorârea Sf. Duh Toate căt. fac parte din com. Horotniceni. Chestionare, corespondență, devize, condiții speciale. Stare. Reparații. Consolidări. Restaurare. Semnatori: V. Drăghiceanu, N. Ghika, V. Brătulescu, H. Teodoru, St. Balș. File pătate; pe alocuri înscrisul ilizibil.	1921–1942	30	
449		Brădeanu – Buzău, Bis. Sf. Gheorghe Căt. Mitropolia, Bis. Sf. Mihail și Gavril Căt. Smârdan, Bis. Nașterea Maicii Domnului Chestionare, corespondență.	1921	7	
450	15/11	Brădești – Dolj, Bis: Sf. Voievozi (Arh. Mihail și Gavril) Căt. Morărești, Bis. Sf. Ioan Botezătorul Chestionare, corespondență, devize, referate, memorii, proces-verbale, caiet sarcini, ofertă, planuri. Starea monumentelor, lucrări de reparații și restaurare (construcții, pictură); gropniță. Semnatori: D. Onciul, N. Ghika, N. Drăghiceanu, V. Brătulescu H. Teodoru, I. Mihail, St. Balș, E. Costescu, episcop Nifon Craioveanu.	1915–1950	158	
451		Căt. Brădești – Tutova, Bis. Cuv. Paraschiva Căt. Grăjdeni, Bis. Sf. Nicolae M-rea Grăjdeni, Chestionare, corespondență. Istoric. Starea monumentelor. Cu referiri la arhiva m-rii (publicată în „Dimineața” – 29 febr. 1932 și transferată la Arh. St. Iași) Semnatori: N. Iorga, V. Drăghiceanu, N. Ghika, H. Teodoru.	1921–1933	21	
452	23	Brădetu – Argeș, Bis. Înălțarea Maicii Domnului Chestionar, corespondență, deviz, proces-verbal. cu timbre. Starea monumentului. Reparații Clopotul (deteriorat) depus în Muzeul Mănăstirii Argeș. Semnatori: D. Onciul, V. Drăghiceanu, St. Balș, N. Ghika	1921–1949	18	
453		Brădetu – Mehedinți, Bis. Sf. Ioan Căt. Runculețul, Bis. Sf. Ioan Chestionare, corespondență	1921	7	
454		Brădiceni – Gorj, Bis. Sf. Ioan Corespondență Semnatori: V. Brătulescu ș.a.	1940	1	
455		Brăești – Buzău, Bis. Cuv. Paraschiva, Sf. Vasile Căt. Pinul, Bis. Nașterea Maicii Domnului Chestionare	1921	9	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. filelor	Observații
1	2	3	4	5	6
456		Brăhășești – Tecuci, Bis. Sf. Voievozi Căt. Toplea, Biserica Căt. Coșiteni, Bis. Sf. Voievozi Căt. Brăhășeștii de Sus, Bis. Sf. Ioan Chestionare, corespondență, instrucțiuni, deviz Starea monumentelor, restaurare. Semnatari: St. Balș, H. Teodoru, V. Brătulescu	1921–1944	21	
457	22/1	Brăești – Iași, Bis. Sf. Voievozi Căt. Albești, Bis. Sf. Mihail și Gavril Căt. Cristești, Bis. Sf. Petru și Pavel Căt. Prigoreni, Bis. Sf. D-tru Chestionare, corespondență, pomelnic, referat. Cu timbre. Starea monumentelor. Sistemizare, construcții. Știri despre mormântul și inelul sigilar – I. Neculce	1921–1941	26	
458	5/1	Brăila, Bis. Sf. Mihail și Gavril, Sf. Ioan, Sf. Constantin și Elena, Adormirea, Sf. Spiridon, Sf. Petru și Pavel, Sf. Gheorghe, Cuv. Paraschiva, Sf. Ilie, Sf. Nicolae Chestionare, corespondență, devize. Stare, consolidare, reparații (construcție, pictură) Semnatari: V. Drăghiceanu, N. Ghika I. Mihail, H. Teodoru	1921–1938	44	
459		Căt. Brănești – Bacău, Bis. Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul. Căt. Podurile, Bis. Sf. Nicolae, Căt. Rusăești, Bis. Sf. Voievozi Chestionare, corespondență, procese-verbale, referate, antemăsurătoare – deviz. Starea monumentelor, necesitate reparații; restaurare Semnatari: V. Brătulescu, H. Teodoru, N. Ghika	1921–1939	28	
460		Brănești – Dâmbovița, Bis. Buna Vestire Bis. Sf. Nicolae Chestionare, corespondență	1921	6	
461		Brănești – Ilfov, Bis. Sf. Nicolae Chestionar, Corespondență	1921	5	
462		Brănișca – Hunedoara, Biserica Corespondență Semnatari: V. Brătulescu ș.a.	1944–1945	3	
463		Brăniștari – Vlașca, Bis. Sf. Gheorghe Chestionar	1921	3	
464		Braniștea – Covârlui, Bis. Mihail și Gavril Căt. Traian, Bis. Sf. Nicolae Căt. Lozova, Bis. Nașterea Maicii Domnului Chestionare, corespondență	1921	7	
465	34/4	Brănișteni – Roman, Bis. Duminica Tuturor Sfinților Chestionar, corespondență Necesitate reparații Semnatari: St. Balș, H. Teodoru	1921–1946	6	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. filelor	Observații
1	2	3	4	5	6
466		Brătășanu – Ilfov, Bis. Adormirea Chestionar	1921	3	
467		Brătășanca – Prahova, Bis. Sf. Gheorghe Căt. Dărmănești, Bis. Sf. Nicolae	1921	4	
468	1	Căt. Brătești – Argeș, Bis. Înălțarea Domnului Bis. Sf. Ioan Botezătorul Căt. Pământeni, Bis. Adormirea Căt. Ungureni, Bis. Sf. Îngeri Chestionare, corespondență	1921	17	
469		Brăteștii de Jos – Dâmbovița, Bis. Sf. Nicolae Sf. Treime, Sf. Voievozi Chestionar	1921	1	
470		Brăteanu – Roman, Bis. Tăierea Capului Sf. Ioan, Bis. Trei Ierarhi, Bis. Sf. Vasile, Grigore și Ioan Chestionare	1921	3	
471		Brăția – Ialomița, Bis. Sf. Treime Căt. Frumușica, Bis. Sf. Dumitru Căt. Panduri, Bis. Adormirea Chestionare, corespondență, antemăsurătoare – devize, proces-verbal Starea monumentelor, reparații Semnatori: St. Balș, V. Brătulescu	1921–1945	15	
472		Brătianu – Ialomița, Bis. Sf. Voievozi Căt. Iazu, Bis. Sf. Nicolae Chestionare	1921	5	
473		Brătianu – Tulcea, Bis. Sf. Nicolae (distrusă) Căt. Pisica, Bis. Sf. Nicolae Chestionare	1921	9	
474	26	Brătieni – Argeș, Bis. Sf. Trei Ierarhi Căt. Galeș, Bis. Sf. Împărați Chestionare, corespondență	1921	9	
475	3/3	Brătila – Bacău, Bis. Adormirea Maicii Domnului Căt. Brătila de Mijloc, Bis. Sf. Voievozi Căt. Brătila de Sus, Bis. Sf. Nicolae Chestionare, corespondență, referat. Necesitate reparații Semnatori: V. Brătulescu, H. Teodoru	1921–1936	9	
476	20/8	Brătuia – Gorj, Bis. Sf. Voievozi Căt. Iazu, Bis. Nașterea Maicii Domnului Chestionare, corespondență, deviz Necesitate reparații, restaurare Semnatori: V. Brătulescu ș.a.	1921–1940	14	
477	2/29	Brăzești – Turda, Biserica Veche (1769), de lemn Învierea Domnului; pictată. Chestionar, corespondență, proces-verbal, memoriu, referate, antemăsurătoare – deviz, condiții speciale, analiză prețuri. Stare. Procurarea fondurilor bănești și a materialelor de construcție. Reparații. Intenția de mutare a bisericii pe vatra m-rii Martirii Neamului din Baia de Arieș. Semnatori: N. Iorga, V. Brătulescu, H. Teodoru, I. Mihail, E. Costescu	1938–1947	78	
478	15/16, 28	Breasta – Dolj, Bis. Sf. Nicolae	1921–1949	41	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fielor	Observații
1	2	3	4	5	6
		Căt. Obedinul, Bis. Sf. Nicolae Căt. Crețești, Schitul Sf. Ioan Botezătorul Chestionare, fișă, corespondență, devize, memoriu, referate. Restaurare, întreținere, consolidare. Se propune dărâmarea bisericii vechi din Breasta și construirea altui edificiu eclesastic. Ceriința – neaprobată – de a se construi o școală din materialul rezultat de la biserica din Crețești. Semnatori: V. Drăghiceanu, H. Teodoru, E. Costescu, V. Brătulescu			
479		Breaza – Buzău, Bis. Sf. Gheorghe Căt. Greceanca, Bis. Adormirea Căt. Bădeni, Bis. Sf. Nicolae Chestionare, corespondență	1921	7	
480		Breaza de Sus – Prahova, Bis. Sf. Nicolae, Schimbarea la Față Căt. Podul Vadului, Bis. Nașterea Sf. Ioan Botezătorul Căt. Breaza de Jos, Bis. Sf. Gheorghe Chestionare, corespondență, raport, deviz. Reparații Semnatori: D. Onciul, N. Ghika, H. Teodoru, V. Brătulescu	1921–1936	21	
481		Brebeni – Olt, Bis. Adormirea Chestionar	1921	2	
482		Brebi – Cluj, Bis. Ortodoxă Corespondență Lipsa fondurilor pentru reparații (locuitorii sunt pauperi)	1939	1	
483	29/3	Brebu – Prahova, Bis. Sf. Voievozi (fostă m-re) Sat Petriceana, Bis. Sf. Treime Chestionare, corespondență, referate, devize, procese-verbale, memoriu, caiet sarcini, acte financiare, schițe-planuri. Stare, lucrări de reparații, restaurare. Semnatori: N. Iorga, D. Onciul, N. Ghika, H. Teodoru, St. Balș, E. Costescu, V. Brătulescu	1921–1949	249	
484		Breșnița de Motru – Mehedinți, Bis. Sf. Nicolae Chestionar, corespondență	1921–1939	5	
485		Brezoarele – Dâmbovița, Bis. Adormirea Căt. Brăiloiu, Bis. Sf. Nicolae Căt. Cluceru, Bis. Adormirea Chestionar, raport de constatare, corespondență, antemăsurători – devize, procese-verbale, caiet sarcini, schițe. Starea monumentelor, reparații. Semnatori: V. Brătulescu, H. Teodoru, E. Costescu, N. Ghika. File deteriorate (pătate)	1921–1947	56	
486	23/25	Brezoaia – Ilfov, Bis. Adormirea Căt. Cămărașu, Bis. Sf. Nicolae Căt. Drăgăneasca, Bis. Sf. Nicolae Chestionare, corespondență, antemăsurătoare – deviz, „Dispozițiuni pentru construirea bisericilor în vecinătatea	1921–1947		

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. filelor	Observații
1	2	3	4	5	6
		monumentelor istorice" (tip.) Starea monumentelor (ruină); construcție nouă; pictura Semnatari: H. Teodoru, V. Brătulescu, St. Balș			
487		Brezoiu – Vâlcea, Bis. Intrarea în biserică Chestionare	1921	4	
488		Brezuița de Ocol, Bis. Sf. Nicolae Căt. Magheru, Bis. Adormirea Chestionare, corespondență	1920–1921	6	
489		Brezuica – căt. – com. Gostavăț, Bis. Sf. Nicolae Gostavăț – Romanai, Bis. Sf. Nicolae Chestionare, corespondență	1921–1923	5	
490		Brânceni – Teleorman, Bis. Sf. Ap. și Ev. Luca Chestionar, corespondență	1921	3	
491	35/14	M-rea Brâncoveni – Romanai, Bis. Sf. Nicolae (Adormirea) Căt. Mărgheni, Bis. Sf. Gheorghe Cu succinte referiri asupra mănăstirilor Cozia și Gura Motrului și bisericii din com. Mihăești – Vâlcea Chestionare, corespondență, antemăsurători – devize, schițe, proces-verbal de recepție, transcriere inscripții Cu timbre (1924) etc. Semnatari: V. Brătulescu, N. Ghika, I. Mihail, H. Teodoru, C. Nicolăescu-Plopșor	1921–1952	174	
492		Brosari – Mehedinți, Bis. Sf. Ilie Correspondență	1921	1	
493		Broscăuți – Dorohoi, Bis. Sf. Împărați, Adormirea Maicii Domnului Căt. Trestiana, Bis. Nașterea Maicii Domnului Chestionare	1921	9	
494		Brostavățul – Romanai, Bis. Sf. Nicolae Chestionar, corespondență	1921	3	
495		Broșteni – Argeș, Bis. Duminica Tuturor Sfinților Căt. Lăceni, Bis. Cuv. Paraschiva Căt. Podu, Bis. Adormirea Căt. Pârnu – Roșu, Bis. Duminica Tuturor Sfinților Chestionare, corespondență	1921	12	
496		Căt. Broșteni din Deal, com. Broșteni – Dâmbovița Bis. veche (1844–1846) Chestionar, corespondență	1921	3	
497		Broșteni – Ialomița, Bis. Sf. Nicolae Chestionar, corespondență	1921	3	
498		Broșteni – Mehedinți, Bis. Sf. Nicolae, Sf. Împărați Chestionare	1921	3	
499	24/16	Broșteni – Mehedinți, Cula Cuțui Correspondență, antemăsurători – devize Stare, restaurare. Semnatari: V. Brătulescu, H. Teodoru	1934–1951	11	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fielor	Observații
1	2	3	4	5	6
500	30/9	Broșteni – Putna, Bis. Sf. Nicolae Căt. Șindilari, Bis. Sf. Gheorghe Căt. Arva, Bis. Sf. Ioan Chestionare, corespondență, condiții speciale, planuri, antemăsurătoare – deviz, caiet sarcini Semnatari: H. Teodoru, V. Brătulescu, Gr. Ionescu, N. Ghika, St. Balș, I. Mihail Starea monumentelor. Reparații. Spălarea și refacerea picturii. Fonduri	1921–1923	49	
501		Broșteni – Rm. Sărat, Bis. Sf. Gheorghe Căt. Valea Rea, Bis. Sf. Gheorghe Căt. Pitulaș, Bis. Sf. Gheorghe Căt. Vulcăneasa, Bis. Sf. Împărați C-tin și Elena Chestionare, corespondență	1921	10	
502	34/5	Broșteni – Roman Bis. Nașterea Maicii Domnului Corespondență, proces-verbal, fotografie Starea monumentului (ruină) Necesitate reparații Semnatari: H. Teodoru, V. Brătulescu	1937–1943	10	
503		Brusturi – Sălaș, Bis. veche, din lemn Corespondență. Cerere, ajutor financiar	1933–1935	2	
504	27	Brusturoasa – Bacău, Bis. Nașterea Maicii Domnului Căt. Palanca, Bis. Tăierea Capului Sf. Ioan	1921	5	
505	22	Bucecea – Botoșani, Bis. Sf. Ioan, Sf. Nicolae Chestionare, corespondență	1921	5	
506		Bucești – Tecuci, Bis. Cuv. Paraschiva Chestionar, corespondență	1921	6	
507		Bucinișu – Romanai, Bis. Adormirea Chestionar	1921	2	
508	27/17	Buciuștii – Neamț, Biserică Corespondență Starea pisaniei care se află în com. Podoleni Semnatari: H. Teodoru, V. Brătulescu	1946	2	
509	2/23	Bucium – Făgăraș, Bis. rom. unită Corespondență Ajutor pentru continuarea lucrărilor de reparații	1944	1	
510	2/1	Bucium – Sălaș, Castrul roman (ruină) Corespondență Material pentru biserica parohială Semnatari: C. Daicoviciu ș.a.	1940	8	
511	23/12	Buciumeni – Ilfov, Bis. Adormirea Căt. Herăști, Bis. Sf. Voievozi (Sf. Triță, Sf. arhangheli Mihail și Gavril) Casa parohială Chestionar, corespondență, referat, schițe, deviz Reparații, noi construcții Semnatari: N. Ghika, V. Drăghiceanu, E. Costescu, mareșalul Curții Regale, Veniamin mitropolitul, V. Brătulescu	1921–1941	36	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. filelor	Observații
1	2	3	4	5	6
512	38/4	Buciumeni – Tecuci, Schitul Sihastru (Sf. Dimitrie, Sf. apostoli Petru și Pavel), Bis. Sf. Treime Căt. Argeanu, Bis. Sf. Dumitru Căt. Vizurești, Bis. Cuv. Paraschiva Căt. Cățucelu, Bis. Sf. Voievozi Căt. Braniștea, Bis. Sf. Voievozi Căt. Hănțești, Bis. Sf. Gheorghe Chestionare, corespondență, antemăsurători – devize Cu timbre, (1922) etc. Starea monumentelor, reparații, restaurare fonduri Semnatori: V. Drăghiceanu, V. Brătulescu, N. Ghika, H. Teodoru Sf. St. Balș	1921–1946	58	
513	8/5	Bucojnița – Severin, Bis. Sf. Ilie Corespondență, deviz, Necesitate restaurare Semnatori: V. Brătulescu ș.a.	1939	3	
514		Bucov – Teleorman, Bis. Sf. Împărați Chestionar, corespondență	1921	3	
515	15	Bucovăț – Dolj, Bis. Sf. Nicolae Sat Mofleni, Biserică, sec. XVI, M-rea Polovragi, Mrea Tismana, Bis. Călu Căt. Palilula, Bis. Sf. Nicolae Chestionare, fișe, corespondență, măsurători – deviz, oferță, proces-verbal Cu timbre, (1927) etc Stare, reparații, restaurare Construcție, pictură Semnatori: D. Onciul, N. Ghika, V. Drăghiceanu, H. Teodoru, V. Brătulescu, E. Costescu, St. Balș	1915–1951	141	
516		Bucovăț – Severin, Bis. veche Corespondență. Declaraire monument istoric Semnatori: N. Ghika ș.a.	1931	2	
517		Bucoveni – Ilfov, Bis. Sf. Ioan Chestionar, corespondență	1921	5	
518	19/1	Bucovina, Monumente istorice (g-ral) Vatra Moldoviței, Putna, Sucevița, Voroneț, Humor, Suceava, Dragomirna, Pătrăuți, Golea, Cernăuți, Bistrița, Văleni, Davideni, Brăteni ș.a. Corespondență, raport. Ședințele CMI – Cernăuți, starea mon., restaurare (construcții, pictură); referiri la legea monumentelor Semnatori: D. Onciul, V. Drăghiceanu, V. Brădișteanu, Sever Zotta	1920–1921	19	
519	10/9	Bucovina, Sipeneț, Biserica Corespondență, referat Starea monumentului Semnatori: V. Brătulescu, H. Teodoru	1939	2	
520	10/12	Bucovina, Oschlib – Cernăuți, Bis. ortodoxă Corespondență Se solicită construirea unei biserici noi în locul celelalte vechi, neîncăpătoare Semnatori: (V. Brătulescu) ș.a.	1938	1	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau ani extremi	Nr. fielor	Observații
1	2	3	4	5	6
521	10/4	Bucovina, Căt. Vijnița de Jos, Bis. Nașterea Sf. Ioan Corespondență Istoric, stare; necesitate reparații Semnatori: V. Drăghiceanu	1928	3	
522		Bucovina, Căt. Slobozia Nouă – Storojineț Bis. Sf. Mihail și Gavril (de lemn, acoperită cu șindriță) Istoric: necesitate reparații Semnatori: V. Brătulescu ș.a.	1942–1943	2	
523	10/4	Bucovina, Jadova – Storojineț, Biserica Corespondență, deviz Necesitate restaurare: H. Teodoru, V. Brătulescu (semnatori)	1939–1940	8	
524	10/5	Bucovina, Hlința – Storojineț, Biserica Schite, deviz, referat Lucrări de întreținere; restaurare Semnatori: H. Teodoru, V. Brătulescu	1939–1940	8	
525	10/5	Bucovina, Carapciu – Storojineț, Bis. ortodoxă Stare: necesitate reparații (restaurare) Semnatori: V. Brătulescu, H. Teodoru	1942–1943	14	
526	30/1	Bucovina, Budeniț – Storojineț, Biserica veche Corespondență Clopotele vechi Semnatori: N. Iorga ș.a.	1938	4	
527	10/17	Bucovina, Toporăuți – Cernăuți, Biserica Barnovschi Corespondență Necesitate restaurare. Fonduri. Fragmente din construcția veche (pietre cioplite) Semnatori: H. Teodoru, V. Brătulescu	1937–1943	6	
528	10/3	Bucovina, Voloca pe Derelul, Bis. ortodoxă Corespondență Necesitate renovare (pictură) Semnatori: H. Teodoru, I. Mihail	1939	1	
529		Bucșani – Dâmbovița, Bis. Sf. Ioan, Sf. Constantin și Elena Chestionar, corespondență	1921	3	
530	44	Bucșani – Vlașca, Bis. Sf. Nicolae Căt. Podișoru, Bis. Sf. Dumitru Chestionare, corespondență, deviz. Stare. Reparații, lucrări pictură Semnatori: V. Drăghiceanu, I. Mihail, V. Brătulescu, N. Ghika	1921–1934	13	
531		Bucșenești – Argeș, Bis. Sf. Gheorghe, Adormirea Sf. Voievozi Mihail și Gavril Căt. Căpățâneni, Bis. Înălțarea Domnului Căt. Corbeni, Bis. Sf. Gheorghe, Dimitrie și Tudor Căt. Poenari, Bis. Sf. Treime Căt. Berindești, Bis. Adormirea Chestionare, corespondență, referate, procese-verbale, ante-măsurători – devize, analize, prețuri Stare, reparații, restaurare (construcție, pictură) Semnatori: V. Brătulescu, St. Balș, H. Teodoru	1921–1949	63	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. filelor	Observații
1	2	3	4	5	6
532		Bucșești – Bacău, Bis. Sf. Ioan Căt. Cerna, Bis. Adormirea Căt. Cornetu, Bis. Adormirea Căt. Cosciugarii, Bis. Sf. Nicolae Chestionare	1921	8	
533		Bucu – Ialomița, Bis. Sf. Nicolae Căt. Gheorghe Lazăr, Bis. Adormirea Căt. Sărățenii de Jos, Bis. Sf. Ioan Botezătorul	1921	8	
534	23/30	București, Arhivele Statului. Biserica Mihai Vodă Corespondență, planuri, referat, deviz Reparații. Restaurare (construcție, împrejmuire, pictură) Semnatari: N. Ghika, V. Brătulescu, C. Moisil (dir), H. Teodoru, g-ral I. Rășcanu (primar), Al. Lapedatu, A. Sacerdoțeanu (dir)	1929–1943	29	
535		București, Arsenalul Armatei, str. Uranus 7 Corespondență Stare (nefericită)	1952	3	
536	23/35	București, Bis. Adormirea – Giulești Corespondență, antemăsurători – devize, planuri. Restaurare Semnatari: E. Costescu, H. Teodoru, V. Brătulescu	1946	22	
537	23/33	București, Bis. Albă (Sf. Nicolae) Chestionar, corespondență, antemăsurătoare – deviz Restaurare (construcție, pictură) Semnatari: H. Teodoru, V. Brătulescu, I. Mihail	1921–1942	9	
538	23/6	București, căt. Plasa de Sus, Bis. Albă – Postăvari (Sf. Nicolae, Sf. Gheorghe, Cei 40 de mucenici) Chestionar, corespondență	1921	3	
539	23/23	București, Bis. Sf. Gheorghe (parohia Alexe, Calea Șerban Vodă 123) Chestionar, corespondență, caiet sarcini, proces-verbal, recepție Stare, restaurare, consolidare (construcție, pictură) Semnatari: I. Mihail, H. Teodoru, V. Brătulescu	1921–1940	10	
540		București, Bis. Amzei (Sf. Nicolae) Chestionar, corespondență	1921	3	
541		București, Bis. Andronache – Colentina Corespondență Se solicită executarea picturii de către Constantin Selaru Semnatar: N. Ghika	1934	1	
542	23/25	București, Bis. Apostol (Sf. Împ. Constantin și Elena), Calea Văcărești 143 Chestionar, corespondență, referat, antemăsurători – devize, planuri-schiță, proces-verbal Restaurare, întreținere. Fonduri Semnatari: H. Teodoru, V. Brătulescu, E. Costescu	1921–1947	28	
543	23/8	București, Bis. Sf. Apostoli (ctitoria lui Matei Basarab) Chestionar, oferte, schițe, corespondență, desene, antemăsurători – devize, procese-verbale, acte financiare	1919–1947	114	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fielor	Observații
1	2	3	4	5	6
		Cu timbre Starea monumentului, lucrări de reparații, restaurare (construcție, pictură). Fonduri (Societatea Națională Ortodoxă a „Femeilor Române”). Repararea candelelor vechi Se solicită executarea unor copii de pe fresca bisericii (familia Cantacuzino). Obiecte de cult Semnatori: N. Ghika, V. Drăghiceanu, I. Mihail, E. Costescu			
544	17	București, Bis. Batiște Corespondență, chestionar, deviz, procese-verbale, contracte (pentru pictură, caiet sarcini) Starea monumentului, restaurare Îmbrăcarea cu argint a icoanelor împărătești din tâmpla bisericii Semnatori: V. Drăghiceanu, E. Costescu, N. Ghika, St. Balș, I. Mihail, Artur Verona	1912–1940	28	
545		București, Bis. Bărbătescu Nou – Filaret, zisă și Cuțitul de Argint, cu hramul Schimbarea la Față Chestionar, corespondență	1921	3	
546	23/32	București, Bis. Bărbătescu-Vechi, Sf. Nicolae Calea Rahovei 217 Chestionar, corespondență Se solicită dărâmarea bisericii vechi și construirea altui lăcaș nou. Se aprobă de către CMI, în anumite condiții. Semnatori: H. Teodoru ș.a.	1921–1938	7	
547		București, Bis. Bradu – Boteanu (Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul, Sf. Gheorghe, Sf. Voievozi) Chestionar, corespondență, oferte, proces-verbal Starea monumentului. Încadrarea în zidul exterior al bisericii a vechii pisanii Semnatori: N. Ghika, H. Teodoru	1921–1931	11	
548	23/21	București, Bis. Bradu Staicu (Intrarea în biserică, Duminica Tuturor Sfinților, Sf. Apostoli) Chestionar, corespondență, devize, antemăsurători, memoriu, plan, caiet sarcini, proces-verbal Restaurare (construcție, pictură) Semnatori: N. Ghika, V. Brătulescu, I. Mihail, H. Teodoru, St. Balș	1927–1948	45	
549	23/19	București, Bis. Bucur Corespondență, antemăsurători-devize, schițe, planuri, norme, oferte, caiet sarcini, referate, nr. 1 din 1 Decembrie 1918 al „Cuvântului bun”, miniatură Restaurare (construcție, zidul împrejmuitor, pictură). Clopotul existent la Muzeul Național Semnatori: D. Onciul, dr. I. Istrati, N. Ghika, Al. Lapedatu, R. Caracaș, G. Cerchez, H. Teodoru, E. Costescu, Șt. Balș, I. Mihail	1913–1950	159	
550	20	București, Bis. Bucur Caiet de atașament, schițe, planuri, fotografii	1944	14	
551	23/40, 21	București, Bis. Brezoianu (Sf. Treime) Chestionar, corespondență, antemăsurători-devize, schițe, planuri, contract, referate, memoriu Istorie, stare (construcția, pictura de Luchian),	1921–1946	40	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. filelor	Observații
1	2	3	4	5	6
		reparații, consolidări (1901 și ulterior), mutarea pisaniei Semnatari: V. Brătulescu, H. Teodoru, Șt. Balș, I. D. Ștefănescu			
552		București, Bis. Buna Vestire (Dobroteasa) Chestionar, corespondență	1921	3	
553		București, Bis. Cărămidari (Sf. Dumitru, Sf. Gheorghe) Chestionar, corespondență	1921	3	
554		București, Bis. Cișmeaua Mavrogheni (hramul Izvorul Tămăduirii) Chestionar, corespondență, devize, planuri, schițe, referate, note de calcul Cu timbre Reparații, consolidări, spălarea picturii Semnatari: I. Mihail, N. Ghika, H. Teodoru Filele deteriorate (pătate)	1921–1947	162	
555	23/25	București, Bis. Colțea (Trei Ierarhi) Corespondență, referate, antemăsurători-devize, planuri, schițe, memorii Reparații. Clădirea afectată de bombardament (1941). Restaurare. Refacerea turlor Semnatari: H. Teodoru, N. Ghika, V. Brătulescu, Șt. Balș, C. Daicoviciu	1922–1952	204	
556	23	București, Bis. Sf. Constantin și Elena (Calea Plevnei) Corespondență, referat, chestionar, deviz, planuri Cu timbre. Consolidare, reparații, restaurare Semnatari: D. Onciul, V. Drăghiceanu, N. Ghika, H. Teodoru	1919–1938	36	
557		București, Bis. Delea Nouă Chestionar	1921	2	
558		București, Bis. Delea Veche Chestionar, corespondență	1921	3	
559		București. Biserica Dichiu – Tîrchilești (Adormirea) Chestionar, deviz pentru pictură, memoriu, antemăsurătoare-deviz, analiza prețurilor, planuri, schițe Reparații pictură. Semnatari: H. Teodoru	1921–1948	28	
560		București, Bis. Domnița Bălașa (Înălțarea Domnului) Chestionar, corespondență Consolidarea turlor	1921–1943	8	
561		București, Bis. Sf. Dumitru (Șos. Colentina) Chestionar, corespondență, referat Necesitatea refacerii picturii	1921–1933	9	
562	23/82	București, Bis. Sf. Dumitru (Poșta), str. (fostă) Carol I Chestionar, corespondență, ordin g-ral (18 apr. 1926, tipărit; cu referiri la clerul militar), devize, cereri Cu timbre Consolidări, reparații, restaurare. Rolul lui I. C. Filitti Semnatari: V. Brătulescu, N. Ghika, I. C. Filitti, Șt. Balș	1921–1942	67	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fielor	Observații
1	2	3	4	5	6
563	23/20	București, Bis. Sf. Ecaterina (fostă mănăstire închinată M-lui. Sinai) Chestionar, corespondență, deviz Reparații. Scurt istoric. Semnatori: N. Ghika, El. Brătulescu	1921–1927	6	
564	23/11	București, Bis. Sf. Elefterie-Vechi (str. Elefterie 15) Chestionar, corespondență, devize, „Buletinul” bisericii (2 ex. 1930) procese-verbale, contract, schițe, planuri, fotocopii Cu timbre Istoric, stare, restaurare (construcție, pictură, mobilier, obiecte de cult din metal prețios) Semnatori: dr. C. I. Istrati, Al. Lapedatu, N. Ghika, Șt. Balș, I. Mihail, Arthur Verona, V. Drăghiceanu, V. Brătulescu, E. Costescu	1915–1934	171	
565	23/10	București, Bis. Enei (Sf. Nicolae), b-dul Brătianu 7 Corespondență, chestionar, ofertă, antemăsurători-devize, caiet sarcini, referate, schițe, planuri. Cu timbre. Stare. Consolidări, restaurare (construcție, pictură). Neînțelegeri în legătură cu o nouă construcție în imediata apropiere a bisericii Semnatori: N. Iorga, Al. Lapedatu, N. Ghika, V. Drăghiceanu, E. Costescu, H. Teodoru, I. Mihail, Șt. Balș, V. Brătulescu	1915–1943	141	
566		București, Bis. Flămânda (Săracă) cu hramul Schimbarea la Față a Domnului Chestionar, corespondență, deviz, pr.-v. Restaurare. Spălarea picturii Semnatori: N. Ghika, I. Mihail	1921–1925	7	
567	23/33	București, Bis. Foișor (Nașterea Maicii Domnului) Chestionar, corespondență, devize, proces-verbal, caiet sarcini, memoriu Reparații (construcție, pictură) Semnatori: V. Brătulescu, N. Ghika, I. Mihail	1921–1943	37	
568		București, Bis. Fundenii Doamnei (Sf. Eftimie) Referiri și asupra Bis. Spiridon Vechi, Scaune și Snagov Chestionar, antemăsurători-deviz, corespondență, proces-verbal, planuri Cu timbre. Restaurare (construcție, pictură) Semnatori: N. Iorga, N. Ghika, H. Teodoru, I. Mihail, V. Brătulescu, St. Balș.	1921–1953	208	
569		București Bis. Sf. Gheorghe (Francmasonă) Chestionar, corespondență	1921	3	
570		București Bis. Sf. Gheorghe Nou – str. Pantelimon 159. Chestionar, corespondență	1921	3	
571	23/19	București Bis. Sf. Gheorghe Nou – Brâncoveanu (I). Chestionar, corespondență, oferte, deviz, planuri, proces-verbal, memoriu, inventar (materiale).	1915–1949	139	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. filelor	Observații
1	2	3	4	5	6
		Cu timbre Reparații, spălarea picturii, amenajări. Restaurare. Semnatari: N. Ghika, V. Brătulescu, St. Balș, H. Teodoru, Al. Lapedatu, E. Costescu.			
572		București Bis. Sf. Gheorghe Nou – Brâncoveanu (II). Correspondență, arbore genealogic (Brâncoveanu), act de danie, Safta Krețulescu. Cu timbre. Cercetări. Descoperirea mormântului lui C. Brâncoveanu. Reacții. Semnatarii: Dr. C. I. Istrati, V. Drăghiceanu, Al. Lapedatu, N. Ghika	1914–1941	63	
573		București Bis. Sf. Gheorghe – Brâncoveanu (III). Correspondență, planuri, schiță. Monumentul Km. 0 Grădina din jurul bisericii Statuia lui C. Brâncoveanu Semnatari: N. Iorga, H. Teodoru, N. Ghika, E. Costescu.	1936–1938	18	
574	23/1	București Bis. Sf. Gheorghe Vechi Correspondență, chestionar. Stare. Se solicită demolarea clopotniței (nu se aprobă de către CMI). Semnatari: D. Onciul, V. Drăghiceanu	1921–1922	6	
575		București Bis. Hagi (Adormirea) Chestionar, corespondență	1921	3	
576		București Bis. Herăstrău (Sf. Petru) Chestionar	1921	2	
577		București Bis. Sf. N-lae (Sos. Mihai Bravu nr. 139). Chestionar, corespondență.	1921	2	
578	23/37	București Bis. Iancu Vechi (Adormirea) Chestionar, corespondență, referat, procese verbale, deviz estimativ, memoriu. Stare, reparații, renovare pictură. Semnatari: N. Ghika, H. Teodoru, V. Brătulescu.	1921–1946	18	
579	23/8	București Bis. Icoanei (Adormirea) Chestionar, corespondență, caiet sarcini, memorii, schiță. Cu timbre Stare. Cutremur (urmări). Reparații, amenajări, restaurare. Construcție, pictură. Despre odăjdile vechi și mormântul g-lui Odobescu. Semnatarii: H. Teodoru, I. Mihail, V. Brătulescu, E. Costescu.	1921–1948	53	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fielor	Observații
1	2	3	4	5	6
580	23/38	București, Bis. Sf. Ilie Gorgani Chestionar, corespondență, caiet sarcini, proces-verbal, referat, planuri. Lucrări reparații, consolidări, amenajări. Construirea unei scări din piatră de Bucova. Cerere (neaprobată) ptr. construirea unei clădiri în preajma bisericii. Semnatari: N. Iorga, D. Onciul, N. Ghika, H. Teodoru, V. Brătulescu, St. Balș.	1921–1944	80	
581		București Bis. Sf.-Ilie (Kalinderu), Sf. Alexandru Chestionar	1921	3	
582		București Bis. Sf. Ilie Pipera Chestionar. corespondență.	1921	3	
583		București Bis. Sf. Ilie Rahova (Sf. Treime) Chestionar, corespondență, plan, schiță, deviz. Reparații (construcție, pictură) Semnatari: N. Iorga, V. Drăghiceanu, H. Teodoru, V. Brătulescu	1921–1941	29	
584		București Bis. Sf. Ioan Nou (str. Carol 57) Chestionar, corespondență. Necesitate reparații, consolidare Semnatari: N. Ghika	1921–1934	7	
585		București Bis. Sf. Ioan Moși Chestionar, corespondență, proces-verbal. Stare, reparații, consolidări Semnatari: H. Teodoru, V. Brătulescu, N. Ghika	1921–1941	12	
586	23/12	București Bis. Sf. Ionică (Moldoveni), str. Ionică nr. 13. Chestionar, corespondență, planuri, referate. Istoric. Declasată (decret regal) Întocmirea proiectelor pentru restaurarea sau reconstruirea bisericii. Conservarea elementelor lapidare (inscripții etc.) Semnatari: N. Iorga, V. Brătulescu, H. Teodoru, N. Ghika, Carol II, Al. Lapedatu.	1921–1938	23	
587	23/34	București Bis. Izvorul Nou (Sos. Mihai Bravu 311) Chestionar, corespondență, referate, proces-verbal, devize, memorii. Se solicită restaurarea bisericii (construcție, pictură). Demolarea clopotniței. N. Ghika, H. Teodoru, St. Balș	1921–1948	24	
588		București Bis. Izvorul Tămăduirii (str. Puțul cu Apă Rece 76) Chestionar, corespondență, ofertă. Reparații, consolidări (construcție, pictură). H. Teodoru, V. Brătulescu, E. Costescu, I. Mihail.	1921–1942	12	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. filelor	Observații
1	2	3	4	5	6
589		București Bis. Jignița (Calea Văcărești) Referat. Despre pietrele de mormânt care, prin transformările efectuate de primărie se plasează în afara spațiului bisericii (în stradă), propuneri de soluționare. Semnatari: H. Teodoru ș.a.	1936	3	
590	23/22	București Bis. Krețulescu (Calea Victoriei 45). Vol. I. Correspondență, cercetări, descriere. Devize, schițe, procese-verbale, caiet sarcini, convenție, oferte, memorii. Cu timbre. File deteriorate (pătate, rupturi marginale) Reparații, restaurări. Construcție, pictură. Semnatari: N. Iorga, N. Ghika, I. Mihail, Emil Krețulescu efor, St. Balș, H. Teodoru, primarul Capitalei, Arthur Verona.	1932–1948	192	
591		București Bis. Krețulescu. Vol. II. Situaii. Lucrări de restaurare Semnatari: St. Balș ș.a.	1932–1939	52	
592		București Bis. Lucaci Chestionar, corespondență	1921	4	
593	23/27	București Bis. Manea Brutaru (Sf. N-lae) Chestionar, referate, corespondență, procese-verbale, planuri, schiță. Cu timbre. Deteriorat (file pătate) Stare, reparații, consolidări. Urmările bombardamentului. Semnatari: N. Ghika, I. Mihail, H. Teodoru, V. Brătulescu	1921–1947	73	
594	23/10	București Bis. Manu Cavafu (Sf. Treime) Chestionar, corespondență, antemăsurătoare-deviz, planuri. Restaurare Semnatari: H. Teodoru, V. Brătulescu	1921–1944	11	
595	23/41	București Bis. Mina Vergu (Sf. D-tru), str. C. F. Robescu 18. Chestionar, corespondență, devize, situație, plan, Cu timbre. Stare. Istoric. Restaurare, reparații Semnatari: E. Costescu, H. Teodoru, V. Brătulescu, I.D. Ștefănescu	1921–1947	70	
596	23/13,20	București Bis. Mântuleasa (Sf. Arhangheli Mihail și Gavril) Chestionar, corespondență, devize, planuri, schițe, referate, memorii, oferte, caiet sarcini, procese-verbale. Cu timbre. Reparație, restaurare. Construcție, pictură. Semnatari: N. Iorga, N. Ghika, St. Balș, E. Costescu, I. Mihail, V. Brătulescu.	1921–1944	97	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fielor	Observații
1	2	3	4	5	6
597	23/1	București Bis. Negustori (Sf. N-lae) Chestionar, corespondență Stare. Pictura (Tătărescu, 1888, dar și aceea mai veche), deteriorată Semnatari: V. Brătulescu ș.a.	1921–1938	6	
598		București Bis. Sf. N-lae Broșteni Chestionar, corespondență	1921	7	
599		București Bis. Sf. N-lae Buzești Corespondență, proces-verbal Lucrări de consolidare, reparații Semnatari: V. Brătulescu ș.a. Filele deteriorate.	1942	5	
600	41	București Bis. Sf. N-lae Dintr-o zi, str. Academiei, dată în folosință provizorie comunității albaneze. Corespondență, chestionar, procese-verbale, memorii tehnice, antemăsurători-devize, caiet sarcini. Istoric. Urmările cutremurului și ale bombardamentelor Reparații. Consolidări. Restaurare. (Cu unele modificări „care alterează caracterul istoric și artistic al monumentului”). CMI nu îngăduie dărâmarea bisericii, precum și nerespectarea condițiilor de restaurare. Semnatari: D. Onciul, dr. C. I. Istrati, Al. Lapedatu, V. Drăghiceanu, N. Ghika, St. Balș, H. Teodoru.	1914–1951	81	
601		București Bis. Sf. N-lae (Dobroești-Pântelimon) Chestionar, corespondență	1921	3	
602	23/1	București, Bis. Sf. Nicolae Șelari. Chestionar, corespondență, deviz Reparații Semnatarii: N. Ghika ș.a.			
603		București Bis. Sf. N-lae – Sârbi Chestionar, corespondență	1921	3	
604	23/27	București Bis. Sf. N-lae Tabacu, Calea Victoriei 194 Corespondență, chestionar, memorii Restaurarea. Salvarea clopotelor (ocupație nemțească) din bisericile Capitalei, depunerea lor la Muzeul Etnografic. Semnatari: V. Brătulescu, H. Teodoru.	1919–1940	12	
605		București Bis. Sf. N-lae Vlădica Chestionar, corespondență	1921	3	
606		București Bis. Sf. Vasile – Oborul Nou Chestionar, corespondență	1921	3	
607	23/31	București Bis. Sf. Ioachim și Ana – Oborul Vechi, str. Traian 204	1921–1940	27	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fișelor	Observații
1	2	3	4	5	6
		Chestionar, corespondență, memoriu, antemăsurătoare-deviz, planuri. Istoric. Stare. Restaurare (construcție, pictură) Semnatari: I. Mihail, N. Ghika			
608	23/28	București Bis. Adormirea – Olari, Calea Moșilor 141 Correspondență, antemăsurători-devize, referate, proces-verbal, caiet sarcini, schițe, notificare Stare. Reparații. Spălarea picturii. Instalarea luminii electrice, furtul argintăriei bisericii. Expropriere, lucrări de pavaje. Semnatari: D. Onciul, V. Drăghiceanu, N. Ghika, I. Mihail, H. Teodoru, V. Brătulescu, St. Balș.	1921–1943	63	
609		București Bis. Sf. N-lae Popescu Correspondență, proces verbal de recepție. Stare. Reparații și îmbunătățiri Semnatari: N. Ghika ș.a.	1925–1928	4	
610	23/42	București Bis. Sf. Voievozi – Oțetari Chestionar, corespondență Restaurare (pictură) Semnatari: N. Ghika, V. Brătulescu	1921–1926	5	
611	23/35	București Bis. Adormirea – Pantelimon, Dobroești (bis. Spitalului) Chestionar, corespondență, deviz, planuri, caiet sarcini Reparații. Refacerea picturii Semnatari: V. Brătulescu, H. Teodoru, Arthur Verona, I. Mihail, St. Balș	1921–1945	33	
612	16/1	București Bis. Sf. Pantelimon – Pantelimon Chestionar, corespondență	1921	3	
613		București – Bis. Sf. Pantelimon, fostă capelă a fam. Ghika, apoi, a Efor. Spitalelor – Casa din str. Sf. Ioan nou, 46 (fostă a g-lui Mavru) – Crucea veche din curtea Liceului de Fete nr. 3, B-dul Ferdinand 89. – Casa Pencovici, str. Ferdinand 19 Com Dârza Cruce veche Cu referiri și la „inelul lui Necuke” Cu timbre. Chestionar, corespondență, referat antemăsurătoare.deviz Stare. Istoric. Semnatari: V. Brătulescu, E. Costescu, I. Mihail	1921–1941	16	
614		București Bis. Parcul Domenii Correspondență Îi revin obiectele de cult și tâmpla, inițial destinate bis. din Berlin. Semnatari: V. Brătulescu ș.a.	1948	2	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fielor	Observații
1	2	3	4	5	6
615		București Bis. Pitar Moși (nr. 16) Chestionar, corespondență Refacerea ușii (přidvor-naos)	1921–1926	4	
616	64/14	București Bis. Sf. Constantin și Elena, Adormirea, str. Popa Nan 16 Chestionare, corespondență Stare (urmările cutremurului) Semnatori: V. Brătulescu, H. Teodoru	1921–1940	7	
617	23/13	București Bis. Popa Rusu (Chițu) Corespondență, schiță, memorii, devize, referate, procese-verbale, analiza prețurilor, convenție. Cu timbre. Reparații (construcție, pictură) Semnatori: N. Ghica, D. Brăescu, I. Mihail, V. Drăghiceanu, Arthur Verona, H. Teodoru	1921–1943	41	
618	23/25	București Bis. Popa Soare (Adormirea și Sf. N-lae), str. Zefirului 5 Chestionare, corespondență, devize, memorii, procese- verbale, antemăsurători-devize, planuri, referate Consolidare. Restaurare. Lucrări de: canalizare, pavare, încălzire centrală, îndepărtarea umezelii Semnatori: V. Brătulescu, N. Ghika, H. Teodoru, I. Mihail	1921–1948	66	
619		București Bis. Popa Tatu (str. Fântânei 53, G-ral Berthelot) Chestionar	1921	2	
620	23/28	București Bis. Precupeții Noi (Sf. N-lae) str. G-ral Broșteanu Chestionar, corespondență, proces-verbal, antemăsurătoare-deviz, planuri. Stare. Acoperirea bisericii. Transformări. Consolidare. Urmările cutremurului 1940 Semnatori: N. Ghika, V. Brătulescu, St. Balș, H. Teodoru.	1921–1948	37	
621		București Bis. Precupeții Vechi (Duminica Tuturor Sfinților) Chestionar	1921	2	
622	23/19	București Bis. Răzvan (Adormirea) Chestionar, corespondență, deviz, plan. Stare. Reparații. Repictare. Restaurare. Alte lucrări. Semnatori: N. Ghika, H. Teodoru, E. Costescu, I. Mihail. File deteriorate.	1921–1948	28	
623		București Bis. Reformată (Calvină), str. Luterană 10 Corespondență Istoric. Expropriere teren Semnatori: V. Brătulescu ș.a.	1946	6	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fișelor	Observații
1	2	3	4	5	6
624		București Bis. Sărindar Corespondență. Obiecte de cult Semnatori: N. Iorga, V. Drăghiceanu, Gr. Cerkez, D. Rosetti.	1924	3	
625		București Bis. Scaune (str. Teilor; V. Lascăr; Bolinteanu 1) Vol. I Corespondență, schiță, rapoarte, chestionar, plan, schițe, inventarul obiectelor de cult ale bisericii, sec. XVIII-XIX, deviz. Cu timbre. File deteriorate. Cercetarea monumentului. Istoric. Descriere. Lucrări necesare. Amenajări. Construirea palatului societății „Astra” (b-dul Carol 16) și închirierea terenului bisericii. Începerea construcției unui imobil în vecinătatea bisericii. Semnatori: V. Drăghiceanu, N. Ghika, D. Onciul, Gr. Cerkez, V. Brătulescu, E. Costescu, H. Teodoru.	1916-1939	116	
626		București Bis. Scaune Vol. II Corespondență, planuri, referate, antemăsurători-devize, caiete sarcini și atașament Stare. Restaurare (construcția – inclusiv acoperișul) pictura, tâmpla. Semnatori: N. Iorga, St. Balș, V. Brătulescu, H. Teodoru, E. Costescu, I. Mihail, Arthur Verona. Cu timbre File deteriorate	1940-1944	161	
627	17	București Bis. Darvari (paraclisul; metohul monahilor), str. Schitul Darvari (Păcii) Referat „Transformări radicale” (efectuate fără acordul CMI) Semnatori: V. Brătulescu, N. Ghika	1933	2	
628	23 A/40	București Bis. Schitul Maicilor (Buna Vestire) Chestionar, proces-verbal, corespondență, memoriu, antemăsurătoare-deviz. Reparații. Renovarea locuinței preotului. Semnatori: V. Brătulescu, St. Balș, E. Costescu. Cu timbre.	1921-1948	47	
629		București Bis. Schitu Măgureanu Corespondență, deviz. Cercetări, reparații. Semnatori: V. Brătulescu, H. Teodoru	1942	4	
630		București Bis. Cu Sfinți (Intrarea în Biserică), Calea Moșilor Corespondență, chestionar, oferte, contract, referate, procese verbale, antemăsurători-devize, plan. Starea monumentului. Primăria hotărăște dărâmarea bisericii; s-au opus Mitropolia și CMI	1913-1945	242	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fielor	Observații
1	2	3	4	5	6
		Restaurare (construcție, pictură) Semnatori: N. Iorga, Al. Lapedatu, Dr. C.I. Istrati, N. Ghika, Gr. Cerkez, V. Drăghiceanu, I. Mihail, Arthur Verona, mitropolitul Platon, V. Brătulescu, H. Teodoru Cu timbre.			
631	23/23	București Bis. Silvestru (Adormirea) Chestionar, corespondență. Stare Clopotniță. Semnatori: N. Brătulescu, H. Teodoru.	1921–1944	4	
632	23 A/42	București Bis. Slobozia (nașterea Maicii Domnului, str. Leon Vodă Chestionar, planuri, corespondență, proces-verbal, devize, caiet sarcini Lucrări executate (unele fără acordul CMI) Semnatori: N. Ghika, V. Drăghiceanu, E. Costescu, I. Mihail, V. Brătulescu	1921–1953	65	
633	23/7	București Bis. Sf. Sofia. Parcul Negroponete. Floreasca. Corespondență, planuri, deviz. Stare. Lucrări (construcție, pictură). Semnatori: N. Ghika, I. Mihail, V. Brătulescu	1926–1940	26	
634	23/29 (24)	București Bis. Spirea Nouă (Adormirea) Chestionar, corespondență antemăsurători-devize, caiet sarcini, procese verbale, oferte. Cu timbre Dărâmarea clopotniței, curățirea și repararea picturii. Recuperarea clopotului luat de către germani. Semnatori: St. Balș, N. Ghika, H. Teodoru, I. Mihail, V. Brătulescu, Arthur Verona	1919–1943	44	
635		București Bis. Spirea Veche Corespondență, chestionar. Timbre. Se solicită de către primărie crucile de la biserică pentru ornamentarea grădinii Cișmigiu Enoriașii cer reclădirea bisericii Lista obiectelor de cult cu valoare istorico-artistică (păstrate la Institutul Ortodox, la Sf. Sinod și la biserică). Semnatori: V. Drăghiceanu.	1915–1924	14	
636		București Bis. Sf. Spiridon Nou (str. Cuza Vodă 2). Chestionar, corespondență	1921–1949	9	
637	23 A/38	București Bis. Sf. Spiridon Vechi (lângă str. Sf. Apostoli) Corespondență, oferte, schițe, antemăsurători - devize, proces-verbal. Cu timbre. Istoric. Stare. Pericolul de a fi dărâmată. Reparații. Restaurare (construcție, pictură). Semnatori: D. Onciul, dr. C.I. Istrati, N. Ghika, V. Drăghiceanu, E. Costescu, St. Balș, V. Brătulescu.	1914–1951	123	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. filelor	Observații
1	2	3	4	5	6
638		București Bis. Stavropoleos Vol. I Corespondență, referate, deviz, proces-verbal. Inventarul obiectelor de cult cu valoare istorico-artistică aflate la muzeul bisericii. Chestionar, planuri, condiții g-le. Trei fotografii. Cu timbre. File deteriorate. Restaurare (construcție, pictură, obiecte de cult). Deteriorarea unei coloane. Semnatari: D. Onciul, Al. Lapedatu, dr. C.I. Istrati, N. Ghika, V. Drăghiceanu, H. Teodoru, V. Brătulescu	1913–1940	87 Foto a, b, c.	
639		București Bis. Stavropoleos Vol. II Corespondență, referate, schițe-planuri, extrase din presa vremii, desene (vitrouri, ferestre), procese verbale, antemăsurători-devize, caiet de atașament, contract ș.a. Istoric. Urmările cutremurului (1940). Restaurare, consolidare (construcție, pictură). Redeschidere (redată cultului). Conservarea frescelor. Muzeul bisericesc. Locuința preotului. Semnatari: V. Brătulescu, H. Teodoru, E. Costescu, I. Mihail, Arthur Verona.	1941–1953	282	
640		București Bis. Stejarul (Înălțarea Sf. Cruci). Chestionar, corespondență	1921	3	
641	23/20	București Bis. Sf. Ștefan (str. Călărași 83) Corespondență, referate, chestionar, planuri-schițe, procese-verbale caiet sarcini, devize. Financiare. Cu timbre. Istoric. Reparații. Restaurare (construcție, pictură). Semnatari: D. Onciul, V. Drăghiceanu, N. Ghika, H. Teodoru, Arthur Verona.	1915–1951	100	
642	23/39	București Bis. Cuibul cu Barză (Sf. Ștefan) str. Știrbei Vodă. Chestionar, corespondență, procese verbale, antemăsurătoare-deviz. Reparații. Curățirea picturii. Semnatari: I. Mihail, N. Ghika, V. Brătulescu, H. Teodoru	1921–1941	25	
643	23/13 (6)	București Bis. Târca – Vitan (Înălțarea Domnului). Corespondență, procese verbale, angajament, antemăsurători-devize, caiete sarcini, oferte, referate, plan, schiță, copii ale unor acte din 1870, 1900 etc. (B. St. Delavrancea, Carol I). Cu timbre. Stare (înainte și după cutremur). Reparații (construcție, pictură). Proprietate. Semnatari: N. Iorga, V. Drăghiceanu, N. Ghika, I. Mihail, V. Brătulescu, H. Teodoru.	1870–1945	156	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fielor	Observații
1	2	3	4	5	6
644	23/6	București Bis. Sf. Treime (Crucea de Piatră) Chestionar, corespondență, oferte, tablou (oferte). Reparații Semnatari: N. Ghika ș.a. File deteriorate.	1921–1927	17	
645	23/35	București Bis. Sf. Treime – Ghencea Chestionar, corespondență, schițe, plângerea locuitorilor. Cu timbre. Intenția preotului de a dărâma biserica; se opun locuitorii și CMI Semnatarii: N. Iorga, N. Ghika, mitrop. Veniamin, V. Brătulescu.	1921–1936	21	
646		București Bis. Sf. Treime – Tei Chestionar, corespondență.	1921	3	
647	25/15	București Bis. Udricani Chestionar, corespondență, antemăsurători-deviz, oferte, planuri, apel (imprimat). Cu timbre. Restaurare. Pericol demolare. Semnatari: N. Iorga, V. Brătulescu, H. Teodoru.	1921–1945	79	
648	23/9	București Bis. Sf. Vasile (Calea Victoriei nr. 198) Chestionar, corespondență	1921–1938	3	
649	23/1/8	București Bis. Sf. Vineri – Herasca. (Cuv. Paraschiva, str. Călărași nr. 2). Corespondență, chestionar, procese verbale. Piatra funerară a mamei lui Matei Basarab voievod, Elena, de la Herăști. Oprea licitației pentru vinderea unor piese de cult vechi ale bisericii. Semnatari: V. Pârvan, V. Drăghiceanu, Dr. I. Istrati.	1915–1924	21	
650		București Bis. Sf. Vineri Nouă Chestionar, corespondență	1921	3	
651	23/33	București Bis. Visarion (Sf. Împărați C-tin și Elena) Corespondență, chestionar, planuri, schițe, referate, antemăsurători-devize, caiet sarcini, memoriu. Stare. Refaceri. Consolidări. Restaurare. Semnatari: V. Drăghiceanu, N. Ghika, V. Brătulescu, H. Teodoru, St. Baș.	1921–1953	109	
652		București Bis. Sf. Voievozi (Sf. Arhangheli Mihail și Gavril) Corespondență, chestionar	1921	4	
653	23/1 (24)	București Bis. Zlătari (Nașterea Maicii Domnului). Calea Victoriei. Chestionar, corespondență, schițe, plan. Stare. Proprietate. Pasagiul ptr. pietoni din preajma monumentului. Semnatari: N. Ghika, V. Brătulescu, H. Teodoru.	1921–1945	21	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fișelor	Observații
1	2	3	4	5	6
654		București Capela Azilului Elena Doamna Chestonar	1921	2	
655		București Capela Cimitirului Bellu Chestonar	1921	1	
656		București Capela Spitalului Filantropia Corespondență, memoriu În curs de demolare. Trei icoane datate 1817, opera zugravului David Mina. (transfer). Semnatari: V. Brătulescu, H. Teodoru	1943–1950	12	
657	23/3 (26)	București Capela Domnească Grigore Ghika Corespondență, planuri, referate, antemăsurătoare-deviz, caiet de sarcini Restaurare Semnatari: H. Teodoru, V. Brătulescu, I. D. Ștefănescu, St. Balș	1944–1949	41	
658		București Capela Lahovari, str. Sapienței Corespondență, referat Necesități exprimate: renovare, redeschidere. Semnatari: H. Teodoru ș. a.	1941	4	
659	8/4	București Casa Anton Pann (str. cu același nume, fostă Taurului) Corespondență. Fragmente din ziarul „Macedonia” Istoric. Casa și tipografia (stare nefericită) Se cer: declararea clădirii monument istoric, cedarea unui imobil bisericii Lucaci în schimbul casei Pann (aceasta, împreună cu locul și altele fuseseră donate de soția cărturarului amintitei biserici). Semnatari: V. Brătulescu ș.a.	1942–1943	26	
660		București Casa Disescu (Calea Victoriei nr. 196) Corespondență Se solicită cumpărarea ei de către stat și transformarea în muzeu. Semnatari: V. Brătulescu, H. Teodoru.	1945	3	
661	17/17	București Casa (palat) Filipescu, str. Dionisie Lupu nr. 34. Corespondență, planuri, referate, decret regal. Se solicită (și se hotărăște) clasarea imobilului ca monument istoric; restaurare. Semnatari: St. Balș, H. Teodoru, Al. Lapedatu, V. Brătulescu, C. Daicovicu.	1947–1948	17	
662	23/12 (33)	București Casa Melic, str. Spătarului nr. 22 Corespondență, aviz. Declararea și clasarea ca monument istoric. Semnatari: V. Brătulescu ș. a.	1943	7	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fișelor	Observații
1	2	3	4	5	6
663	23/14 (15)	București Casa Moruzi-Cantacuzino-Crețulescu, Calea Victoriei nr. 117 Corespondență, referate, planuri, memorii Muzeul Municipiului, Comisia Istorico-Artistică. CMI se opune demolării și reconstruirii în alt spațiu. Cercetări arheologice. Dărâmare. Semnatari: D. Onciul, N. Ghika, V. Brătulescu, H. Teodoru, Al. Lapedatu	1921–1943	48	
664		București Casa Maria Rosetti Corespondență, referat, antemăsurători-deviz, plan. Amenajarea spațiului verde din jurul monumentului. Restaurare. Amenajări. Semnatari: H. Teodoru ș.a.	1948–1949	15	
665	26/9	București Casa Samuelli, str. Spiru Haret nr. 14. Declarații. Cu timbre. Despre monument și despre masa-obiect istoric, proprietatea familiei amintite (protejare). 1877.	1942	2	
666		București Casa Reșovsky, Calea Șerban Vodă nr. 37. Corespondență, schițe. File deteriorate. Se solicită a fi declarat monument istoric. În cazul demolării, materialul rezultat (stâlpi, arcade, grinzi ș.a.) să fie atribuite Institutului pentru Studiul Istoriei Universale. Semnatari: N. Iorga, H. Teodoru, V. Brătulescu.	1938–1940	11	
667		București Casa din Calea Victoriei nr. 170 Adrese CMI se interesează de coloana cu valoare istorică descoperită în curtea imobilului menționat, vândută de către proprietar Semnatari: V. Brătulescu, H. Teodoru. Vezi BCMI	1946	2	
668		București Teatrul Național de Operă; Sala cinematografului. „Marna”. Memoriu, observații. Dactilografiate File deteriorate. Dorința de a se construi Opera de Stat.	1950	33	
669		București Bis. Slobozia (str. Leon Vodă nr. 87) Crucea ridicată de Leon Vodă. Cerere Crucea, cu valoare istorică și artistică (ridicată de Leon Vodă în anul 1632 febr. 20). Stare.	1939	1	
670		București Crucile de piatră din anii 1829 și 1845 din cartierul Ferentari Cerere, referat, transcrierea inscripțiilor. Strămutare (ptr. executarea lucrărilor de sistematizare) Semnatari: C. Daicoviciu, V. Brătulescu, H. Teodoru.	1948	4	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fișelor	Observații
1	2	3	4	5	6
671		București Bis. Curtea Veche. Vol. I Corespondență, deviz, chestionar, anteproiect, referate, oferte. Fotocopii (3) Cu timbre. File deteriorate Restaurare. Clopote vechi (unul transferat la Muzeul Etnografic). Reparații. Semnatari: Al. Lapedatu, Dr. C. I. Istrati, N. Ghika, V. Drăghiceanu, D. Onciul, Gr. Cerkez, H. Teodoru	1913–1931	161	
672	32	București Bis. Curtea Veche. Vol. II Caiet de atașament (text, schițe, planuri).	1928	60	
673	23/20	București Bis. Curtea Veche. Vol. III Corespondență, schițe, planuri, antemăsurători-devize, referate, oferte, procese-verbale, fragm. ziar. Cu timbre Restaurare (construcție, pictură) N. Iorga – ctitor. Semnatari: H. Teodoru, N. Ghika, V. Drăghiceanu, V. Brătulescu, I. Mihail	1929–1932	330	
674	23/10 (36)	București Bis. Sf. Anton, Curtea Veche vol. VI Antemăsurători devize, referate, corespondență, schițe, desene, oferte cu timbre. Restaurare (construcție, pictură) Reparații. Semnatari: N. Iorga, N. Ghika, H. Teodoru, I. Mihail, V. Drăghiceanu.	1934–1937	244	
675	8	București Bis. Sf. Anton, Curtea Veche (Masa altarului) Conșervare. Semnatari: H. Teodoru ș. a.	1936	4	
676	37	București Bis. Sf. Anton, Curtea Veche. Vol VII Registrul măsurători și atașamente (cu schițe).	1937	28	
677	23/4 (38)	București Bis. Curtea Veche VIII Corespondență, antemăsurători-devize, caiet sarcini, referate, procese verbale. Ordinul 13360/23 XI 33 al Patriarhiei către protopopiate în privința construcțiilor și reparațiilor. Cu timbre Constatări, instalații, reparații. Construirea clopotniței. Subzidirea caselor vecine bisericii Semnatari: N. Iorga, H. Teodoru, V. Brătulescu, N. Ghika, I. Mihail, St. Balș	1933–1947	195	
678	34	București Bis. Curtea Veche IV Casa parohială Atașamente	1934	53	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fielor	Observații
1	2	3	4	5	6
679	35	București Bis. Curtea Veche V Casa parohială Planuri	1934	14	
680	23/9	București Geamia din parcul Carol Corespondență, antemăsurători-devize, procese-verbale, atașamente, situație definitivă Cu timbre Reparații. Legația Egiptului Semnatari: H. Teodoru, N. Ghika	1937	32	
681		București M-rea Antim I Corespondență, antemăsurători-devize, procese-verbale, financiare, schițe. Cu timbre Reparații, restaurare. Reamplasarea pietrelor cu inscripții Semnatari: D. Onciul, N. Ghika, V. Drăghiceanu, patriarhul Miron, N. Iorga	1913–1935	155	
682		București M-rea Antim II Referate, corespondență, procese-verbale, oferte, antemăsurători-devize, memoriu, caiet sarcini, planuri, fragm. ziar. Cu timbre. Unele file deteriorate Starea monumentului. Proiect ptr. construirea unui „cămin episcopal” în grădina m-rii. Consolidări, reparații, restaurare (biserică, chilii) Casa Pimen din incinta m-rii. Semnatari: N. Iorga, H. Teodoru, V. Drăghiceanu, E. Costescu, N. Ghika, patriarhul Miron, V. Brătulescu, George Brătianu, St. Balș	1931–1944	281	
683	23/139	București M-rea Antim III Corespondență, antemăsurători-devize, procese-verbale, condiții speciale, caiet sarcini, planuri Restaurare, amenajări Semnatari: St. Balș, V. Brătulescu	1945–1952	326	
684	23/2	București M-rea Cotroceni I Corespondență, chestionar, memorii, devize, oferte, referate, contract, caiet sarcini, proces-verbal, antemăsurători, planuri; financiare Cu timbre Consolidare, restaurare (construcție, pictură, fațadă) Semnatari: N. Ghika, V. Drăghiceanu, I. Mihail, V. Brătulescu, St. Balș, Veniamin, arh. și mitrop.	1921–1942	165	
685		București M-rea Cotroceni II Corespondență, schiță, planuri, antemăsurători-devize, condiții speciale, procese-verbale, contract, memoriu; financiare. Consolidări, restaurare. Semnatari: V. Brătulescu, Al. Lapedatu, St. Balș.	1943–1949	266	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. filelor	Observații
1	2	3	4	5	6
686	23A/36	București M-rea Mărcuța Corespondență, antemăsurători-devize, chestionar, referate, planuri, schițe; financiare Cu timbre Stare. Reparații, restaurare Semnatari: Dr. C. I. Istrati, V. Drăghiceanu, D. Cantacuzino, Al. Lapedatu, N. Ghika, H. Teodoru, N. Iorga.	1911–1952	191	
687	11	București M-rea Mihai Vodă I Corespondență, chestionar, memorii, referate, antemăsurători-devize, schițe, oferte, tabele financiare Cu timbre Stare. Restaurare. Arhiva. Semnatari: D. Onciul, V. Drăghiceanu, N. Ghika, C. Moisil, V. Brătulescu, I. Mihail.	1913–1931	167	
688	44/5	București M-rea Mihai Vodă II Corespondență, antemăsurători-devize, procese-verbale, schițe, planuri, desene, memorii, referate; financiare Cu timbre Cercetări (sondaje). Amenajări, reparații (clopotniță). Restaurare (construcție, pictură). Arhiva Semnatari: N. Ghika, C. Moisil, V. Drăghiceanu, I. Mihail, H. Teodoru, V. Brătulescu.	1932–1940	283	
689	13	București M-rea Mihai Vodă III Corespondență, caiete sarcini, planuri, referate, memorii; financiare Urmări cutremur. Reparații. Restaurare Semnatari: V. Brătulescu, H. Teodoru, Artur Verona, A. Sacerdoțeanu	1941–1951	133	
690	23/6	București M-rea Pasărea Chestionar, corespondență, caiet sarcini, deviz, referate Constatări (pictură ș.a.) Necesitatea repictării fațadei Reparații. Refaceri Semnatari: V. Brătulescu, H. Teodoru, I. Mihail	1921–1944	15	
691		București M-rea Plumbuita Caiet cu schițe	1942–1946	40	
692		București M-rea Radu Vodă Corespondență, oferte, schiță, antemăsurători-devize. Cu timbre Unele file deteriorate Reparații (biserica). Clădirea internatului teologic. Semnatari: Al. Lapedatu, D. Onciul, N. Ghika, V. Drăghiceanu, H. Teodoru, St. Balș	1914–1951	75	
693	23/32	București M-rea Văcărești Corespondență, oferte; schițe, plan, chestionar, referate, antemăsurătoare, deviz, procese-verbale, desene (obiecte de cult), instrucțiuni de restaurare; financiare	1911–1935	216	

Nr. ord.	Numărul vechii al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fielor	Observații
1	2	3	4	5	6
		Cu timbre Constatări. Reparații. Consolidări. Restaurare Semnatari: V. Drăghiceanu, D. Onciul, N. Ghika, Al. Lapedatu, N. Iorga, H. Teodoru			
694	9	București M-rea Văcărești Corespondență, financiare, antemăsurători-devize, procese-verbale, schițe, condiții speciale, fragm. ziar Liberalul, 1. oct. 1946, memorii, referate Cu timbre Consolidare, reparații, îmbunătățiri Semnatari: N.Ghika, V. Brătulescu, H. Teodoru, St. Balș, C. Daicovicu.	1936–1952	195	
695		București Adăpostul Muzeului de Artă Religioasă, str. Știrbei Vodă 39 corespondență, referate, planuri, antemăsurători-deviz, caiet sarcini, procese-verbale; financiare Cu timbre Unele file deteriorate Lucrări construcție Semnatari: N. Iorga, V. Brătulescu, H. Teodoru	1937–1949	269	
696		București Palatul Ghika-Tei Str. Doamna Ghika 5 (Colentina) Corespondență Întreținere, consolidări Semnatari: I. Mihail, V. Brătulescu, H. Teodoru	1942	3	
697	17/10	București Palatul Universității Corespondență, condiții speciale, decret regal (în copie), referat, schițe Consolidare. Restaurare. Reconstituire Semnatari: V. Brătulescu, H. Teodoru	1945–1950	19	
698		București Parcul Cișmigiu Corespondență, fragm. ziare, planuri Semnatari: H. Teodoru ș.a.	1946–1947	13	
699	23/21 (11)	București Patriarhia I Corespondență, schiță, planuri, desene, antemăsurători-devize, referate, proces-verbal, financiare Cu timbre Reparații. Restaurare (construcție, pictură) Semnatari: Dr. I. C. Istrati, Al. Lapedatu, Konon, Miron și Veniamin, mitropoliți, V. Drăghiceanu, Paul Popescu Molda, pictor, N. Ghika, D. Onciul, N. Iorga, Artur Verona, H. Teodoru, V. Brătulescu	1914–1948	180	
700	23/3	București Patriarhia II Palatul și Paraclisul Corespondență, referate, devize, oferte, raport, schițe, desen, memorii, proces-verbal, expunere de motive (statut BOR) Cu timbre Consolidarea dealului mitropoliei Reparații. Vopsirea fațadelor.	1941–1949	216	

Nr. ord.	Numărul vechi al unității de păstrare	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii extremi	Nr. fielor	Observații
1	2	3	4	5	6
		Locuința patriarhului Semnatari: N. Ghika, Al Lapedatu, V. Drăghiceanu, Gr. Cerkez, V. Brătulescu, H. Teodoru, Veniamin (patriarh)			
701	23/15	București Patriarhia III Turnul clopotniță și clădirile alăturate Correspondență, referate, antemăsurători-devize, oferte, schițe, planuri, memoriu, procese-verbale, Cu timbre Reparații. Restaurare. Semnatari: N. Iorga, N. Ghika, H. Teodoru, Veniamin (mitropolit), V. Brătulescu, Nicodim (patriarh), Al. Lapedatu, Vaida Voievod, C. Argentoianu, V. Iamandi, Andrei Rădulescu, P. Andrei (ultimii cinci, cu specimene de semnături).	1925–1946	182	
702		București Statuia lui Mihai Viteazul Correspondență Inscripția de pe statuia lui Mihai Vodă. Propunere de înlocuire, neacceptată Semnatari: g-ral I. Rășcanu (primarul Capitalei) ș. a.	1943	2	
703	17/16	București Teatrul Național Correspondență, referate Opinii, reconstrucție, modernizare Semnatari: V. Brătulescu. Al. Lapedatu, H. Teodoru	1947	12	
704		București Sf. Troiță (de pe Dealul Patriarhiei) Correspondență Ridicarea monumentului de către „Uniunea Someșenilor” în amintirea eroilor ardeleni	1944	2	
705		Buda Jud. Buzău Castelul D-na Neaga. Piatra de mormânt. Correspondență, autorizație, plan, referate, deviz. Cu timbre Săpături arheologice	1934–1936	14	
706		Buda Jud. Dorohoi Buda Mare Bis. Adormirea Căt. Godinești Bis. (de lemn) Sf. Hristofor (din cimitir) Căt. Mogoșești Bis: Adormirea Nașterea (Holban) Căt. Hreățea Bis. Sf. Voievozi Mihail și Gavril Căt. Buda Mică Bis. Duminica Tuturor Sfinților Căt. Păsat Bis. Buna Vestire Căt. Slobozia Bis. Nașterea Maicii Domnului Reparații. Restaurare Semnatari: V. Brătulescu, H. Teodoru.	1921–1942	33	



**ACEST NUMĂR A APĂRUT CU SPRIJINUL
FUNDAȚIEI SOROS PENTRU O SOCIETATE DESCHISĂ**